احمد شاه بابا افغان

د ستر احمدشاه بابا د اتل ژوند تاریخ

مؤلف: میرغلام محمد غبار
ژباړن: امین الله دریځ

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

PROPERTY OF ACKU 8242

احمدشاه بابا افغان

مؤلف: میرغلام محمد غبار

ژباړن: امین الله دریځ

PROPERTY OF ARIC Established 1989

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندګلوی:

د کتاب نوم: احمدشاه بابا افغان

مولف : میرغلام محمد غبار

ژباړن : امین الله «دریځ»

کمپوزر : مجیب الله

خپرونکی: دانش کتابخانه، قصه خوانی، ډهکی نعلبندی

فون: 2564513

د چاپ شمېر: ۱۰۰۰ توک

د چاپ کال : قوس ۱۳۷۷ هـ ش

د چاپ حق محفوظ دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

ډالۍ

افغان توريالي ژوبل ولس ته چې د تاريخ په بهير کې
څو پلا د خپلې تېرې تورې په تور، تور سکور شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

عنوان	مخ
۱- د ژباړن سریزه	الف
۲- د لیکوال سریزه	د
۳- لومړی برخه:	۱
لومړی څپرکی:	۱
د احمدشاه نسب	۱
٤- دوهم څپرکی:	٤
د احمدشاه نیکه	٤
٥- دریم څپرکی:	۸
د احمدشاه پلار	۸
٦- څلورم څپرکی:	۱۱
داحمدشاه مور	۱۱
۷- پینځم څپرکی:	۱٥
داحمدشاه ورور	۱٥
۸- شپږم څپرکی:	۱۸
د احمدشاه د زوکړې نیټه او ځای	۱۸
۹- اووم څپرکی:	۲۱
د احمدشاه زده کړې	۲۱
۱۰- اتم څپرکی:	۲۲
د احمدشاه شخصیت	۲۲
۱۱- نهم څپرکی:	۲٤
د احمدشاه بڼه	۲٤
۱۲- لسم څپرکی:	۲٦
داحمدشاه اغوستن وخواړه	۲٦
۱۳- یوولسم څپرکی:	۲۸
د احمدشاه دمه نی بوختیاوې	۲۸
۱٤- دوولسم څپرکی:	۲۹
د احمدشاه دوراني نومولو لامل	۲۹
۱٥- دیارلسم څپرکی:	۳۱
د احمدشاه ماندیني او بچیان	۳۱
۱٦- څوارلسم څپرکی:	۳٤
د احمدشاه همهالي او گاونډي پاچاهان	۳٤
۱۷- دویمه برخه:	۳٦
پنځلسم څپرکی:	۳٦
داحمدشاه ژوند لیکه...	۳٦
۱۸- شپاړسم څپرکی:	٤٤
احمدشاه څنگه د افغانستان پاچاه شو؟	٤٤
۱۹- اووه لسم څپرکی:	٤۸
تر احمدشاه وړاندې افغانستان	٤۸
۲۰- اته لسم څپرکی:	٥۳
د احمدشاه اداري ورتیا	٥۳
۲۱- دریمه برخه:	٥۸
د احمد شاه هیوادني چارې	٥۸
۲۲- نولسم څپرکی:	٥۸
د احمدشاه ملکي جوړښتونه:	٥۸
په پلازمینه کې	٥۸
وزارت	٥۹
اعلي دیوان	٦۱
شرعیه محکمه	٦۲
د لیکلو څانگه (شاهي دارالتحریر)	٦۳
د دربار اداري	٦۳
عرض بیگي	٦٤
مهمانداریاشي (میلمه پال)	٦٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنوان	مخ
د پخلنځي ځارن	٦٤
جهرچي باشي (وياند)	٦٤
اوردوباشي	٦٥
پيشخانه چي	٦٥
پيش خدمت باشي	٦٥
ځانګړی نديم يا د پاچاه مصاحب	٦٥
خواجه سرابلشي	٦٦
ميراخورباشي ګري	٦٦
خزانه داري	٦٧
داروغه ګي، اخبارځانګه او...	٦٧
ضبط بيګي ګري	٦٨
سلاکاره غونډه	٦٩
په ولايتونو کې	٦٩
۲۳- شلم ځپرکی:	٧٢
د احمدشاه پوځي جوړښتونه:	٧٢
پوځي ځانګې	٧٢
نظام دفتر	٧٢
سيورسات چي	٧٣
قورخانه (وسله تون)	٧٤
۲٤- يوويشتم ځپرکی:	٧٥
اوردو	٧٥
پوځي سرتېري	٧٥
سپورتولګی	٧٦
پلی تولګی	٧٦
توپ تولګی	٧٦
لښکري جوړښتونه	٧٧
لېږدوني	٧٧
دنيم پوځي لښکرو جوړښتونه	٧٩
د اوردو شمېر	٨٠
د اوردو تنخاوي	٨١
۲۵- دوه ويشتم ځپرکی:	٨٤
د احمدشاه دولت ګټي او لګښتونه	٨٤
دولتي لګښت	٨٨
۲٦- درويشتم ځپرکی:	٩٠
د احمدشاه د کارکونکيو رسمي نومونه	٩٠
۲٧- څلورويشتم ځپرکی:	٩١
د احمدشاه وزاني	٩١
۲٨- پينځه ويشتم ځپرکی:	٩٣
د احمدشاه پر مهال د افغانستان نښان	٩٣
۲٩- څلورمه برخه:	٩٧
داحمدشاه پوځي تيارسئ	٩٧
۳٠- شپږويشتم ځپرکی:	٩٩
لومړی يون (۱۱٦۱) س کال	٩٩
د کابل، پېښور، سندو ملتان نيول	٩٩
د لاهور جګړه	٩٩
د «سرهند» جګړه	٩٩
۳۱- اووه ويشتم ځپرکی:	۱٠٦
دويم يون (۱۱٦۲) کال	۱٠٦
د سيالکوټ، اورنګ آباد، کوجرات	۱٠٦
و سپرسرور نيول	
۳۲- اته ويشتم ځپرکی:	۱٠٨
دريم يون (۱۱٦۳) کال	۱٠٨
د هرات نيول، شمال و سهيل...	۱٠٨
او د بلخ، بدخشان وبلوڅستان...	۱٠٨
۳۳- نه ويشتم ځپرکی:	۱۱۱
څلورم يون (۱۱٦٥) کال	۱۱۱
د پنجاب و کشمير نيول،...	۱۱۱
د ملتان، سندو د اندوس د...	۱۱۱
۳٤- دېرشم ځپرکی:	۱۱۳
پينځم يون (۱۱٦٦) کال	۱۱۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنوان	مخ
د نېشاپور جګړه	۱۱۳
۳۵- پوډپرشم څپرکی:	۱۱٤
شپږم یون(۱۱٦۷-۱۱٦۸) کال	۱۱٤
د مشهد و نېشاپور نیول	۱۱٤
۳٦- دوه دېرشم څپرکی:	۱۱٦
اووم یون(۱۱۷۰) کال	۱۱٦
د پنجاب و کشمیر سمون، د ډهلي نیول	۱۱٦
۳۷- دري دېرشم څپرکی:	۱۲۲
اتم یون(۱۱۷۳-۱۱۷٤) کال	۱۲۲
د بلوچستان د نایب الحکومه «نصیرخان» تنبیه، د پانیپت جګړه، د هندوستان نیول	۱۲۲
۳۸- څلور دېرشم څپرکی:	۱٤٤
نهم یون له (۱۱۷۵) تر(۱۱۷۷) کال پورې	۱٤٤
په پنجاب و هند کې د سیکانو تنبیه (د شنې پانې جګړه) ، کشمیر ته لښکر ...	۱٤٤
۳۹- پېنځه دېرشم څپرکی:	۱٤۷
د (۱۱۸۱) کال لښکر لېږنې- د افغانستان ویخارا برید تاکنه	۱٤۷
٤۰- شپږ دېرشم څپرکی:	۱٤۸
لسم یون(۱۱۸۳) کال	۱٤۸
د خوراسان ولایت سمون	۱٤۸
٤۱- اووه دېرشم څپرکی:	۱۵۱
د احمدشاه مړینه	۱۵۱
د(۱۱۸٦) کال د رجب شلمه د جمعې شپه	۱۵۱
٤۲- اته دېرشم څپرکی:	۱۵۳
د احمدشاه ځای ناستی	۱۵۳
٤۳- اخځ	۱۵۵
٤٤- د انځورونو نیولیک	۱۵۷
٤۵- ویې پانګه	۱۵۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژباړن یادښت

تاریخ د برمیال وپرتمین ژوندانه پر لوري د انساني ټولنو د سېرو او تودو هڅو زېړنده پایله ده.

انساني پرګنې د ژوندانه په بهیر کې د تاریخ د خوځنده ځواک په توګه ځان څرګندوي او خپل ازمېښتونه، پوهه او بریاوې له خپلو ټکرونو، تېروتنو او ماتیو سره د همدغه تاریخ له لارې خپلو راتلونکیو کولونو ته دارزښتمنو ژوند ښوونو په توګه یادګار پرېږدي چې هغه په سمه توګه د ګاندې په ټاکلو کې ګټه ترې واخلي او د ناټاکلې او ناڅرګندې بشپړتیا پر لورې پر له پسې ګامونه ګړندي کړي، په دې توګه، تاریخ د فرهنګ د پرمختلونې بهیر هنداره هم ګڼلای شو. پخوا چا تاریخ ته د پوې په لړ کې ځای نه ورکاوه؛ د ټولنیز پرمختګ په بهیر کې یې د هغه ارزښت نه پېژانده او د پخوانیو انسانانو هغه زړې کیسې یې ګڼلې چې یوازې یې د وزګارتیا او دمې په شېبو کې د اورېدو وړ بللې، خو ټولنیز شعور د دغه ټکي منلو ته چمتو نه و چې دوی د ژوندانه په هر ګام و پړاو کې د تاریخ لارښوونو ته اړ دي او له هغه سره اړه لري.

وروسته چې د ژوندانه په بېلا ، بېلو اړخونو کې انسانی اند ځواک وده وموندہ؛ د ژوندانه لمن وغځېده او د چاپېریال په اړه ژورې پوهې ته اړتیا رامنځته شوه؛ تاریخ هم د پام وړ وګرځېد؛ ارزښت یې راڅرګند شو او تر ټاکلیو پوهنیزو آرونو لاندې یې راټولونه پیل شوه.

په ځانګړې توګه، د لرغونې یونان په ځلاند پېر کې چې فلسفې او پوهې بازار تود شو او په هره څانګه کې پوهان را ډګر ته شول، تاریخ ته هم هراړخیز کار پیل او د نورو پوهنو پر لیکه ودرول شو. تاریخ ته د «هېرودوت» هاند وهڅې، لکه هندسې ته د «اکلېدوس» د اندو هڅو غوندې ارزښتناکې او اغېزناکې وې، نوموړې پوه د خپلو څېړنو په ترڅ کې تاریخ ته د بشر پوهنې د یوې سترې څانګې په توګه آر و لاسوند وټاکلی شول. همدا آرو لاسوند وو چې تاریخ یې له زړو کیسو او اسطورو نه رابېل کړ او د یوې ځانګړې پوهې په توګه یې وپېژاند.

د منځنیو پېړیو په پای کې چې د ژوندانه مراوې ونې بیانوې را واخیسته او بشر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختګ و بیا راژوندي کولو هوډ و تابیا ونیوه؛ تر هرڅه لومړی همدا تاریخ و چې د ځلانديډ یوې په توګه یې د «رنسانس» مخې ته د لرغوني یونان پرلوري د منځنیو پېړیو تیاره او کاږه واټونه ورونول او د نننيو نړیوال پرمختګ ارتډ ګرونه یې پرانیستل.

د رنسانس له پیله را پر دېخوا یوځل بیا د تاریخ فرهنګي ارزښت وځلېد او چټکه وده یې وموندله. په دې توګه، د شلمې پېړۍ ګړندی ساینسي او ټکنالوژیک پرمختګ چې د توکیزې ژبړندویې له پلوه یې د بشري ژوندانه بڼه نوې کړه، په ناڅاپي توګه رامنځته شوی نه دی همدا تاریخ و چې څو زره کلنه انساني پوهه یې وپېیله؛ ساینس یې وزېږاوه او په پای کې بشر د دې وړ شو چې سپوږمۍ ته پر تګ سربېره د مریخ تر شا وخوا هم د ګرځېدو جوګه شي، ځکه نو بېځایه نه ده چې تاریخ «د ساینس پلار» وګڼل شي.

نن چې بشر د لانویو پرمختګونو پر لار ولوري روان دی، تر هربل مهاله یې تاریخ ته ژوره اړتیا لیدل کېږي، په ځانګړې توګه چې غواړي د پنځ (طبیعت) د سمون ترڅنګ د خپل ژوندانه لوري، لودن ته هم له نویو مهالنیو غوښتنو سر سمه نوې بڼه ورکړي او انساني اخلاقي ارزښتونه د سپکاوي او اسکېرنې له ګړنګ وژغوري، نو ښايي تاریخ ولولي؛ پرې پوه شي او ګانده له او سمهال سره د تېر مهال د ازمېښتونو، تودو، سړو، بریو، ماتیو او تېروتنو منطقي پیوندونو له پام کې نیولو سره داسې وټاکي چې بشریت پرځان باندې د ویرونو، ناتارونو او زړه بوګنوونکیو پېښو د ازمېښت بیا راوستو ته اړ نه شي، خو د سوکالۍ، ېرم و برتم «آغلي ښار» هرو، مرو ودان کړای شي. په دې اړه افغان ولس تر هر بل چاډېر د آغلي ښارودانۍ ته اړتیا لري، ځکه چې نن د پرتمین و ویاړلي تاریخ پر لرلو سربېره هم د نړیوال چټک پرمختګ پرواټ تر ټولو وروستی پاتې شوی او د ژوندانه په ترخو او تیارو شپېو کې شپې او ورځې تېروي.

که افغان مېړني ولس چې پر هرډګر یې د توري برېښنا د ښنه غونې ځېږ کړې، یوځل بیا خپلو پخوانیو ویاړونو او سربښندنو ته ځیر شو، نو دا متره لري چې نن هم د ژوندانه په بېلا، بېلو فرهنګي، اقتصادي، ټولنېزو او سیاسي ډګرونو کې د سیالانو سیال شي او د یوه سوبمن ملت په توګه لومړی له پرمختللې نړۍ سره اوږه سمه او بیا یې ترې جګه هم کړای شي. د دې سپېڅلې موخې د بشپړاوي یوه لار دا ده چې ټول د خپل ملي تاریخ رېښتیني اتلان، لوړو ژور پړاوونه او د هغوی آر لاملونه وپېژنو.

زموږ د ملي تاریخ پر هسک داسې ګڼ شمېر ځلاند ستوري ځلېږي چې هر یوه په خپل وار د تیارو زړه څیرلی او د افغان ولس په ملتیا یې د سیاسي ژوندانه لار له ورکېدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ژغورلې ده. خو په دغه لړ کې ښاغلی «احمدشاه بابا» د اوږد مهالې کرکجنې تورې شپې په ګوګل کې د سوبې او برم د سپېڅلي سباوون هغه رڼ لمر دی چې په خپلو وړانګو يې زرګونه کلونه وروسته بيا د برمپالی «آريانا» تياره او هېر شوي ګوټونه وروښول او کنګل وهلي زړونه يې د نوي ژوندانه د پسرلنيو ګلورينو شېبو د بيا پېلولو پړلوري تاوده کړل. احمدشاه بابا د افغان ولس هغه مشر دی چې د مشرتابه د درې سپېڅلي آزونه (پوهه، مينه، بلهاري) يې د سياسي ژوندانه ستری ځانګړتياوې، وې او د خپلو وياړليو هڅو تر پايه يې «د هاغه مهال له نړيوال سياسي، جغرافيايي دود و او تاسره سم» يوه شېبه هم خپل سربندوی ولس چې د ده په لارښوونه يې بې سارې اتلولی او سربندونې وکړې، هېر نه کړ، ځکه خو، همدومره چې احمدشاه بابا ته خپل سرسپارلی ولس ګران و، ولس ته هم دی دمانيز پلار غوندې ښکارېده او د زړه له کومې يې درناوی کاوه او کوي يې.

دا د هر افغان ملي دنده ده چې د احمدشاه بابا شخصيت، د هغه د منځته راتګ سياسي چاپېريال او د هغه د پرله پسې هڅو او کړاوونو زېرنده پايلې په ژورو او هر اړخيز ډول وپېژني او د ملي يووالي د سمبول په توګه يې د ګاندې له ځانګړتياوو سره سم د سياسي ژوندانه پر ډګر د لارې مشال وګڼي.

د احمدشاه بابا په اړه کورنيو او بهرنيو تاريخپوهانو ګڼ شمېر کتابونه ليکلي چې هريو يې پرخپل ځاي تاکلی ارزښت لري او د لوستلو وړ دي، خو هغه کتاب چې له نن نه (٦٠) کاله پخوا د هېواد تکړه او نوميالي تاريخپوه ښاغلي ارواښاد مير غلام محمد «غبار» د «احمدشاه بابا» په نامه ليکلي و، زما ډېر خوښ شو او پرېکړه مې وکړه چې د ټولو پښتنو او پښتو ويونکيو له پاره يې وژباړم، دا دی د لوی خدای په مرسته اوس دا کوچنی هڅه تر بشپړېدو وروسته ستاسې مخې ته ايښې، هيله ده چې په لوستو يې مانيزه ګټه ترې واخلئ او د احمدشاه بابا د لاښې او ژورې پېژندنې په لار کې مو مرستندويه شي.

په پای کې له خپل ګران ملګري افغان فرهنګ مين ښاغلي اسدالله «ساپی» نه مننه کوم چې د «دانش کتاب پلورځي» په لګښت يې د دغه کتاب چاپولو ته تندي ورين او يوځل بيا يې د ګران افغانستان له وياړونو سره خپله اورنی مينه زبات کړه.

د ودان افغانستان په هيله

ا «دريغ»

تله، ۱۳۷۷ کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لیکوال سریزه

افغان احمدشاه «بابا» پر (۱۲۳۵ سپوږمیز = ۱۷۲۲ زیږدی) کال په هرات ښار کې وزیږید، د (۱۱۶۰ س پر شوال = د ۱۷۴۷ ز پر اکتوبر) په کندهار ښار کې د افغانستان پر پاچاهۍ وټاکل شو او د (۱۱۸۶ س پر رجب = ۱۷۷۲ ز پر سپتامبر) په توبه غر کې له نړۍ نه لاړ.

د افغانستان د ملت په سیاسي ژوندانه کې د احمدشاه بابا اندونو او کړنو ارزښتمن اغېز لاره، دی د هېواد د تاریخي بهیر یې له سترو نومیالیو څخه دی چې د ژوندانه او هڅو زده کړه یې د هر افغان ملي دنده ګڼل کېږي.

د احمدشاه ارزښت سربېره پر دې چې یو افغان پاچاه و، له دغه اړخه ډېر غوره دی چې دی تر دوو پېړیو ویجاړتیا او د افغانستان تر سیاسي شننې (د افغانستان د تیموریانو د دولت تر ړنګېدو او پر لسمه هجري پېړۍ د بخارا، پارس و هند د واکمنو په لاسونو د هېواد وېش) وروسته د ځواکمن دولت بنسټ ایښوونکی او د افغانستان د پخوانۍ لوړتیا نوی کوونکی دی.

تر احمدشاه وړاندې په کندهار و هرات کې د هوتکیانو او ابدالیانو نومیالیو هم د افغانستان خپلواکي ځلولې او هم هوتکیانو د پارس هېواد نیولی، خو دوی په کورنیو چارو کې د ټول هېواد د سیاسي اداري پریوالي بریالي شوي نه دي. خو احمدشاه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هماغومره چې د پوهې بريوله پلوه ستر افغان پاچاه دی، تر دې لا ډېر د هغو خدمتونو لا امله چې د افغانستان د ملي او سياسي يووالي په لار کې يې وکړل؛ د درناوي ور ګنل کېږي، نو دا به يوه نيمګړتياوي چې د احمدشاه هېوادوال د هغه د ژوندانه تاريخ د عباسي خليفه القاهر يا پرانسوي څلورم هانري تر ژوند ښه ښو لږ و پېژني، هغه هم پر داسې مهال چې ګران هېواد د افغانستان د زلمي او پوه پاچاه اعليحضرت محمد ظاهرشاه اطال الله بقاءه د پوهې او ادب پالنې تر سيوري لاندې د پرمختګ خواته ځي.

د ۱۳۱۷ لمريز کال پر مني د کندهار ولايت نايب الحکومه او پوځي کوماندان والا حضرت «سردار محمد داود خان» د احمدشاه بابا د غزلونو ديوان «چې تر اوسه لا سې ليکنو په بڼه و» د چاپولو تابيا وکړه او ماته يې وويل چې د هاغه لوی پاچاه ژوند ښه ښې د هغه د شعرونو د ديوان د سريزې په توګه وليکم.

سره له دې چې روغ نه وم او د دغه پتمن کار له پاره د پلټنې او لوستنې ور کتابتون و کتابونه هم نه وو، بيا مې هم د دې سکالو د ارزښت له مخې زړه ونيو او په بې وزلۍ کې مې هغه څه چې کړای شول؛ بشپړ کړل.

داچې د دغه کتاب پرېړوالي «څلوربرخې، اته ديرش څپرکي» د غزلي ديوان په سريزه کې د هغه د راوستو مخه نيوه نو د «احمدشاه بابا» په نامه د يوه ځانګړي کتاب په توګه چاپ و خپراوي ته وسپارل شو.(۱)

په پای کې د دغه ټکي يادول بې ګټې نه دي چې د دغه کتاب په ليکلو کې زما له دود سره سم د هغو کتابونو او اخځونو چې نوم يې اخلم، لومړی ځل په لمن ليک کې د ليکوال نوم، کتاب، چاپځی، د چاپ نېټه او د مخونو شمېر راوړل کېږي او تر هغې وروسته د مخ يا متن په لمنليک کې يوازې د ليکوال يا کتاب د نامه په يادولو بسنه کېږي.

د ۱۳۱۷ ژمی - کندهار ښار

مير غلام محمد «غبار»

---

(۱) د احمدشاه آرغزليز ديوان د ښاغلي ليکوال عبدالحي خان حبيبي په بشپړه سريزه پر ۱۳۱۹ کال په کابل کې چاپ شو، ما چې مخکې د دغه کتاب نيولېک دوي ته ورکړی او نومړي هم د احمدشاه د زوکړې د نېټې، ځای، منګ، پلارنا ستې، ودانيو، نښان، اداري جوړښت او داسې نورو ځينې برخې او سرليکونه د «لوي احمدشاهٔ» د سريزې په (و-ط) مخونو کې ځايولي وو نو دا چې تر اوسه دغه کتاب چاپ شوی نه و، د غو اخځونو ته يې هم نغوته کړې نه وه، که نه دوی تل په خپلو ليکنو کې هرو، مرو د سرچينو او اخځونو يادنه کوي، نو درانه همکار د دغه کتاب د چاپيدو په ترڅ کې پر ماتېنګار وکړ چې اقتباس ته يې نغوته وکړم. هماغسې چې هغه ورور دنيا وله مخې دالار ښوونه وکړه، زه يې هم د وجدان له مخې په پلې کولو اړ شوم. «ليکوال»

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ برخه

لومړی څپرکی

داحمدشاه نسب

احمدشاه د زمان خان زوي د دولت خان لمسی د سدوزیو له کوچني ونډ څخه دی چې د افغانستان د پښتنو د قبیلوي ویش له مخې د سړبنو ابدالیو د لویې څانګې اړوند دی.

دلته دد غه ونډیز ویش سپړنه چې لومړی یې د کورنیو له نومونو نه سرچینه اخیستې او بیا قبیلې پرې نومول شوي چې هرې یوې څو وړې او سترې څانګې موندلی او په دې توګه یې د ملي بووالي د ړنګېدو او د ویجاړتیا لار برابره کړې، سمدلاسه بې ګټې او له دې څېړنې نه بهر ده.

خو د احمدشاه د نسب په اړه: یو شمېر لیکوالو چې غوښتي یې دي د پښتنو د نسب پوهنې په اړه د وغړېږي، هېښنده دروغجنې شجرې یې لیکلي، لکه یو چې د احمدشاه د نسب په اړه وایي: هغه د زمان زوی، د دولت زوی، د سرمست زوی، د شیرخان زوی، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواجه خضر زوی، د سدو زوی، د عمر زوی، د معروف زوی، د بهلول زوی، د کاني زوی، د بامي زوی، د حبیب زوی، د پوپل زوی، د زیرک زوی، د عیسی زوی، د ابدال زوی، د ترین زوی، د شرخبون زوی، د سړبن زوی، د قیس «عبدالرشید» زوی دی. (۱)

دا وروستی د حضرت محمد (ص) هممهالي بولي چې په حجاز کې یې د اسلام دین ومانه او وسني ټو میلیونه پښتانه یې له کوله دي.

بل پر دې هم نه سهیږي؛ د قیس عبدالرشید پلار پر پلار شمیري او پر شپږ د پرشم هغه یې ملک ساول ته رسوي. (۲)

ځیني لا د دغو شجرو د نومونو او ګڼو د تاکنې په اړه هم یوه خوله نه دي، څو نومونه یې له یوه ځایه لرې کړي او په بل کې یې ور د بر کړي دي. (۳)

کېدای شي چې په دې اړه زموږ د لیکوالو غلو او مبالغې بهرني لیکوال هم تېریوستي وي، لکه ښاغلی «ربورتي» (٤) چې د غو کیسو ته غوږ نیولی او په هغه ځای کې چې د دې شجرې د نومیالیو نومونه اخلي، د «سدوخان» (دسدوزیو مشر نیکه) د زوکړې نېټه د نواب حافظ محبت خان د «تذکرة الملوک» و «ریاض المحبة» نومیو کتابونو پر بنسټ (۹٦٥) سپوږمیز کال ښيي او «ملک زیرک» د افغانستان د پاچاه شاه رخ (۸۰۷ - ۸۵۰ سپوږمیز) هممهالی ګڼي، دی په خپله اتکلوي چې ملک «ابدال» (د ابدالي پښتنو لوی نیکه) د شرخبون لمسی د افغانستان شاهنشاه «سلطان محمود غزنوي ۳۸۷ - ٤۲۱ سپوږمیز» هممهالي و او دغه اساطیری شرخبون هم د لومړۍ هجري پېړۍ په وروستی نیمایي کې د ثقفي حجاج همهالی ګڼي.

خو د دغو ګروهو دروغجنوالی د سم اندیو پر وړاندې څرګند دی، ځکه چې که د دغو

---

(۱) کتلی شئ: «حیات افغاني» تاریخ، د محمد حیات خان لیکنه، د لاهور چاپ ۱۸٦٥ زېږدی کال، ۱۷-۱۱۹ مخونه.

(۲) کتلی شئ: «خورشید جهان» تاریخ، د شیرمحمد خان ګنډاپوري لیکنه، د لاهور چاپ ۱۸۹٤ زېږدی کال، ۱۷۰-۱۷۸ مخونه.

(۳) کتلی شئ: «تاریخ سلطاني» د سلطان محمد خان خالص لیکنه، د بمبیي چاپ ۱۲۹۸ سپوږمیز کال، ٥۲-٦۸ مخونه، همدا راز «خصایل السعاده» د محمد سعادتخان لیکنه، د لکنهو چاپ ۱۸۸٥ زېږدی کال، ٤٥-۱٤٦ مخونه.

(٤) کتلی شئ: د پښتو ژبې د ویې پوهې او غوند له پوهې سریزه، د ملتان د کمېشنر مرستیال لفټنټ ایچ جي ربورتي لیکنه، د کلکتې چاپ ۱۸٥٦ زېږدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخلیکونکیو او نسبپوهانو پر اند د هرو درېیو پلرونو له پاره یوه پېړۍ وټاکل شي، نو چې له احمدشاه نه یې تر قیس عبدالرشید پورې شل پلرونه شمېرلي، د ټولو له پاره اووه پېړۍ کېږي، په دې توګه تر احمدشاه پورته داسې ویلی شو چې ښایې د دې کیسې اتل «قیس» به پر پېنځمه هجري پېړۍ ژوند کړی وي. بیا نو دا خپللاسې شجره له خپلو ټولو هغو ځانګو او پانو سره چې ورپورې نښلولې یې دي له ولیو او جړونه د باد مخې ته دغورځولو ده.

زموږ د دارنګه تاریخونو نیمګړتیا پر دغه کیسه بز آر اړه نه لري، ستره نیمګړتیا دا ده چې د میاشتو او کلونو او تاریخي او جغرافیایي نښو په ټاکنه کې پرېښوونې، ګډونې او ناپامۍ شوي چې دا دواړه د تاریخپوهنې له کلکو او ځرګندو بنسټونو څخه ګڼل کېږي.

په هر ډول، بېرته د خبرې پیل ته راګرځو او وایو چې احمدشاه د زمان خان زوی او د دولت خان لمسی دی چې د پښتنو ابدالیو د سدوزیو پرځانګه پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

د احمدشاه نیکه

د احمدشاه نیکه «دولت خان» د دوولسمې هجري پېړۍ په پیل کې د کندهار د ابدالیانو مشر و. هاغه مهال د افغانستان ملي مشران د هېواد په ختیزو، لویدیزو او شمالي سېمو کې په رښتیني مانا د ملت واکمن وو او د پارس، هند و وزبکو حکومتونو هم ددوی یو ډول کورنی خپلواکی ته درناوي لاره، تر دې چې د هغوي واکمنو ددغو مشرانو له منځګړتیا پرته له افغاني ملت سره اړیکي نه لرل، سلطان محمد څرګندوي چې: پارسي واکمنو تل د کندهار د مالیې راټولو په اړه له افغاني مشرانو سره اړیکي ساتل. (۱)

ښکاره ده چې د مشرانو دا واک د پردیو واکمنو نه خوښېده خو دا یې ازمېیلې وه چې له همدغه ډول چلند پرته یې په افغانستان ته ورته هېواد کې سیاسي اغېز له ګواښ سره مخامخېدونکی دي، ځکه چې افغانانو لا موده وړاندې خپلواک تیموري دولت بایللی او د خپل سیاسي واک دبیا ګټلو په لټه کې وو.

د هند بابري دولت له دغــه املـه درون تاوان وګـالـه او د یوسـفـزیو (۲) د زړورو

---

(۱) سلطاني، ٦٤ مخ

(۲) د «فرشته» تاریخ لیکوال «محمد قاسم» د جلال الدین اکبر د پېر د پېښو په پای کې د یوسفزیو افغانانو پر وړاندې د هغه د پوځي تاوانونو یادونه کړې، لکه د سوات و باجوړ په جګړو کې چې د هغه د وژل شویو شمېر اته زره ښیي.

مشرانو، پیر روښان[۱] خوشال خان ختیک[۲] او د هغوی د وروستیو او نورو د بریدونو په لړ کې د بر ژوبل شو.

---

(۱) پیر روښان (بایزید) د افغان عبدالله زوی او د وزیرستان د کانیګرم او سېدونکی دی. مور یې «بېبن» نومیده او په جلندر کې یې خپل دغه زوی وزېږاوه. روښان په کانیګرم کې د ملا پاینده تر لاس لاندې زده کړه وکړه؛ چې زلمی شو سمرکند ته لاړ او بېرته د هند پر لوري راستون شو. په جلندر کې یې له افغاني لودي پښتلې «شمسیې» سره واده وکړ او له ملا سلیمان کالنجري سره یې لیدنې وشوې. وروسته خپل هېواد ته راغی؛ له هغه ځایه جلال آباد او نورو ختیزو سیمو ته لاړ؛ پر افغانستان باندې یې د هندي مغولو د ښکېلاک پر وړاندې هڅې پیل او په پېښور کې یې د ښکاره جهاد جنډه پورته کړه. په پای کې د هغې جګړې په ترځ کې چې د کابل له مغولي نایب الحکومه «محسن خان» سره یې د جلال آباد ختیز لوري ته په تور راغه کې وکړه؛ ووژل شو او په اشنغر کې ښخ شو (د لسمې هجري پېړۍ پای).

پیر روښان پوه سیاسي مېړه و؛ په پښتو، پارسي، هندي او عربي ژبو یې لیکل کړای شول او خپلې ژوند پېښې یې په «حالنامه» نومې کتاب کې لیکلې دي. پیر روښان د یوه ځانګړي مذهب بنسټ اېښوونکی و چې ګروهې یې پر ۹۴۹ سپوږمیز کال د بر پرمختګ وکړ.

د پیر روښان کول. لکه زوی یې «جلال الدین»، لمسی یې «احداد»، کړوسی یې «عبدالقادر» او کودي یې «کریم داد» ټول د هېواد د خپلواکۍ له پاره د اکبر، جهانګیر، شاهجهان او نورو پر وړاندې په مېړانه جګړې وکړې او پر ته له «عبدالقادر» ټول له هندي پاېریانو سره د جګړې پر ډګر ووژل شول، په پای کې د دغه تاریخي کورنۍ د بایزید لمسی «الله داد خان» له مرینې سره سم په «دکن» کې وېرځېده.

ملا درویزه په خپل «تذکره الابرار و الاشرار» نومې کتاب کې چې پر ۱۰۲۱ لمریز کال لیکل شوی، ددې کورنۍ په اړه لنډې خو کرکجنې لیکنې کړې، کتلی شئ: د پېښور چاپ تذکره الابرار ۱۳۰۹ کال، ۱۳۷،۱۵۹،۲۱۳ مخونه. د پیر روښان د مذهبي تګلارې د پېژندلو له پاره د «دبستان مذاهب» کتاب ۱۲۹۲ سپوږمیز کال د بمبیې چاپ ۲۳۵-۲۴۷ مخونه کتلی شئ، دا کتاب د یوولسمې هجري پېړۍ په دویم نیمایي کې لیکل شوی او ښکارې چې لیکوال یې یو کرکې او فیلسوف د ولې سړی و. نوموړی کتاب د هند په چاپخونو کې څو ځله چاپ شوی، په ځانګړې توګه هغه چې د نو لکشور، لکنهو او کانپور په چاپخونو کې چاپ شوی، د لیکوال نوم پرې نه شته او یوازې د «نامه نګار» بلنوم پرې لیدل کېږي. د نولکشور، کانپور د ۱۹۰۴ کال چاپ کتلی شئ، خو د بمبیې د ۱۲۹۲ کال په چاپ کې یې لیکوال د کشمیري «میرزا محسن فاني» په نامه یاد شوي، سرجان ملکم هم څو ځایه دا نوم یادوي خو په ښکاره توګه دا نوم ناپېژندل شوی دی.

شمس الدین سامي وایي د «دبستان مذاهب» لیکوال د زرتشتي دین ګروهمن موبد (د زرتشتي دین پوه او لار وایي لارښود - ژباړن) وچې اکبر پاچاه پر مهال مسلمان شوی او دا کتاب یې د هغه پادشاه په نامه لیکلی دی. کتلی شئ: قاموس الاعلام، داستامبول چاپ ۱۳۱۶ لمریز کال، شپږم ټوک م. هـ ب توکې. د آر کتاب له لوستنې هم د سامي وینا رښتینې کېږي، په دې مانا چې لیکوال یې تر نورو دینونو او مذهبونو په زرتشتي دین ښه پوهېږي او د کتاب په پیل کې تر نورو دینونو غوره او پراخه څېړنه پرې لیکي، همدا راز د موبد ځینې شعرونه یې رااخیستي او د خپل تېر لیکنې دود په توپیر د شاعر نوم په درناوي نه یادوي، همدا لاسوند رابښیي چې د کتاب لیکوال په خپله «موبد» نومېده، والله اعلم بالصواب، خو سامي تېر وځي چې وایي، موبد خپل کتاب د اکبرشاه په نامه لیکلی و ځکه چې لیکوال په کتاب کې د جلال الدین اکبر د لمسي شاه جهان د مهال ځینې لیدلې او اورېدلې پېښې را اخیستي او په یوه ځای کې وایي چې «هغه پر ۱۰۳۳ کال ماشوم و» ۱۴۷ مخ، دبستان، بمبیې. اکبر چې پر ۱۰۱۴ کال مړ شوی، نو ویلی شو چې دا مهال لا موبد زېږېدلی نه و، همدا راز یې د مسلمانۍ په اړه هم غوڅه خبره نه شو کړای.

(۲) خوشال خان ختیک د توري او قلم خاوند نومیالي افغان مېړه دی (۱۰۲۲-۱۱۰۰ هجري) دغه سیاسي مشر او اوچت شاعر د هند د بابري حکومت پر وړاندې د افغانستان د خپلواکۍ له پاره د بر جګړې وکړې، په دغه لړ کې یې د «تاتري» په جګړه کې د اورنګزېب تر ځلو پښتو زرو جګړه مارو پوړې وځپل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پای کې افغانان بریالي شول چې د هندوستان د یوولسمې پېړۍ د نوماند شاهنشاه اورنګزېب پر مهال له پېښوره تر اټکه خپلواکه واکمني پر پښو ودروي. پردي واکمن په افغانستان کې دغې پېښې ته ځیر او د افغانانو ترمنځ یې د بېلتانه اور ته لمن وهله، په رښتیا هم همدغه سیاست د دوي واکمني اوږده او د افغانانو ملي مشران یې مات کړل. ښایي وو ایو چې د افغانانو په زړکلنو تاریخونو کې د کورني بېلتانه ترخې پېښې څرګندې او زموږ د تېرو تاریخي وېرونو آر لامل کېدل کېږي ځکه موږ په ډاګه بېلتانه ته (د افغانستان ملي رنځ) وایو.

په هر ډول، پارسي واکمنو په لویدیزو سیمو او کندهار کې د بېلتانه اچونې له لارې ژوند کاوه. پر ۱۱۰۵ لمریز کال حسین خان صفوي د پارس پاچاه شو او څه موده وروسته یې د «ګرګین» په نامه یو لېون ډولې ارمني چې پر پارسیانو پورې یې دومره اړه نه لرله، د «بېګلربېګي» ترنامه لاندې د کندهار د پوځي کوماندان او نایب الحکومه په توګه وټاکه او راولېږه.

ګرګین له شل زرېز اردو سره سیمې ته راغی خو څه موده وروسته ورته څرګنده شوه چې دده د خپلسرۍ پر وړاندې دوه ملي ځواکونه ولاړ دي چې یو یې د ابدالیو او بل یې د غلزیو ځانګه ده. د لومړۍ ځانګې مشر د احمدشاه نیکه «دولت خان» او د دویمې هغې «میرویس خان هوتک» و.

ګرګین چې د افغانانو اروا یې نه پېژنده، له حکومتي نامه او نښې سره یې ان د خواږو د پېرودلو له پاره هم ملي مشرانو ته مخ وراړول ستوغه ګڼله، له همدې امله یې پرېکړه وکړه چې په هر ډول چې کېدای شي دا دواړه ځواکونه له منځه یوسي او د خپلو یرغلونو له پاره ډګر پرانیزي. ګرګین دا کار پیل او هرڅنګه چې کېده، لومړی ځواک یې سملاسي وځاپه، خو دویم ځواک هماغه و چې دی او دده لار ښود دولت یې له منځه یووړ.

دا احمدشاه نیکه «دولت خان» د کندهار ښار ختیز خوا ته پنځه ویشت میله لرې په صفا ښار کې په خپله کلا کې اوسېده. پر یوه توره او غلې شپه چې په باندو کې هیڅ غږ نه پورته کېده د ګرګین سپرو کندکونو دا کلا، کلابند او په زور یې ونیوه. دولت خان په زرورتیا ګرګین ته ورغی، خو د کورنۍ ځینې غړي یې په تېښته بریالي او ځینې یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونيول شول. گرگين په بېړه دولت خان او د هغه مشر زوي نظر محمد خان ووژل او شتمني يې تالان كړه. گرگين دا كار د سدوزي دولت خان ، عزت او اتل خان د كورنيو شخړو له امله «چې يو تر بله خپلوان وو» بشپړ كړ. د احمدشاه د نيكه دولت خان بر خليک همدلته پای شو ، خو د نوموړي پېښې نېټه څرگنده نه ده ، پر ته له دې چې گرگين د حسين صفوي تر منځته راتگ(١١٠٥ لمريز) كال وروسته كندهار ته راغلی ، كېدي شي چې دد غه چار د بشپړولو له پاره په څنډ راخوځېدلی وي.

اتكلي ويلي شو چې دا پېښه به د ١١١٥ سپوږميز كال پر شا و خوا شوې وي. ددې پېښې تر پرسېرېدو وروسته د ارغستان ابداليان چې ار ته سيمه يې په لاس كې وه ، وسله وال شول او له گرگين څخه يې د غچ اخيستلو له پاره د دولت خان نور زامن چې له تاړاكه ژغورل شوي وو؛ خپل مشران وټاكل او جگړه يې پيل كړه.

دا مهال گرگين وو پرېد: د سولې له لارې راوړاندې شو او د دولت خان د زوي«رستم خان » مشري يې په دې توگه ومنله چې د دولت خان كشر زوی«زمان خان » ده ته برمته ورولېږل شي ، رستم خان چې بله تگلار يې په پام كې وه دا غوښتنه يې ومنله ، خو گرگين نه غوښتل چې هغه ته وار وركړي ، نو څلور كاله وروسته يې رستم خان په چل راوغوښت : بندي يې كړ او ويې واژه ، كورنۍ او خپلوان يې چې د كندهار ختيز لوري ته خوميله لرې د علی آباد كاريز ته خيرمه اوسېدل د گرگين له خوا تالا او د گرشک و فراه ترمنځ د شوراو ک و بكوا سيمو ته وشړل شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

داحمدشاه پلار

داحمدشاه پلار «زمان خان» نومیالي سړی دی، خود تاریخ په تیارو کې یې د برلړ وینو. په اټکلي توګه پر ۱۱۱۵ سپوږمیز کال چې پلار یې دولت خان او مشر ورور یې نظرمحمد خان د ګرګین په کرغېړن لاس ووژل شول او د ابدالیانو مشر توب دده ورور رستم خان ته ورسېد؛ دی د برمته په ډول ګرګین ته ورولېږل شو. نه پوهېږو چې دا مهال دي څو کلن و، خو دا څرګنده ده چې ماشوم نه و او ښايي تر پنځلسو کلو به پورته و، ځکه چې د افغانانو د دود له مخې تر دغه کوچنی هلک برمته نه لېږل کېږي.

زمانخان د ګرګین له خوا «چې ددې کورنی بنستیز ړنګول یې هیله وه» کرمان ته ولېږل شو او تر ۱۱۲۲ سپوږمیز کال پورې یې هلته تر ښارني لاندې ژوند کاوه.

پر ۱۱۲۱ سپوږمیز کال ګرګین له خپل ټول شل زریز اوردو سره د کندهار د غلزیو د ځانګې د مشر میرویس خان هوتک له خوا ووژل شو. پارسي واکمنی د ګرګین وراره «خسرو» له پنځه ویشت زریز اوردو سره چې د کرج و عجم له کوله و، د ګرګین د وینې ګټلو له پاره کندهار ته راولېږه، خسرو چې کرمان ته راغی، زمان خان یې پخلا او د ابدالیانو د مشر په توګه یې کندهار ته راوست چې د هغه په مرسته د ابدالیانو ملاتړ تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسـه کـړي او د کندهار د غلزي دولت پر وړاندې یې وکـاروي، ځکه چې هغـه د دواړو افـغـاني څـانګو په تربګنۍ پوه و، خـو چې کندهار ته راغی، ويې لیـدل چې ابدالیـو د ګرګین تر وژل کېدو وروسته « عبدالله خان ابدالی » له ملتانه راغوښتی او مشري یې ورسپارلې، نو اړ شو چې د عبدالله خان مشري ومني. زمان خان هم له عبدالله خان سره د لیدنې په ترڅ کې بې له دې چې پخوانی زړه بدی په پام کې ونیسي، د هغـه مشرتوب ومانه، په دې توګه دواړه کورنۍ چې له کلو راهیسې یې ترمنځ دښمني وه سمدلاسه روغې ته ورسېدې. ددوي ددښمنۍ لامل دا و چې د زمـان خـان پلار « دولت خـان » د عبدالله خان له پلار « حیات سلطان خان » څخه د ابدالیو مشري نیولې او هغه یې له خپل کهاله سره د ملتان تګ ته اړ یوستی و، سلطان محمد دا[*] پېښې په ځیر سپړلې دي.

په کندهار کې خسرو د خپل تره (ګرګین) په بر خلیک اخته او ترڅو جګړو وروسته پر ۱۱۲۳ لمریز کال له خپل ټول اردو سره د افغانانو له توري تېر شو.

د ابدالیانو مشر عبدالله خان چې له غلزي دولت سره نه جوړېدونکی و له لویې ډلې سره له کندهاره فراه ته وخوځېد، زمان خان هم له دغه سیال مشر سره بدرګه شو، عبدالله خان له فراه څخه هرات ته لاړ او زمانخان هم ورسره و.

عبدالله خان هم ځانته څه ویل او غوښتل یې چې دویم میرویس شي. د هرات پارسي واکمن « عبـاس قلي شـاملو » د پخواني واک سـاتنې له پاره ، عـبـدالله خـان له خـپل زوی « اسدالله خان » سره بندي کړ ، خو افغانانو چې د پردیو د ورکونې ژمنه یې کړې وه ، هوډ یې وانه وښت او د « آزاد خـان ابدالی » په مشـرۍ یې جګـړې ته ورودانګل. د پارس حکومت « ددې له پاره چې د هرات ښـخره د کندهار غوندې نه شي » عبـاس قلی لرې او جعفر قلی استاجلو [1] یې پر ځای وټاکه. د همدغـه کړکیچ په ترڅ کې عبـدالله خان ابدالي له زندانه وتښتـېد او ژر تر ژره یې د وینا وو او منځګړیو په مرستـه د هرات او اسفزار ټول ابدالیان د پردیو د شړلو له پاره د ځان مله او پر هرات یې برید وکړ.

پارسیـان وېرېدلي وو؛ د تاریخ لیکـونکیـو د څرګندونو له مـخـې یې توپـونو د افغانانو د ویشتلو پر ځای د خپلو سپرو کرښې ویشتلې [2] په هر ډول ، پایله څرګنده وه: پارسیان برمته او ووژل شول او د هرات افغاني حکومت د عبدالله خان ابدالي په مشرۍ

---

(۱) یوه تورکي څانګه ده چې د صفویانو پر مهال یې ګڼ شمېر وګړیو په اوردو کې دنده لرله. «ژباړن
(۲) تاریخ عمومی، د میرزا عباس اقبال خان پارسي لیکنه، دویم چاپ، تهران ۱۳۰۵ لمریز ۱۹۴ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۱۲۹ سپوږمیز کال د روژې پر ۲۶ نیټه منځته راغی، عبدالله خان پرله پسې ، فراه ونیو؛ د فتح علي تورکمن تر مشرۍ لاندې رالیږل شوي پارسي جګړه مار یې په «کوسویه» کې وکوټل او د هرات د چارو پر سمون بوخت شو.

له بده مرغه ددې کورنۍ او د کندهار د غلزي هڅې ترمنځ د فراه د نیولو پر سر د جګړې اور بل او پر ۱۱۳۲ کال د فراه په دلارام کې د عبدالله خان تکړه زوی «اسدالله خان» د میرویس د زوی «میرمحمود» له لاسه ووژل شو او سپینږیری پلار یې له کاره ولوېد.

عبدالغني خان الکوزي چې د هرات له سترو مشرانو څخه و، ولیدل چې نور د سپینږیري او زړه چاودی عبدالله خان له لاسه څه نه کېږي، نو د هرات نورو افغاني مشرانو ته یې د نوي مشر ټاکنې وړاندیز وکړ او په ترڅ کې یې «زمان خان» د دغه چار له پاره وړوښوو. د هرات جرګې هم په غوښه پریکړه ومانه، په پایله کې عبدالله خ :لري او د احمدشاه پلار «زمانخان» یې پر ځای وټاکل شو. تر دې وروسته زمان خان د هرات د واکمن په توګه په څرګنده توګه په نوموړي ښار کې لیدل کېږي. زمانخان تر ډېره ژوندی نه و او تر دوو کلو او پېنځو میاشتو مشرۍ وروسته پر ۱۱۳۵ کال مړ شو. اټکل کېږي چې زمانخان تر شپېتو کلو پورته نه و، ځکه، دا ناشوني ده چې د هرات جرګې دې عبدالله خان د زړښت له امله لرې کړی او د هغه پر ځای دی یې بل اویا کلن بوډا ټاکلی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

د احمدشاه مور

افغان تاریخپوهان داسې روړدي شوي چې د ښځو په تاریخي اړه لږ غېږېږي هغه هم په ځانګړیو ارزښتمنو پېښو کې او یا د یو شمېر ودونو یا مړینې په اړه، ځکه نو دا دومره هیښنده نه ده چې د افغانسان د نورو ښځو غوندې، د احمدشاه د مور په اړه د خپل تاریخ په پاڼو کې څه نه مومو.

سلطان محمد همدومره لیکي چې: «احمدشاه د غه ویاله (د روضې ویاله) د ارغنداو سیند لویدیز خواته د نوي ښار د ودانولو له پاره بېدیا ته ویوسته، الکوزیو چې د ځمکې له ورکړې ډډه وکړه، احمدشاه همخپله پرېکړه پرېښووه، څه موده وروسته چې د شاه مور مړه شوه هلته یې ښخه او پر ځای یې «روضه» نوم کېښوو.[1] فیض محمد هم پر سلطان محمد پسې همدا راز لنډه څرګندونه کوي.[2]

ښکاره ده چې له دغو ناڅرګندو لیکنو نه څه لاس ته نه راځي، خو د کندهار سیمه یزې اترې د تاریخ لیکونکیو د غه بې ځایه چوپتیا ماتوي. د کندهار ښار اوسني اوسېدونکي چې پېنځم او شپږم نیکونه یې د احمدشاه همهالي وو، د احمدشاه د مور په اړه یې سینه پر سینه خبرې ساتلي او تر اوسه ورسره شته، په دې اړه ددوی خبرې اترې د منلو وړ دي ځکه چې بهرنی نښې یې پیاوړی ملاتړ کوي. وګړي د احمدشاه

(۱) سلطانی، ۱٤۳ مخ.
(۲) سراج التواریخ، ۳۰ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور «زرغونه» بولي. زرغونه له آره پښتو ويې او ماتا يې «شنه» ده. د ډېرې افغاني ښځې په دغه نامه نومول شوي، د احمدشاه د يوه هممهالي ليکوال ليکنې، دغه سيمه ييزې اترې سمې ګڼي، نوموړی ليکوال د خپل کتاب په يوه ځای کې د کرماني شاعر «ميرزا علی اکبر» بړودي درې بيتونه ليکلي چې په هغوی کې د احمدشاه د مور نوم «زرغانه» راغلی[1] کېدی شي چې وروسته د ليکني ورته والي له امله د ليکونکي (کښاند) يا د اروپايي چاپچاريو له خوا پر «زرفانه» اوښتی وي. د احمدشاه پر وړاندې د شاعر ژوره کرکه هم څرګندونې ته اړتيا نه لري، ده خپل بيتونه د همدې کرکې تر اغېز لاندې ويلي: د خراساني نادرشاه د کورنۍ د واکمنۍ تر ړنګېدو راوروسته او د افغان احمدشاه د لوړتيا ورځې يې غندلي او د فردوسي خراساني يو بيت هم په خپل شعر کې تضمينوي.

هماغسې چې افغانان د احمدشاه مور «زرغونه انا» بولي، زوی ته يې هم «بابا» وايي او وند يې الکوزی ګڼي «کوه» کلی چې د احمدشاه د مور هديره په کې ده، د هغې تر ژوندانه مخکې تر اوسه پورې د يو شمېر الکوزيو تاټوبی دی، احمدشاه هم د خپلې مور هديره هماغه ځای وټاکه، له دې نه ښکاري چې مور يې الکوزۍ وه او د پښتنو د دود له مخې د خپل وند په ديرکې ښخه شوې ده.

پرګنې وايي چې د احمدشاه مور د اوسني کندهار ښار تر ودانېدو وروسته (۱۱۷٤) مړه شوې او د دغو ويناوو له پاره کيسې هم لري، لکه وايي: احمدشاه چې د ښار د بوالونه او جګړه يز برجونه جوړ کړل، د هماغه مهال له دود سره سم يې ګرد چاپېر د ژورې اوارتې کندې د وېستلو لارښوونه وکړه، زرغونې انا چې دا پرېکړه واورېده خپل زوی ته يې ووېل: «د يوه افغان پاچاه له پاره شرم دی چې له دښمن نه خپله پلازمېنه د کندې په مرسته وساتي. تاته نه ښايي چې د کاله ترمنځه د دښمن راتګ اټکل کړې.» احمدشاه هم د خپلې مور مېرانې ته په درناوي، د سترې او ژورې کندې له وېستلو تېر شو او پر ځای يې کوچنۍ وياله چې د ښار او به پرې ووځي؛ وويسته. همدا راز وايي چې:

(۱) کتلی شئ: «مجمل التاريخ بعد نادريه» کتاب، د ابن محمد امی ابوالحسن ګلستانه نيکه، د لندن چاپ ۱۸۹۶ کال، ۱۳۵ مخ. ليکوال زلمی وچې پر ۱۱۶۹ لمريز کال له پارس نه هند ته لاړ او خپل کتاب يې پر ۱۱۹۵ سپوږميز کال په مرشد آباد کې وليکه، نوموړې اوربدل شوې پېښې چې دده د تاريخ بنسټ پرې ولاړ دي؛ ساتلې نه دي او له مذهبي کرکې او شاعرانه اغراق سره يې ګډې کړي، ځکه يې کتاب ډېرې تاريخي تېروتنې لري چې کره کتنه يې جلا ليکنه غواړي. «هراسکارمن» په هغه الماني سريزه کې چې پر دغه کتاب يې ليکلې نوموړيو تکيو ته ځير شوی او په ترڅ کې يې نغوړلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هند کې له مرهټیانو نه د احمدشاه د ماتې او تېښتې (۱۱۷٤) خبر «چې دروا غ و» کندهار ته راورسېد، وګړي د احمدشاه په تېښته او د اوردو په ځپېدو خواشیني شول. زرغونه انا چې خبره شوه ګرد چاپېر وګړیو ته یې ووېل: «بري او ماتې د تقدیر پرېکړه ده، احمد به مړ شي خو تېښتي نه!»

په هر ډول، زما موخه د دغو روایاتو له راخیستونه، د هغوی د تاریخي رښتینولی منل یا نه منل نه دي، همدومره غواړم چې د احمد شاه د مور په اړه د کندهاریانو انګېرنې رابرسېره شي.

دا منلې شو چې د سیمه یزو روایتونو او د تاریخ لیکونکي سلطان محمد له څرګندونو سره سم د احمدشاه مور له ۱۱۷٤ کال (د داوسني کندهار ښار ودانېدل) وروسته، د احمدشاه تر مړینې (۱۱۸٦) لې څه وراندې مړه شوې، نو د مړینې نېټه یې د ۱۱۷٤ او ۱۱۸٦ (د احمدشاه د مړینې نېټه) کالو ترمنځ اټکلېږي. که داسې وګڼو چې زرغونه انا د احمدشاه د زېږېدو پر مهال (۱۱۳۵) شکل کلنه وه او د ۱۱۸۰ لمریز کال پر شا و خوا مړه شوې نو دې پایلې ته رسېږو چې اروا ښادې (۶۰) یا (۷۰) کاله ژوند کړی، خو د هغې ګور چې د سلطان محمد د ناڅرګندې لیکنې له مخې د ارغنداو سیند ښي اړخ ته په «روضه» نومې ځای کې دی، یوه ساده ودانۍ ده چې د اوسني ښار شمال لویدیز لورې ته د څلورو میلو په شا و خوا کې پرته ده او د «کوهک» غره په لمن کې جوړه شوې. کوهک کلی له دوو سوو بېلا، بېلو الکوزیو کورنیو څخه جوړ دی. د کوهک ځمکې کرنیزې دي خو د ګاونډیو کلیو په توپیر پر ته له انګورو نور بڼونه نه لري. د کوهک کوچنې غره پر سر د پخوانیو کلکو دېوالونو او برجونو نښې شته، داسې ښکاري چې مخکې په دغه لویه سیمه کې یو کلک پوځي کوټ و. د دغه ځای کروندګرو ماته وویل چې په لرغوني پېر کې دغه پوځي ښار د غره له څوکې د ډاګ ترمنځ پورې د یوه اوږده ژور سوري له لارې اړیکې لاره او د جګړو په ترڅ کې اوبه له کاریز نه پورته وړل کېدې.

د دغه روایت رښتینوالې ارنګ لري خو ما ونه کړای شو چې دغه کنډوالې په ځیر وګورم او ویې څېړم. د کوهک، ناګهان او روضې ویالې د زرغونې انا د زیارت له شمالي لورې څخه څنګ تر څنګ بهېږي او د ځمکې په پنه ولو کې مرسته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کلي ملا په ډېره مینه د کوهک د پخوانیو باغونو په ځانګړې توګه د احمدشاه دیادګار «شاهي باغ» یادونه کوله او خواشینی و چې نوموړی باغ چې پر (۱۲۰) جریبه ځمکه ودان شوی او د زرغونې انا د زیارت د ریو خواوو ته راچاپېر و، اوس نه شته.

د زرغونې انا زیارت یوه مربع ودانۍ ده چې پاس پر منځ یې ګومبزه لیدل کېږي. د ودانۍ سهیلي او شمالي اړخ درې، درې پرانیستې برندې لري چې له منځنۍ خونې څخه یې د ګومبزې منځ ته لارې دي.

د اړخونو برندې په څلور ګونو خونو کې جوړې شوې (د کوټو غولۍ وران او وروسته یې په خښتو او ختو ترل شوي دي) د ودانۍ ختیځ او لویدیز اړخونه له منځ نه د ګومبزې پر لوري په یوه برنده بېل شوي (دا لارې یې نیمې په ختې د یوال ترلي دي) له ورایه د ګومبزې د بام د چندر کارۍ نښې تاپې، تاپې ښکاری خو د څلي هیڅ نښه نه شته، کېدای شي چې له آره به یې نه لاره. دا ودانۍ په پخو خښتو جوړه شوې، سره له دې چې د مهالپېښو له امله یې خپله تو له ښکلا بایللې خو بیا یې هم خپل کالبوت ساتلی دی. د ودانۍ په منځ کې یوه اته اړخیزه ساده ګومبزه وه چې خښتې یې په ګچ پټې دي: پرمخ یې په بېلا، بېلو رنګونو ښکلي انځورونه کښل شوي او ځینې الوتي اسماني، بنفش، شنه او نسواري دود لرلي رنګونه پرې لیدل کېږي.

ګومبزه په خپلو څلور ګونیو پورتنیو خواوو کې څلور اوږدې کړکۍ لري چې هوا او رڼا ترې رانوځي خو له څه مودې راهیسې دا دنده د ګومبزې څوکې چې پر سر سوری شوې او باد و باران ترې رانوځي پرغاړه اخیستې ده. د ګور بهرني جوړښت «چې د ګردی په منځ کې دی» خپله آرا و پخوانی بڼه اړولې او په ناشو له ته لاسونو ختې پرې تپل شوي دي. له بده مرغه د ګور د بړلیک چې د تاریخي منځپانګې، نامه، ځای، میاشتې او کال پیژندنه ترې کېږي او په داسې ځایونو کې یې شته والی ډېر ارزښت لري: ورک دی.

دا و د کندهار په کوچني کلي «کوهک» کې د افغان احمدشاه بابا د مور زرغونې انا زیارت چې اوس یې د کندهار سیمه یز حکومت بیا ودانول پیل کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پينځم څپرکی

داحمدشاه ورور

مخکې مو وويل چې زموږ په تاريخونو کې د ښځو د نومونو او نښو لږ يادونه کېږي، ځکه نو د احمدشاه د خويندو په اړه «که لږلې يې هم» په څه نه پوهېږو، که څه هم چې داسې لاسوند راسره نه شته چې له شته والي يې سترګې پټې کړو ځکه چې ډېر لږ ليدل شوي چې يوه کورنۍ دې د زامنو د لړلو ترڅنګ لوڼې ونه لري، خو د ډېرو افغاني تاريخونو په وينا د احمدشاه ورور هماغه بې ساري «ذوالفقار خان» دی چې د هرات بې جوغې نوميالی تولواک و. د پښتنو په ټبر ليکونو کې د احمدشاه د پلار «زمان خان» بوازې دوه زامن، ذوالفقار خان او احمدخان ښوول شوي دي. د احمدشاه مشر ورور «ذوالفقارخان» د هېواد په تاريخ کې نوميالی، هېواد پال او تکړه افسر و. د هرات د ملي حکومت تر جوړېدو او د پارس د لاس تر لنډېدو وروسته پر ۱۱۳٦ او ۱۱٤۲ سپوږميزو کلو يې د هغې سيمې واکمني ونيوه او پر له پسې يې د پارس او خوراساني نادرشاه د رالېږل شويو جګړه مارو پر وړاندې جګړې وکړې، وروسته چې د کورنيو شخړو له کبله د نادر پر وړاندې د هرات په ساتنه کې بې جوکې شو، مخکې تر دې چې په خپل لاس نادر ته د هرات په سپارلو اړ شي، واک يې پرېښوو او له خپل ورور احمدشاه سره پر ۱۱٤٤ کال د خپل کورني سيال «شاه حسين» دربار ته ورغي خو لته د سياسي کتنو له کبله بندي او د نادر تر راتګ پورې په زندان کې پاتې شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته تر دې چې نادر کندهار ونيو ، د هغه درناوي له پلوه چې خپلو مېړنيو دښمنانو ته يې لاره، ذوالفقار خان يې هم په درناوي ومانه او په مازندران کې يې اوسېدو ته ولېږه، ځکه چې په افغانستان کې دننه د داسې نوميالي او پېژندل شوي سړي شته والي د هغه له سياسي ګټو سره سمون نه لاره.

ذوالفقار خان د ۱۱۵۱ کال په پيل کې مازندران ته لاړ او څه موده وروسته مړ شو. که ذوالفقار خان د نادر تر مړينې وروسته ژوندی وای کېدای شوه چې د هغه هېواد د تاريخ اړولو لامل شوی وای.

دا چې ذوالفقار خان د احمدشاه سکني ورور و که مېړنی، په دې اړه څه لاسوند نه شته، خو هرات و فراه ته د ذوالفقار خان له بېلو پوړنو او له هغه نه د احمدشاه د مور او هغې د کوچني زوي د لرې پاتې کېدو له امله، زه داسې ګنم چې زوالفقار خان او احمدشاه مېړني ورونه وو. د دواړو ورونو د ژوندانه واټن هم دا وينا زباتوي، ځکه چې د پلار تر مړينې يې وروسته (۱۱۳۶ ل) احمدشاه دوه کلن ماشوم و چې ورور يې ذوالفقار خان لاربښود زلمي او د هرات د واکمنۍ ور ګڼل کېده. دا مهال د ذوالفقار خان منګ د شلو او دېرشو کالو ترمنځ و ځکه چې تر دې کشر د هاغه مهال له سياسي او جګړه يزې او تاسره سم د يوه لوي ولايت مشر تاکل کېدی نه شو. د دغه الواک له منلو سره سم ښايي په اټکلي توګه ووايو چې ذوالفقار خان به د دوولسمې لمريزې پېړۍ په پيل کې زېږېدلی وي، که د مور لومړنی زوي وي نو د مور منګ يې هاغه مهال شل کاله اټکلولای شو او احمدشاه چې پر ۱۱۳۵ کال زېږېدلای، نو بويه ووايو چې سربېره پر دې چې د احمدشاه مور به تر بوې پېړۍ د بر ژوند کړی وي، احمدشاه به يې هم دژوندانه پر پنځوس کلنۍ زېږولی وي، چې داسې پېښنه د بره لږ ليدل کېږي.

ابن محمد امين وايي چې د احمدشاه وراره او نايب السلطنه «لقمان خان» هند ته د احمدشاه د لومړي تګ پر مهال په کندهار کې و ، او د تيمور شاه پرمهال د لقمان خان د زامنو يادونه هم کوي. [1] د دغه روايت له منلو سره بويه وويل شي چې د ذوالفقار خان تر مړينې وروسته د لقمان په نامه يو زوي ترې پاتې شو چې په کندهار کې د خپل تره له دربار سره يو ځای و.

---

(۱) مجمل، ۱۱۲ مخ، ۱۵۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د «شیرمحمد گنډاپوري» وینا چې کېداي شي د «محمد مهدی» لیکنې یې لیدلي وي، دا ډمنه وای[1] نو ویلای مو شول چې احمدشاه د «علیمردان» په نامه دویم وروړ هم لاره چې په فراه کې یې د افغان و پارس په جګړه کې ګډون کړی و.[2]

خو څومره چې کتل شوي په نورو افغاني تاریخونو کې د دغه نامه او چارنښې یادونه، نه شته.

(۱) جهانګشا، ۱٦٧ مخ، د بمبیي چاپ ۹۰ ۱۳ ل.

(۲) خورشید، ۱۵۲ مخ، بویه وواېو چې د دغه کتاب سیاسي منځپانګه ډېرې تېروتنې لري او د ډاډ وړ نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

د احمدشاه د زیږېدو ځای او نېټه

په «ملتان» کې د احمدشاه د زیږېدو خبره یوه ښکاره تېروتنه ده چې له ځینو هندوستاني لیکوالو نه اورېدل شوې او یو شمېر نورو یې پېښې کړې، لکه محمد حسن هندي چې پرته له کوم لاسونده د خپل کتاب په یوه ځای کې وایي: «احمدشاه خطهء ملتان میں پیدا هوا... = احمدشاه د ملتان په سیمه کې زیږېدلی...» او دا دوه بیتونه هم د هغه د تولوا کېدو په اړه وایي:

چو بنشست احمدشه نامدار به تخت خلافت بصد اعظم و شان
ندازد بشیرم ز سال جلوس بود تا اید این خدیو جهان[1]

فیض محمد هم د «تاریخ احمدي» له مخې همدا کیسه لیکي چې: «د احمدشاه نیکونه د ملتان او سدونکي وو، دی هم هلته زیږېدلی او په ماشومتابه کې د ځینو پېښو له کبله له خپل پلار «محمد زمان» سره کندهار و له هغه ځایه هرات ته لاړ دی.»[2] مورږ پوهېږو چې دا روایتونه بې بنسته دي او «تاریخ احمدي» د «مرأت الاشباه» په څېر یې د احمد شاه کورنی د ابدالیانو د پخواني مشر د حیات سلطان د زوی «عبدالله خان» له کورنۍ سره چې په ملتان کې کېدوال و، ګډه کړې ده. حیات سلطان چې د کندهار د

(۱) محمد حسن د احمدشاه هم مهالي و او د هغه د سلطنت په پای کې (۱۱۸۵) یې د «مرأة الاشباه» په نامه په پارسي ژبه یو کتاب ولیکه، دا کتاب وروسته په «اردو» وژباړل شو او په «اوده» ولایت کې چاپ شو، همدا چاپ کتلی شن، ٤٧ مخ.

(۲) «تاریخ احمد» د منشي عبدالکریم لیکنه ده چې د احمدشاه د لمسي «شاه شجاع» هممهالي و، دغه لیکوال په ناسمه توګه د حیات خان ابدالي زوی عبدالله خان د زمان خان پلار و د احمدشاه نیکه بللی او داسې ګڼي چې احمدشاه او پلار یې له نوموړي عبدالله سره له ملتانه هرات ته تللي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابدالیانو د خانی تر رنګېدو وروسته پر بوولسمه لمریزه پېړۍ ملتان ته لاړ څه موده وروسته یې زوي عبدالله خان پر ۱۱۲۲ کال کندهار ته راغی او یو ځل بیا د ابدالیانو د «خان» په توګه هرات ته لاړ. عبدالکریم او نور و احمدشاه د نوموړي عبدالله خان لمسی ګڼلی او داسې پایله یې اخیستې چې احمدشاه په ملتان کې زېږېدلی دی. خو داسې نه ده، دا دواړه یو تر بله جلا او سیالې کورنۍ دي. د احمدشاه کورنۍ له پخوا راهیسې د اوسني کندهار ختیز خواته د صفا ښار د ابدالیو په منځ کې اوسېده. [1]

لکه مخکې چې وویل شول، یوازې د احمدشاه پلار زمان خان، څو کاله په کرمان کې اوسېدلی، له دې نه ښکاري چې په ملتان کې د احمدشاه د زوکړې سکالو چوره درواغ ده. په کلک اټکل سره به یې لاندې وګڼو چې احمدشاه په هرات ښار کې پر ۱۱۳۵ لمریز کال زېږېدلی دی.

تاریخپوهانو د احمدشاه د زوکړې نېټه ښوولې نه ده، د ګروال «مېلسن» او «محمد حیات» وایي چې احمدشاه د تولواکېدو پر مهال (۲۳) کلن و. [2] ښکاري چې دوی دواړه تېروتي، ځکه چې د احمدشاه پلار زمان خان پر ۱۱۳۵ لمریز کال مړ شوی دی. محمد حیات د سلطان محمد غوندې د هغه د مړینې دا نېټه سمه ګڼي. [3] که احمدشاه د تولواکېدو پر کال (۱۱۶۰ ل) (۲۳) کلن و، نو بویه چې د خپل پلار تر مړینې دوه کاله وروسته زېږېدلی وي چې دا نا شونې ده نور تاریخلیکونکي چې د احمدشاه تر مړینې وروسته د هغه د منګ په اړه غږېږي، یو «علامه سید جمال الدین افغان» او بل پېرنګی «سرجن ملکم» دی چې دا دواړه د احمدشاه مړینه پر (پنځوس) کلنی ښیي. [4]

د احمدشاه دا منګ تاکنه تر ډېره ریښتینې ښکاري او دا منلای شو چې احمدشاه تر پنځو کلونو خورا ډېر ژوند کړی نه دی، لوموړی، ځکه چې له یوې خوا د احمدشاه د پلار زمان خان او ورور ذالفقار خان او له بلې خوا د کورنیو سیالانو او پارس واکمنی تر منځ په تولو جګړه یزو پېښو کې، تاریخونو هیڅکله هم د احمدشاه ګډون یادونه نه ده کړې، خو په دغو جګړو کې د زمان خان او ذوالفقار خان د پوځي افسرانو او کوماندانانو

(۱) سلطاني، د ابدالیو تېر «سرلیک، ۵۲-۶۹ مخونه.

(۲) کتلی شئ: «د افغانستان تاریخ» د ګروال «مېلسن» لیکنه، دویم چاپ، لندن ۱۸۷۹ کال، د احمدشاه تر پېښو لاندې، له ۲۶۷ تر ۳۴۵ مخه.

(۳) حیات، ۱۲۷ مخ. سلطاني، ۱۰۰ مخ.

(٤) کتلی شئ: «تتمة البیان فی تاریخ الافغان» د سید جمال الدین افغان لیکنه، د مصر چاپ ۱۹۰۱ کال، ۶۹ مخ، د ملکم تاریخ، د هند چاپ ۱۸۶۷ کال، دویم ټوک، ۱۲۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومونه راغلي، له دې نه زيات يې چې دا مهال (د زمان خان د مشرتابه له پيله ۱۱۳۲ کال د هرات له واکمنۍ نه د ذوالفقار خان تر لاس اخيستو [۱۱٤۳ کال] پورې) يا احمدشاه نه وه او يا دومره کوچنی و چې د جګړې پر ډګر يې د ګډون وړتيا نه لرله، که نه دا ناشونې ده چې د يوه افغان مشر، زوی دې د ځوانۍ په ورځو کې د پلار په ملاتړ د کورنيو او بهرنيو دښمنانو پر وړاندې، توري ونه وهي او نوم يې وانه خيستل شي.

حيات افغاني وايي چې د زمان خان له مړينې او پر هرات د هغوی د سيالې کورنۍ (د عبدالله خان کورنۍ) تر واکمنېدو وروسته، د احمدشاه مور له خپل کوچني زوی (احمدخان) سره په پټه د فراه لورې ته لاړه. (۱)

د محمد حيات دا وينا چې احمدشاه يې د خپل پلار د مړينې پر مهال کوچنی ښوولی، د اينسايکلوپيډيا اف اسلام» له ليکنې سره چې په کندهار کې يې پر کوچنيوالي د احمدشاه بنديتوب په ننبه کړی؛ سمون لري. بله دا چې احمدشاه تر خپلې مړينې درې کاله مخکې د هند په سېزونکيو ډاګونو او د هېواد په شمال لوېديزو سيمو کې، داس په سپرلۍ پر جګړو (۱۱۷۷-۱۱۸۳) بوخت و. سره له دې چې احمدشاه د تيمور و سليمان په څېر زامن او د شا ولي او جهان خان غوندې سرداران لرل، دا لرې ښکاري چې په خپله په بوډاتوب کې د جګړو له پاره د اس په سپرلۍ دغه اوږده واټنونه ووهي، نو ښايي ووېل شي چې احمدشاه له نړۍ نه د تګ پر مهال پنځوس کلن و. دا چې پلار يې له (۱۱۲۳ سپوږميز کال) نه وروسته تر مړ کېدو (۱۱۳۵ کال) پورې (۱۲ کاله) په هرات کې وينو، راته څرګندېږي چې که احمدشاه پنځوس کاله او يا هم تر دې ډېر ژوند کړی وي، بيا م، د زېږېدو ځای يې هرات او په کلک اټکل هرات ښار دی.

اينسايکلوپيډيا اف اسلام، هم دا ټکي مني او وايي: پر ۱۷۲۲ زېږدي کال، دې کورنۍ (د احمدشاه کورنۍ) خوراسان ونيو او د مشهد پر لورې وړاندې لاړل، دا مهال احمدشاه هم زېږېدلی و او ډېر وي چې: «احمدشاه چې تولواک شو، (۲۵) کلن و.»

له پورتنيو څرګندونو نه دا پايله اخلو چې احمدشاه پر (۱۱۳۵) کال په هرات کې وزېږېد؛ چې (۱٦) کلن شو پر (۱۱۵۰) کال يې په کندهار کې د خوراساني نادرشاه له دربار سره اړيکي وموندل؛ چې (۲۵) کلن شو پر (۱۱٦۰) کال په همدغه ښار کې تولواکۍ ته ورسېد، او چې يو پنځوس کلن شو، پر (۱۱۸٦) کال د کندهار په اړونده «توبه غر» کې يې له نړۍ نه سترګې پټې کړې. العلم عند الله العليم

---

(۱) حيات، ۱۲۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپرکی

د احمدشاه زده کړې

احمدشاه د ژوندانه له پیله تر پایه له داسې کورنۍ، چاپېریال و مهال سره اړیکې لرل چې د تورو له خرپهار او د توپ و توپک له غرمبهار پرته یې بل څه نه لیدل او نه اورېدل؛ لا کوچنی و چې خپل ورور یې د عبدالله خان ابدالي له سیالې کورنۍ او پارسیانو سره په جګړو لګیا لیده؛ له نوي زلمیتابه سره سم د کندهار زندان ته ننوېستل شو؛ تر دې وروسته یې د ژوندانه شپې کاله له نادرشاه سره په ملتیا په یانه او جګړو کې تېر کړل او بیا د ژوندانه تر پایه په همواد چارو کې بوخت و. څرګنده ده چې دد غه راز برخلیک په ترڅ کې هغه زده کړې ته وزګار نه و، خو بیا هم لیدل کېږي چې کله وزګار شوی، زده کړه یې شاته غورځولې نه ده، احمدشاه په دواړو ملي ژبو (پښتو او دري) ښه پوهېده او په پښتو یې شعرونه هم ویل. سره له دې چې د احمد شاه شعرونه ساده او تر ډېره د مینې څرګندوی دي خو بیا هم سوچه شعر دی.

احمدشاه تر بل هرڅه ډېر د سیاست و جګړې مېړه و، له هغو ازمېښتونو څخه چې ده په دغو دوو ځانګو کې تېر کړي، زیاتېږي چې دی د ختیځ ستر پوه نومیالی او، ویاړونه یې هم د عملي اړخ اړوند دي.

د هر پرځای ویل شوي چې په تولنه کې د سړي ارزښت دد ي اړوند نه دی چې څومره پوهېږي دا ارزښت تر ډېره له دې سره تړلی چې څه غواړي او څه کړای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم څپرکی

د احمدشاه شخصیت

ورو، ورو د تاریخونو له لیکنو او په څرګنده توګه د احمدشاه د کړنو له څرنګوالي ښکاري چې هغه د ښو اخلاقو خاوند او مذهبي لاربښوونو او ملي دودونو ته ژمن سړی و. سره له دې چې د پر کله پراخ واک پر تېرې او تادا اوري خو سره له دې احمدشاه داسې لار غوره کړه چې د نیا ومنو پاچاهانو په لړ کې یې شمېرلای شو، هغه خپلو زامنو ته ویل چې سرغړوونکیو ته د غریو غوڅونې سزا ورنه کړې او څوک پښتنو ته د سرټیټولو په دول، «لکه زمري په ځینو ګاوندیو هېوادو کې چې دود و» د رناوې کولو ته پرې نه ږدې. د کوپې ملاسلام کولو پرځای یې، د سرخواته لاس جګول «لکه زمري د نن ورځې سلام ورکول» دود کړل او له پوهانو سره یې پر ناستې او مرکه تېنګار کاوه. (۱)

احمدشاه زرور سړي و؛ پر بې جوکو او کمزوریو یې زړه سوی کاوه؛ سرغړوونکي یې بښل او د ځواکمنو ظالمانو کلک او بې داره دښمن و. پر دیني تېنګ پلویتوب سربېره یې ملي پلویتوب هم لاره. سره له دې چې په، ملت کې د وګړیو د نېژدې او خواخوږی پلار غوندې و خو بهرنیو دښمنانو او سرغړونکیو ته پر غزګر ځواک ښکارېده.

احمدشاه سره او حقوق پوه سړی و، د هېڅ د ښېګڼې غبرګون یې نه هېراوه، دده دغه ځانګړتیا د ژوندانه تر پایه د نادرشاه د کهاله او له ده سره د نادر د هملاریو ملګرو

---

(۱) سلطاني، ۱٤٧ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر وړاندې لیدل کېږي. احمدشاه ، دار ، لویې او ورو ستر ګي نه کوله؛ ښېونکي او لوروونکي وو. پر لګښتی هم ورته نه شو ویلی او ځانګړی ژوند یې پرته له هر ډول ځانښودنې په ډېره ساده ګی کې تېر شو. د احمدشاه تګلار ، تینګه ، هوډمنه او نه ماتېدونکې وه؛ د ژوندانه په بېلا ، بېلو پړاوونو کې یې تیتوالی ، لوړوالی ، بند ، خپلواکي ، کشرتوب او مشرتوب ، ولیدل؛ له هر راز سړیو او پوړونو سره یې ناسته ولاړه وکړه او د نادرشاه غوندې واکمن تولواک برم وماتې یې ولیده.

دغه هر څه یې پر خدای ورکړي لیدو اند اغېزوښیند او خوی او اخلاق یې وردرانه او پاخه کړل. داهم نه شو ویلی چې احمدشاه هیڅکله په خپله تګلار کې ښوېدلی نه دي ، خو د کړو ډېره برخه یې د ښو اخلاقو ښکارندویې کوي ، له همدې کبله ټولو افغاني تاریخپوهانو د احمدشاه اخلاق ستایلي او ټولو افغانانو هغه د اولیا الله له ډلې ګڼلی چې دا ددغه پاچاه له سترو مانیزو ویاړونو څخه شمېرل کېږي ، فېض محمد د عبدالکریم له خولې لیکي چې: نادرشاه به تل په غونډو کې ویل چې په ګرد ایران ، توران و هندوستان کې مې د احمدخان غوندې سم چاری او د ښو خویونو خاوند سړی نه دی لیدلی. (۱)

PROPERTY OF ACKU 8242

(۱) سراج ، ۹ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم څپرکی

داحمدشاه بنه

د احمدشاه د بڼې په اړه څرګند لاسوند راسره نه شته، همدومره پوهېږو چې هغه د روغتیا او ځانې ځواک خاوند سړی و ،دایې له تاریخي تېر ژوندانه او جګړه یزو هڅو څخه بنه څرګندېدای شي، ځکه چې احمدشاه لږې هېوادو ته پر اس تللی؛ له څپاندو سیندونو تېر شوی او په سلګونو میله ګرندي یرغلونه یې کړي دي، د بېلګې په توګه د ۱۱۷۵ کال په جګړه یزیانه کې چې له پنجابه سرهند ته د سیک ځواکونو پر وړاندې مخکې ته، ۱۳۵ میله لار یې په دوو ورځو کې ووهله. (۱)

تاریخپوهانو د احمدشاه د بڼې په اړه څه نه دي لیکلي او د هغه خپل انځور چې غوښ لاسوند وګڼل شي په لاس کې نه شته، یوازې په هندو پنجاب کې ځینې انځورونه موندل کېږي چې پر احمدشاه اړه لري، له هغوي څخه یو پر ۱۳۱۵ لمریز کال د کابل په خپرونو کې هم چاپ شو. (۲) دغه انځور ریښتینوالي د منلو نه دی، خو دا ترې څرګندېږي چې وګړیو د کیسو او روایتونو له مخې د احمدشاه د بڼې او کالیو په اړه څه اند لاره. دا انځور راښیي چې د احمدشاه کالي له تاریخي څرګندونو سره سمون لري چې په وروستیو کرښو کې به یې ولولئ له هغه نه دا اټکل کېدای شي چې دا انځور به لږ څه

(۱) سراج، ۲٦ مخ.

(۲) کالنی، ۱۳۱۵ لمریز کال - کابل مجله، د کابل چاپ، د ٤۱۲ او ٤۱۳ مخونو ترمنځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه ته ورته وي.

(کتلی شئ: دویم انځور) دانځور په لاندې ډول دی: «احمدشاه غوښین مخ، غټې توري سترګې، جګه پوزه، ورین تندی، توره ږیره، او د شونډو د پاسه بیاتې شوې منځني بریت لرل» سره له دې چې دا انځور نیمایي دی، خو لیدونکی په دې پوهوي چې دانځور خاوند به منځ ونی لندی سړی وي، په دغه انځور کې د احمدشاه کالي په لاندېني ډول ښوول شوي:

پر سر یې لویه پګړۍ او د چورمه یې چپنې د پاسه یې بله ارته برګه چپن هم اغوستې ده چې دا ټول د هاغه مهال د افغاني لوړو پوړونو کالي وو. اوس راته ناشونې ده چې دا احمدشاه د څېرې په اړه تر دې ډېر څه ولیکو.

احمد شاه بابای افغان - ۱۱۳۵ - ۱۱۸۶ه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم څپرکی

د احمدشاه خواږه او اغوستن

د تاریخ په پاڼو کې هیڅ نه لیدل کیږي چې احمدشاه دې ځلبلې ژوند کړی وي، خو زامنو یې چې دا راز ژوند خوښاوه نو تاریخلیکونکیو یې یادونه کړې، د بېلګې په توګه د احمدشاه زوی تیمورشاه په الماسو پسولل شوی خول پر سراوه؛ پسولل شوی امېل یې اچاوه؛ په ګرانبیو مرغلرو پسولل شوې چپن یې اغوسته او نومیالی الماس «کوه نور» یې پرښي او فخراجی یې پر کښې مټ تاړه؛ پر اس باندې د سپرېدو پر مهال یې په غمیو ښکلې شوې څوکۍ تر پښه لاندې ایښووه، او د سپرلی د اس پر سر یې هم د مرغلرو جوغه ولاړوه.(۱) د احمدشاه لمسي «زمان شاه» هم د غمیو خول پرسر اوه چې د غمیو ځلور جوغې یې لرلې.(۲) د یوه کال په پسرلي کې چې «شاه شجاع» د سیاه سنګ په ډګر کې د کابل وسله وال سرتېري کتل، پر داسې آس سپور و چې د سپینو زرو غوندې سپین او ځنې اولکۍ یې په نکریزو سرې وې؛ لکۍ ته یې د سوچه سرو زرو «په غمیو ښکلې شوې» کړۍ وراچول شوې وه؛ او د غوږونو ترمنځ یې د یاکوتو او زمرودو خول ځلیده او زین یې په سرو زرو پوښل شوی و چې د لمر پر وړاندې ګرانبیه غمي د ستوریو

---

(۱) سراج، ٤٤ مخ

(۲) سراج، ٥٠ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

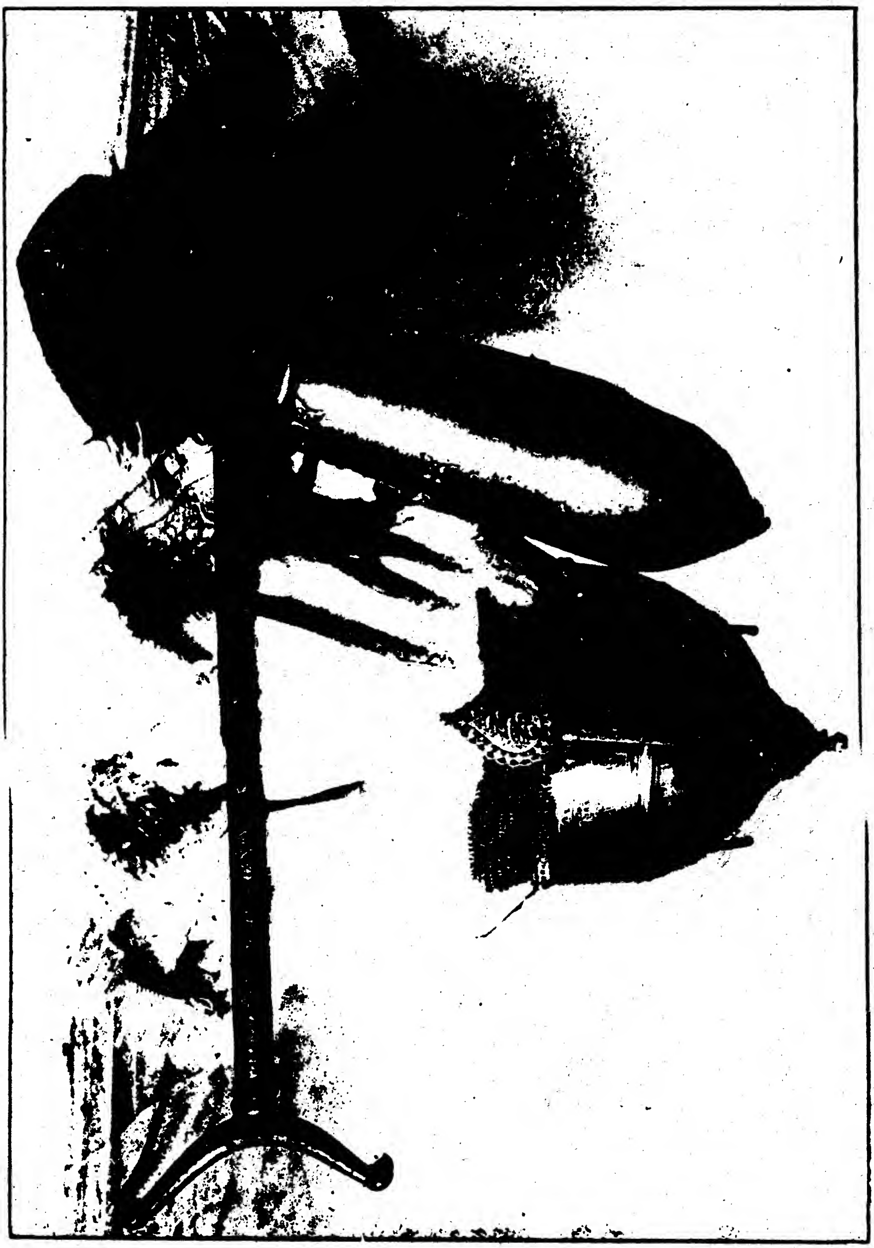

(c) ketabton.com: The Digital Library

غونډۍ پرې ځلېدل. دا د یوه کابلي پوسل و شل کلن سپین‌ږیري (حسین داشي) د سترګو لېدلې پېښه ده چې پر ۱۳۲۸ سپوږمیز کال یې د لیکوال پلار ته ویلې وه.

خو د احمدشاه د ژوندانه ځلېلتیا په اړه له یوې خوا تاریخ څه نه وایي او له بلې خوا یې سیمه یز روایتونه هم ساده توب مني. پر ګنې وایي چې احمدشاه پر پلاژنه کېناسته او خول یې نه پر سر اوه او له توکیز پلوه یې هم ژوندانه له نورو افغاني لوړو پوړو سره دبر توپیر نه لاره، مانا دا چې په وداني کې یې غالي او توشکونه غوړېدلي وو؛ اغوستن یې پګړۍ، چپن او موزې وې، او په افغاني خواړو سهېده. اوس به وګورو چې هاغه مهال د افغاني لوړ پوړ خواړه څه وو؟

محمد حیات په دې اړه د پاملرنې وړ څرګندونې کوي، هغه د جګ ابدالي پوړ اغوستن داسې راښیي: تر پوندیو پورې اوږده چپن، ارت پرتوګ، لوی کېچه‌ړی[1] غته پګړۍ، موزې، ملابند، د ملا چاړه، او پر اوږه راځوړنده توره.[2] د هاغه مهال د پاچاهانو او لویانو انځورونه چې یو پر بل پسې موندل کېږي، د محمد حیات دا څرګندونې رښتینې کوي.

همدا راز د هاغه مهال افغاني لویانو خواړه وو: پلاو، لنده او وچه غوښه، چکنې کباب، پوڅه، مستې، مېوه په ځانګړې توګه ختکي، شربت او داسې نور.[3]

له دې نه اټکلېږي چې د احمدشاه خواړه او اغوستن ساده او له افغاني دود سره سم وو چې له پورتنیو بېلګو یې تېری نه کاوه. د نوموړیو څرګندونو د رښتینوالي له پاره «په ځانګړې توګه د اغوستن په اړه» بل لاسوند د احمدشاه هماغه مخکې یاد شوی انځور دی.

(۱) چپن ته ورته له وړیو نه جوړ شوی اغوستن دی چې غرني شپانه یې اغوندي، (ژباړن)

(۲) حیات افغانی، ۱۳۰ مخ

(۳) حیات افغاني، ۱۳۰ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوولسم څپرکی

داحمدشاه دمه نی بوختیاوي

ښکاری چې احمدشاه پر هیڅ ډول لوبو او د مو اختـه نه و. په تاریخ او سیمه یزو روایتونو کې له ښادیو، لوبو او ان له ښکار سره د احمدشاه د مینې په اړه «چې د پاچاهانو له ژوندانه سره تړلې» څه نه شته. په تاریخ کې د احمدشاه د دربار د کارمنو په لړ کې د «میرښکار» نوم نه دی راغلی. په کندهار کې هیڅ یو لوبغالی، چوتره او بڼ نه شته چې د احمدشاه مېله ځاي ورته وویل شي. ده په ګرده پاچاهۍ کې یوازې یوه ورځ ساز وموسیکي اورېدلې او بس. (۱)

په ربښتیا هم چې ددومره ساړه ذوق خاوندان پاچاهان« که دهوادنیو چارو ډېر ښت یې لامل نه و»؛ لېلیدل شوي خو ښکاري چې همدغه لامل به داحمدشاه ددمې مخه نیولې وي.

تر ډېره د سلطنتي لړیو لومړني بنسټ ایښوونکي، تکړه سړي وو چې یوازې د پرله پسې هڅو په رڼا کې دغه لوړ ځاي ته رسېدلي او د ژوندانه تر پایه یې د خپلو موخو له پاره له دغه کار نه لاس اخیستی نه دی. سربېره پر دې مورد احمدشاه یوه دمه نی بوختیا پېژنو چې هغه له هېوادنیو چارو نه د وزګارېدو په ترڅ کې د هغه شاعري ده، احمدشاه هنری غزل بول شاعر« واقف لاهوری » هم څو ورځې رابللی ، وایي چې« واقف » احمدشاه ته له ورتلو سره سم لاندینی بیت ووایه: (۲)

ندیده هیچکس ظل پیغمبر بحمد الله که ظـــل الله دیدم

ژباړه: (چا لیدلی سیوري نه دي د استازي شکر، شکر چې مې ولید د خدای سیوری)

---

(۱) سراج، ۳۰ مخ. (۲) نګارستان فارسي، د محمد حسین آزاد لیکنه، د لاهور چاپ ۱۹۲۲، ۲۲۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوولسم څپرکی

داحمدشاه د «دراني» نومولو لامل

ومو ویل چې احمدشاه پر لویه سدوزي کورنۍ پورې اړه لري. د افغاني تاریخپوهانو د وینا وو له مخې ددې کورنۍ بنسټ اېښوونکی «سدو» د احمدشاه شپږم نیکه و، «راورتي» وايي چې د لسمې لمریزې پېړۍ په پای کې بېږوند کاوه، او نوم یې هم اسدالله یا سعدالله بنوول شوی وروسته د «سدو» په بڼه لنډ شوی دی، په هر ډول په یوولسمه لمریزه پېړۍ کې د سدوزي کوچنې ونډ نوم ډېر نه یادېږه د دغه نامه څېړېدل د احمدشاه د سلطنت له جوړېدو سره تړلي دي، خو کورني او بهرني تاریخپوهان تر ډېر ځايه احمدشاه ته «ابدالي» وايي چې دا د پښتنو د یوې لویې څانګې نوم دی. ابدالي نوم ددې څانګې د ډېروالي په پرتله، دومره پخواني نه دی او په تاریخونو کې تر اوومه لمریزه پېړۍ پورې نه ښکاري، خو له لومړنیو اسلامي پېړیو راهیسې د پښتنو د نورو څانګو، لکه: سوري، غوري، لودي او نورو نومونو په تاریخونو کې راغلي دي، له دې نه ښکاري چې هاغه مهال ابدالي نوم، د ود یا لې تر لېږه او ځارنه و، اوکېدی شي چې هاغه مهال ددې ډلې څانګې په ځانګړیو تیرنیو نومونو پېژندل کېدې. تر دې وروسته ورو، ورور ابدالي نوم اورېدل کېږي او پر نهمه او لسمه لمریزه پېړۍ یې د تاریخ په مخونو کې په څرګنده توګه وینو.

نوځنګه په افغانستان کې ناڅاپه دغه څو سوه کلن نوم پر «دراني» واوښت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه سدوزی ابدالي، احمدشاه «دراني» او یا هم «دُر دران» ونومول شو؟ په دې اړه له تاریخپوهانو نه نغښتې او هیښنده خبرې اورو، لکه یو بهرنی لیکوال چې د بل هغه په پښتو، لیکي: داحمدشاه د خوب لیدو له امله، ابدالیانو خپل نوم پر «دراني» واړاوه.[۱] ښکاره ده چې ددغه بې بنسټه الواک نه منل شیرني ته اړ نه دي.

محمد حیات په دې اړه تر دې هم ډېر لیکي او وايي: د افغانستان پر پلار. د احمدشاه ترکېناستو وروسته صابرشاه نومي روحاني سړي چې احمدشاه ډېر ښه مانه؛ ورته وویل چې «دُر دوران» بل نوم غوره کړي، خو احمد د خپل ټبره د نامه له په پام کې نېولو سره «دُر دُران» هغه غوره کړ.[۲] په دې مانا چې ابدالي ځانګه یې «دران» او «دراني» او ځان یې «دُرِ دران» ونوماوه.

فیض محمد هم دې ته ورته، پر سلطان محمد پسې د خبره منې.

په هر ډول، ښایي وویل شي چې د «در دران» نوی نوم په هیښنده چټکۍ د یوې بې بنسټه ترنې له مخې پر «دُر دران» واوښت او په رسمي خپرونو او دیني دریځونو کې یاد شو. افغاني تاریخپوهان وايي چې احمدشاه پر خپله ټاپه چې د طاوس بڼه یې لرله او صراحی ته ورته وه، دغه لیکنه وکړه: «الحکم لله یا فتاح، احمد شاه در دراني»[۳] تر دې وروسته احمدشاه ته پر «دُر دران» او دراني پاچاه ویلو سربېره ټول ابدالي ټبرد «درانیو» په نامه ونومول شو.

داحمدشاه د پاچاهی پر هماغو ورځو په کورنیو ژبو او لیکنو کې د «ابدالي» پرځای «دراني» نوم وکارول شو.[٤]

---

(۱) د ایران لنډ تاریخ، د «سرپرستي سایکس» لیکنه، د اصفهان ژباړه او چاپ، ۷۸، نېټه یې نه شته، لومړی ټوک، کېدای شي چې «سرپرستي» دا کربې له «مهلسن» نه زده کړې وي. ضیا الملت والدین وايي: دا خوب نومانډولي «چکني» لیدلی و، نه احمدشاه او ده له همدې کبله «در دران» بل نوم غوره کړ، تاج التواریخ، د امیر عبدالرحمان خان لیکنه، د بمبیي چاپ، ۱۳۲۳ ل کال، دوی ټوک، ۷ څپرکی، ۱۵۲ مخ.

(۲) سراج، ۱۰ مخ، سلطاني ۱۲۳ مخ

(۳) سراج، ۱۱ مخ، سلطاني ۱۲٤ مخ.

(٤) کتلی شئ: په حجاز کې د افغاني حاجیانو د ودانۍ د ډبرلیک په اړه لیکنه، کابل مجله ۱۳۱۱ کال د خپرېدو دویم کال، دویمه ګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسم څپرکی

د احمدشاه ماندینې او بچیان

زموږ په تاریخونو کې د احمدشاه د ماندینو شمېر د ښځو په اړه د هماغې بېځایه چوپتیا له امله، ناڅرګند دی. د زامنو په اړه یې هم نه وایي چې له یوې مورې وو، که له بېلا بېلو، ځکه نو د احمدشاه د مېرمنو شمېر تاکنه ستونزور کار دی خو دا چې دی متشرع سړی و، ویل کېدای شي چې پر یوه مهال یې د ښځو شمېر تر څلورو ډېر نه و، خو دا چې څه نومېدې، له کومو کورنیو وې او څه مهال واده شوې؛ څرګنده نه ده. موږ د احمدشاه له مېرمنو څخه یوه چې شاهزۍ «بیګم» نومېده او د هندوستان د شاهنشاه مخمدشاه ګورګاني (۱۱۳۱-۱۱۶۱) لور وه، ځکه تر نورو ښه پېژنو چې نومیالۍ کورنۍ یې وه، ددې نجلۍ مور د «صاحبه محل» په بلنامه یادېده او د هندوستان په پلازمېنه کې یې له احمدشاه سره واده شوی دی خو دا چې احمدشاه له شاهزۍ بېګم نه بچیان لرل که نه؛ څرګنده نه ده، محمد حیات د احمدشاه د لومړنۍ ماندینې (د شاهزې تیمور مور) په اړه څرګندنه غبرګې، دی لیکي: احمدشاه د جلال آباد د بهسودو د عربانو د سردار له لور سره واده وکړ او تیمورشاه ترې وزېږېد.[1] محمد حیات هدو د نجلۍ نوم، پلار، او د واده نېټه نه یادوي.

دا چې احمدشاه په کوچنیوالي کې زنداني شوی؛ په ګلمیتابه کې پارس ته لاړ دی

---

(۱) حیات، ۴۴۶مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او شهزاده تیمور هم هماغلته زیږېدلی نو ښایي دا ومنل شي چې د شهزاده له مور سره یې هم په پارس کې واده کړی دی.

دا اټکل لرې نه دی چې د احمدشاه خسر چې د جلال آباد له سیمه یزو سردارانو څخه و او د هغو افسرانو په ډله کې راتلو چې له نادرشاه سره له جلال آباد و خیبر نه د تېرېدو په ترځ کې (۱۱۵۱ کال) رابلل شوي او په بدرګه منل شوي وو، دی هم همدا مهال په نادري اوردو کې منل شوی او څه موده وروسته پارس ته ورسره تللی، لور یې هماغلته له احمدشاه سره واده کړی او تیمور ترې زیږېدلی دی. د دغه اټکل له منلو سره سم ویلای شو چې احمدشاه د سردار لور پارس ته د نادر تر ستنېدو وروسته (۱۱۴۵ کال) واده کړه او تیمور د احمدشاه د پاچاه کېدو پر مهال (۱۱۶۰ کال) لا اووه کلن شوی نه و.

د احمدشاه بله میرمن هم د عبدالکریم د وینا له مخې پېژندلی شو، نوموړې وایي چې «شاهزی سلیمان» د «شاهزي تیمور» میرنی ورور دی. دا چې سلیمان د احمدشاه دویم زوي دی، بویه وویل شي چې مور یې هم د احمدشاه دویمه ماندینه وه او کېدای شي چې په کندهار کې یې واده کړې وي ځکه چې شهزاده سلیمان په کندهار کې زیږېدلی او د احمدشاه د پاچاهۍ پر مهال مخکې تر دې چې دهند له شاهزۍ «بیګم» سره واده وکړي په کندهار کې پاچاه شوی و.

تر دې اخوا نه پوهېږو چې د احمدشاه نور زامن له همدغو درېیو ماندینو څخه وو که د بلې مور یا نورو میندو څخه زیږېدلي دي. د احمدشاه د لوریا لونو په اړه هیڅ څرک نه شته، په تاریخونو کې یې د لونو د زوکړې، نومونو او ودونو په اړه او یا هم د احمدشاه د زومانو په اړه هڅه نه مودل کېږي.

د احمدشاه زامن دا دي:

مشر زوی تیمور، دویم زوی سلیمان، سکندر، داراب و پرویز (د ابن محمد امین د وینا له مخې تر ټولو کشر). ابن محمد امین شاهزی سکندر د احمدشاه ځای ناستی او تر هغه وروسته یې د تیمور پر مهال په ناسته ولاړه کې د پاچاه همغاړی ګڼلی دی. (۱)

څرګنده ده چې دا تاریخلیکونکی د سکندر د ځای ناستی په اړه تېروتی، خو بیا هم دده وینا دا څرک لګوي چې تیمور و سکندر به له یوې او سلیمان و پرویز به له بلې موره

(۱) مجمل ۱۴۸ او ۱۵۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، په دې توګه د نورو تاريخونو چوپتيا د دې مخنيوی نه کوي چې شهاب و داراب دې د هندوستان د پاچاه د لور زامن وګڼل شي، ځکه چې اوس موږ ته د احمدشاه د ځلورمې ماندينې پته نه شته.

په هر ډول، تيمور د پلار له خوا د پنجاب تر نايب الحکومه توب وروسته د هرات نايب الحکومه ټاکل شوی او د خوراسان د ولايتونو د څارنې دنده يې لرله.

سره له دې چې احمدشاه د سلطنت تر پايه ځای ناستې ټاکلی نه و، خو د خپلې ناروغۍ تر کلکوالي وروسته يې ملکي او پوځي مشرانو ته تيمور په دغه نامه وروپېژاند.

تو په غر ته د احمدشاه تر تګ وروسته، سليمان هم څه مهال د کندهار د حکومت وکيل شو؛ خو سکندر د پلار د واکمنۍ په وروستيو کې د پنجاب پر نايب الحکومتوب وټاکل شو او د سپه لاسار جهان خان په ملتيا هغې سيمې ته وخوځېد، خو لا په پېښور کې و چې د احمدشاه د مړينې خبر يې واورېد او د تيمور شاه له لاربنوونې سره سم کندهار ته راستون شو. [1] پرويز هم د احمدشاه د سلطنت په وروستيو کې د کابل واکمني لرله. اود پلار تر مړينې وروسته کندهار ته وغوښتل شو [2] خو د شهاب و داراب په اړه څه ويل شوي نه دي.

(۱) مجمل-۱۵۲مخ.

(۲) مجمل ۱۵۲مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوارلسم څپرکی

داحمدشاه هممهالي او ګاونډي پاچاهان

د احمدشاه پر مهال د افغانستان شمالي ګاونډی هېواد (بخارا) د استراخاني اوزبکو د يوې کورنۍ «چې د جنيديه لړۍ نوميده» په واکې و. ددې کورنۍ لسو تنو پاچاهانو له ۱۰۰۷ تر ۱۲۰۰ هجري کال پورې واک چلولی خو په پای کې پاچاهي کورنۍ بې جوکې شوه او د دربار مشرانو په ځانګړې توګه مانغيت مغولانو د دولت واګې ونيول او په مادون النهر کې يې بلواوې پيل کړې. احمدشاه پر ۱۱۸۱ هـ کال چې وزير شاه ولي خان د اردو کوماندان و له جيحونه په اوښتو هغوي ولړځول او پرته له جګړې يې پر خپل ځای کېنول.

د بخارا د جنيديه لړۍ لاندېني مشران د احمدشاه همهالي وو:

عبدالمومن د ناستي کال ۱۱۶۰ هـ، دويم عبدالله د ناستي کال- ۱۱۶٤ هـ. محمد رحيم (د مانغيت مغولو له لړۍ څخه) د ناستي کال ۱۱۶۷ هـ. عبدالعزيز (د جنيديه کورنۍ وروستی پاچاه) ل ۱۱۷۱ تر ۱۲۰۰ هـ پورې.

سلطان محمد او فيض محمد چې «شاه مراد» د بخارا پاچاه او د احمدشاه همهالی ګڼي، تېروځي، «معصوم شاه مراد» د مانغيت مغولو د لړۍ لومړنی سړی دی چې د جنيديه کورنۍ پر ځای کېناست او له ۱۲۰۰ تر ۱۲۷۷ هـ کال پورې يې شپږو تنو واکمني کړې ده. شاه مراد له ۱۲۰۰ هـ کاله تر ۱۲۰۷ پورې پاچاهي کړې، ځکه نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړی د تیمور شاه افغان هممهالی و، نه د احمدشاه بابا. احمدشاه تر ۱۱۷۱ هـ کال پورې په پارس کې یو تاکلی هممهالی نه لاره، ځکه چې د نادر تر مړینې وروسته دغه هېواد د خپلمنځي اور په لمبو سوزېده او د تیرواکی دود په کې راژوندی شوی و. په آذربایجان کې د پښتنو غلزیو خان «آزاد» له پښځلسو زرو سرتېرو سره، په استرآباد کې «حسن خان» کاجار او په عراق کې «کریم خان زند» واکمنان وو.

له ۱۱۷۱ کال وروسته «کریم خان» د ټول هېواد پاچاه شو چې د احمدشاه تر مړینې یې همهالی ګڼل کېږي، دغه سړی د ډېر خوښ و چې احمدشاه پر خپل ټول ځواک سربېره، د هغه په هېواد کې لاس ونه واهه.

خو د هند دولت چې د اورنګزېب تر مړینې وروسته مخ پر ویجاړېدو و، د احمدشاه پر مهال ړنګېدو ته نږدې شو، ځکه چې د هند پاچاهان پر ښځو او چړچو لګیا وو؛ وزیرانو او نور مشرانو لومې غځلوې او ځانګړې موخې یې غوښتې او د ولایتونو واکمنو خپل واګ ټېنګاوه. د راجپوت، جټان او مرهتیان د سلطنت ړنګولو او هېواد لوټلو له پاره راپورته شوي وو، که د احمدشاه مېړانه او مرسته نه وی، هندي دولت به د مرهتیانو په لومړي یرغل راپرځېدلای و.

د احمدشاه همهالي هندي پاچاهان دا دي:

ابوالفتح ناصرالدین محمدشاه خجسته اختر غازي پاچاه شاهجهان ۱۱۳۱-۱۱۶۱ هـ، مجاهدالدین احمدشاه د محمدشاه زوی ۱۱۶۱- عزیزالدین دویم محمد عالمګیر د معزالدین جهاندارشاه زوی ۱۱۶۷- ابوالمظفر جلال الدین عالي ګهرشاه عالم غازي پاچاه ۱۱۷٤-۱۲۲۱ هـ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويمه برخه

پينځلسم څپرکی

د احمدشاه ژوند ليک د هغه تر پاچاهۍ پورې

احمدشاه پر ۱۱۳۵ هـ وزېږېد او پر همدغه کال يې پلار «زمانخان [د هرات د حکومت مشر] » مړ شو. مور يې احمد شاه له ځان سره يو ځای له هراته فراه ته بوت. [۱]

د احمدشاه مشر ورور ذوالفقار خان هم بنوراوک (د فراه او گرشک ترمنځ) ته لاړ، ځکه چې د «ملي سلاجرگې» له خوا د زمانخان پرځای د پخواني مشر عبدالله خان ابدالي زوی، محمد خان ټاکل شوی و. نوموړي د خپلې کورنۍ تاريخي سيالي (د زمانخان کورنۍ) ته بنه نه کتل.

تر دې وروسته د احمدشاه په اړه څرک نه شته او د ورور ذوالفقار خان په سفرونو کې يې «د احمدشاه د کوچنيوالي له کبله» نوم نه ليدل کېږي، خو ذوالفقار خان پر ۱۱۳۶ کال د هرات مشر وټاکل شو او له بنوراوکه د فراه له لارې هرات ته راغی.

دوه کاله وروسته (۱۱۳۸) جرگې دی د «باخزر» د حکومت مشر او ځای پې د

(۱) حيات، ۱۲۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې یاد شوي محمد خان ورور «الله یار خان» ته ورکړ، خو له باخرزنه هرات ته د ذوالفقار خان تر لښکرو یستنې وروسته، جرګې الله یار خان د فراه حکومت ته ولیږه او ذوالفقار خان یې د «مروچاک» پر حکومت وټاکه. که تر دې مهاله احمدشاه له خپلې مور سره په فراه کې و او له ذوالفقار خان سره یوځای شوی نه و، نو فراه ته د الله یار خان تر راتګ وروسته، هرومرو له هغه ځایه وتلی او مروچاک یا بل ځای ته تللی دي.

پر هرات باندې د نادرشاه خوراساني د یرغل له ګنګوسې سره سم، جرګې پر (۱۱۳۹) کال بیا له فراه نه الله یار خان راوغوښت؛ د حکومت مشر یې وټاکه او ذوالفقار خان یې د فراه حکومت ته ولیږه، خو په دې نه پوهیږو چې دا مهال احمدشاه چېرته و.

د هرات نیولو له پاره د نادر د جګړو په ترڅ کې چې له ۱۱۳۹ تر ۱۱٤۱هـ کال پورې اوږدې شوې؛ ذوالفقار خان له فراه نه هرات ته راغی او د خپل کورني سیال الله یار خان په مرسته د نادر پر وړاندې پر جګړه بوخت شو، دلته بیا هم د احمدشاه نوم نه لیدل کیږي ځکه چې دا مهال هغه شپږ یا اووه کلن هلک و.

تر سولې او پارس ته د نادر تر ستنېدو وروسته، ذوالفقار خان پر ۱۱٤۲ کال یو ځل بیا له فراه نه هرات ته لښکر وخوځاوه چې په پای کې د جرګې په پرېکړه د هرات مشري ورکړ شوه او الله یار خان مروچاک ته ولیږل شو. تر دې وروسته مور په څرګند ډول احمدشاه په هرات کې مومو.

د ۱۱٤۳ کال په پای کې نادرشاه له دېرشو زرو جګړه مارو سره پر هرات یرغل وکړ خو ذوالفقار خان هغه پېڅه میاشتې وساته، دا مهال ذوالفقار خان پوه شو چې د الله یار خان ګوند د ښار په منځ کې د هغه د ورکولو له پاره کار کوي، ځکه جرګې ته خپله استعفا وړاندې او څرګنده یې کړه چې اوس له پارس سره جګړه روانه ده، خپله مشري پرېږدم چې کوچنی شخړه د ستروراني لامل نه شي.[1] جرګې پخوانی مشر الله یار خان بیا وټاکه او ذوالفقار خان له خپلې کورنۍ او ورور (احمدشاه) سره له هراته ووت او فراه ته لاړ.

ذوالفقار خان په فراه کې ساتونکي افغانان د نادري جګړه مارو پر وړاندې

---

(۱) سلطاني، ۱۱٤مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوا کمنول، خو چې د الله یار خان د ماتې او د نادر د بري غږ یې واورېد، له خپل کشر ورور احمدشاه سره پر هماغه ۱۱۴۴ کال له فراه نه کندهار ته لاړ.

احمدشاه په کندهار کې هیښنده برخلیک لاره او د تقدیر له غوښتني سره سم اړو چې د خپل ژوندانه خورا تیاره شیبې همدلته تېرې کړي، هماغسې چې ښایې د خپل ژوندانه پر مختلونې ورځې یې هم له هماغه ځایه پیل کړې وای.

په هر ډول، د میرویس نیکه د کورنۍ (هوتکیان) وروستي واکمن «شاه حسین» چې د نادر په لاس د هرات له نیولو نه خبر شو او له ابدالي تېره سره یې د هغه ښه چلند ولید؛ شکمن شو او د دغې ځانګې نومیالي مشر «ذوالفقار خان» یې بندي کړ، احمدشاه هم چې نېږدې لس کلن هلک و له خپل وروو سره یو ځای د زندان پروره ورننووت. تر دې وروسته د احمدشاه د ژوندانه یوه برخه د کندهار په دولتي زندان کې تېرېږي ده د زندان په انګر کې نږدې شپږ کاله بې غږو غوږه غلی ژوند لاره، تر هغې چې پر ۱۱۵۰ هـ کال، نادر شاه کندهار ښار ونیو او بندیان یې خوشې کړل، احمدشاه هم چې نږدې شپاړس کلن زلمی و د نورو هغو په څېر له بنده راووت.

شاه حسین هم د خپلو لویو سیاسي تېروتنو خوند وڅاکه. هغه د پارس د افغاني شاهنشاه «میراشرف» «چې له نادر سره پرجګړو بوخت و» ملاتړ و نه کړ او چې نوموړی شاهنشاه د نادر پر وړاندې دلښکر جوړولو او تېښتګښت له پاره کندهار ته راغی، د خپلې یوې دلې سپرو په لاس یې د کندهار په جنوب لویدیزه سیمه کې وواژه او په خپل دغه چارې «چې د افغاني خپلمنځي شخړو درنځوری یوه څرګنده بېلګه ده» د هوتکي نوي دولت بنسټ ته کلک ګوزار ورکړ. وروسته تر دې چې نادرشاه پر هرات باندې د یرغل له امله زرور شو، شاه حسین بیا هم د درېیو زرو مرستندویو سپرو له لېږلو پر ته د نادر پر وړاندې د هرات له ابدالي حکومت سره بله هیڅ مرسته و نه کړه او د دغې دویمې ناوړه چار له امله د هرات په ماته کې اغېزناک شو. نادر چې کندهار ته راوړاندې شو، شاه حسین یوازې او د ټولو شاه اشرف پلویو غلزیو او ابدالیو مشرانو له مرستو نا هیلی و ځکه یې د نادر شاه پر وړاندې ماتې هم څرګنده وه، د ساري په توګه اشرف سلطان غلزی چې د توخیو سپرو مشر و، د کلابندی په ترڅ کې له شاه حسین څخه جلا او له نادر سره یو ځای شو او خپل مشر ته یې د غه دروه یې د هغه د ناوړه سیاست تر ملاتړ غوره وګڼله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سربېره پر دې هم شاه حسين چې زړور او خپلسری سړی و، په لږ شمېر سره څه د پاسه يو کال د نادر پر وړاندې وجنګېد.

نادرشاه چې د ۱۱٤۹ له ذي الحجې نه د ۱۱۵۰ تر ذی الحجې پورې د بوالو او ډګر پر جګړو بوخت و، د کندهار له زاړه ښار نه يې لويه کړی راچاپېره او څو ځايه يې په يوه ميلي واټن کې کوچنې پوځي کوټونه جوړ کړل چې په هر يوه کې زرساتونکي ځای پر ځای وو. دد غو کوټونو ترمنځ يې هر سل ګامه وروسته نور برجونه جوړ کړل چې هر يو يې په لسو سرتېرو ساتل کېده.

نادرشاه له پلازمېنې دوه ميله لرې ختيځ خواته د يوې سترې پوځي چاونی بنسټ کېښود؛ د بوالونه، برجونه، استوګنځي، جومات او څو ودانۍ يې جوړې کړې؛ د «نادر آباد» په نامه يې ونوموله، او په خپله د اوردو له سترې برخې سره ورته راکښته شو.

نادر د سپرو کنډکونو په بريدونو، د کلات د غلزيو، بست، ګرشک، زمينداور او نور پوځي غونډونه مخکې نيولي او د شاه حسين د اړيکيو کرښې يې له هره ځايه پرې کړې وې، خو خپل اړيکي يې له هرات، خوراسان و پارس سره ټينګ وو؛ د کندهار ښار د ښاتنيو غرونو لوړې څوکې يې نېولې وې او د پلازمېنې منځ يې تر اور لاندې ونيو. په دې توګه ښار تر درنې مرينې ژوبلې وروسته، لاندې او د کوڅو په منځ کې وژنې پيل شوې، شاه حسين له سلطنتي کورنی سره د غره څوکې ته چې د ښار سهيل لويديځ ته وه؛ وخوت او وروستی هڅې يې پر مخ بوتلې، خو هرڅه له لاسه تللي وو، په پای کې ده او کورنی يې ځانونه وسپارل او مازندران ته وشړل شول. نوموړی پر ۱۱۵٤ کال هماغلته په سنکيا ووژل شو.

نادر د کندهار ښار چې د هندوستان پر لار پولادين ډال و، روغ پرې نه ښوو او ړنګ يې کړ. دغه کلک ښار د سرپوزې د غره په ختيزه لمن کې پروت او له دريو خواوو ژورې کندې، برجونو او د بوالونو له ربونده ځمکې څخه بېلاوه؛ د نيغ او ستونزور غره لړی له لويديز لورې ساته چې پر لوړو څوکو يې پوځي چاونی وې او په دوو د بوالونو سره پر ښار پورې نښتې. بالاحصار او سلطنتي ارګ د ښار په منځ کې لږ څه شمال خواته د يوې توټې لوړې ځمکې پر سر ودان شوي وو چې پلن د برين بنسټونه يې لرل او «نارنج»

(c) ketabton.com: The Digital Library

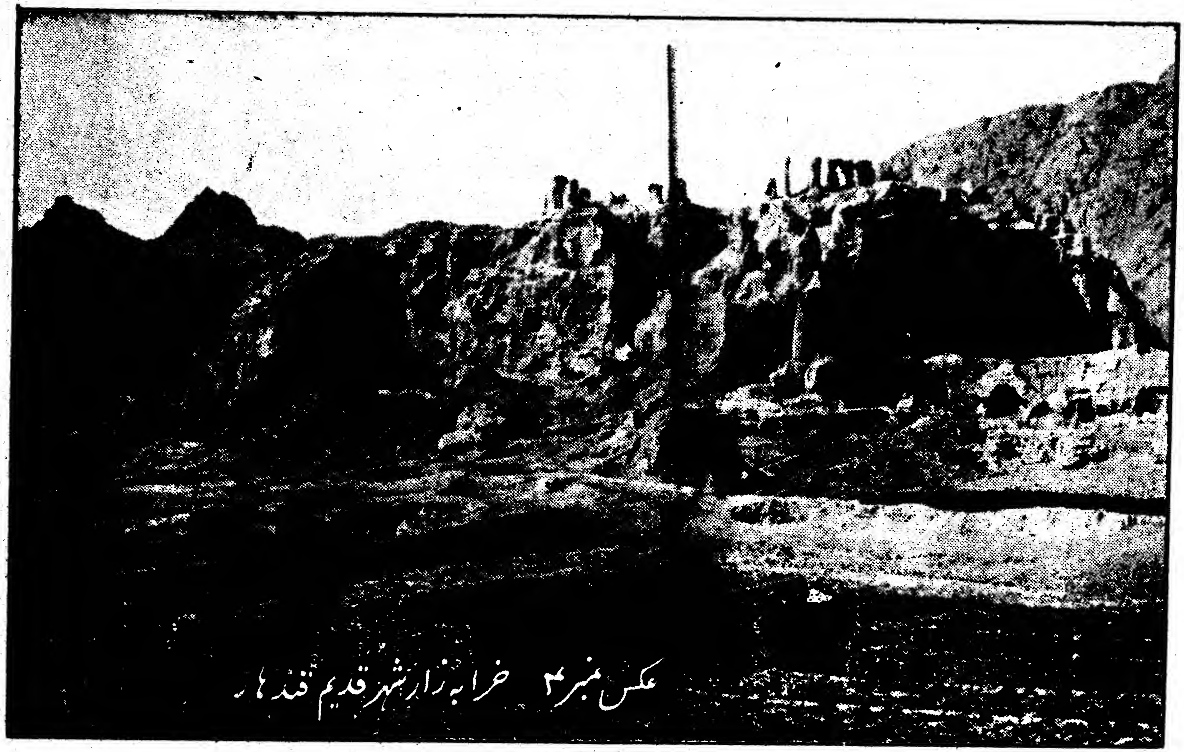

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومېده. د نارنج د شمالي اړخ پلن دېوال د ښار له ختيز دېواله سره نښتی او پلازمېنه يې پر دوو (شمالي او سهيلي) برخو ويشله. شمالي برخه چې کوچنۍ وه د دولتي زېرمو، ځانګو او پوځي اډې له پاره وه او سهيلي برخې پر ښارپاټر پورې اړه لرله. د غره څوکې له سهيل لوېديځ لورې په خپلو برجونو و دېوالونو ښارګاره او ساتنه چې قيتول »[1] نومېده.

نن هم د ښار دېوالونه، برجونه، نارنج او قيتول لږ څه پاتې دي چې په څلورم انځور کې ښوول کېږي.

وروسته تر هغې چې نادرشاه کندهار ښار ونيو او ړنګ يې کړ، افغاني مشران يې د هغوی د خپلې سرچينه په مينه و منل، د ساري په توګه عبدالغني خان الکوزی يې په هرات کې د ابداليانو د مشر په توګه وټاکه، په کندهار کې يې هم نورمحمد خان غلزی «ځينو تاريخ ليکونکيو په نامسم دول عليزايي ليکلی» د «مير افغان» په بلنامه د غلزيو مشر او د خپلو بدرګه والو افغاني سرتېريو کوماندان وټاکه. همدا راز يې افغاني مشران و کارمنان د نيول شويو ولايتونو (هرات، کندهار) پر حکومتونو وټاکل، لکه: حاجي اسمعيل خان الکوزی او اشرف خان غلزی او داسې نور چې د شينډنډ و کلات حکومتونو او د فراه او ګرېشک سېمو ته ولېږل شول.

سربېره پر دې نادرشاه ګڼ شمېر افغاني سرتېري هم په خپل اوردو کې ومنل چې ځينې تاريخپوهان، لکه محمد مهدي او ابن محمد امين يې شمېر څلوېښت زره ليکي، خو نور د هر يې شپاړس زره ښيي چې دوولس زره ابداليان او څلور زره غلزيان د افغاني مشرانو تر مشرۍ لاندې او ټول د افغاني نورمحمد خان په لارښوونه د نادر په بدرګه خوځېدل، دوی ليکي چې: هغو مره داډ چې نادرشاه پر افغاني سرتېريو لاره، پر پارسيانو يې نه لاره، افغانان هم له ده سره په نيولو کې يوځای وو او ډېره توره يې وکړه.

رښتيا دا ده چې د پارسي تاريخپوهانو پر ليکنو سربېره چې نادرشاه يو پوستين ګنډونکی تورکمن او يو نالوستی سړی و[2] هغه د خوراسان او سېدونکی، سني مذهبه او د ښه عقل، هوډ او ازمېښت څښتن و. نادرشاه په خوراسان کې روزل شوی او له

(۱) په تورکي مغولي ژبه، لښکري اډې او کوټ ته وايي. (ژباړن)

(۲) تاريخ ايران، د ميرزا حسين خان فروغي ليکنه، د پارس چاپ، ۱۳۱۸ سپوږميز کال، ۳۲۸ مخ، همدا راز تاريخ عمومي، د ميرزا عباس خان اقبال ليکنه، څلورم ټوک، ۲۱۰ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانی ملک محمود خان سیستاني سره یې د اړیکو په ترڅ کې پوهه تر لاسه کړې وه، نوموړي د افغـاني سلطان محـمود په ځـېر ستـره اروا لرله او غـوښتل یې چې پر گرده منځنی اسـیا واکمني ولري، ځکه یې د ځنډونو پر لرې کـولو پیل وکړ او تر هرڅـه یې لومړی مذهب ته پام شو، په دې مانا چې مذهبي بېلتون یې د سیاسي یووالي د ماتې لامل گـڼه، تر هرڅه لومړی یې د پارس سلطنت ته رسېدل، د هغـه هېواد د لویانو په جرگه کې د تشیع له پرېښوولو او حنفي مذهب له منلو سره اړوند کړل.

نادرشاه وکړای شول چې د افغانانو مینه راکاږي، افغانانو هم د هند په نیولو، په لویدیځ کې د تورکانو په ماتولو او د داغستان په ښکیلولو کې ونډه واخیسته، دا هماغه داستـان دی چې سلطان محمد، شیرمحمد، محمد حیات او داسې نور تاریخپوهان یې لیکي.

نادر له افغـانانو سره دومره نېژدې و چې د پارسي افسرانو د کرکه یې راوپاروله، ابن محمد لیکي: د پارسي مشرانو په لاس د نادر د وژل کېدو یو لامل له افغانانو سره د نادر په دربار کې د هغوی سیالي وه. نادر شاه غوښتل هغه پارسي مشران چې دده له اند سره سم نه وو، له منځـه یوسي، په دې اړه له افـغـانـانو سره وغږېد، افـشـار او پارسي سرداران چې په پېښه وپوهېدل، د نادرپر وژلو یې لاس پورې کړ. (۱)

افـغـانانو هم هیـڅکله نادرشاه هېر نه کړ، ان تر مـړینې وروستـه یې هم کـور او سلطنتي کـورنۍ د پارس اوردو له لوټ څـخه وژغـورل او د هغـه وریرونه (علي شاه او ابراهیم شاه) یې په هماغه هېواد کې د دښمنانو پر وړاندې پیاوړي کړل. دا ټکي له هغه لیک څخه چې د «قم» د بلوا گرو مشر «میرسیدمحمد» ابراهیم شاه ته لیکلی و او د نادر له مـهاله یې ترخپـل مهاله پورې له افغـانانو سره د اړیکو له امله گیـله کړې وه؛ ښه څرگندېږي. (۲)

احمدشاه ته راځو: نادر د کندهار تر نیولو او له وګړیو سره تر پېژندگلوۍ وروسته له خپلو تولو افـغـاني دښمنانو څـخه یوازې «سیدال ناصري» وځاپه، دی د هوتکیـانو پرمهال د پارس په جګړو کې نومیالی افغاني جرنیل و، نادر چې پر دغـه سرغړاو افسر داد نه شو کړای، نو ړوند یې کړ، همدا راز له ذوالفقار خان څخه هم چې یاد سړی و د ېر

(۱) مجمل ۱٤-۱٥ مخونه.

(۲) مجمل ٤۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داریده، خو دا چې هند ته یې تګ په مخکې و. هغه ته یې تنخا او جاګیر وټاکل او په مازندران کې یې مېشت کړه، احمدشاه هم او س مهال له وروو سره وخوځېد او ده وي کاروان د ۱۱۵۱ کال په پیل کې د پارس خواته لاړ.

نادرشاه د هند تر نیولو، افغانستان ته تر راستنېدو، د بخارا تر تګ او د خوارزم تر نیولو وروروسته پر ۱۱۵٤ کال خوراسان ولایت ته راغی، د غه ځای ته د راتلو په ترځ کې یې د هېواد مخور له هري خوا هر کلي ته راغلل، په دغه لړ کې یو هم افغان احمدشاه و چې له مازندرانه د نادر لیدو ته راورسېد. دا مهال احمدشاه شل کلن از مېیلی زلمی و، نادرشاه دی د افسری ور وباله او د خپلو افغاني بدرګه والو سر تېریو په ډله کې یې ومانه. نادرشاه چې د هند ، بخارا او خوارزم په جګړو کې یې د افغانانو زړور تیا ډېره خوښه شوې وه، تر هغې وروسته یې افغاني افسرانو او سرتېریو ته ځانګړي پاملرنه کوله، د نادرشاه د دغې پاملرنې له امله احمدشاه وکړای شول چې د ندو په سمبالولو کې خپله ور تیا وښيي، خو تر اوسه لا احمدشاه یو افسر و او د ټولو افغاني سرتېریو کوماندان هماغه نورمحمد خان غلزی ګڼل کېده. احمدشاه په لنډه موده کې وکړای شول چې د خپل ښه چلند او اخلاقو له امله د افغاني سرتېریو، په ځانګړي توګه د ابدالیانو د داد و د رناوي ور شي. سربېره پر دې تېرني ګډون او د پلارو ورور نامه هم په دې اړه اغېز لاره. بې اړنګه چې احمدشاه په داغستان و ایروان کې د نادرشاه په جګړه یزو سفرونو کې په پوره مېړانه د پوځي دندو د سرته رسولو له پاره هڅې وکړې او له دې امله یې د نادر په دربار کې غوره ځای ونیو. شیرمحمد خان په داغستان کې د احمدشاه د توري یادونه کوي. (۱)

احمدشاه د نادرشاه د واکمنۍ په وروستیو کې د هغه له نومیالیو او دادمنو افسرانو څخه و او د نادر په بدرګه والو افغاني سرتېریو کې تر نورمحمد خان غلزي (میرافغان) وروسته، لومړنی سړی ګڼل کېده، ان تر دې چې د نادرشاه د مړینې پر مهال، سربېره پر دې چې احمدشاه د ټولو افغاني ابدالیو کنډکونو کوماندان و، د اوزبکو سپاره کنډکونه یې هم تر لاس لاندې وو.

احمدشاه له ۱۱۵٤ تر ۱۱۶۰ پورې شپږ کاله له نادرشاه سره په تګ راتګ کې

---

(۱) خورشید، ۱۶۸مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوځای و. بنایي دا ومنو چې د هېواد مشري په اړه د احمدشاه د پوهې یوه برخه د هماغو ورځو پایله ده چې دا تکي د دواړو لویو پاچاهانو په ځینو سیاسي او پوځي چارو کې په پرتلیز ډول لیدل کېږي. هغه څه چې دد غو دواړو ترمنځ توپیر جوتوي دا دی چې نادرشاه تر هغو ټولو ارزښتمنو خدمتونو وروسته چې د پارس له پاره یې وکړل، له بده مرغه یې د ملت په زړه کې خپل گرانښت او لویوالی د ژوندانه تر پایه ونه ساتلای شو، خو احمدشاه خپل ملت ته د ځرګندو خدمتونو له امله وکړای شول چې ان تر مړینې وروسته هم خپله مینه او گرانښت د هغه په زړه کې ژوندی وساتي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاږسم څپرکی

احمدشاه څنګه د افغانستان پاچاه شو ؟

څرګنده شوې چې نادرشاه د ژوندانه په وروستيو کې روغتيايي او تا بايلله او د بوې ناپامۍ او پرغز په ترخ کې يې خپل ځای ناستی زلمي زوی «ميرزا رضاقلي خان» ړوند کړ، تر دې وروسته پرله پسې غمونو او يو لړ خيانتونو چې په هغه هواد کې روان وو، دده مزاج تريخاوه، ځکه يې د خلکو پر ځورولو پيل وکړ او په کوچنۍ ګناه يې لويه سزا ورکوله. وګړي د هغه له مصادرو، ربړولو او بې شمېره وژلو نه پوزې ته راغلل او وسله وال پاڅون يې پيل کړ. شيروان، تبريز و استرآباد يو پر بل پسې سرغړاو شول. دغو خوځښتونو د نادر پر غز نور هم اورنی کړ او چې له خپل آرټاټوبي او پلازميني خوراسان ته تلو؛ په لار کې يې د وګړيو له کوپړيو غونډۍ جوړې کړې، سربېره پر دې يې وغوښتل چې خپل زامن نصرالله خان و امام قلي خان تر ځار لاندې نادري کلات ته ولېږي چې خلک يې د وراره ميرزا علي قلي خان غونډې، د ده پر وړاندې و نه پاروي او وريسې لوی پارسي مشران او چارواکي چې د خپل سياست مخالف يې ګڼل؛ له منځه يوسي. نادر خپل دغه هوډ د ځانګړيو پرېکړو په غونډه کې له خپلو باوري سرېو او لويو افغاني مشرانو ، لکه نورمحمد خان غلزي ،احمد خان ابدالي (احمدشاه) او نورو سره چې ده ته د ښې لاس غونډې وو؛ څرګند او غوښتل يې چې ددوي په لاس يې پلې کړي، خو د نادر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پارسي دښمنان چې دارن او په کمين کې وو، له دې غونډې نه خبر او د ځان له وېرې يې د هغه وژلو ته ملا وتړله. په پای کې د غه نوميالي پاچا د ۱۱۶۰ سپوږمیز کال د جمادی الاخر پر ۱۱ د يکشنبې پر شپه «خبوشان» ته نږدې د «فتح آباد» په استوګنځي کې د محمد خان کاجار، موسی افشار، خواجه بېګ افشار، صالح قرقلوي او نورو اوبا افسرانو له خوا ووژل شو. د پارس اوردو هم د نادر د کاله او خوندېنو د لوټلو له پاره له ځايه وخوځېد، خو افغان احمدشاه د دغه خبر تر اخيستو وروسته له افغاني سپرو ټولګيو سره د نادرشاه د کاله ساتلو له پاره پوځي لارې چارې ونيوې او سمدلاسه د افغاني ځواکونو د کوماندان نورمحمد خان (ميرافغان) له خوا د غلزيو او اوزبکو په ټوليو پياوړی شو.

پارسيانو جګړه و نه کړه او سرسري سمون منځته راغی. سهار د نادرشاه د ماندينې له خوا احمدشاه ته د هغه د مېړنې ملاتړ له امله ځينې ډالۍ ور وليږل شوې چې په هغو کې يو هم نوميالي الماس (کوه نور) و. (۱)

احمدشاه چې د افغانستان له پاره يې ستر آرمان لاره، پر ته له دې چې نور د پارس په کورنيو چارو کې لګيا شي، له کوماندانان نورمحمد خان او ټولو افغاني ټولګيو سره د هرات له لارې کندهار ته وخوځېد، خو له بده مرغه چې د نادرشاه ماندينه (ملکه) او

(۱) نن هم «کوه نور» د نړۍ له لسو ښکلسو نوميالیو الماسونو څخه دی، سره له دې چې دا تيږه د تاريخ له مخې د هندوستان ده، خو تر ډېره ځايه نړۍ ته افغانانو ورپېژندلې، مانا دا چې د هند شاهنشاه علاؤالدين افغاني خلجی د ۷۰۹ کال په جګړه کې پر «مالوا» بری وموند او د هغه د نورو زېرمو په لړ کې يې «کوه نور» هم ترې واخيست، تر دې وروسته تر لسمه هجري پېړۍ پورې نومورې تيږه د هند د افغاني پاچاهانو په لاس کې وه، وروسته چې «بابر» هندوستان ونيو، دا تيږه يې د افغان لودي پاچاهانو له خوندېينو څخه تر لاسه کړه. بابر هم خپل زوی «همايون» ته وبښله. بابري کورنۍ دا تيږه تر دوولسمه هجري پېړۍ پورې وساتله خو د نادرشاه د يرغل له امله يې له لاسه ورته. د نادر تر مړينې وروسته کوه نور د احمدشاه لاس ته ورغی، احمدشاه ته دومره پر زړه پورې نه وه او په خوندېينه کې وساتل شو، خو د تيمورشاه ته ډېر خوښېده او پر بېې مټ يې تاړه. زمانشاه چې کوه نور خپل ځای ناستې ته وسپاره د روند والی يې ۳/۸/۷۹۳ قيراطه و. شاه شجاع د بوه اروپايي په لاس کوه نور وتووه او ان چې د افغانستان پلاز و جوغه يې هم پر ېښووه او په پنجاب کې استوګن و، دا ارزښتمنه تيږه ورسره وه. دا د افغانستان له شتمنيو سره د شاه شجاع بوه ناپامي وه. په هر ډول، د پنجاب واکمن رنجيت سنګ د ۱۲۲۸ کال د جمادي الثاني په پيل کې له شاه شجاع نه کوه نور په سپکاوي واخيست، خو د هغه کورنۍ ته هم پاتې نه شو او د هند د نايب الحکومه «لارډ دالهوزي» له خوا پر ۱۲۶۳ کال په لندن کې ملکې «ويکتوريا» ته ډالۍ شو. کوه نور په لندن کې تر بيا تووني وروسته ۱/۱۶ قيراطه پاتې او تر اوسه د بريتانيا د سلطنتي کورنۍ په ګاڼو کې شمېرل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

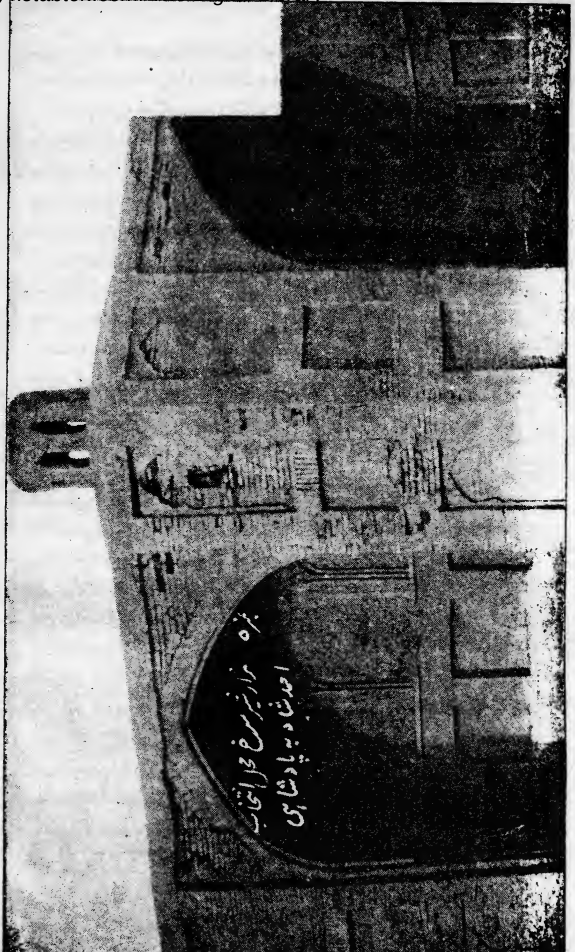

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ د احمدشاه تر خوځېدو وروسته له ناوړه بر خليک سره مخامخ شوې.

احمدشاه له هراته د تېرېدو په ترځ کې هيڅ داسې ونه ښوده چې له پارسي واکمنو سره کار لري او د ۱۱۶۰ کال په رجب کې له کردو افغاني ځواکونو سره يو ځاي کندهار ته راغی، د لارې په اوږدو کې د پخوا په څېر لوی مشرې د نورمحمد خان غلزي وه او ښار ته له راتګ سره سم يې نورو افغاني مشرانو ته د افغانستان له پاره د پاچاه ټاکلو وړانديځ وکړ. دا ټکی چې ملي غوښتنه وه ژر ومنل شوه او سمدلاسه افغاني مشران راوبلل شول او ارزښتمنه جرګه جوړه شوه. احمدشاه هڅه کړه چې تر پاچاه ټاکنه پورې، افغان پوځي ځواک چې نږدې شپاړس زره تنه وو، سره بېل نه شي.

څه موده وروسته د «شيرسرخ» په زيارت کې افغاني جرګه جوړه او پر اړوند سکالو خبرې پيل شوې. د شير سرخ زيارت چې د نادر آباد پوځي چاونۍ په منځ کې د ښار پر شمالي دېوال پورې نښتی د يوه ناپېژندل شوي روحاني سړي ګور دی. خو نه پوهېږو چې هاغه مهال يې څه ډول بڼه او ودانۍ لرله، ځکه چې اوسنۍ ودانۍ يې (پېنځم انځور) يوه اته اړخيزه ګومبزه ده چې د احمدشاه د لمسی (دشاه محمود ماندينه) له خوا د احمدشاه تر مړينې (۳۵) کاله وروسته ، په افغاني ډول او ډېره ساده ګی له پخو خښتو نه جوړه شوې ده.[1] کېدی شي چې دا ودانۍ تر څو کلو وروسته د نادر آباد د چاونۍ يوازېنۍ نښه وګڼل شي، ځکه چې چاونۍ د اوږښت و لمړورانګو له امله پر دغه لنده ځمکه د وېجاړېدو په درشل کې ده خو زيارت به د روحانيت د نامه ترسيوري لاندې ډېر ؛ کلونه روغ پاتې وي.

د شيرسرخ جرګو ډېرې ورځې ونيوې او اته جرګې تر ډېرو خبرو وروسته بې پايلې شوې، ځکه چې په هغو کې د نورو جرګو په توپير د خوښو ډېرښت په پام کې نه و او پر يوه ټکي د ټولو پرېکړې ته اړتيا وه، ټکی ارزښتمن او اندونه بېلا بېل وو ځکه نو غوڅه پرېکړه ستونزمنه وه. د جرګې لويو غړيو ، لکه: « د نادر شاه د بدره ګه والو افغاني ځواکونو کوماندان د پوپلزيو مشر نورمحمد خان غلزي (ميرافغان) د اسحق زيو مشر موسی خان، د نورزيو مشر نصرالله خان، حاجي جمال خان بارکزي او نورو د تبرنی سيالی او بېوالي له کبله د يوه بل پاچاهي منلای نه شوه، لکه نورمحمد خان غلزي چې د جرګې مشر ګڼل کېدملو ځان يې د شخصي او کورنی سابقې له مخې د پاچاهی وړ ګانه، سره له دې چې د ځان ټاکنې له پاره يې ډېرې هڅې وکړې خو پاتې راغی، غوښتې د هغه

---

(۱) پر ډبرليک يې دغه پارسي ليکنه لوستل کيږي: « بعون و عنايت الله تعالی وقف فی سبيل الله بر مزار فيض آثار شير سرخ ، از طرف نواب مستطاب معلی القاب (والده ، عصمت نشان) شهزاده کامران.. گرديده است... چهارشنبه ۱۴ ذی القعدة ۱۲۲۱ »

(c) ketabton.com: The Digital Library

تریخ مزاج دد پاچاهۍ ور ونه باله. په رښتیا هم ښه یې ویلي هغه شوک چې پر خپلو اعصابو حکومت نه شي کړای، پرخلکو به حکومت و نه کړای شي.

هغه چا چې د جرګې په ټولو غونډو کې د ځان په اړه هیڅ ونه ویل، یو او هغه هم «احمدشاه» و خو په نهمه ناسته کې د غونډې یوه غړي د لومړي ځل له پاره احمدشاه سدوزی د ښو اخلاقو او ځرګندي کار پوهې له امله د پاچاهۍ ور وګانه او د هغه تاکنې په اړه یې وراندیځ وکړ، دغه سړی د استاد لایخوار زوي صابر شاه کابلی[1] وچې د تصوف د لاروي په توګه د ټولو کندهار یو مشرانو د درناوي ور و.

دده نا پېیلې وراندیځ نه یوازې دا چې د شخړې او لانجې لامل نه شو، لا یې د غونډې لوی مشران دې ته ځیر کړل چې احمدشاه د کوچنی کورنۍ دی او د لویانو پر وراندې به خپلسری واکمن نه شي، په دې توګه تر لږ خبرو وروسته د غونډې برخوالو د احمدشاه تاکنه ومنله او په پای کې احمدشاه سدوزی د افغانستان پاچاه او د شیرسرخ ملي جرګه چې ارزښتمن تاریخي کار یې بشپړ کړی و، پای شوه. احمدشاه له جرګې نه د افغانستان د پاچاه په توګه راووت؛ د خلکو لوربینو او پېرزوینو ته یې ځواب وایه او د سرو زرو جوغې ته ورته غنم ووی یې پر سر ولاړ و. «کتلی شئ: شپېم انځور» دغه طبیعي او تاریخي جوغه، د تاکنې په هماغه غونډه کې د احمدشاه د لومړني تاکونکي «صابرشاه» له خوا د نبکمرغی په هیله د هغه د خولی پر ځنډه تومبل شوې وه، دا تاریخي پېښه د ۱۱۶۰ هـ پر شوال چې د ۱۷۴۷ له اکتوبر سره سمون لري، منځته راغله، مانا دا چې تاریخ لیکونکیو د نادرشاه وژل او د احمدشاه پلازناستی د ۱۷۴۷ زېږدي کال په جون او اکتوبر کې ښولي او موږ پوهیږو چې د ۱۱۶۰ کال پیل (د محرم لومړی) د ۱۷۷٤ د جنوري له ۱۳ سره سمون لري، نو جون او اکتوبر میاشتې د نوموړي کال له جمادی الاخر (د نادرشاه د وژل کېدو نېټه) او شوال (د احمدشاه پلازناستی) سره سمېږي.

اوس به دغه (۲۵) کلن زلمی چې د پېښو لړۍ د یوه لوړو ځورلیدلي هېواد د چارو په سر کې وتاکه؛ ووینو چې د افغانستان د هېواد و ملت له پاره یې څه ډول خدمتونه سرته رسولي دي، خو دده د کړو د ارزښت پېژندنې له پاره غوره ګڼم چې تر احمدشاه د مخه د افغانستان پر اوتا لنډه رنا واچول شي، چې د پرتلې تله د تاریخي پېښو د یوې ستري اړتیا په توګه له لاسه و نه وځي.

---

(۱) منشي غلام حسین، سیرالمتاخرین، د لکنهو چاپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم څپرکی

تر احمدشاه وړاندې افغانستان

افغانستان په سهیلي اسیا کې یو لوی هېواد دی. د بطلیموس له « آریاکا » یا « جیحون » څخه د عمان تر سمندره او د لرغوني « اپارتیا » له ولایتونو او « سکاستین » یا خوراسان او سیستانه د « ایندوس » تر سیند پورې غځېدلی چې د گاونډیو آریایي ملتونو په پرتله تاریخي ارزښت او لرغونو الیلري. (۱)

افغانستان د هندو اروپا ځانگو د خوځښتونو منځی دی چې د سیحون و جیحون له غاړو تر اتلانتیک سمندر پورې خوځېدلي او د گاونډیو آریایي ملتونو پر ژبو، دین، سیاست او صنعت یې اغېز ښیندلي او تر اسلام څو پېړۍ د مخه یې په ماوراءالنهر، پارس او د هندوستان په سیمو کې لوی لاس لاره.

افغانستان یا لرغوني باختریان و اسلامي خوراسان د هند و ایران د ژبو، دین او دودونو سرچینه ده. د مسیح تر زوکړې څو پېړۍ د مخه یې پارس ته د زرتشتي دین زیری ورکړی او تر پینځمې زېږدې پېړۍ پورې یې د یوناني او تخاري دولتونو په پېر کې د ماوراءالنهر، کاشغر، ختن او هندوستان پر هېوادونو واکمني کړې.

---

(۱) کتلی شئ: (لس تاریخي لیکنې) د « افغانستان و نگاهی به تاریخ آن » تر سر لیک لاندې د کمګرین لیکنه د کابل مجلې د لومړي کال په گڼو کې، د کابل چاپ. ۱۳۱۰-۱۳۱۱ لمریز کال. همدا راز « تاریخچه مختصر افغانستان، زما لیکنه، په لومړنی کابل کالنی کې، ۱۳۱۱ لمریز.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز د اسلام په پېر کې د صفاري سامان، غزنوي سامانیاو غوري پاچاهانو له مهاله تر تیموریانو او ابدالیانو پورې پر ماوراء النهر، پارس و هندوستان په بېلا بېلو، مهالونو او ځایونو کې واکمن و.

افغانستان باختري او اسلامي مدنیتونه لرل او د اویستا له مهاله یې تر یوه پېړۍ پورې د ختیزو اریایانو په تاریخ او اسطورو کې ستره ونډه ده.

د یامار، رستم، زرتشت، اوېستا، ښکلي بخدي، ویشتاسب، کنیشکا، برمک، سامان، صفار، محمود و شهاب الدین نومونه د ابونصر، ابن سینا، ابوریحان، مولوي جلال الدین بلخي او په لسګونو داسې نورو له نومونو سره، همدا راز له افغانستان «په ځانګړې توګه له ختیزو ولایتونو، شمال او کابلستان(تر اسلام د مخه) » څخه لاس ته راغلې نښې، لکه: ودانۍ، بوتان، انځورونه، پیسې او داسې نور، د اسلامي پېر د ودانیو نښې او ګڼ شمېر صنایع، لکه: زرګندلي انځورونه، میناتورۍ، خاتم کارۍ،(۱) ترکاڼي، انځوریزي وسلې جوړونې او داسې نور د افغانستان د تېرو ویاړلیو ورځو د یادګار په توګه پاتې دي.

سربېره پر دې، افغانستان ستري تاریخي ناخوالې لیدلي، مانا دا چې لا د زرتشت و باختري دولت یوه پېړۍ تېره شوې نه وه چې په شپږمه مخزېږدي پېړۍ کې هخامنشیانو پر افغانستان راودانګل، سره له دې چې نومیالي «کوروش» د افغانستان د لویدیزو ساتونکیو (د سیستان سکایان) پر وړاندې خپله کوېړۍ بایلله خو په هېواد کې د هغوی پوځي او سیاسي واکمني وغځېده. دا مهال افغانستان وځپېد او په باج منلو اړ شو خو د پارس غوندې د هخامنشي مدنیت «چې لا اوم و » تر اغېز لاندې رانه غی.

هخامنشیان د ماکیدوني سکندر «څلورمه مخزېږدې پېړۍ» له یرغله وتښتېدل او د افغانستان ور یې د هغوی پر مخ پرانیستی پرېښوو.

یونانیانو په دې بره مړینه، ژوبله هېواد ونیو، خو ژر په افغانواله کې ورنګېدل او د باختري صنایعو سرچینه او د یوه بریال دولت بنسټ ایښوونکي شول.

پر شپږمه مسیحي پېړۍ د افغانستان دویمه ویجاړي پیل شوه، ساسانیانو له

---

(۱) هغه لرګین لوښي چې د پیل داړو، هډوکیو، وسپنې، یا لرګي په ټوټو ښکلي شوي وي. (ژباړن).

(c) ketabton.com: The Digital Library

تورکستاني تورکانو سره د افغانستان رنګولو او وېشلو ترون وتاړه؛ بدخشان او کتغن يې هغوي ته پرېښوو او مزار، مرو او هرات يې خپله واخيستل. کېدی شي چې «نوشيروان» به په دغه سياسي تېروتنه کې چې پر دی توکم يې د افغاني آريايانو هېواد ته رانښوېست او مرسته يې ورسره وکړه؛ ګرم نه و، ځکه هاغه مهال افغاني هياتله دولت چې پر پارس يې بريدونه کول؛ لوته يې او کلکه دښمني يې ورسره کوله، په خپله يو بل دښمن ګڼل کېده.

محمود غزنوي هم چې د بر پوه او سياسي پاچاه و، داسې تېروتنی دی؛ په خوراسان ولايت کې يې څو زره تورکمن شپانه پوولو ته پرېښوول. همدا تورکمن وو چې په پای کې يې دده د کول د ولت وپرځاوه او د افغانستان د شمالي ولايتونو پرنيولو سربېره يې پارس هم ونيو. تر هغې چې دوي له افغانستان و پارس سره د ګډېدو په ترڅ کې رووړېدل، نومورړيو مدني هېوادو ته يې د بر تاوان ورواړاوه.

پر افغاني تخارستان باندې د تورکانو تر واکمنېدو وروسته، چينيان هم وپارېدل او پر اوومه زېږدي پېړۍ هغه ولايت ته راننوتل. افغانستان په دغه پېر کې له بهرنيانو نه د بر تاوانونه وليدل او له ساساني تمدنه يې چې تر د بره يې مصنوعي بنه لرله هم دومره ګټه وانه خيسته.

همدا چې اسلام راڅرګند او عربو نيونې پيل کړې، ساساني يزدګرد د داريوش غوندې له لويديزې جبهې نه وتښتېد او عربان يې د افغانستان ترمنځ او ماوراء النهر پورې را پرېښوول، خو افغانستان د اسلام په پېر کې نوي ژوندانه ته ورننوت؛ ابومسلم خراساني او بلخي برمکي کورنۍ د عربو سياسي رژيم واړاوه؛ عربي پوهه يې پر مخ بوتله؛ پر دريېمه اسلامي پېړۍ د هرات طاهري حکومت خپلواکي غوښتنه پيل کړه او افغاني صفاريانو په هماغه پېړۍ کې دا هيله وغځوله، ان تر دې چې د ټولو مسلمانو اريايانو د خپلواکۍ بنسټ يې کېښوو. له همدغه امله يعقوب سيستاني ته «د افغانستان د اسلامي پېر رستم» ويلی شو.

تر دې وروسته د بلخ له افغاني ساماني پاچاهانو نه نېولې د قطب الدين خوارزم شاه تر پرځېدو او د مغولو تر څرګندېدو پورې، افغانستان د پرمختګ و تمدن پر ليکه لاړ او خپل بايللی لرغونی سياسي برم و مدنيت يې په نوې بنه راژوندی کړ. همدا مهال و چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هندوستان تر څو پېړيو پورې د افغانستان دويم سياسي، ادبي او مدني منځی شو. [1]

د افغانستان د ربيمه توره او د اروونکي ويجاړتيا د چنگېز (اوومه اسلامي پېړۍ) له تاړاکه پيل او د گوډ تيمور (اتمه اسلامي پېړۍ) له مړينې سره پای ته رسي.

د تيمور لړۍ د خپلې ورتيا له مخې په افغانانو اله کې ورنگېدل او له دې خاورې او اوبو (هېواد) سره يې زړه وتاړه. دوی د جغتايانو پر توپير په افغانستان کې پلاز مېنه جوړه کړه څکه خو تر سلو کلو پورې افغانستان وکړای شول چې د مغولو ويجاړونې ورغاوي، خو له پېده مرغه پر لسمه اسلامي پېړۍ د افغانستان ځلورمه ويجاړونه پيل او پارسي صفويانو د ماورا ء النهر له اوزبکو سره افغانستان لوتلو ته لاسونه رااوږده کړل، دوي د افغانستان وېشلو له پاره د نوشيروان او تورکي خاقان هماغه تگلاره پلي کړه خو توپير يې دا و چې هاغه مهال يې يو څای او دا مهال يې په سيالی سره دغه کار پرمخ بوت، همدا وه چې يو ځل بيا د افغانستان رنگېدل و وېشل پيل شول.

دا مهال بابر گورگاني ته د هند هيله ودرېده او د هند د افغاني دولت تر مات، لو وروسته يې د هېواد ختيزې سيمې له ځان سره کړې، لکه څه رنگه چې اوزبکو او صفويانو هم شمالي او لويديزې سيمې ښکېللې وې.

افغانان د دې ځلورمې ويجاړتيا په بهير کې چې له لسمې تر دوولسمې پېړۍ پورې اوږده شوه، وزگار کېنه ناستل او د پرديو د شړلو او خپلواکی گټلو له پاره يې د برې هڅې وکړې. سره له دې چې په ختيزه جبهه کې د هند د بابري دولت پر وړاندې د ملت بلهاريو او جهاد برې ونه موند، خو په لوېديز کې د پارسي صفويانو پر وړاندې ملي مشران بريالي شول. ددغه تاريخي داستان اتل هماغه نوميالی افغان مېړه « ميرويس نيکه » دی چې زوی يې « ميرمحمود » پارس ونيو، خولا د ميروس نيکه « (کتلی شئ: اووم انځور، د ميرويس زيارت) او شاه محمود له مړينې څوکاله تېر شوي نه وو او افغانستان لا په دننه کې د سياسي واکمنی پريووالي بريالی شوی نه و، چې د تاريخ پاڼې واوښتې او نادرشاه خراسانی راڅرگند شو. د نادرشاه تر مړينې وروسته يې په ټول شويو هېوادو کې پاڅونونه او تېرمشرې پيل شوه. پارسيانو تر لسو کلو پورې هېوادنی

---

(۱) کتلی شئ: د کمترين نه تاريخي ليکنې، د «افغان در هندوستان» تر سرليک لاندې، د کابل مجلې د دويم کال په گڼو کې، ۱۲-۱۳۱۱ لمريز کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

امنیت او د سیاسي واکمنۍ یووالی ټینګ نه کړی شو، دا ګواښ افغانستان ته د بهر مخامخ و، ځکه چې د افغانستان ملت د ونډیزو سیالیو له امله شنلی؛ د پردیود واکمنۍ له امله ناهیلی او کرکجن او د شتمنۍ له پلوه بې وزلی و، ملي مشرانو، خانانو او روحانیونو هم د ملت ډېره برخه چې پر کرهڼه څاروي روزنه او څه هم په ښارونو کې په سوداګرۍ او لاسي کارونو بوخت وو، د خپلو وړو توکیزو ګټو له پاره کارول. د هېواد په شمالي سیمو کې د بخارا د جنیدي واکمنو پټې سیاسي لومې غځېدلې وې؛ په لویدیزو برخو کې نادري واکمنو ځانګړې خپلواکي غوښته او په ختیزو څنډو کې هندي واکمنو یو ځل بیا له هندوستان سره د یو ځای کېدو بنسټ کېښوو.

په دغسې او تاکې افغانستان یوه څواکمن مټ، ټینګ هوډ او رانه اند ته اړ و چې دا ناخوالې لرې، ملي او سیاسي یووالی راژوندی او افغانستان یو ځل بیا د ختیځ هېوادونو پر لیکه ودروي چې په دې توګه د میرویس نیکه ناپشپړه تګلار بشپړه شي. دلسې سړي احمدشاه و چې په دې ارزښتناکه شېبه کې یې سترخدمت وکړ او خپل ځانګړی او تولنیز ارزښت یې وځلاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتلسم څپرکی

داحمدشاه اداري وړتيا

احمدشاه چې د افغانستان د سلطنت پر پلاز کېناست، يو جګړه ليدلی او ازمېيلی سياسي سړی و، هغه په افغاني اروا او تاريخ پوه او د کورنيو شخړو له امله د ملت د ټولنيز بنسټ کمزورتيا ته ځيرو.

احمدشاه پوهېده چې که د يوه هوښيار مشر تر لارښوونه لاندې ملت سره يو شي، بيا به يې نړۍ ته تاريخي برم وځلېږي، ځکه يې له يوې خوا د کورنيو شخړو د هواري «په ځانګړې توګه د ابداليو او غلزيو کورنۍ لانجې ته چې ميراثي بڼه يې موندلې وه » پام شو او له بلې خوا يې پرحکومت باندې د ملت د ډاډ منېدو هڅې پيل کړې. احمدشاه زيار وکېښ چې د افغانستان وګړي وپوهوي چې دوی سره ورونه؛ په ګټه او تاوان او د حکومت په چارو کې سره ګډ دي، له همدغه امله يې په پلازمېنه کې د افغاني قامونو د مشرانو يوه تلپاتې جرګه جوړه او په ټولو ارزښتمنو هېوادنيو چارو کې يې له هغوی سره سلا او پوښتنه کوله.

احمدشاه به چې يو ستر کار پيلاوه، نو د مخه به يې دلويو افغاني قامونو په اند ځان پوهاوه او هڅه يې کوله چې هغوی په خپله پرېکړه کې راګډ کړي، په دې توګه يې د افغاني مشرانو د جرګې ګډه پرېکړه تر لاسه کوله ، نو هغه کارونه چې ده وکړل د ملت خوښ وو او خنډ په کې نه پېښېده. همدا راز د ملت مشران د احمدشاه ملکي کارکوونکي او پوځي چارواکي وو چې په جګړه يزو خوځښتونو کې يې د خپلو قامونو له

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیم پوځي سرتیري او سره یوځای دده ملاتړ کاوه. دا هماغه دود دی چې «مبلسن» د مبالغې په بڼه «فیوډالي جوړښت = تیرواکي» ګڼلی دی.

احمدشاه د افغانستان له ملت سره په داسې شیبه کې مخامخ شو چې د ګروهې او دین پریووالي سربېره د ګټو له پلوه سر بېل و خو د فطرت او ملي ځانګړتیا وو له پلوه دخپواکی، ویاړ او د اقتصادي کمزورتیا له امله د شتمنۍ غوښتونکی و او لا یې پر زړه د هوتکي پېرو ښیوونکی باد لګېده، ځکه نو یوه ښه لارښود ته سترګې پر لار ښکارېده.

هر قام و ملت د هغه څه د لاس ته راوړلو له پاره چې نه یې لري چمتو وي او وړ شیبې څاري. احمدشاه هم د لارښوونې دغه دنده ومنله او هماغه وړ شیبې یې افغاني ټولنې ته رامنځته کړې. په رښتیا چې دده دا چارې په ښه توګه تر سره کړای شوې.

احمدشاه له قام سره د لومړیو لیدنو په ترڅ کې د یوه ازمېیلي سیاست پوه غوندې چې وګړنی ځان غوښتنې دخپلې تګلارې له پاره کاروي، د افغانانو توره، ویاړ غوښتنه، خپلواکپاله، واکمنې او ګټه خوښونه راوپاروله او د اسلامي هېواد ساتنه، د مذهب له دښمنانو سره جګړه او له بډایو هېوادو څخه د شتمنیو د اخیستلو ټکي یې وړاندې کړل، په دې توګه یې د ټول ملت نغښتې او ویده مانیز ځواک راویښ او پر یوه لوري وخوځاوه.(۱)

(۱) هاغه مهال افغاني ټولنه له دغو پوړونو رغېدلې وه: د آمرانو او مامورینو پوړ، د خانانو او سیمه یزو مشرانو پوړ، د روحانیونو پوړ (ملایان، شیخان، سادات) د سوداګرو پوړ، د کروندګرو پوړ، د صنعتګرو او کسبګرو پوړ، د شپنو او کوچیانو پوړ او د پریوتیو پوړ (چپراسیان، بېوزلي او نور). سره له دې چې په افغانستان کې دا پوړونه له پخوا راهیسې وو او د خپلو دندو او کارونو د بدلولو واک یې لاره خو بیا هم ډېر لږ لیدل شوي چې یو سړی دې دخپل پلار پوړ پرېږدي او بل ته دې واوړي، په دوی کې تر شاهي کورنۍ او آمرانو وروسته لوړ رتبه ملکي او پوځي چارواکي. لومړنی پوړ و او روحانیون و سیمه یز لوی خانان پر دویمه کرښه سم ورسره تلل. سوداګر او محکه وال دریم پوړ او نور پوړونه تر هغوی ټیټ وو، خو روحانیونو په نورو یو پوړونو کې بله ورتیا هم لرله او هغه دا چې تر ډېره شتمن او له دولتي مالیو او پوځي بېګارونه ګوښه وو. همدا راز یې هر کال له دولت نه د «مستمري» په نامه تنخا او له وګړیو نه «نذر» هم اخیسته؛ رسمي دربارونو ته بلل کېدل او د کرکېلې، ویالې کېندلو او داسې نورو پر مهال د وګړیو له خوا وریا مرسته هم ورسره کېده او دولتي چارواکیو او خانانو یې سپارښتنې په خورا درناوې منلې خو خدای ښه پوهېږي چې د وګړیو دا مرستې او وړیا کارونه په خوښه وو که په ناخوښه او یا هم دا سپارښتنې حق وې که ناحق؟
کروندګر او ټیټ پوړونه په پرله پسې ډول د واکمنو، روحانیونو او خانانو تر بېګار لاندې ګڼل کېدل. بوازې شپانه کوچیان چې تاکلی کور یې نه لاره د بېګار له جغه لرې وو، ځکه یې کلیوال او ښاري ژوند خوښ نه کړ چې پایښور یې تر ننه هم لیدل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لویو هیلو بشپړاوی تولنیزه پارونه غواړي. د پیاوړي ملي ځواک جوړېدو او د پرله پسي جنګونو پیل یوځل بیا دافغانستان ملت پټ ځواک را وپاروه او په پای کې یې پر پردیو د افغان توکم د برم و لوړتیا ګروهه غښتلې کړه.

احمدشاه تر جګړو او بریو وروسته په نیول شویو سیمو کې د افغان ملتوالي د کړۍ خپرولو ته ملا وتړله چې ورغ پر ورغ لویه هم شوه. احمدشاه نیاو او سلاد خپلو کارونو بنسټ باله؛ له دې لارې یې تولنیز باور و ملاتړ تر لاسه کړ او په مینه او داد یې د خپلو کارمنو او چارواکیو زړونه خپل کړل. سره له دې، احمدشاه د دې تګلارې د سرغړوونکیو پر وړاندې سخت سړی او کلکزړی سړی هم وچې بې لارې یې په زور لارې ته راوستل.

تر دغه ځایه مو ولیدل چې احمدشاه په بنه ډول وکړای شول چې له ملي او تا او هغې وړتیا نه چې د فطري غوښتنو او پخوانیو پېښو له امله منځته راغلې وه، د هېوادنی لوړتیا له پاره ګټه واخلي. همدغه د پېژندنې او کارونې متره ،ستري برياوې، د کورنیو چارو سمون او دده ځانګړي اوچت اخلاق په ګډه د دې لامل شول چې واړه افغاني پرګنې پر ده بشپړ داډ ووېسا ولري، بده نه ده چې دلته پر احمدشاه باندې د ملت د نرو او ښځو باور لرلو د ښېلګې په توګه یو کوچنی داستان وړاندې کړو، کندهاریان وایي:

یوځل د هندوستان له یوځي یانه څخه د احمدشاه تر راستنېدو وروسته د اوسني کندهار ښار شمال ختیز لوري ته پېنځه میله لرې «دامان» نومي ځای دده د اوردو اړه شوه. د شپې له خوا یوه سرتیري اړه خوشې کړه او د خپل کوماندان له خبرولو پرته د خپل کلي خواته چې د احمدشاه له چاونی نه دومره لرې نه و، و خوځېد او د خپلې مېرمنې «اینو» لیدو ته ورغی، خو همدا چې مېرمن یې وپوهېده چې مېړه یې په تېښته د احمدشاه رکاب پرې ایښی، لوړه یې وکړه چې کاله ته یې پرې نه ږدي او ورته ویې ویل شرم دې چې احمدشاه بابا لا خپل انګړ ته ننوتی نه وي، سرتېری یې خپل کاله ته راشي. سرتېری ستنېدو ته اړ او اړې ته له ورننوتو سره سم د ښارن له خوا ونیول شو، سهار دا پېښه د ساتونکیو افسر ته ورسیده، سرتېری یې خوشې کړ خو کیسه تکی پر تکي د احمدشا تر درباره واورول شوه، احمدشاه د دغې افغاني مېرمنې په مېړانه خوراخوښ او دداسې روزنې د هڅونې په پار یې هغه کاریز چې د همدغه کلي تر څنګ بهېده ، دې ته ور وبانښه. دا کاریز تر ننه شته او «اینو کاریز» نومېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه سیمه یزه کیسه چې بېلګې يې خورا ډېرې دي پر احمدشاه باندې د پرګنو د لوربينې ښه ځرګندويې کوي:

لکه و مو چې ویل احمدشاه د ملي او سیاسي یووالي، د افغاني ملتوالي د کړې پراخېدو او کورنیو شخړو د لرې کولو له پاره يې ساري هڅې وکړې او د یوه پیاوړي اوردو او لښکر غځونو له لارې يې د تاريخي لوړتيا غوښتنې هیلې د ملت په چوکاټ کې سمبال کړې. همدا راز يې په افغانستان کې ځواکمن دولت جوړ کړ او ربښتيني چارواکي او تکړه افسران يې وروزل. په داګه ویلای شو چې احمدشاه د تکړه کارپوهانو په ټاکنه کې ښه وړتيا لرله او د خپل اخلاقي ځواک او غوڅو پرېکړو د اغېز له لارې د اوردو د ټينګښت، اطاعت وېلهارۍ لامل شو.

احمدشاه په دولتي چارو کې د چارواکیو وړتیا او پر تقوي باور بنسټیز توکي ګڼل او تر ډېره چارواکي او کارکونکي د ژوندانه تر پایه پر رسمي چارو پاتې کېدل. سربېره پر دې احمدشاه ټولې دولتي چارې د یوې سترې اوږتې کړې په مرسته څارلې او پرسزا او ستاینه يې لاس نه نیوه، همدا هڅې وې چې ده له ستلجه تر خراسان وسیستانه او له آمو تر عمانه د افغانستان سیاسي او ملي یووالي بشپړ او میلیونونه افغان وګړي يې پر یوه ملي غولي راغونډ کړای شول.

د افغانستان ملت هیڅکله هم د احمدشاه د هیلو پر وراندې خنډ نه شو؛ دده له غوښتنې سره سم پر مخ لاړ او زرګونو وګړیو يې په نغوته پر ډګرونو خپلې وینې تویې کړې، دغه پېرزوینې او لوربينې وې چې پر ته له کومې خپلاسې جوړونې او رسمي تشريفاتو ده ته (د افغان بابا) وويل شول.

یوه لوی افغان دغه لوی افغان داسې ستایلی دی:

«... وكان هذا السلطان العظيم الشان (اى احمدشاه) من قبيلة السدوزائى وهى القبيلة التى... من اجل ذالك تمكنت محبته من قلوب رعاياه عموماً مع اختلافهم فى الاجناس و المشارب ومن قلوب الافغانيين خصوصاً حتى انهم كانوا يعتقدون من المقربين الى الله و يعدونه اباً للعموم الافغانيين و من ثم لقبوه ببابا و هو الى الان يعرف عندهم بهذا اللقب اذ يدعونه احمدشاه بابا واستقر عرش ملكه وسلطنته على دعائم الثبات و التمكن ولكن لما كانت العلة الحقيقة لثبات الملك و السلطنة هى حكمة و تدبيره الخ »[1]

---

(۱) کتلی شئ، د سید جمال الدین افغان «تتمة البیان»، ۶۸-۶۹ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه د بهرني سياست په اړه ځير سړی و، له همدغه امله يې د جنګيالي او چمتو ملت او د توريالي او پياوړي اوردو پر لرلو سربېره هم پر ماوراالنهر يرغل و نه کړ او د جيحون پنځيز برید ته يې په درناوي وکتل. همدا راز يې پارس ته لاس و نه غځاوه او يوازې د خراسان و سيستان د ځمکو په بيا نيولو چې د افغانستان لرغوني او پنځيزې برخې وې؛ وسېېد.

که احمدشاه له ستلجه اخوا پورېوتی هم دی، نو موخه يې د سند د سيمې ساتل وه، نه دا چې خپل غچ ترسره کړي يا هېوادونه ونيسي.

لنډه دا چې احمدشاه له خپلې سياسي او پوځي پوهې او له ټول هغه برم و پرتم سره چې ويې ګاټه، که د هېواد د علمي، صنعتي او اقتصادي پرمختګ مهال لاس ته ورغلای وای چې ګانده يې په ډادمنه توګه وځاري او ټينګه يې کړي، نو د نړيوال تاريخ يو نوميالی پاچاه به ګڼل شوی وای، خو موږ پوهېږو چې احمدشاه د خدای ورکړې وړتيا او پوهې تر سيوري لاندې او د خپلو پرله پسې هڅو او ټينګ هوډ له امله په افغانستان کې سترې سياسې سمونې او مانيز بدلونونه ترسره او خپله دنده يې بشپړه کړه، تر دې چې هغه د اتلسمې پېړۍ افغانستان د اخلاقي ځواک په وده کې خورا اغېزناک ګڼلای شو، ځکه چې سياسي بدلونونه د مذهبي او ټولنيزو هغو په څېر د ټولنې په اروا کې نوې ودې ته اړتيا لري، نو په دې توګه احمدشاه يو بريالی پاچاه او تکړه سياست پوه و، نه يو انديال فيلسوف.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه برخه

داحمدشاه هېوادنۍ چارې

هغه ښستونه چې احمدشاه د افغانستان په اداري، ملکي او پوځي چارو کې پر بېلا بېلو مهالو او له جګړه یزو لښکر غځونو نه د وزګارتیا په ترځ کې ایښي، پر له پسې والی نه لري او ورو، ورو یې وده کړې خو د هغې اودنې له پلوه چې په پام کې ده، دلته یې تر ټولو غوره یو پر بل پسې یادوو.

نولسم څپرکی

د احمدشاه ملکي جوړښتونه

په پلازمېنه کې:

داحمدشاه د اداري جوړښتونو (ملکي، پوځي) د پېژندلو له پاره دوې سرچینې لرو:

لومړی د هغه د دولت د کارکوونکیو نومونه او د هغوی ځینې کړنې چې په ځغلنده توګه د تاریخ پر پاڼو لیدل کېږي.

دویم په دې اړه د احمدشاه د پایځوړ د مهال ټولنیزې تاریخي نغوتې دي چې یادده کول و یا محمدزي؛ ځکه چې دوې هماغه د احمدشاه مهال جوړښتونه په لړ و ډېر توپیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساتلي دي. په دې توګه يې د احمدشاه له پېر سره پرتله، د دې څېړنې په ترڅ کې مرسته کوي.

په هر ډول مخکې تر هر څه بنايي ويوهېږو چې د احمدشاه په بنسټيزو او اداري جوړښتونو کې هماغه هغه هېننده ځانګړتياوې شته چې د ډېرو اسلامي هېوادونو په څو پېړيزو اداري جوړښتونو کې ليدل کېږي چې هغه هم د تاريخي او ملي دودونو، د عربو د اداري ډول او د مغولو او تورکو د نښو او ګړنويو ډول ګډون دی. همدا راز د احمدشاه د مامورينو رسمي نومونه دملي، عربي او توور کي ګړنو له اوډنې څخه راوتلي وو چې ځينې يې تر چنګېز ډېر پخوا د ختيځ په اسلامي هېوادو کې دود وو. دا ټکی په ګڼو اسلامي تاريخونو کې په څرګنده توګه ليدل کېږي. په دې توګه په افغانستان کې د احمدشاه ځينې دولتي اداري بو تر بله اړيکي نه لري او يو شمېر سره ورته هم نه دي. ګڼ شمېر اداري خپلواکي اوسيده پاچاه ته ځواب ويونکې وې. يوشمېر کوچنيو ادارو تر ډېره د ماليې پر وزارت اړه لرله. د ولايتونو ځينو ادارو هم له اړوند وزارتونو سره اړيکې نه لرل او مخامخ يې د سيمه يزو واکمنو تر لارښونو لاندې کار کاوه. سره له دې چې دفاع وزارت له ملکي ادارو نه توپير لاره خو په ډېرو چارو لکه: لګښتونو، تنخاګانو او لوښيو کې يې له ماليې وزارت او ملکي څانګو سره ګډې خواوې وې.

د احمدشاه پرمهال څه بنديغ نه و چې يو سړی پر يوه مهال څو دندې ولري، کټ مټ د پنځيز آرسرچينه چې يو شي پر يوه مهال دوه ځايونه نيولی نه شي، د احمدشاه چاروا کيو کړای شول چې د مانا له مخې دا ناشونی کارکېدونکی زبات کړي. په دې توګه د پورتنيو کتنو او ځانګړنو له په پام کې نيولو سره سم ددغو اداري جوړښتونو پر څېړنه پيل کوو چې له نيم څرګندو تاريخونو څخه راوېستل شوي؛ د محمدزيو له اداري آرونو سره پرتله شوي او زموږ په ننيو اداري نومونو ژباړل شوي دي.

وزارت:

د احمدشاه پرمهال د کورنيو چارو وزارت و عظمي صدارت يوه سړي ته چې «وزير» نومېده سپارل شوي وو، دا سړی تر پاچاه وروسته دهېواد لومړنی څېره وه چې کله کله به يې د «وکالت» په نامه د نايب السلطنه چارې هم سمبالولې. په کرارو ورځو کې د صدراعظم په توګه د وزير دندې د دولتي ادارو پر څارنه او د پاچاه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرسلاکاری سربېره د هېواد په چارو کې دا وې:

د واکمنو په مرسته د ټولنيز امنيت ساتنه، د سيمه يزو ساتونکيو په مرسته د لارو ساتنه چې د خدمت کالنۍ تنخايې د خپلو ځمکو هماغه ماليه وه چې دوی ته ورښمېرل کېده خو که په اړوند لارو کې به يې څه تاوان پېښېده نو دوی يې په ورکړه اړ وو، يو مهال د کندهار و غـزني دلارې غلزيو د دغـه خـدمت په بدل کـې د ځـمکې د مـاليـې کـالنۍ ځلوېښت زره روپۍ مجرايي لرله.[1]، د واکمنو او نورو ملکي چارواکيو ټاکنه او ګوښه کول (ټاکنه او ګوښه کـول د نايب الحکومـه ګانو او لويو چارواکيـو له ورانديځ سره سم د همدغـه وزير له خوا د پاچا له په فرمـان سرته رسېدل)، د پوستې (ډا ګ) چارې (په کرارو ښېبو کې د سيمه يزو لارويو په لاس، په بيړنيو ورځو کې د سپرو په مرسته)، د ماليو راغونډول (د ماليې وزارت او مالي څانګو له ورانديځ سره سم د پاتيشونيو د ليک له مخې) او داسې نور.

د احمدشاه مهال وزير «بګي خان بامېزی» و چې د «اشرف الوزرا» په رسمي نامه يادېده او په ليکنو کې «وزيراعظم» ورته ويل کېده.[2] د احمدشاه د پايڅور په پېر کې وزير ته «اميرکبير، مختار مشير» هم ويل شوي دي.[3] د «تيمورشاه» پر مهال «شيخ عبدالطيف» ته د وزارت چارې سپارل شوې وې او ابن محمد امين هم څرګندوي چې نوموړی وزير و.[4]

خو «سلطان محمد» او د هغه په پېښو «فيض محمد» «شيخ» يوازې د وکالت او ديوانی ماليې د غونډولو څانګې مشر بولي[5] خو دا چې د غه څانګه د وزير په ډنډو کې راتله نو بل څوک يې د تيمور شاه د مهال د وزير په توګه په ګوته کړای شوی نه دی ځکه چې هاغـه مهال د وزير په نـامه پرته له يوه سړي بل څوک نه و. همدا راز فيض محمد ټبروځي چې وايي: «وزير شاه ولي خان د بدخشان تر نيولو وروسته د احمدشاه له خوا «د

---

(۱) سلطاني، ۲٦٤مخ.

(۲) مکتوبات فقيرالله، ۲۷۰ مخ، د فقيرالله علوي شکارپوري د ليکنو کتاب په لاهور کې چاپ شوی، خود چاپ نېټه نه لري.

(۳) سلطاني، ۱۹۲مخ.

(٤) مجمل، ۱۵۳مخ.

(۵) سلطاني ۱۵۲مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعلی دیوان وزیر» نوم تر لاسه کړ، ځکه چې د «اعلی دیوان» نوم د مورخینو پر ځرګندونه سربېره د سدوزیو پاچاهانو د فرمانونو له مخې هم «د مالیې وزارت» ته ویل شوی دي[1] او د مالیې وزیرانو د «دیوان بېګي» یا د اعلي دیوان مستوفي نوم لاره. دا په نورو اسلامي هېوادونو یا په تر احمدشاه دمخه افغانستان کې وو چې د مالیې وزارت مشر ته وزیر ویل کېدل او د هېواد سر وزیر (صدراعظم) هم و، لکه د غزنویانو پر مهال چې په افغانستان کې لاندېني څلور ګوني وزارتونه وو او د مالیې وزیر (د دیوان وزیر، کله، کله د وزارت د دیوان خاوند) صدراعظم هم ګڼل کېده: لومړی- د دیوان وزارت (د مالیې وزارت وعظمی صدارت)، دویم- د عرض وزارت (دفاع وزارت) خو د دغه وزارت په سر کې «سپاه سالار» د مارشال و ستر درستیز په توګه ګڼل کېده. دریم- د رسالت وزارت (شاهي دارالتحریر). څلورم- د وکالت وزارت (د پاچاه د ځانګړیو چارو څارونکی او د دربار وزیر) دغه وزیر تل د پاچاه د سلاکارو غونډو او د وزیرانو د غونډې غړی نه و. د احمدشاه او د هغه د وروستیو پر مهال مطلق وزیر چې د عظمی صدارت دنده یې هم لرله، لکه: د احمدشاه وزیر «شاه ولی خان»، د تیمورشاه وزیر «شیخ عبدالطیف خان»، د زمانشاه وزیر «رحمت الله خان»، د شاه محمود وزیر «فتح خان»، د شاه شجاع وزیر «عبدالشکور خان» او «سردار محمد اکبرخان (وزیر فتح جنګ شاه) د مالیې وزیران نه وو او د هغوی وزارتونه د کورنیو چارو وزارت ته ورته وو.[2]

اعلی دیوان:

یا د مالیې وزارت، دا اداره د احمدشاه پر مهال خورا ارته وه او د سیده او نا سیده مالیو پر چارو سربېره یې (د باج اخیستنې او خرڅ اخیستې په نامه ګمرکونه) د کرهنې او اوبو، دولتي شتمنیو (د خالصه په نامه)، کروندګرو او سوداګرو ته د مرستو (د تقاوي په نامه)، د دولتي ودانیو، د خوارو د زېرمو، ضرابخانو او د نغدي او جنسي خوندینو چارې هم څارلې. دې اداري چې د دولت د ګټو تولې سرچینې یې په لاس کې وې، د

(۱) کتلی شئ: د شاه زمان و شاه شجاع فرمانونه، ۱۲۱۰-۱۲۲۱ سپږومیز کلونه، په کابل مجله ۱۳۱۷ لمریز کال (۳) ګنه، ۷۸ لمبر کې خپاره شوي، له دغو فرمانونو ځخه سربېره پر دغه تکي دا هم ځرګندېږي چې د افغانستان دسیمو او ټبرونو خانان د پاچاه له خوا د «سلطان و سرکرده» په نامه ټاکل کېدل او پېژندل کېدل.

(۲) کتلی شئ: د بیهقی تاریخ، د ابوالفضل لیکنه، د کلکتې چاپ، ۱۸۶۲ زېږدی کال ۳۱۱۱ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولت تول لګښتونه (ملکي، پوځي) پر غاړه لرل او د دفاع وزارت له یوې ځانګړې څانګې پرته چې د پوځي سرتېریو تنخایې وېشله، له ټولو دولتي ادارو نه یې شمېر غوښته.

داحمدشاه پر مهال د دغه وزارت وزیر ته «دېوان بیګی» ویل کېده او تر احمدشاه وروسته پر «مستوفي» واوښت.

داحمدشاه دېوان بیګي یا د مالیې وزیر «عبدالله خان بامیزی» نومېده.[1] چې تیمورشاه هغه وواژه[2] دفیض محمد خان په وینا محمد علي رضا خان نومی هم یو مهال د احمدشاه (د داعلی دیوان د استیفا کارکوونکی) و.[3]

شرعیه محکمه:

داحمدشاه پرمهال عدلي شرعي محکمو پر شرعي قاضیانو پورې اړه لرله او ملکي چارواکي لکه پولیس یې پلي کوونکی ځواک ګڼل کېده. سره له دې چې د ولایتونو قاضیان د پلازمېنې د محکمو تر لاس لاندې نه وو، خو د منځي قاضي د هېواد تر نورو قاضیانو نېږدې او مشر و، همدا لامل و چې وروسته د پلازمېنې قاضي ته «قاضي القضات» وویل شول او د ابدالیانو پرمهال د لومړي ځل له پاره ملامحمد سعید آخوند پرخپل لوي شرعي مُهر د غه مسجع بیت وکیښ:

«محمد سعید از فضل حق مشهور شد قاضی القضات شه محمود شد»[4]

دا هماغه نوم دی چې په افغانستان کې د غزنویانو پرمهال دود و.[5] داحمدشاه د مهال قاضي «ملافیض الله خان» و چې د تیمورشاه پرمهال «پاچاه مشیر» شو.[6]

ښایي یوه شو چې د پاچاه د ټولواکی له امله د هاغه مهال قضایي محکمې د ځان د پاسه له هر ډول زور او لاربښوونې څخه ګوښه او خپلواکې وې، لکه د تیمورشاه د مهال له یوې شرعي قبالې څخه چې ښکاري د هېواد د سترو منځیو لکه په کندهار کې د هاغه مهال قضایي محکمې د یوه قاضي او اتو نایبانو او مفتیانو (همدا راز څو کاتبانو» له

(۱) مجمل، ۱۵۵ مخ. (۲) سراج، ۳۶ مخ. (۳) سراج، ۵۵ مخ.
(٤) سراج، ٦٢ مخ. (۵) بیهقي، ۲٤۸ مخ. (٦) سراج، ۷۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا اداره کېدي. (۱)

د ليکلو ځانګه (شاهي دارالتحرير):

ددې ځانګې دنده څرګنده ده چې د شاهي فرمانونو ليکل وو. د احمدشاه پر مهال د انشا ديوان د يوه يا څو مشرانو تر لاس لاندې چې «منشي باشي» نومېدل او د «سرليکونکي» مانا لري سمبالېده چې تر ماليې وزارت وروسته د دولت له ارزښتمنو ځانګو څخه ګڼل کېده.

داحمدشاه سرليکونکي «سعادت خان سدوزی» او «ميرزا هادي خان» وو او د زمانشاه پر مهال دغه کارونه دوو سرليکونکيو «ميرزا محمد شريف خان» او «ميرمحمد علی خان» پرمخ بېول. (۲)

د دربار اداري:

د احمدشاه مهال د دربار اداري د برې او ځينې يې خپلواکې ګڼل کېدې، سره له دې

(۱) قباله د کندهار ښار اوسېدونکي محمد رحيم خان پلوېلزيده چې لاندېنی ځانګړتياوې لري:
د قبالې کاغذ ژېړ وېړ، مخ (۸×۱۰ اېنچه) په تور رنګ او سرونېو ليکل شوې. د قبالې پر سر د قاضي لوی او ګرد مهر له دغه مسجع بيت سره ليدل کېږي:
چون مفوض شد به تيمورشاه شاهي ازکريم   قاضی اسلام شد از صدق دل عبدالرحيم (۱۱۸۷)
د قبالې پرڅنډه د محکمې د رسمي غړيو (نايبان و مفتيان) (۸) لوې او واړه مربع و مسجع مهرونه دي چې دوه لوی يې په دې ډول لوستل کېږي:
لومړی: از عطای خدای هردو جهان   پيرو مصطفی بود عمران
دويم: ز الطاف شاهجهان خوشدلم   غـلام همايون روشندلم
د قبالې د ليکلو نېټه د (۱۱۹۹) سپوږميز کال د جمادی الثانی (۱۷) ده او داسې په کې راغلي: «فروش هشت سهم مساوی هشت شبانه روز آب و زمين از يک دهنه قنات مشهور به «سوره» واقع در محال پوشنج (پښين) من توابعات اشرف البلاد احمدشاهي، از طرف عبدالله خان ترينی عبدالرحمن زايی ... به محمد نام... در بدل مبلغ (۸۹) تومان و (۲) هزار دينار تبريزی نقد که عبارت از يکهزار و هفتصد و هشتاد و چهار روپيه بوده باشد.....»
دا چې په کندهار کې لوی کاريز پر يوه شپه ورځ درې خرواره تخم ځمکه پېوي، منځنی کاريز يو خروار او کوچنی کاريز تر دې لږ، نو د کندهار يو خروار چې د کابل له ٦۲ نيمو منو سره سم دی په لسو جريبو کې شنل کېږي، نو په قباله کې تو له ليکل شوې ځمکه (که کاريز يې منځنی وګڼل شي (۸۰) جريبه ده چې د يوه جريب بيه يې ۲۲ نيمې روپۍ کېږي.
(۲) سراج، ٥٥-٦٥ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې هم يو سړی په سر کې و چې د نن ورځې د دربار له وزیر سره سمېده. دغه سړي ته «ایشک آقاسي» ویل کېده. د احمدشاه ایشک آقاسي« عبدالله خان» و چې یو مهال کشمېر ته د تلونکي لښکر کوماندان و چې هغه ولایت یې ونیو او له افغانستان سره یې وتاړه.[۱]

عرض بیګي:

دغه نوم او دنده یې موږ ته ښکاره ده او تر اوسه شته چې د وګړیو غوښتې پاچاه ته وړاندې کوي او بېرته یې ځواب راوړي. د احمدشاه عرض بیګي« حاجي کریمداد خان» و چې وروسته کشمیر ته د نایب الحکومه په توګه ولېږل شو.[۲]

مهماندار باشي (مېلمه پال):

دغه سړي د تشریفاتو د مدیر په توګه د شاهي دربار د مېلمه پالنې دنده لرله. فیض محمد د زمانشاه د مهال مېلمه پال د «حفید احمدشاه» په نامه راپېژني.[۳]

د پخلنځي څارن:

دغه سړي د پاچاه، دربار وشاهي کورنۍ د خواړو برابرولو چارې څارلې، خو دا چې د احمدشاه پر مهال څوک و څرګنده نه ده، فیض محمد د تیمورشاه پر مهال د پخلنځي د څارن په توګه د «داحمدشاه د زوی» نوم یادوي چې د پېښور په جګړه کې ووژل شو.[٤]

جهرچي باشي (ویاند):

سرتېریو، مامورانو او وګړیو ته یې د پاچاه امرونه خپرول او د درباري ارزښت یې لاره. د تیمورشاه ویاند« زنګي خان» و چې د اتلسو زرو سرتېریو مشر او د پنجاب د سرغړاوو سیکانو د ځپلو له پاره ولېږل شو، همدا چې پاچاه د پېښور په ډګر کې پر پیل سپور او د ده لښکر یې کوټ، نوموړی له دود سره سم دريځله د پاچاه له پیل نه تاو او د خپلې دندې ځای ته روان شو او بري يې وګاټه.

---

(۱) سراج، ۱۷ مخ (۲) سراج، ٤۱ مخ. (۳) سراج، ٤۹ مخ. (٤) سراج، ۳۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوردو باشي (د محمد زيو د لومړي پړ «عمله باشي»):

دغه سړی په تم (حضر) کې د پاچاه د دربار د کارکونکيو او ساتونکيو د چارو سموونکی و او په يانه (سفر) کې د تلونکي پوځي او ملکي گرد پلاوي سمبالونکی گڼل کېده. ترايشک آقاسي وروسته اوردو باشي د دربار دويم چاروازکی و. د احمدشاه اوردو باشي «عبدالله خان» نوميده چې پر هندوستان باندې د احمدشاه د لومړي بريد پر مهال لنډه موده د سرهند کلا مشر شو. منشي عبدالکريم د احمدشاه د مهال پېښو په ترخ کې دو ځله دغه نوم ياد کړی دی.

پيشخانه چی:

د محمد زيو د پړ د (فراشباشي) په څېر و چې د پاچاه و دربار د يانه اړتياوړ لوښي يې برابرول. سلطان محمد د شاه شجاع د پيشخانه چي يادونه کړې ده. (۱)

پيش خدمت باشي:

د محمد زيو د پړ د (فراشباشي) انډول و. دا سړی د پاچاه او دربار د يانه د لوښيو سمبالوونکی و. سلطان محمد، د شاه شجاع د ځانگړي چوپړ «دين محمد خان» يادونه کړې ده. (۲)

نسقچي باشي:

دا سړی د «نسقچيان» په نامه د يوډلې مشر و چې تل يې د پاچاه له رکاب سره اړه لرله او په تم و يانه کې يې د شاه ملکي، پوځي او جزايي امرونه پلي کول. تيمور چې د احمدشاه له اجازې پرته له هراته د پلار ليدو ته راغی، د احمدشاه د نسقچيانو له خوا د «واشير» په سيمه کې بېرته هرات ته ولېږل شو. «محمد يحی خان» د زمانشاه مهال نسقچي باشي و. (۳)

ځانگړی نديم يا د پاچاه خوالگر:

خوالگر به چې هرڅوک و، د ابداليانو د دربار له مخورو درنو څخه گڼل

---

(۱) سلطاني، ۱۱۹ مخ. (۲) سلطاني، ۲۷۳ مخ. (۳) سراج، ٤٨ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېده. «فتح الله خان سدوزی» يو له همدغو خوالگرو څخه و چې په همدغه نامه د «تيمورشاه» په دربار کې پېژندل شوی و. (۱)

خواجه سراباشي:

د پاچاه د ارگ د خواجه سرايانو مشر و چې ځينې مهال ارزښتمنو دندو ته لوړېده. د احمدشاه خواجه سراباشي «ياقوت» نوميده چې د شاه په ځانگړيو محرمانو کې راتلو. همدا راز د هندوستان د لکنهو د عاليجناب نواب شجاع الدوله کورنی «يوسف عليخان» د احمدشاه له خواجه سرايانو څخه و چې په دربار کې يې «التفات خان» بلنوم مونده او و مهال د هېواد خزانه دار هم شو. (۲) اټکلېدای شي چې د احمدشاه په دربار کې نور چارواکي هم وو، لکه: قابوچي باشي، طبيب باشي او څو نور باشيان چې زموږ تاريخونو يې يادونه کړې نه ده.

ميراخور باشي گري:

دا يوه پراخه څانگه وه چې د يوه لوی ميراخورباشي او يا هم د دوو ميراخور باشيانو تر لاس لاندې يې چې يو يې لوی او بل يې ځانگړی و د شاهي څارويو چارې سمولې، کوچني کارکوونکي يې ميراخوران، نايبان و مشران وو. دا هماغه څانگه ده چې وروسته يې د «د کمند دفتر» په نامه د «سراج الملت و الدين» ترمهاله کار کاوه. نوموړې ستره څانگه د يوه وزارت يا د لېږدونو د خپلواک مديريت انډول وه.

ميراخورباشي گری د هېواد په ټولو سيمو او پوځي اډو کې د آسونو، کچرو، اوښانو، خرو، غوايانو او پيلانو چارې سمولې او د بارووړونکيو څارويو کول، ورشوگانې او پنډعالي يې څارل.

ميراخورباشي گری د لېږدونو په اړه له دفاع و دربار وزارتونو او د لگښتونو او شمېر په اړه له ماليې وزارت سره اړيکي لرل. ميراخور باشي د دولت په لويو کارکوونکيو کې گڼل کېده. د زمانشاه د مهال ميراخور باشي «سردار احمد خان» د سرغړاو شهزاده محمود پر وړاندې فراه ته د تلونکې ډلې کوماندان و ټاکل شو، همدا راز

---

(۱) سراج، ۳۷مخ.　　(۲) سراج، ۳۰-۳۸مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سردار پاینده خان زوی میراخور «فتح خان» د کندهار پوځي کوماندانی ته ورسېد. (۱)

خزانه داري:

د احمدشاه پر مهال نغدي خوندیني او جنسي زېرمې د یوه مشر تحویلدار تر لاس لاندې وې چې «خزانه چې» او «خزانه دار» نومیده. دغه خزانه دار د دربار له خورا باوري غړیو څخه و چې د شمېرو اړیکو ځای یې د مالیې وزارت او لګښت لاسوندونه یې د پاچاه فرمانونه او د دفاع و مالیې وزارتونو لیکنې ګڼل کېدې. په تاریخ کې د «ابوالحسن» په نامه د شاه شجاع د نغدي او جنسي خزانه دار یادونه شوې ده. (۲)

داروغه ګي، اخبار څانګه او هرکاره باشي:

دا د استخباراتو خپلواک سترتوب و چې سیده یې د پاچاه تر څارنې لاندې کار کاوه او د خورا پاملرنې وړ و. د جاسوسی په څانګه کې یې پاک زړي نارینه او ښځینه کارکونکي لرل، د دغې څانګې هڅو د دولت په پرمختیا یې چارو کې ډېره مرسته کوله، فیض محمد په دې اړه پرزړه پورې تکي لیکلي چې په ترڅ کې یې وایي: «احمدشاه د رسمي کارکونکیو له خوړا پټو چارو څخه خبر و، چې کله، کله یې د اړتیا له مخې بر سیرول. د اطلاعاتو او خبرونو د همدې بې کچه پراختیا له امله، وګړیو دا د احمدشاه کرامات بلل. (۳)

---

(۱) سراج، ۴۹-۵۴ مخونه.　　(۲) سراج، ۶۷ مخ.

(۳) د سراج التواریخ له قلمي آرلیک ۶۹ مخ څخه:

دغه یوازېنی قلمي لیکنه په ځینو ځایو کې له چاپ شویو لیکنو سره توپیر لري او هغه دا چې په چاپ کې یې ځینې تکي لوېدلي چې په آر قلمي لیکنه کې شته. د دې لیکنې په هره برخه کې د مضمون و پارسي او عربي کرښو لیکنی سموالی ښوونکي «مولوي عبدالروف خان» او منشي «میرزا عبدالطیف خان» پر ګوته کړی او ځینې قلمي سمون هم په کې راغلی دی. امیر حبیب الله خان چې د دې لیکنې آر لامل او مشر سموونکی و، د کتاب په هر څپرکي کې یې تر کتلو او لاسلیک وروسته د چاپ لارښوونه کړې او ځینې ځایونه یې په خپل لاس سمونې، اړونې او وېستنې هم په کې کړې دي. د قلمي لیکنې ارزښت هم له همدغه ځایه پیلېږي. د پاچاه ځینې لاسي سمونې چې د ده د تاریخي ذوق او سیاسي اند څرګندوې دي خورا پر زړه پورې او هېښنده بریښي، له هغو غور ځونو څخه چې په چاپي لیکنه کې شوي یوه هم سردار سلطان محمد خان و امیر دوست محمد خان ته د نومیالي هندي مجاهد سید احمد لیکونه دي. د سېداحمد خان دوه ګوني لیکونه چې د هغه د شاګرد او نږدې مرید مولوي اسماعیل خان په لاس لیکل شوي خورا څرګند او ښکلي دي. دا قلمي لیکنه د (۱۳۳۰) سپوږمیز کال په میاشتو کې پیل او د (۱۳۳۲) په روژه کې پای شوې چې اوس په کندهار ښار کې د مولوي عبدالروف په کاله کې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو فیض محمد خان دا اداره نه پېژني او په بل ځای کې د زمانشاه پر مهال د «داروغه گي او د ټول هېواد هرکاره باشي» په اړه غږېږي ، خو هاغه مهال «هرکاره» پټوڅريو ته ویل کېده.

د احمدشاه هممهالی مورخ «ابن محمد امین» څو ځله د «هر کاره» او «هرگاره گانو» په نامه د هند دولت د پوځي څريو يادونه کوي. [1] همدا راز د احمدشاه بل هممهالی «مرتضی حسین بلگرامی» چې د اورنگزیب لیکلي پاڼې را اخلی د هغوی په یوه کې ملکي پټ څري «هرکاره» نومېږي. [2] نو هرکاره باشي هماغه د جاسوسي اداري مشر دی چې د خبرونو د څانگې نوم دا وینا رښتینې کوي، د اردو ژبې سیندونه هم «پیک» پر هرکاره ژباړي. په هر ډول، د زمانشاه پر مهال د «د خبرونو د څانگې دا روغه او د ټول هېواد هرکاره باشي» د نومیالي سردار جهان خان وراره «میر هوتک خان» و. [3]

ضبط بیگي گري:

راته څرگنده نه شوه چې دې دندې خاوند څه ډول ملکي یا پوځي چارې سرته رسولې، ځکه چې اوس د نورې څېړنې او پلټنې مهال راسره نه و، سره له دې هم اټکلولای شو چې ضبط بیگي د کوتوالی او پولیس دنده لرله، ځکه دا ناشونې ښکاري چې د احمدشاه پر مهال کوتوالي او پولیس څانگه نه وه او په هیڅ یوه عربي ، پارسي او پښتو نامه ، لکه : امیرشرط ، شحنه ، عسس ، میرشب ، میرشبگیر و کوتوال دې یې یادونه شوې نه وي، پر داسې مهال چې تر احمدشاه څو پېړۍ مخکې او وروسته په افغاني دولتونو کې دا څانگه وه او په یوه پورتني نامه په تاریخونو کې یاده شوې ده.

فیض محمد خان د «زمانشاه» او «شاه شجاع» ضبط بیگیان د «اسلام خان» و «محمد شریف خان» په نومونو یادوي. [4]

---

(۱) مجمل، ۱۰۱-۱۰۲-۱۰۳-۱۰۳ مخونه. (۲) حدیقة الاقالیم، د مرتضی حسین بلگرامي لیکنه، د لکنهو د نولکشور چاپ، ۱۲۹۶ هجري، ۱۱۳-۶٤۰ مخونه.

(۳) سراج، ٥٤ مخ.

(٤) سراج، ۵۹-۷۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلاکاره غونډه:

د احمدشاه مهال سلاکاره غونډه په پلازمېنه کې یوه تلپاتې جرګه وه چې د افغاني ټبرونو لوی خانان و سرداران او د سترو ټبرونو اړوند ځینې لوي کارکوونکي او چارواکي یې غړي وو. د غونډې غړي د ژوندانه تر پایه، په خپله پاچاه ټاکل او ګوښه کول یې هم دده په خوښه وو.

دغونډې غړیو د پاچاه او دولت د پلاوي پر وړاندیځونو غورکاوه او د خپلو غوښتنو پایله یې احمدشاه ته وړاندې کوله. سره له دې چې احمدشاه د پاچاه په توګه د بشپړ واک خاوند و نامسؤول، د صدراعظم په توګه د پلي کوونکي ځواک مشر، د وسله وال پوځ لوی کوماندان، د ملي شورا د غونډې پرځای د هیواد ځانګړی مقنن، د قضایي محکمو په سر کې د جزا لوی قاضي او همدا راز د اولی الامر په نامه د ټولو تر لاس لاندې هیوادونو مذهبي لارښود ګڼل کېده، خو سره له دې هم داسې لېږ پېښېده چې د دې غونډې د وړاندیځونو او پریکړو خنډ شي، همدا لامل و چې ګرد افغاني مشران و ټبرونه د احمدشاه د ژوندانه تر پایه دده په ټولو کورنیو او بهرنیو چارو کې د زړه له کومې ورسره ملګري او چمتو وو.

په ولایتونو کې:

د احمدشاه مهال افغانستان پر ولایتونو او ولایتونه پر ولسوالیو وېشل شوي وو. په ولسوالیو کې کلي او بانډې هم راتلې. دولایتونو او لویو ولسوالیو مشران د پاچاه له خوا ټاکل کېدل، همدا راز د «سرلښکر» په نامه پوځي کوماندان و مستوفیان هم پاچا ټاکل. نور کشران و واړه کارکوونکي د ولایتونو د مشرانو او وزیرانو له خوا او کله هم د پاچاه له فرمان سره سم ټاکل کېدل.

دېرې لویې ولسوالۍ د ولایتونو اړوند نه وې او مخامخ یې له پلازمېنې سره اړیکي لرل. د ولایتونو او ولسوالیو مشرانو ته «حاکم» ویل کېده اود ولایتونو مشرانو د «نایب وپیش کار» په نامه یو یا دوه مرستیالان هم لرل. کله، کله د ولایتونو مشران پر یوه مهال پوځي کوماندانان هم وو خو ځینې مهال پوځي ځواک بېل کوماندان لاره.

د ولایت مشر (نایب الحکومه) په خپله سیمه کې د پراخ واک و بشپړې خپلواکۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاوند و، ځکه چې پلازمېنې له هغه نه دا دوه ټکي غوښتل:
یو، د ټولنیز امنیت ساتنه. دویم، منځنۍ خوندیینې ته د ولایت د لګښتونو تر سپما وروسته د مالیو رسول.
د ولایتونو مشرانو د روښانه شرعي له امر پرته د وژلو او د پوځي ځواک د کمولو حق نه لاره، خو که شاهزی به و د سکې او خطبې له حق پرته یې د سلطنت له مقام سره ستر توپیر نه و.
هغه ولایتي اداري چې له والي سره یې کار کاوه مشران یې دا وو: سرلښکر (پوځي کوماندان)، مستوفي، قاضي، قلعه بیګي (کوتوال)، نظام دفتري، باجګیر (د ګمرک مدیر)، میراخور (د لېږدونو مدیر)، میرآب، د خالصه جاتو مدیر، ښاروال او داسې نور واړه کارکوونکي.
ولایتي ادارو له وزارتونو سره ډېر اړیکي نه لرل، یوازې یې له مالیې وزارت سره د ډېواني شمېرنو له پلوه سرو کار و،
خو د مالیې وزارت هم کړای شول چې د څو کالو تر تېرېدو وروسته دومره ځان ویوهوي چې د ولایتونو د هاغه تېر کال ګټه څومره وه؟ له هغې نه څومره لګېدلي او خوندیینې ته رسیدلي؟ او څومره پاتې دي؟ چې لږلیک یې د کورنیو چارو وزارت ته له ملک نه د اخیستو له پاره ولېږي.
د احمدشاه مهال کلي او بانډې د حاکمانو له خوا د ملک، خان، سرکرده یا سلطان په نامه د سیمه یزو خانانو په مرسته اداره کېدې، د غه ملکان په خپله له سیمه یزو مخورو او شتمنو پورورکوونکیو خانانو څخه وو چې وګړي یې پوروړي وو، دوي په خپلو سیمو کې خورا خپلواک، واکمن او د ملت و حکومت ترمنځ برید ګڼل کېدل، ځکه چې حکومت مخامخ له وګړیو سره اړیکي نه لرل او خپل مالیه ورکوونکي یې یو، یو نه پېژندل، په سیمه کې یې یوازې ملک پېژانده او پر هغه پسې یې په مالي څانګه کې د کورنیو شمېر، د ځمکو کچه او د هغې سهمې تول له دېواني مالیه لیکله او د بېګارو سیورسات ګردې چارې یې له هغه نه غوښتې. ملک هم چې څنګه غوښتل و کول هغسې یې له وګړیو اخیستل. ځکه نو نیاو او حقوق خوندي نه پاتې کېدل او د ملکانو شتمني په ناوړه توګه ډېرېده. ملکانو د وګړیو ترمنځ د جوړ جاړي او حقوقي محکمو دندې هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمخ ېهوي او سيمه يز مشران يا علاقه داران ګڼل کېدل. (*) (*)هاغه مهال د هېواد اداري وېش لنډ او علاقه دار نه و. د محمد زير پر مهال په لويو سېمو کې علاقه داران د «پوځدار» په بې اندوله نامه وټاکل شول. *** پرګنو د ملک د ربړه ونو پر وړاندې د تېښتې درې لارې لرلې:

لومړی، د حقوقي دعوو په اړه يې کړای شول چې د ملک پرېکړه ونه منې او لويو شرعي محکمو ته ورشي.

دويم، له ملک نه د بېزارۍ له امله يې کړای شول چې د مالي دفترونو په مرسته او د حاکمانو په منبنت ليږهغه نه ځان بېل او پر بل ملک پورې چې ان د پخواني سيال به هم و؛ وتړي.

دريېم، د ملک د ډېر تاو تريخوالي او تېرې له امله يې کړای شول چې لويو مشرانو، وزيرانو او پاچاه ته ورشي او مرسته وغواړي. دا ځرګنده ده چې په يوازې ډول د ورروستۍ لارې خپلول دومره اغېزناک نه وو، خو که تولېزه بنه يې موندلې وای د ملک په لرې کولو او دنوي پرټاکلو پای ته رسېدای شوه.

ملکان د وګړيو په خوښه او د مالي دفترونو او سيمه يزو حکومتونو له منبنت سره سم ټاکل کېدل خو د لويو خانانو ټاکنه د پاچاه له فرمان سره اړونده وه.

په افغانستان کې د احمدشاه مهال د ځينو لويو او کوچنيو ولايتونو ميالي مشران دا وو: د هرات مشر درويش عليخان هزاره، د مشهد مشر د نادرشاه لمسی شاهرخ، د نيشاپور مشر عباس قلي خان بيات، د بلوچستان مشر نصير خان بلوچ، د ښکارپور مشر دوست محمد خان کاکړ، د سند مشر نورمحمد خان شهنواز، د ملتان مشر شجاع خان ابدالی، د ډېره اسماعيل خان مشر موسی خان، د پنجاب مشر زين خان مومند، د کشمير مشر خواجه عبدالله خان، د کلات مشر اشرف خان غلزی او نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم څپرکی

د احمدشاه پوځي جوړښتونه

پوځي څانګې

د ټولو پوځي څانګو او ګرد پوځي ځواک په سر کې یو لوی کوماندان و چې «سپاه سالار» نومېده، دا څېره تر پاچاه وروسته دواړو افغاني ځواکونو کوماندان و چې د نننی مارشال یا ستر درستیز انډول ګڼل کېږي. دده تر لاس لاندې بېلا بېلې څانګې وې چې هرې یوې په خپله برخه کې د دفاع وزارت چارې پرمخ بیوې، له دوی څخه لویې پوځي څانګې دا وې:

نظام دفتر:

دا دهاغه مهال تر ټولو لویه پوځي څانګه وه چې د اړتیا وړ لوښیو او شمېرنو، کارکوونکیو اولګښتونو او پوځي خوندیینو او زیرمو ستره برخه چارې یې سمبالولې او څارلې.

نظام دفتر د نني دفاع وزارت انډول و، په دې مانا چې سرتېریو او افسرانو ته یې تنخا ورکوله؛ د اوردو د غله ګی لګښت یې ورکاوه؛ د افسرانو دوسیې او د سرتېریو شمېر یې جوړاوه؛ پوځي زېرمې یې برابرولې او څارلې او د ګرد اوردو د ټولو چارو سمبالونکی ځای ګڼل کېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظام دفتر د مالیې وزارت اندول ځواک و ، د هېواد ټولو زېرمو یې بې ځنډه ډیله حوالې او سپارښتنې منلې او مالي څانګو یې مجرایي ورکوله. نظام دفتر د پوځي اوردو یوه بنسټیزه او تاریخي کړی وه چې عربو «دیوان الجند» باله، [۱] او په افغانستان کې پر لومړنیو اسلامي پېړیو «جریده ء سپاه» نومېده [۲] چې وروسته «د عرض وزارت او د عرض دیوان» ونومول شو. [۳]

په پلازمېنه کې نظام دفتر د سپاه سالار او په خپله د پاچاه او په ولایتونو کې یې اړوند څانګې د پوځي کوماندانانو تر لاس لاندې وې. د افغانستان په غزنوي دولت کې ددې څانګې مشر «عارض» نومېده، خو نه پوهېږو چې د احمدشاه پر مهال یې څه نوم و. فیض محمد یوازې د زمانشاه د مهال نظام دفتر یادوي [٤] خو د مشر نوم یې نه پېژني.

سلطان محمد د شاه شجاع او د هغه د زوی فتح جنګ د مهال د «لښکر لیکونکي» په توګه د «میرزا حیدر علیخان» یادونه کوي. [۵] په دې کې څه اړ نګ نه شته چې لښکر لیکونکي به د اوردو شمېر نه کوله [٦] خو څرګنده نه ده چې دغه نوم د احمد شاه پر مهال و او د نظام دفتر مشر پرې یادېده که نه؟ د محمد زیو پر مهال د نظام دفتر مشر «دفتري نظام» او «د نظام دفتر سر رشته دار» بلل کېده چې د سراج الملت والدین د پېر په وروستیو کې پر «امین نظام» واوښت.

سیورسات چي:

داحمد شاه پر مهال د سیورسات چي په نامه یو سړی د اوردو د خواړو او واښو د برابرولو او له وګړیو نه یې د یانه پر مهال د راغونډلو پازمن و. ده به چې له هرې سیمې نه له سپارښتنې سره سم غله راټوله کړه، لیکلي به یې ورکړل. دده لیکلي او لاسلیک د هېواد په مالي څانګو کې د هماغې سیمې د مالیو پر ځای د منلو وړ و. نو دا چې د جنسونو حوالې او سپارښتلیکونو او له هېواد نه یې راغونډولو او پر سر تېریو د هغوی وېشلو شمېرنې ته اړتیا لرله نو هرو، مرو به یوې ځانګړې څانګې هم له سیورسات چي سره «که د لنډې مودې له پاره هم وه»؛ کار کاوه.

---

(۱) تمدن اسلام، د جرجي زیدان لیکنه، د مصر چاپ، ۱۹۰۲ کال، لومړی توک، ۱۲۳ مخ.

(۲) تاریخ سیستان، د ملک الشعرا ء بهار په سمونه، د تهران چاپ، ۱۳۱٤ لمریز کال، ۱٤٤ مخ.

(۳) بیهقي، ۳۱۱-۵۳۲ مخونه.

(٤) سراج، ٥٦ مخ. (۵) سلطاني، ۲۷۸ مخ. (٦) مجمل، ۸۳ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قورخانه (وسله تون):

پوځي وسله تونونه د «قورخانه» په نامه د یوه لوی زېرمه وال (قورچي باشي) ترلاس لاندې وو چې نن يې «وسله پال» بولي. وسله پال ته اورني توکي او وسلې سپارل کېدې؛ هغه ساتلې او له اړتیا سره يې سمې اوردو ته رسولې. ده د باروت جوړونې دستګاوې هم څارلې. لکه څرګنده چې د احمدشاه وسلې جوړونې، مرمۍ جوړونې او اورنيو توکو ته ځانګړې پاملرنه لرله، له همدې امله يې د باروتو، شورې او داسې نورو کار ځي په کندهار ښار کې د ننه د سلطنتي ارګ کېڼ اړخ (لويديځ) ته جوړ کړي وو، او په خپله يې څارلې. د دغو کارځيو سېمه چې د توپخانې او شاهي غوجلې ترڅنګ ده، د احمدشاه له مهاله تر ننه د «باروت خانې» په نامه يادېږي، همدا راز د احمدشاه مهال پرې کوونکې وسلې او د کندهار ښار صنعت، لکه: پيش کوزې، دوه خولې خنجرونه او تورې چې لاس ته راځي، پر ښکلا سربېره کلکې هم دي. احمدشاه اورنيو وسلو ته تر پرې کوونکيو ټيټ ارزښت نه ورکاوه. په دې اړه د هغه سترو نوميالی توپ يادولای شو چې پر ۱۱۶۸ کال يې په نېشاپور کې د جګړې پر د ګر جوړ کړ، د ځينو مؤرخينو په وينا یا اغراق و مبالغه دغه هېښنده توپ ۲۰ منه= ۵ , ۱۲ کابلي منه مرمۍ خوړه چې يو کلک ښار يې رنګ کړ او وېې نيو.

بويه دا ټکي مو په پام کې وي چې د احمدشاه اوردو د پوځي چارو په یوه ستر اړخ کې د هاغه مهال له ملکي څانګو سره پراخ اړيکي لرل، ځکه چې د احمدشاه د اوردو د ربيمه برخه نيم پوځيان (ولسي لښکر) وو او د دې لويې برخې افسرانو خپل او د خپلو اړوند ټولګيو کالنی نغدې تنخاوې او جنس د مالي څانګو د سپارښتنې او ليکليو پاڼو له مخې د هېواد له ماليو نه اخيستې او يا يې د خپلو جاګيرونو د سېمو د ماليې پرځای مجرايي اخيسته. په دې توګه د نيم پوځي ټولګيو او افسرانو د شمېر چارو ځای هماغه د ماليې وزارت او د هغې څانګې وې. د خواړو زېرمو (ګودام) د ماليې پر وزارت اړه لرله چې د اړتيا پر مهال د اوردو ځينو برخو ته د غلې پرويش اړ وه، سربېره پر دې ټول افغاني اوردو په کورنيو او بهرنيو تګ راتګونو کې د لېږدونکيو او بارورونکيو څارويو د غوښتلو له پاره سپرلی څانګو او ملکي ميراخورباشي ګريو ته ورتلل، همدا راز «اوردو باشي» چې د دربار له چارواکيو څخه و په جګړه يزويونو کې يې ځينې پوځي سمونې هم کړای شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوويشتم څپرکی

اوردو

د احمدشاه اوردو له پوځيانو او نيم پوځيانو نه جوړ و. لومړی ډلې د «پوځ نظام» په نامه د اوردو د رسمي برخه جوړوله او دويمه د «ارت پوځ» يا «سپاره خانان» په نامه د ټول اوردو دويمه برخه وه. پوځي سرتېري درې ټولګي او نيم پوځيان ډېر په سپاره او لږ په پلي ټولګي کې وو.

پوځي سرتېري:

دا سرتېري د ژوندانه تر پايه په خپله خوښه راټولېدل، نغده او جنسي تنخا له وسلې او سپرلۍ سره د دولت له خوا ورکول کېدې، يوازې د آس بيه ورو، ورو د سرتېري له تنخا څخه سپمېده. د سرې کالېو او خواړو او د آس وابښو پر سرتېري اړه لرله. هغه څه چې په تم مهال کې سرتېري ته ورکول کېدل هغه يې د تنخا پر ځای وو او په يونو کې ځينې يې وړيا او ځينې په تنخا کې شمېرل کېدل. پوځي سرتېريو د جګړې له مهاله پرته کالنی درې مياشتنی کورنی دمه لرله او د کال پاتې موده يې په خپلو پوځي اډو او چاونيو کې وسله وال پوځي کړاو او زده کړه کوله. د دغو سرتېريو ګڼ شمېر په پلازمېنه او نور يې په لويو ولايتي منځيو کې استوګن وو. هغه شمېر چې په پلازمېنه کې وو پر څو ډلو وېشل شوي وو، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لښکر مـاتونکیـو زلمیـو ډله، (شـاهي ټولګي)، د سـاتونکیـو ډله (د پاچاه ساتونکي)، د سرتېرو ډله او نور.

پوځي سرتېري په درېو سپرو، پلیو او توپچي ټولګیو کې بوخت وو.

سپور ټولګی:

د اوردو دري برخې ترې جوړېدې. وسلې یې پټـیله یې ټوپک، توري، کرابین ټوپک و نېزې وې. شاهي سپاره د زغرې په لرلو له نورو سپرو ټولیو څخه غوره ګڼل کېدل. ټول سرتېري د ښلا، ښلو وسلو، لکه: ډال، خنجر و تبره په لرلو کې خپلواک وو. (اتم انځور کتلی شئ) د سپاره ټولګي سپرلی آس او (د جماز سوار) په نامه مهار شوی اوښ و، چې د اړتیـا له مخې له سیندونو نه د تېریدو پرمـهال د پلي ټولګي په اوچتولو هم اړ و.

پلی ټولګی:

د اوردو یوه برخـه ترې جوړېده، وسله یې ټوپک وچاړه وه او د نورو وسلو د کارولو خپلواکي یې هم لرله.

توپ ټولګی:

د غـه ټولګي دوې برخـې لرې چې یوه یې سـپک او بله یې درانه توپونه وو. درانه توپونه په آسـونو وړل کېدل او د احمدشـاه په اوردو کې یې ارزښتمن ځای لاره، لکه د پاني پټ په جګړه کې (۱۱۷٤ کال) چې د احمدشاه شپېته زریز اوردو د دښمن له درې سوه اوځلوېښت زریز اوردو سره جنګېده او د احمدشاه توپونو (ګڼ شمېر درنو توپونو) پر دښمن اور وراوه.

سپک توپونه یو ډول کوچني توپونه وو چې د «زنبورک یا شاهین و شهنګ» په نامـه یادېدل او د اوښ پر شا وړل کېدل. دا توپونه په هوسایۍ سره له یوه ځایه بل ته خوځېدل او د جګړې پر ډګر د درنو توپونو په توپیر «چې د کرښو تر شا درېدل» په لومړۍ کرښه کې ځای پرځای کېدل او پرته له دې چې پرځمکه خپاره شي د چوشوي اوښ له شانه یې د دښمن لیکې ویشتې، یا په بله وینا ننیو ماشینګړو ته ورته وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داحمدشاه د بدرگه والو سپکو توپونو شمېر د هغه د پاچاهي پرلومړي کال اوو سوو زنبورک لرونکيو اوښانو ته رسېده او همدا شمېر يې د سرهند په جګړه کې (۱۱۶۱ کال) د دښمن پر وړاندې کارولي دي. څرګنده ده چې احمدشاه وروسته د هغوي شمېر لا پسې ډېر کړ.

داحمشاه توپچي کوماندان (توپچي باشي) «رحمان خان بارکزی» و چې تر اوسه يې کورد کندهار ښارد توپخانې په سيمه کې دی. او «رسول خان» هم د احمدشاه د شاهي لښکر کوماندان (قللراقاسی) و.

لښکري جوړښتونه:

يو دلګی لس تنه او لس دلګي (۱۰۰) تنه يو ټولی کېده، يو کنډک لس ټوليه (۱۰۰۰) تنه وو چې دوه يا څو کنډکونه به يو ځای شول يوه قطعه يا مفرزه ترې جوړېده.

د اوردو د افسرانو (خورد ضابط، ضابط، آمران، ارکان) جوړښت او نومونه په لاندې ډول وو:

ده باشي (دلګی مشر)، يوز باشي (ټولی مشر)، منګباشي يا بيګباشي (کنډکمشر)، امير لښکر (غونډ مشر).

د سپرو شاهي ټولګيو (لښکر ماتوونکيو زلميو) کوماندان ته «قللرآقاسي» ويل کېده او د کشيکچي (د شاه ساتونکيو ډلې) کوماندان «کشيکچي باشي» و. د سپکو توپونو کوماندان «شاهين چي باشي» يا «جزاير چي باشي» او جنګياليو ته يې «زنبورک چي يا شهنګ چي» ويل. د ټولو توپونو کوماندان «توپچي باشي يا مير آتش» و.

لېږدونې:

د اوردو لېږدونې د آس، اوښ، خره، غوايه او پيل په مرسته کېدې. د جګړې پر ډګر جنګيالي پيلان هم د يرغل پر مهال د دښمن د کرښو د ړنګولو له پاره کارېدل.

نيم پوځي سرتېري:

د احمدشاه د ټول اوردو دوې برخې د «قامي لښکر يا سپاره خانان» په نامه نيم پوځي سرتېري وو. دغه سترولسی آره ځواک له دريو برخوسپرو ټولګيو او يوې برخې

(c) ketabton.com: The Digital Library

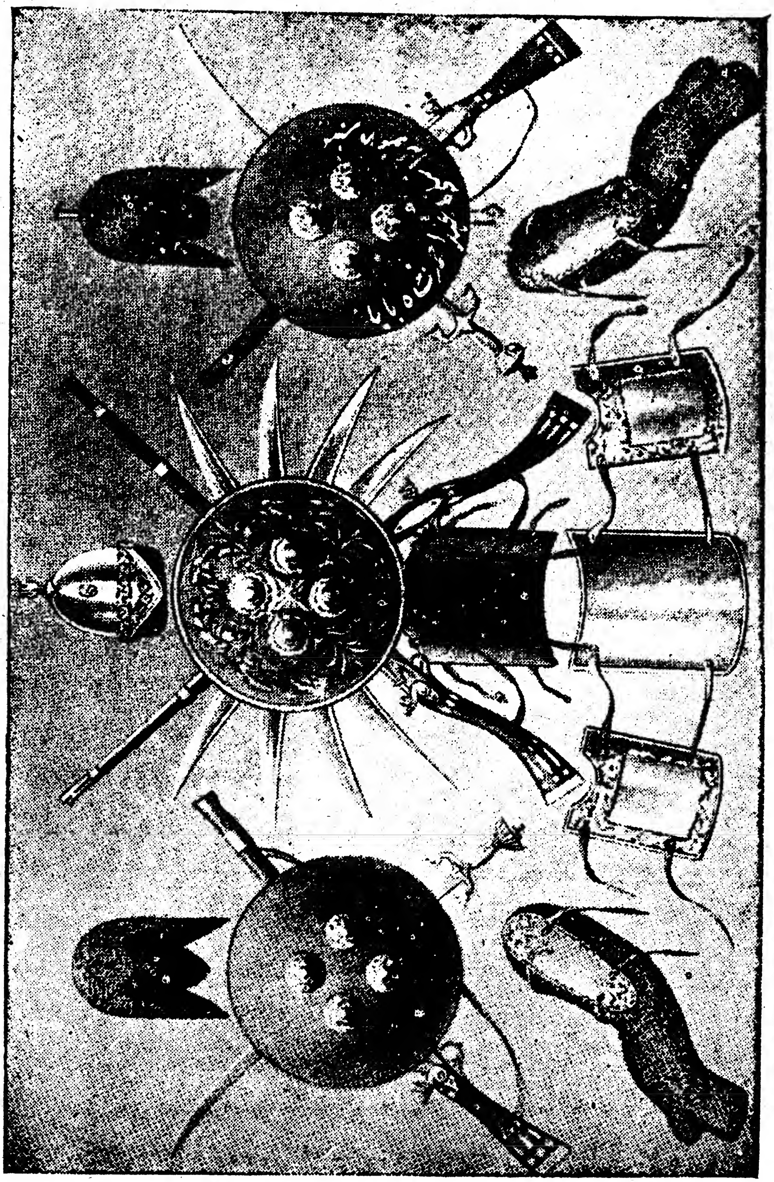

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلي ټولګي څخه جوړ او په لاندې ډول وېشل شوي و:

لومړی، هغه ډلې چې د جګړې پرمهال د هېواد له ځانګړیو سېمو څخه تر ټاکلیو آرونو لاندې په وسلهواله بڼه چمتو کېدل او د احمدشاه له اوردو سره جګړې ته تلې او تر جګړې وروسته بېرته خپلو کورونو ته ستنېدې چې دولت بیا پر هماغه کال د نومړې سېمې د ېواني مالیه ورښېله، لکه د «کرم» سیند پرغاړه مېشتو «مروتو» چې د دولت دېواني مالیه د جنس په بڼه د کال دوه سوه او څلوېښت مهار شوي اوښان ورکول خود جګړې پر مهال یې د نومړې مالیې پرځای پر ته له دولتي تنخا (۲۰۰) سپاره جګړې ته چمتو کول.

دویم، د قامي لښکر ډلې چې د دولت له آرونو سره سم د ټبرونو د مشرانو له خوا د جګړې له پاره چمتو کېدې او تر جګړې وروسته بېرته سره بېلېدلې او پرخپلو کارونو بوختېدلې دا ډله پرته له هغو ورځو چې د جګړې پرمهال یې دولت ته سوبتیا ورکوله، نور یې له ملکي او پوځي څانګو سره اړیکي نه لرل او یوازې یې مشرانو له دولت څخه د خپلې اړوند ډلې د تنخا او لګښتونو په نامه د کال یوه اندازه پیسې او جنس تر لاسه کاوه. نومړې تنخاوې د دولت له خوا په ځانګړې ځای کې د کوماندان د جاګیر په توګه ټاکل شوې وې چې د دولت په مالي څانګو کې د راتلو او وتو په بڼه شمېرل کېدې او یا د هېواد په نورو سېمو کې کالنۍ حواله او سپارښتلیکونه ورکول کېدل چې د ډلې د کوماندان له خوا په خپله اخیستل کېدې او لګېدې. دا ډله په تم ورځو کې له نورو ملکي او پوځي چارو څخه ګوښه وه او دولت د کورنۍ او بهرنۍ جګړې له ورځو پرته هغه نه پېژنده.

درېیم د سپرو خانانو ډلې چې په تم ورځو کې هم د پوځي سرتېریو په څېر وسله والې وې او په ټاکلې وار یې په هېواد کې دغه دندې پرمخ بېوې:

د بریدونو ساتنه، د پورونو راټولول، د دولتي زېرمو ساتل، د کوټوالۍ پرځای د سیمه یزو حکومتونو داداري چارو سرته رسول او داسې نور.

ددې ډلې د غړیو نومونه په ځانګړې څانګه کې لیکل شوي وو. دا هماغه څانګه ده چې د محمد زیو پرمهال یې نوم «سان وچهره» شو او دامیر حبیب الله خان د مهال تر پایه روغه وه. دلته به هر کال سوبتیا کېده او د سریو، ژوبلو آسونو او وسلې تر کتو وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې رسمي تصديق کېده. ماليې وزارت او د هغه اړوند څانګو د تصديق له مخې د ډلې د نغدي او جنسي تنخا پرځای په شتمنيو کې د د بوانې ماليو حوالې او سپارښتکليونه او يا يې د ډلې د کوماندان جاګير ورشمېره.

د نيم پوځي لښکرو جوړښتونه:

همدا چې د پاچاه د فرمان له مخې به د چا د کوماندانۍ رتبه او د هغه د پليو او سپرو شمېر وټاکل شو، نومووړي به که شاهزی و، که وزير يا مامور و که خان د خپلې ډلې پر جوړولو يې پيل کاوه او خپل ازېزان، ګاونډي، نوکران و آشنايان به يې په کې راغونډول؛ آسونه او وسلې يې ورکولې او د ډلې خورد ضابطان يې ټاکل، خو د آسونو بيه ورو، ورو د سرتيرويو له کالنۍ تنخانه بيليده او وسله د امانت په ډول پاتې کېده. ځينې مهال د وسلې بيه هم ترې اخيستل کېده، له ځينو کوماندانو سره دولت د وسلې مرسته هم کوله او وروسته يې بيه له تنخا څخه ګرځوله.

که د ډلې کوماندان به کوچنی و «سپور... مشر» که منځوي و «سپور... خان» او که لوي به و «سپور... سردار» يې باله.

همدا چې د ډلې غړي به سلو ته ورسېدل، کوماندان يې ربی (بيرغ) اوچتولای او نغاره يې غږولای شوه.

نيم پوځي ډله له پينځو سپرو نه پيل او ترڅو سوو ان څو زرو پورې رسېده. د ډلو منځنی جوړښت هم پر لس کسزو دلګيو ولاړ و، خورد ضابط يې «ده باشي» نومېده. لس دلګي د «بيرغ» په نامه يو ټولی کېده او مشرته يې «بيرغوال» وايه، په دې توګه ټول ده باشيان، د بيرغ منصبداران و بيرغوال د ډلې افسران ګڼل کېدل.

ډله د خپلو دندو د ننه خپلواکه وه او له بل هيڅ پوځي مقام سره يې اړيکي نه لرل. کوماندان يې په خپله پوځي دنده کې خپلواک و او په ملکي دندو لکه: ملکی، حاکمی او نورو کارونو کې يې « که لرل به يې » له اداري آرونو سره سم چلند کاوه او پر يوه مهال يې دواړه ملکي او پوځي پازې سرته رسولې.

د نيم پوځي ډلو کوماندانان، تم مهال په ولايتونو کې د نايب الحکومه ګانو او په پلازمېنه کې د کورنيو چارو د وزير (لومړي وزير)، دفاع وزير او پاچا تر لاس لاندې وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په جګړه یز یانه کې د پوځي سرتېرو دلوی کوماندان منونکي وو. په کورنیو او پوځي چارو کې به چې دوې یا څو نیم پوځي لښکرې په ګډه لېږل کېدې مشتري یې هغه چاته سپارل کېده چې تر نورو کوماندانانو یې د ډلې د غړیو شمېر ډېر و.

د اوردو شمېر:

احمدشاه چې له خوراسانه کندهار ته راغی او پاچاه وټاکل شو، شپاړس زره وسله وال سرتېري یې لرل او همدا چې د پاچاهي پر لومړي کال د اوردو پراختیا ته ځیر شو، د محمد امین د وینا له مخې یې شمېر څلوېښتو زرو ته ورسېد. تاریخ لیکونکي د هند د ځمکنیو یونو په ترڅ کې د هغه د جنګیالیو شمېر له دوولسو زرو نه تر اتیا زرو پورې لیکي او هماغه مخکښی مورخ د خوراسان په یونونو کې د احمدشاه د جنګیالیو شمېر په اغراق سره له اویا زرو نه تر یو سل وشل زرو پورې ښیي.

په هر ډول، ښایي دا ومنو چې احمدشاه د جګړې پر یوه ډګر هم ټول افغاني اوردو کارولي نه دي ځکه چې د هغه ارت هېواد له آمونه تر عمانه او له خوراسانه تر ستلجه د تل له پاره ساتونکیو سرتېریو ته اړ و.

یو مؤرخ د احمدشاه د ځای ناستي تیمورشاه د اوردو شمېر تر اتیا زرو جنګیالیو هم ډېر ښیي او فیض محمد د احمدشاه د لسمي زمانشاه د اوردو شمېر داسې څرګندوي:

د «غلام خانه» په نامه سپاره شاهي ټولګي د پېنځو کوماندانانو تر لاس لاندې: (دوولس زره سپاره)

دده باشي، منګباشي او قللرآقاسي په نامه افسرانو تر لاس لاندې سپاره شاهي ټولګي: (دوولس زره سپاره)

د درانیو سپاره ټولګي: (ديرش زره سپاره).

د ترینو، هوتکو، توخیو، اندړو، ترکیو، بلوچو او نورو (...).

د اوښ سپرو ټولګي: (...).

پلي ټولګي: (دېرش زره او نه سوه پلي).

د سند، ملتان و دېرو په پوځي اډو کې درسالې مېشت ټولګي او پلي کندکونه: (پېنځلس زره پلي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړی مورخ پر پورتني څرګندونه سربېره د زمانشاه سپاره ټولګي (شپږ اتیا زره) او د پنجاب په جګړوکې «له پلیو ټولګیو پرته» جګړه یز اوردو (سل زره) او ټول اوردو (یوسل و دېرش زره) جنګیالي ، لیکي.[1]

نو د احمدشاه د هېوادونو د پراختیا ، ګڼ شمېر جګړه یزو یانو او د جګړې پر ډګرونو د هغه د سرتېریو د شمېر «د شپېتو زرو په شا و خوا کې» له په پام کې نیولو سره اټکلولای شو چې د هغه د ټول اوردو شمېر یو سل و شلو زرو جنګیالیو ته رسېده. دا شمېر د احمدشاه مهال له جغرافیایي، سیاسي، اقتصادي او پوځي او تاسره هم سمون لري. د دغو ټکیو تر منلو وروسته بنایي لاندېنی کرښې په پام کې ولرو:

د افغانستان اوردو د احمدشاه پر مهال څه د پاسه یوسل و شل زره تنه وو، د دغه اوردو ۲/۳ برخې (اتیا زره سرتېري) نیم پوځیان او ۱/۳ برخه یې (څلویښت زره سرتېري) پوځیان وو.

د ګرد اوردو درې برخې (نوي زره تنه) سپاره ټولګي او یوه برخه (دېرش زره تنه) یې پلي ټولګي وو.

د درنو او سپکو توپونو لوی ټولګي هم په دغه شمېر کې را تلل.

د اوردو تنخاوې:

د احمدشاه اوردو د تنخا په اړه یې د شمېر په څېر زموږ په تاریخونو کې څه نه شته.

یوازې فیض محمد د احمدشاه د لمسي «زمانشاه» د اوردو د تنخاوو په اړه داسې لیکي:

د زمانشاه دوولس زره شاهي رسالې «د زلمیو لښکر» خپله کالنۍ تنخا له نظام دفتر نه نغده اخیسته چې د هر یوه کالنۍ تنخا له «لسو» نه تر «پنځلسو» تومانو وه، «تومان په افغانستان کې چلېده او شل روپۍ کېدې، د پارس چلېدونکی تومان پنځه

(۱) پر پورتني وېش د پوهېدو له پاره «سراج التواریخ» (٥٦) مخ وکتلی شئ. د امیر شیرعلي خان پوځي سرتېري یوازې په پلازمېنه کې شپېتو زرو ته رسېدل او میر عبدالرحمن خان د هغه څه له مخې چې د ده د مهال له نظام دفترونو څخه څرګندېږي ټول پوځي سرتېري، سپاره خانان، خاصه دار، اردلیان و سرداران یې سل زره سرتېري وو. امیر حبیب الله خان دغه شمېر شپېتو زرو ته راټیټ او خاصه دار ډلې یې لرې کړې. د دغه پاچاه ځای ناستي سپاره خانان هم وشنل او د ټولو پوځي سرتېریو شمېر یې دېرش زره پرېښوو.
د محمد زیو پر لومړي پېر د امیر شیرعلي خان له مهاله تر امیر حبیب الله خان پورې پلي کنډکونه شپږ سویز وزریز ، پلي ټولي سلېز، او «ترپ» نومي سپاره کنډکونه درې سویز وو. په همدې توګه کنډکونو هم ځانګړي نومونه لرل، لکه: نقره پوښ کنډک یا پلټن، رساله یا ترپ، حیدري او...

(c) ketabton.com: The Digital Library

روپۍ دي » د زمانشاه «دوولس زره » بدرګه لښکر ډېرو نغده تنخا او ځینو نیمه نغده او نیم جاګیر لاره. ددې ډلي افسران د پاچاه ښبنلیو شتمنیو په لړلو سرلوړي وو[1] له دې څرګندوني نه ښکاري چي لوړۍ د زمانشاه د سرتېريو تنخایو تر بله توپیر لاره او لږ و ډېره وه، دویم دا چي جنسي تنخايې هم اخیستـه او دریم دا چي ګنو پوځي افسرانو ته د تنخا پرځای جاګیر ورکړ شوی و، په دې توګه ویلای شو چي:

د زمانشاه د اوردو د سپاره تپولګي (لوړ پوړ شاهي لښکر) یوه سړي تـه د کـال (پېنځلس تومان=درې سوه روپۍ) تنخا ورکول کېده چي د میاشتي (۲۵) روپۍ کېدې ، د منځـوي پوړيوه تن ته د کـال (لس تومـان= دوه سـوه روپۍ) تنخـاوه چي د میاشتي (شپاړس روپۍ او څو پیسې) کېدې. دا چي دغه دوه پوړه ځانګړې شاهي لښکرې وې، نو د اوردو نورو سپرو فرقوته « که پوځي وي که نیم پوځي » دریم پوړ هم تاکلای شو، په دې ډول ښایي چي د هر سپاره تنخا تر لسو تومانو ټیټه وه او د اوردو پلیو تپولګیو تر سپرو هم لږ تنخا لرله، یا په بله وینا د تنخا له پلوه په څلورم پوړ کې راتلل.

زما په اند په تپولیز ډول د زمانشاه د اوردو یوه سپاره ته د کـال تر (اتو تومانو= یوسل وشپېته روپۍ) چي د میاشتي (۵ ، ٦ روپۍ او څو پیسې) شي ډېره تنخا نه ورکول کېده. ددغه اټکل د ربښتیاینې له پاره لاندېني لاسوندونه لرو:

د زمانشاه ورور « شاه محمود » چي د افغانستان دخول و پلاز هیله یې لرله، وروسته تر هغې چي د پلارني دوست دفرملي سپرو د مشر د محمد خان زوی « علیخان » برملي په مرسته د کابل بالاحصار له زندانه په تېښته بریالي شو، د پوځي ځواک د چمتو کولو تکل یې وکړ، خو دا چي بیړنی شېبې وې، د زړونو د ترلاسه کولو او د سرتېريو د راټولولو له پاره یې په ګرشک کې د لښکر د سرتېريو میاشتنی تنخا (پېنځلس پخې روپۍ) وټاکلې.[2]

---

(۱) سراج، ۵٦مخ.

(۲) سلطاني، ۱۷۸ مخ. پخه روپۍ دوه مثقاليزه سپينزرې روپۍ وه چي شپېته مسيني پيسې ترې جوړېدې او د امير حبيب الله تر مهاله دود وه خو اومه روپۍ تر هغې لږ او له پنځو سو مسېنو پیسو سره سمه وه، کچ و وزن يې هم همداسې و، د کابل من (پوخ) اته سېره او د کابل خروار اتیا سېره و، خو د تبريز من (اوم) دوه نيم چارکه او خروار يې د کابل دوه شپېته نيم سېره کېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکاره ده چې هاغه مهالدا تنخا د بيړې له امله ډېره تټاکل شوې وه . اميردوست محمد خان هم چې د شاه محمود او د هغه دورور شاه شجاع پرځای کيناست ،د خپل پوځي اوردو جنګياليو ته يې د مياشتې (شپږ روپۍ) تنخا ورکوله. د نيم پوځي سرتېريو ځينې افسران تر اوسه شته چې له ځان سره يې «د سراج الملة والدين » پر مهال(۸۰) سپاره لرل او هرکال يې د خپلې او سرتېريو د تنخا له پلوه له دولت نه (دوولس زره) نغدې روپۍ اخيستې، خو دا پيسې د کوماندان له خپلې تنخا سره هر سپاره ته د مياشتې تر (دوولسو) روپيو لې رسېدې. [1] په دې توګه د احمدشاه د وروستيو ، لکه : زمانشاه، شاه محمود و اميردوست محمد خان د اوردوګانو د کالنۍ تنخا له مخې ده د اوردو تنخا هم اټکلولای شو. زه دې پايلې ته رسېدلی يم چې د احمدشاه د سپرو ټولګيو هر سرتېري ته په مياشت کې (دوولس) روپۍ او د پليو ټولګيو يوه سرتېري ته د مياشتې (شپږ) روپۍ تنخا ورکول کېده، په دغه توپير چې د شاهي لښکر تنخا له نورو پوځي ټولګيو او همدا راز د پوځي ټولګيو تنخا له نيم پوځي هغو سره يو تر بله توپير لاره او همدا راز د اوردو تنخاوې د نغدو او جنس په ډول ورکول کېدې.

---

(۱) د محمد زيو پر لومړي پېر د پوځي سرتېريو تنخا په لاندې ډول وه:

د اميردوست محمد خان د هر پلي سرتېري د يوې مياشتې تنخا شپږ پخې روپۍ، د اميرشيرعلي خان د پلي مياشتنۍ تنخا اووه پخې کابلي روپۍ او د سپاره يې د مياشتې نولس روپۍ، د اميرعبدالرحمن خان د پلي مياشتنۍ اته روپۍ او د سپاره يې په مياشت کې شل روپۍ ، مانا دا چې د آس مياشتنۍ تنخا دوولس روپۍ وه خو شاهي لښکر (ګارد) تر نورو لوړ او د مياشتې يې د برش روپۍ تنخا اخيسته. دده تر (۱۳) کاله پاچاهۍ وروسته د هر سرتېري تنخا د مياشتې دوې روپۍ جګه شوه، په دې ډول چې پلي ته د مياشتې دوولس، سپاره ته څلورويشت او لومړني شاهي ته څلور دېرش روپۍ تنخا ورکول کېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ویشتم څپرکی

د احمدشاه دولت ګټې او لګښتونه

هېوادنی ګټې: داحمد شاه پر مهال د افغانستان ګټې سیده او ناسیده مالیې وې چې د «دېوانی مالیو» او «باج اخیستنې یا خرخ اخیستې» په نومونو له کرنیزو ځمکو، بڼونو، ژرندو، کورنیو څارویو، کورنیو او بهرنیو سوداګریزو شیانو او کورنیو سوداګریزو صنعتي توکو څخه اخیستل کېده. د ناسیده مالیو شمېر ډېرو او له یوه شي نه د هېواد په بېلا، بېلو ځایو کې څو ځلې اخیستل کېدې.

سربېره پر دې د «خالصه جات» په نامه دولتي ځمکې د ګټې غوره سرچینه وه چې د کرنې یوه پر درې برخه یې دولت ته رسېده، ددغو چارو کارکوونکې ته«د ثالثات کارکوونکی» ویل کېده چې فیض محمد یې هم یادونه کړې ده. (۱)

ځینې مهال د مالیې کارکوونکیو او مشرانو دولت د نویو ناسیده مالیو په راوېستلو اړ کاوه او له دې لارې یې د هېواد سوداګرو کارګر تر کړاو لاندې راوستل. شاه شجاع څو تنه داسې کارکوونکي بندیان او له کابل نه یې دوسوه زره روپۍ نوې مالیه لرې کړه. (۲)

د سیده مالیې یوه برخه د ملکي او پوځي چارو د مشرانو سیمه یزو خانانو او داسې نورو د تنخا او جاګیر لګښت و او پاتې یې د دولت نغدي او جنسي خوندیېنونه ته تله.

(۱) سراج، ۳۷-۱۶۵ مخونه. (۲) سراج، مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیده او ناسیده مالیه اجاره والو (تېکه والو) ته په اجاره (تېکه) هم ورکول کېده. تېکه وال چې په دې اړه د ملت واکمن و، د پراخ واک په مرسته یې مالیې راټولولې او دولت ته یې خپله برخه روپۍ په وار ورکولې. دوی له مالي څانګو سره د شمېر پرمهال د مالي څانګو د حوالو او سپارښتلیکونو، د زېرمو د رسېد پاڼو، د ټاکلیو اشخاصو د مالیو د بښنلیکونو او یا هم د بدو پېښو له امله د کرنیزو توکو د له منځه تګ د کچ مجرایي اخیستنه، خو که د پاتې برخې په سپارلو کې به یې پښه ګوډه کړه نو د اخیستونکي څانګې له خوا به ترې غوښتل کېده.

له دوې څخه یو هم عبدالخالق سدوزی نارامه شتمن تېکه وال و چې د احمدشاه تر مړینې وروسته یې په «شپږسوو زرو» روپیو د «ښکارپور» د مالیې تېکه لرله. خو دا چې خوندیني ته یې د پیسو په ورکړه کې ناغېړي کوله نو کلک چلندې اخیستونکي پرې وټاکل شول. نوموړی د دغه سپکاوي له امله واوښت او د تیمورشاه د دښمنو مشرانو په پارونه راپورته شو او وګړیو ته یې دشتمنیو تر ویش وروسته پر کندهار وسله وال یرغل وکړ او وروسته د کابل لوري ته وخوځېد، خو د تیمورشاه له خوا مات او وځپل شو.

ابن محمد امین دا پېښه په پراخ ډول څرګنده کړې ده. [1]

له دغو کرښو نه موخه دا ده چې د احمدشاه مهال د مالیې د تېکه والۍ او پور اخیستنې د ډول یوه بېلګه چې تر دې وروستیو (د سراج الملت و الدین مهال) په افغانستان کې دوده؛ وړاندې شي.

اوس به وګورو چې د احمدشاهي افغانستان کالنۍ ګټې څومره نغدې او جنس کېدې. په رښتیني توګه د دغه ټکي او څارول څه اسان کار نه دی، ځکه چې د هاغه پېر د ځمکو او نورو خوځنده او ناخوځنده شیانو د مالیو کچه پټه او د پلورلیو او پېرودلیو سوداګریزو توکو او داسې نورو د کچې په څېر ناڅرګنده ده.

سره له دې هم په دې اړه د تاریخ په پاڼو کې ځغلنده نغوتې شوي، چې د هغوی په مرسته تر یوه ځایه پرې پوهېدای شو، لکه موږ وینو چې د احمدشاه پرمهال (۱۱۷۰) کال د افغاني پنجاب د ولایتونو د زمول شویو مرهتیانو کالنۍ مالیه د هغه ځای د مشر آدینه پرژمنه (اووه نیم میلیونه) روپۍ ټاکل شوې وه. [2] یا دا چې احمدشاه د «بنو» له

(۱) مجمل، ۱۵۳ مخ. (۲) سراج، ۲۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سهمې نه د ماليې او لښکر د لګښت و خوارو په نامه« اتلس زره روپۍ » اخيستې. (۱) يا احمدشاه پر (۱۱۸۱هـ) د ډېرې اسماعيل خان د کوچنۍ سيمې« مياوالې » ماليه له (څلوېښتو) جريبو څخه يوه روپۍ وټاکله. (۲)

يا د احمدشاه تر مړينې وروسته د سند د « ښکارپور » د سيمې ماليه د کال په (شپږو سوو زرو) روپيو ټېکه وه. (۳)

سربېره پر دې د احمدشاه د لمسي پر مهال د افغاني ولايتونو کالنۍ ماليه، لګښت و سپما په لاندې ډول څرګنده ده. (٤)

ولايت نوم	د کالنيو ماليو کچه	کالنۍ لګښت	دخوندينې سپما
کشمير (لوی ولايت)	۲,٤۰۰,۰۰۰	۱,۷۰۰,۰۰۰	۷۰۰,۰۰۰
پېښور (منځنی ولايت)	۱,۲۰۰,۰۰۰	...	...
ملتان (کوچنی ولايت) »ت)	...	...	۳۰۰,۰۰۰
غازي خان ډېره (همدا راز)	۷۰۰,۰۰۰	...	...

له پورتنۍ څرګندونې نه تر احمدشاه وروسته د ځينو افغاني ولايتونو د کالنۍ ګټې پر او ښارېدو سربېره د يوه ولايت لکه « کشمير » کالنۍ لګښت و سپما هم ډاګيزېږي، په دې مانا چې د ولايت لګښت د دولت د ګټې تر دوو برخو اوښتی او د پلازمېنې خوندينې ته تر يوې برخې لږ رسېږي.

کله چې نور افغاني لوی، منځوي او کوچني ولايتونه، لکه: خوراسان، هرات، کندهار، بلخ، بدخشان، کابل (لوی)، بلوچستان، سيستان، باميان، غور (منځوی)، سند او نور کوچني ولايتونه له مخکېنيو ولايتونو: کشمير، پېښور و ملتان سره پرتله کړو او کالنۍ ماليه يې اندول و ګڼو، د دغه ټکي له منلو سره چې د احمدشاه مهال له ماليو سره يې ژور توپير نه لاره، دې پايلې ته رسېږو چې د افغاني ولايتونو او پنجاب

---

(۱) حيات، ۲۰ ۵ مخ تر احمدشاه مخکې دې سيمې، سيمه يزو مشرانو ته څلور ډوله ماليې ورکولې: له ځمکو څخه جنس ېو پر لس، له ځمکو څخه نغدې څه د پاسه ېو پر لس، د شپانو د پلوړولو له امله په روپۍ کې يوه پيسه او په نکاح کې شپږ روپۍ. تر احمدشاه او ځای ناستيو يې وروسته رنجيت سنګ له ېنو نه پر کال (سل زره) آو بيا انګريزانو (سل و يو ولس زره) روپۍ ماليه ټولوله. همدا راز حيات ٥ ۰ ۹ مخ.

(۲) حيات، ٦۱۵ مخ. (۳) مجمل، ۱۵۳ مخ.

(٤) سراج، ٥٦ مخ، محمد حيات پر خپل مهال د انګريزانو له خوا د پېښور او ډېرو ټوله ماليه (دوه ميليونه) کلداري ليکي، ۸۹ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(گرد هېواد) د ټوله کالنی مالیه (یودېرش مېلیونه) روپۍ کېدې، په دغه توپیر، لکه بلوڅستان چې د مالیې پر ځای د شپږو زرو سپرو بلوڅو سرتېریو کالنی لګښت ورکاوه، یا بلخ و بدخشان چې د اوزبکو خانانو د پر له پسې تاړاکونو او ویجاړونو له امله دومره ړنګ شوي وو چې ان د احمدشاه د لمسي تر مهاله یې هم خپل کالني لګښتونه پوره کولای نه شول او هر کال به د پلازمېنې له خوندیینې څخه یو څه پیسې د نوموړیو ولایتونو د لګښتونو له پاره وراستول کېدې.[1]

داحمدشاه دولت کالنی ګټې یوازې همدا (۳۱ مېلیونه) روپۍ ګڼلای نه شو، سره له دې چې د غه شمېر هم دولتي بودیجه بشپړوله؛ لګښتونو ته بس و، او یو څه یې د سپما په توګه خوندیینې ته هم تلو، خو د دولت نورې ګټې د جګړو د ډګرونو ولجې او د ګاونډیو هېوادو د مشرانو او پاچاهانو ډالۍ وې.

که څه هم چې دا ګټې ټاکلې نه وې او کله، کله لاس ته راتلې، خو سره له دې هم درنې او د احمدشاه مهال تر پایه غځېدلې وې، لکه د احمدشاه د پاچاهۍ پرلومړیو (۱۱۶۰) کال هغه خوندیینه چې د کابل و پېښور څو کلنه مالیه او د پنجاب د مشرانو ډالۍ وې او د نادرشاه او د کابل د واکمن توکل خان د استازي «محمد تقي شیرازي» په لاس د کندهار له لارې خوراسان ته وړل کېده، د احمدشاه لاس ته ورغله چې څه د پاسه (شل مېلیونه) روپۍ یا (دوه مېلیونه) اشرفۍ کېدې. په خوراسان کې د نادرشاه د ماندینې ډالۍ چې ګرانبیه ډبرې په ځانګړې توګه «کوه نور» په کې و، هم ستره شتمنې ګڼل کېده. هغه خوندیینه چې د پنجاب د نیولو پر کال (۱۱۶۵) «میرمنو» احمدشاه ته وسپارله، د هندي مؤرخیو د وینا پر بنسټ (لس مېلیونه) روپۍ وې، همدا راز پر (۱۱۷۰) کال چې احمدشاه په ډیلي کې د وزیر قمرالدین زوی «نظام الدوله» ته د هندوستان وزارت ورکاوه، هغه شمېر پیسې چې د نوموړي له شتمنی نه د احمدشاه خوندیینې ته وسپارل شوې، (شل مېلیونه) روپۍ یې لیکي. په هندوستان کې د احمدشاه د یوې جګړې د ډګر (پاني پت) ولجه مېلیونونه روپۍ، لوښې، څاروي، وسلې او داسې نور وو، همدا راز د هند د نورو راجاګانو او مشرانو ډالۍ او د جګړو ولجې هم پر پورتنیو څرګندونو ورډېرولای شو.

---

(۱) سراج، ۵٦مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر ډول، دومره ویلای شو چې د احمدشاه خوندیینه د ځای او مهال په پرتله خورا بډایه وه او تر مړینې وروسته یې اورده کلونه د وروستیو له پاره ستره هوساینه ګڼل کېده.

پر هغه ورځ چې د احمدشاه لمسی «شاه شجاع» وژل کېده د سلطنتي سپما د خوندیینې یو شمېر ګانې او ګرانبیه ډبرې ورسره وې، چې سلطان محمد یې بیه د (پینځو میلیونو) روپیو په خوا و شا کې لیکي. دا چې د احمدشاه وروستیو هم خپلې ګټې لرلې، څه اړ نګ نه شته، خو سلطنتي خوندیینه چې له غمیو او سرو زرو ډکه وه، هماغه خوندیینه وه چې په خپله احمدشاه ډکه کړې وه، ځکه چې کاله ته یې د احمدشاه غونډي ستري بریاوې، درنې ولجې او د پاچاهانو د الی لاس ته ورنه غلې.

دولتي لګښت:

د احمدشاه د دولت لګښتونه دا وو:

د سرتېریو او افسرانو تنخا، د وسلې او پوځي یونونو لګښتونه، د هېوادنیو کارکوونکیو، سیمه یزو خانانو، ساداتو او دینپوهانو، تنخاګانې، د لېږدونو او سپرلیو لګښت، د دولتي ودانیو لګښتونه، د دربارو سلطنتي کورنۍ لګښتونه او د اسې نور، خو پوځي لګښت د هېواد تر ټولو لګښتونو خورا درون و او لکه څرنګه چې ښکاري د هېواد د ټولې کالنۍ ګټې دوو برخو ته ورنږدې و، په دې مانا چې:

د احمدشاه اوردو (سل و شل زره) تنه لرل، چې (نوې زره) یې په سپرو او (دېرش زره) یې په پلیو ټولګیو کې وو، نو چې د هر سپاره میاشتنۍ تنخا (۱۲) روپۍ او جنس و، په کال کې ټوله (دوولس میلیونه او نه سوه او شپېته زره) روپۍ کېدې او هر پلي هم میاشتنۍ (شپږ) روپۍ او جنس تنخا اخیسته چې ټوله په کال کې (دوو میلیونو او یو سل وشپېتو زرو) روپیو ته رسېده.

همدا راز د اوردو د افسرانو نغده او جنس تنخا چې د جاګیر په توګه له هېواد نه تر لاسه کېده، د وسلې د پېرودلو او وسله تونونو ډکولو او د لېږدونو او داسې نورو کالنی لګښت (درې میلیونه) روپۍ کېدې، په دې توګه د احمدشاه د اوردو ټول کالنی لګښت څه د پاسه (نولس میلیونه) روپۍ وې چې د هېواد د ټولې کالنۍ ګټې په پرتله (۳۱ میلیونه روپۍ) د دولتي پانګې دوې برخې ترې جوړېدې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هېواد کې د ودانيو چارې، لکه: ښار، پول، جومات، تم ځای او داسې نور تر ډېره په ښېګاړي د پول سرته رسېدې. د کارکوونکيو تنخاوې، د دربار لګښتونه او داسې نور د دولتي ګټو له هماغو (۱۲ مېليونو) پاتې شويو روپيو څخه ورکول کېدل او چې څه به پاتې کېدل د دولت د سپما خونديينې ته سپارل کېدل.

دا مو په پام کې وي چې د لاريونونو د لګښت له نيول شويو هېوادونو، ولجو او د بهرنيو پاچاهانو او د لارې د سرد واکمنو له ډاليو څخه بشپړېده.

د يادولو وړ ده چې د هېوادنيو کارکوونکيو، خانانو او داسې نورو نغدې او جنس تنخاوې د جاګير او د هېواد له دېواني ماليو نه د حوالو او سپارښتليکونو له لارې ورکول کېدې ځکه چې خوندينو اوړه ورکولای نه شوه.

ټولو لويو دولتي کارکوونکيو ته هم د تنخا پر ځای پاچاه ښېلي کلي او بانډې رسېدلې وې. لکه ابن محمد امين چې د مختار الدوله «شيرمحمد خان» د کليو او بانډو د جاګير يادونه کوي چې د تيمورشاه پر مهال ترې اخيستل شوي و. [۱]

د محمد زيو د پاچاهي پر مهال د ابداليانو په توپير د لويو کارکوونکيو تنخا جګه شوه، د بېلګې په توګه شاه شجاع ابدالي خپل وروز شاهزي پيروزالدين ته چې د هرات نايب الحکومه و د هغه ځای له دېواني ماليې نه د کال (درې سوه زره) روپۍ تنخا ټاکلې وه [۲] او خپل زوي شاهزي تيمور ته يې چې د کندهار نايب الحکومه و، د کال (۳٦ زره) روپۍ تنخا ورکوله. [۳]

خو پاچاه دوست محمد خان د کندهار له ماليو نه يوازې د هغه ځای لويو سردارانو ته د کال لاندېنۍ تنخاوې ورکولې:

سردار رحمدل خان ته (پېنځه سوه زره) روپۍ، سردار ميرافضل خان ته (دوه سوه زره) روپۍ، خوشدل خان ته (سل واويا زره) روپۍ، غلام محی الدين خان ته (سل و دوولس زره) روپۍ، سردار شير علي خان ته (سل زره) روپۍ، منوردل خان ته (اويا زره) روپۍ او نورو سردارانو ته (دوه سوه او شپږ د برش زره) روپۍ. [٤]

له دې نه ښکاري چې د احمدشاه مهال د چارواکيو تنخا د هغه تر وروستيو ټيټ وه.

---

(۱) مجمل، ۱۵۹مخ (۲) سراج، ۷٦مخ (۳) سلطاني، ۲٦۳مخ. (٤) سراج، ۲۲۰مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویشتم څپرکی

د احمدشاه د چارواکیو رسمي نومونه

افغانانو یو ډول نومونه لرل چې په هندوستان کې یې د خپلې شهنشاهی پر مهال دود کړي وو، لکه: خدای زی، ظفرخان، تفال خان، سربلند خان او په لسګونو نور.

محمد قاسم فرشته څو ځلې دغه افغاني نومونه یاد کړي، په ځانګړې توګه د سلطان علاوالدین د سلطنت د پېښو په ترڅ کې یې د ډکن افغاني پاچاه «حسن کانکوي بهمني» نومونه اخیستي دي.

د احمدشاه پر مهال یو شمېر دغه نومونه د عربي ژبې له یوې ډلې نومونو سره چې له پېړیو راهیسې د ختیځ په اسلامي هېوادو کې کارېدل، یو ځل بیا په افغانستان کې دود شول چې کورنیو او بهرنیو څېړو ته یې ورکړه یوازې د پاچاه واک و. دا نومونه ډېر او په لاندې ډول وو: فرزند خان، جان نثارخان، شاه پسند خان، شاه دوست خان، وفادار خان، کفایت خان، التفات خان، خان خانان، مشرف خان، شاه ولي خان، مخلص الدوله، نظام الدوله، امین الملک او په دې ډول په لسګونو نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبر ۹ شهر جدید قندهار احمد شاهی

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلوروېشتم څپرکی

داحمدشاه ودانی

په دې پوهېږو چې احمدشاه ملت ته د نوي تمدن و پوهې وریېژندلو ته وزګار نه و. بنايي وويل شي چې د افغانستان پوهه، اَدبيات او لرغوني ملي صنايع چې د مغولو تر تاړاک وروسته ويجاړ او د افغانستان د تيموريانو پرمهال لږ راژوندي شول او بيا د اوزبکو، سپويانو او بابريانو له لاسه د هېواد د سياسي شنني له امله ګرنګ ته ولوېدل، د احمدشاه پرمهال هم پرهماغه مړ ژواندي بنه پاتې شول، مانا دا چې دا مهال په افغانستان کې هيڅ ښوونځی، پوهنتون، کتابتون و اکاډيميک بنسټ جوړ نه شو. همدا راز احمدشاه د خپل سلطنت په ټوله موده کې د کرنې، صنايعو او اقتصاد ودې ته هر اړخيزه پاملرنه ونه کړای شوه ځکه چې هغه له سياسي او کورني پلوه د يوه ړنګ و ويجاړ هېواد پاچاه شوی و او خپل ټول ژوند يې د همدغو نيمګړتياوو د سمون په لار کې تېر کړ. په دې توګه، سره له دې چې له احمدشاه نه په دغه لړ کې کومه غوره نښه راپاتې نه ده، خو بيا هم چې کله وزګار شوی لږ و ډېر يې ودانيو او دځينو کورنيو صنايعو ساتنې او دودونې ته لاس غځولی دی.

احمدشاه د نادرشاه په لاس د کندهار د پخواني ښار د ړنګېدو له امله غمجن و او نادر آباد کلا يې« چې پر خيشته ځمکه يوازې له پلازمېنې سره د جګړې له پاره جوړه شوې وه » د افغانستان د پلازمېنې وړ نه ګڼله، ځکه يې پر (۱۱۷٤) سپوږمېز کال د اوسني کندهار ښار بنسټ کېښود، (نهمه ګنه انځور کتلی شئ) او د لومړي ځل له پاره يې سيده بازارونه جوړ کړل چې پر نېغو کرښو يوه بل ته مخامخ وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

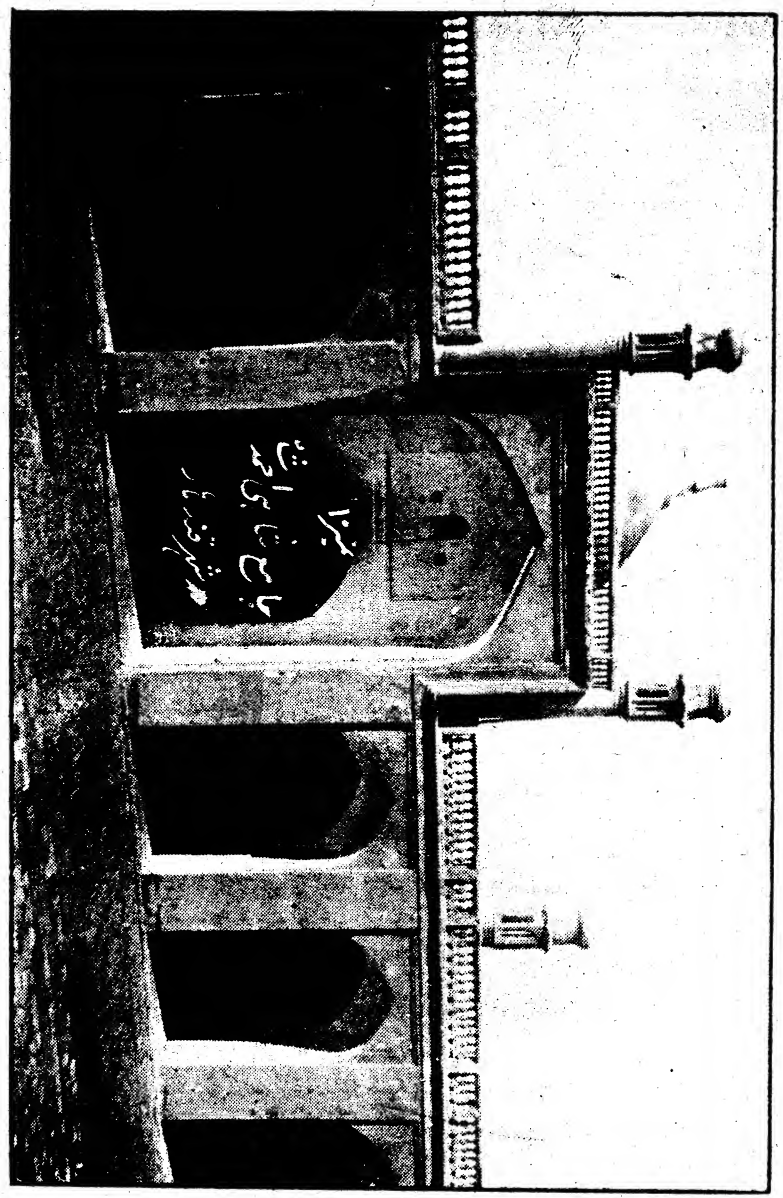

(c) ketabton.com: The Digital Library

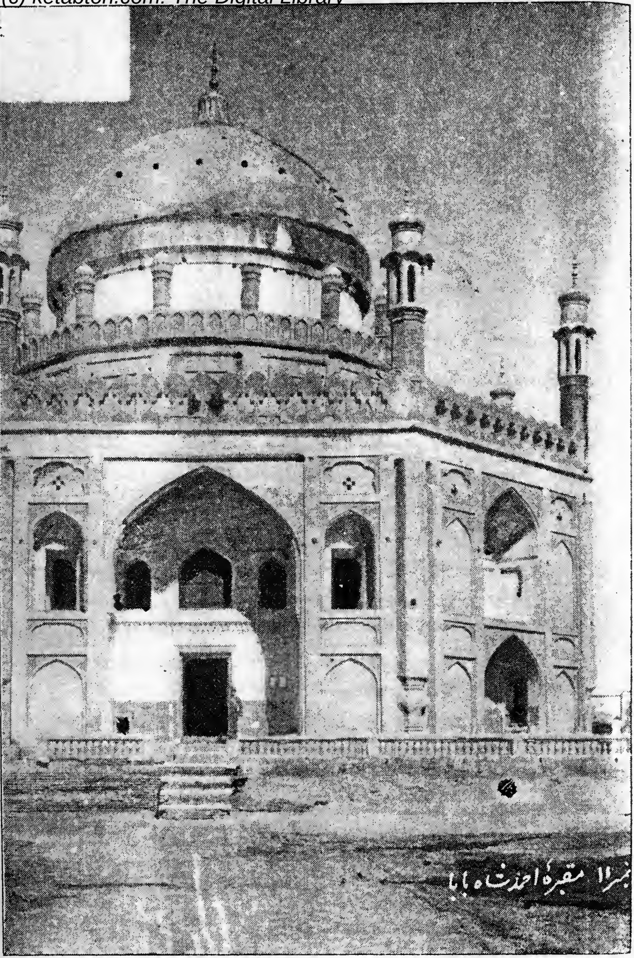

نمبر ۱۱ مقبرهٔ احمدشاه بابا

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه د ښاري سيمو تر ټاکلو وروسته د شمالي اړخ په منځ کې «دولتي ارگ» وټاکه چې وروسته يې بنه واړول شوه او اړخونه ته يې د شاهي سرتېريو مېشتځي، توپخانه، وسله تون، ډيپو، د باروت جوړوني ځای او شاهي غوجل ودانه کړه. او د سلطنتي دېواله ته مخ يې د «شاه بازار» ترڅنگ شاهي جومات جوړ کړ (لسم انځور کتلی شئ) خو په کندهار کې د احمدشاه تر ټولو ښکلې ودانۍ هماغه دې چې «د حضرت محمد ﷺ» د سپېڅلې خرقې او خپل قبر له پاره يې د «شاهي بڼ» په منځ کې جوړې کړې. اوس د بڼ څرک نه لگېږي، دا هماغه ښکلې مانۍ ده چې د يوه اسپانوي ختيځ پوه «هسري هراس» په وينا «يوه نړۍ سپېڅلتيا او برم و پرتم تر وورې». (يوولسمه گڼه انځور کتلی شئ)

احمدشاه پر (۱۱۶۶) کال د کابل ښې آرو بنسټه ښار ته د يوه دېوال په چاپېرولو پوځي بڼه ورکړه خو نن يې کومه غوره نښه پاتې نه ده. د کابل بالاحصار ختيځ لوري ته يې د شاه شهيد په نامه د «شاه اسحق ختلاني» زيارت پر ۱۱۸۳ کال د خواجه سرا «ياقوت» په مرسته ودان کړ، همدا راز يې په بلخ کې د پخواني خولم پر ځای اوسنۍ تاشقرغان جوړ کړ، دده پر مهال (۱۱۸۳) کال په سند کې د نايب الحکومه «غلام شاه خان» له خوا د «حيدر آباد» نوي ښار بنسټ کېښوول شو. احمدشاه پر (۱۱۷۰) کال د خپلو دوو کارکوونکيو په مرسته په مکه معظمه کې د افغاني حاجيانو له پاره د استوگنې ودانۍ جوړه کړه. کېدای شي چې د هېواد په نورو سيمو کې به هم ودانيزې چارې شوې وي خو د تاريخ له مخونو په دې اړه څه لاس ته نه راځي. احمدشاه د افغانستان د ختيزو ولايتونو ان هندوستان گڼ شمېر خټگر کندهار ته راوستل او په احمدشاهي ښار کې يې ځانگړې مېنه د «دخټگرو مېنې» په نامه وټاکله، دا مېنه تر اوسه په همدغه نامه شته او استوگن يې هماغه د احمدشاه مهال د خټگرو کول دي چې پورتنۍ پېښه يې هېره نه ده او اوس هم خټگري کوي. د احمدشاه پرمهال پر ودانيو سربېره چې بشپړه بېلگه يې د هغه خپل زيارت دی، د افغانستان له نورو ښکليو او پرمختلليو صنايعو څخه چې د منځنيو پېړيو په لړ کې په زوره راکښونکې بڼه څرگندوو او ورو، ورو له منځه لاړل، يو يا دوه يې ژوندي وساتل شول، لکه موږ وينو چې د احمدشاه پرمهال د لرغوني ښکلې افغاني خاتم کارۍ او لرگين کارۍ په لړ کې د نورو ترڅنگ ښايسته کړکۍ هم جوړېدې چې ځينې يې لا تر اوسه د هاغه مهال په جوړو شويو کورونو کې پاتې دي. (۱۲ انځور) او يا د ډول ، ډول لرغونيو افغاني انځور شويو زرينو ټوټو پر ځای چې په ټول ختيځ کې يې لوړ نوم لاره او يو مهال د چنگيز د زوی «اوغدي» د خوښونې له امله د هرات ښار د بيا ودانېدو لامل شوې، د احمدشاه پرمهال ښکلې وربښم گنډنې د «خامک گنډنې» په نامه ښه پرمختگ کاوه چې تر اوسه کار پرې کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پینځه ویشتم څپرکی

د احمدشاه پرمهال د افغانستان نښان

د احمدشاه پرمهال د افغانستان نښان، پرپاچاهی د هغه د ټاکلو پرلومړۍ ورځ وټاکل شو، په داسې توګه چې د ملي جرګې یوه غړي او د احمدشاه لومړني ټاکونکي د ټولو تر خوښې وروسته د سلطنتي خول پر ځای د نېکمرغۍ په هیله د غنمو وږی د احمدشاه پرخولۍ وتومبه، احمدشاه هم له هماغې شېبې نه د غه سپېڅلې نښه د ځان و دولت له پاره ومنله، دا نښه دافغانستان له او تاسره هم سمه وه چې د هېواد کرنیز والی څرګندوي.

احمدشاه یوازې د غنمو وږی بس ونه ګاڼه او «توره» یې «چې د افغانستان د ملي او تاریخي مېړانې او زړورتیا نښه یې ګڼله» هم پرې ورډېره کړه. تر هغې وروسته «غنم وږی او توره» د افغانستان رسمي نښان و، بیا پر دغه افغاني نښان یوه بله نښه هم ورډېره شوه چې «ستوري» ته ورته وه.

د احمدشاه له مهاله تر مونږ د افغانستان نښان په واز . راز بڼو رارسېدلی . لکه د شاه شجاع پر ځینو مېسینو پیسو کله یوه او کله دوې تورې انځور شوې. د محمدزیو پرمهال او د امیرشیرعلي خان پر پېر (۱۲۷۹-۱۲۹۶) دغه توره د زمري په لاس کې وینو. (۱)

---

(۱) کتلی شئ: دشمس النهار ورځپاڼې ګڼې . لکه: د (۱۲۹۰) سپږومیز کال د ذی الحجی (۱۵) او (۲۵) نېټې، لومړی ټوک. لسمه او یوولسمه ګڼه، د (۱۲۹۱) کال د ربیع الاول (٦) نېټه، دویم ټوک (اوولسمه) ګڼه او د (۱۲۹۲) کال د ربیع الاول (۱۳) دریم ټوک (څلورمه) ګڼه.

«شمس النهار» رسمی ورځپاڼه وه ځکه یې پر سر مخ د افغانستان دهاغه مهال رسمي ------- >>

(c) ketabton.com: The Digital Library

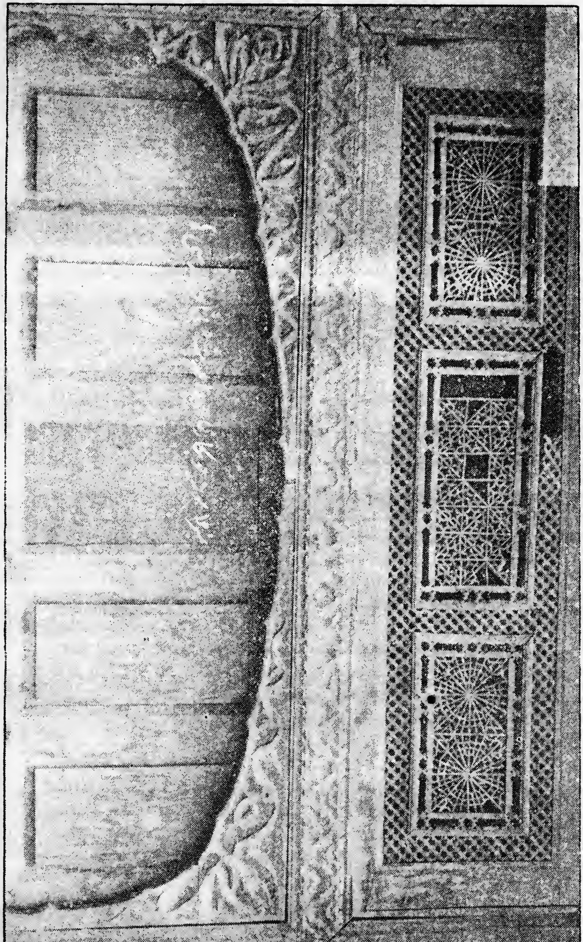

(c) ketabton.com: The Digital Library

د «ضیاء الملت و الدین امیر عبدالرحمن خان» (۱۲۹۸-۱۳۱۹) د مهال پر پیسو او داسې نورو د دریځ پرشاو خوا د غنم ورۍ لیدل کېږي. ترهغې وروسته تر ننه د دریځ او کله، کله د خولۍ گرد چاپېر د غنم ورۍ له دوو رېونده متقاطع تورو سره «ددې له پاره چې په عمودي تقاطع د پېرنگي صلیب ته ورته نه شي» لیدل کېږي او ځینې مهال د افغانستان پر رسمي پیسو، فرمانونو، بیرغ و خولۍ له تورې سره توپ و توپک هم شته او ود دي. خو دا چې د احمدشاه مهال افغانستان نښان د غنم ورۍ، توره او ستورى وو لږ څه څېړنې ته اړتیا لري، ځکه چې زموږ په تاریخونو کې په دې اړه څه نه شته، خو د احمدشاه مهال پیسې په دې اړه د بره مرسته کوي. سره له دې چې په افغانستان کې د احمدشاه مهال د پیسو تولگه نه شته خو بیا هم د هغه څو پیسې چې د کندهار ښاروالۍ د موزیم د تاریخي پیسو په کلکسیون کې او ځینې یې له مینه والو اشخاصو سره دي؛ پورتنۍ ټکي زباتوي.

ددغو پیسو یوه چې مېسینه اود وزن و حجم له پلوه د احمدشاه «فلوسونو» ته ورته ده پر یوه مخ یې لواړ غنم ورۍ دی خو د ورۍ شا و خوا نورې نښې او د پیسې بل مخ سولېدلی او نه ښکاري[1] په دغه لړ کې یوه بله پیسه چې هغه هم مېسینه ده، پر یوه مخ یې دغه انځور دی: «دوې نښې او پرتې تورې او د دواړو ترمنځ غنم ورۍ» پر بل مخ یې

----->> نښان انځور شویدی. تر ۱۲۹۱ کال د شمس النهار په مخکښیو گڼو کې د لومړیو مخونو پر سر د وه خوځنده زمري یو بل ته مخامخ دي چې د هر یوه په لاس کې توره او ښامار یې تر پښو لاندې نیولی دی، خو د (۱۲۹۲) کال په نوموړې گڼه کې بیا ښارمار نه لیدل کېږي.
شمس النهار لومړنی ورځپانه ده چې په افغانستان کې خپره شوې او له پورتنیو کنو څخه چې یوازې لومړي او وروستي مخونه لري لاندې سکالو وې لاس ته راځي:
د اخبار په سرپانه کې د زمریانو څلور خراوي او د بېلا، بېلو قافیو څلور حمدیه بیتونه لیکل شوي او د سرپانې په پای کې یې کالنی بیه (د شاهي ځېرې شل روپۍ) او په عربي او انگریزي ژبه یې له میاشتې او کال سره د خپرېدو نېټه لیکل شوې ده. همدا راز یې شپږ میاشتنۍ بیه او د یوې گڼې بیه هم لیکل شوې ده.
«شمس النهار» د کابل بالاحصار د شمس النهار په چاپخونه کې د ورځپانې د مشر میرزا عبدالعلیخان په زیار چاپ و خپرېده.
مخکې ښودل شوې گڼې یوازې لومړی او وروستی پاڼې لري چې ټول څلور مخه کېږي او دا مخونه د ورځپانې د دوه ټنې په توگه گڼې نه لري، په دې توگه پوهېدای نه شو چې هرې گڼې څو مخونه لرل. د سرپانې په شاتنې مخ کې چې موږ یې دویم بولو او د ورځپانې د وروستۍ پاڼې پر دواړو مخونو د شمس النهار د اداري، اعلانونه، لکه: بیه، د لېږلو آرونه او داسې نور لیکل شوي دي..
(۱) دا د کندهار استوگن ښاغلي محمد رحیم خان پلوېلزي پیسه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د «ب احمدشاه» ليکنه لوستل کېږي. (۱)

څرګنده ده چې نوموړې پيسه د کندهار ښار تر جوړېدو وروسته چې «احمدشاهي» (۱۱۷٤) نومېده، د احمدشاه له خوا ووهل شوه او چلند يې وموند خو کال يې څرګند نه دی. اټکلېږي چې د پيسې له يو مخ نه د «ضر» توری چې پرڅنډه ليکل شوی و د اوږده مهال سره ليدو له امله الوتی او «ب» توری يوازې پاتې شوی، په دې توګه له دغو دوارو توريو څخه د «ضرب» وېی جوړېږي چې ټول «ضرب احمدشاهي» لوستل کېده.

د احمدشاه ځينې مسي روپۍ لاندېنی ليکنې او بڼې لري:

۱- پر يو مخ «فلوس احمدشاهي» ليکنه، پر بل مخ دوې توري چې نيغې يوه پله پرې کوي.

۲- پر يوه مخ «فلوس احمدشاهي ۱۱٦۱» ، پر بل مخ دوې نيغې متقاطع توري.

۳- پر يوه مخ «فلوس احمدشاه ۱۱۷۷» ، پر بل مخ يوه پرته توره او د هغې د پاسه يو بې مانا انځور.

٤- پر يوه مخ «فلوس احمدشاهي» ، پر بل مخ يوه پرته توره چې له پاسه کرابين ټوپک نيغ پرې راغلی.

۵- پر يوه مخ «فلوس احمدشاهي» ، پر بل مخ يوه پرته توره او د پاس يې يو ستوری. په ځينو کې دغه ستوري د توري د پاسه دي او په ځينو کې دوه شي چې يو يې پاس او بل يې لاندې ښکاري.

٦- پر يوه مخ «فلوس احمدشاهي» ، پر بل مخ يوه پرته دوه ژبې توره او يا يې د پاسه يو ستوری.

خو د احمدشاه سره زرې پيسې اوس په کندهار موزيم کې نه شته، ما يوازې د احمدشاه يوه سپينزرې پيسه وليده چې د افغانستان د هاغه مهال دوه مثقاله او څو چنې درنه روپۍ ده. (۳)

د دې روپۍ پر يوه مخ دغه نابشپړه ليکنه لوستل کېږي: «...از قادر بيچون به احمدشاه... زن بر سيم و زر... ست ما...»

بل مخ يې: «... ميمنت مانوس سنه ۸ جلوس ... ب...»

د افغاني تاريخونو د څرګندوني له مخې ښايي د پيسې آر ليکنه داسې وي. (٤)

---

(۱) دا د کندهار د چلغور استوګن ښاغلي محمد رسول خان بابري پيسه ده.

(۲) دا د کندهار ښاروالۍ په موزيم کې د احمدشاه په نامه د تاريخي پيسو د ټولګې اړوند پيسې دي.

(۳) دا د امير عبدالرحمن خان د نوميالي کوتوال «نايب مير سلطان خان» د کورنۍ پيسه ده.

(٤) لکه «سراج التواريخ» لومړی ټوک، د احمدشاه سرليک.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«حکم شد از قادر بیچون به احمدشاه- سکه زن برسیم و زر از پشت ماهی تا بماه-
سن ۸ جلوس میمنت مانوس ضرب...»
احمدشاه په هرات، کندهار، مشهد، اټک، انواله (روهیله کنډ ۷۳-۱۱۷٤)
بریلي (پر هماغه کال روهیله کنډ)، بهکر (اندوس ۱۱٦۸-۱۱۷۷)، پېښور،
ټټه (سند)، غازي خان ډېرې (۱۱۷۰)، ډېرو، سرهند (دغه ځای د پیسو وروستی کال
۱۱۷٦ دی)، ډیلي (پر دویم ځل نیولو)، کشمیر (سره زرې پیسه ۱۱٦۷)، لاهور (سره
زرې او سپینزرې ۱۱٦۱)، مراد آباد (روهیله کنډ)، ملتان (۱۱٦۵)، نجیب آباد و آگره،
(د احمدشاه په نامه د نجیب الدوله له خوا پر ۱۱۸۰ کال سکه وهل شوې) ښارو کې
پیسې چاپ کړې چې بېلګې یې دا دي: په اټک کې سره زرې روپۍ، پر یوه مخ یې «حکم
شد از قادر بیچون به احمدشاه - سکه زن بر سیم و زر از پشت ماهي تا بماه»
پر بل مخ یې «جلوس میمنت مانوس سنه ۱۵ ضرب اتک». سپینزرې روپۍ هم پر
همدغه ډول چاپ شوې ده. په ملتان کې چاپ شوې مسي روپۍ چې پر یوه مخ
یې «احمدشاه پادشاه دراني فلوس سنه ۱۱۷۰» او پر بل مخ یې «ضرب ملتان جلوس
مبارک ۱۰» لیکل شوي، [۱]
خو په دې نه پوهېږو چې د احمدشاه مهال افغانستان ملي رنګ څه و او په پوځي
رېبو کې په کومه بڼه کارېده؟ یوازې همدومره څرګنده ده چې د احمدشاه تر لړۍ وروسته
د محمدزیو پر لومړي مهال له ۱۲۵۹ تر ۱۲۸۵ پورې د افغانستان رېبو (بیرغونو)
ټاکلی رنګ نه لاره او تر ډېره سره او شنه رنګونه دود وو، خو له ۱۲۸۵ کال را وروسته په
پوځي درې سریو سرو او شنو بیرغو کې په سپین رنګ، سپېڅلې کلمه، قرآنی آیتونه د
راشده خلفاوو (څلورو یارانو) له نومونو سره لیکل کېدل. کېدای شي ووایو چې دغه
جوړښت ورنګونو د احمدشاه لړۍ د پوځي بیرغونو او رنګ سره ژور توپیر نه لاره، همدا
رنګونه وو چې له (۱۱۹۷) کال را وروسته ورو، وروو له «دریغ» سره تورو بنفش
رنګونه او په پوځي بیرغونو کې «لمر، ستوري او توپ» پرې ورډېر شول. لکه هماغسې
چې د افغانستان د بهرنی سیاسي خپلواکۍ د له منځه تګ سره، ملي رنګ «تور» شوی
و. د دې سکالو هر اړخیزه څرګندونه له هغې د پیرونو او اوښتو سره بېله څېړنه غواړي،
دلته بنایي همدومره ووایو چې د خپلواکۍ تر ګټلو وروسته د افغانستان ملي رنګ پر (
۱۳٤٦) سپوږمیز کال «تور، سورو شین» وټاکل شو، شاهي رنګ هم «سور» دی چې تر
(۱۳۱۹) لمریز کال وروروسته د افغانستان د سلطنت مقام ته ځانګړی شوی دی.

(۱) «رساله مسکوکات افغانستان در عصر اسلام» د نوی مؤرخ او د تاریخ ځانګې او کابل موزیم مشر ښاغلي
احمدعلیخان کهزاد، لیکنه، کابل ۱۳۱۹ کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه برخه

د احمدشاه جګړه يز يونونه

وروسته تر هغې چې احمدشاه د افغانستان پر پلاز کېناست، لومړنی کار يې د دولت و پوځي اوردو جوړول و چې سمدلاسه دا دواړه اسانګنل کېدل، ځکه چې احمدشاه د دولتي جوړښت له پاره رهښتيني ملګري لرل چې څو کاله له ده سره د نادرشاه ترڅنګ راټول و آزمېيل شوي وو، نو له دوی څخه يو «بګي خان باميزی» يې د «شاه ولي خان - اشرف الوزرا» په نامه د هېواد لومړی وزير وټاکه او بل «جهان خان پوپلزی» يې د «ميربزن - سپه سالار - خان خانان» په نامه دفاع وزير کړ. د پلازينې پوځي کوماندان د «اميرلښکر» په نامه «شاه پسند خان اسحق زی» وټاکل شو، همدا راز نور نوميالي او پېژندل شوي سري د ښېلا، ښېلو څانګو چارواکي او پوځي مشران شول.

اوردو هم په هوساينې سره جوړ شو، ځکه چې احمدشاه له توپونو او نورو لوښيو سره شپاړس زره وسله وال افغاني سرتېري لرل. دا کوچنی اوردو ستر ځواک او هغه زلمي په کې وو چې د ژوندانه څو کلونه يې د هندوستان، بخارا، خوارزم، ايروان و داغستان پرجګړه يزو ډګرونو تېر کړي او هيڅکله يې ماتې ليدلې نه وه.

احمدشاه پوهېده چې دغه جنګيالی اوردو د يوه هېواد د نيولو له پاره بس دی، ځکه يې له خوراسانه د راتلو له لومړي ورځې شننې ته پرې نه ښوو. احمدشاه چې د افغانستان پاچاه شو، دغه سرتېري د زړه له کومې خدمت ته چمتو شول ځکه چې دوی تر پخواني او زړور افسر احمدشاه ښه پاچا نه ليده. د نوميالي شاعر له وينا سره سم[1]

---

(۱) زد و چيز گيرند مر مملکت‌را يکی ارغــــــوانی يکی زعــفرانی
يکی زرنام ملک برنبشــــه دگر آهن آب داده يمانی «دقيقي بلخی»

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه د هېوادنيو چارو او هېوادنيوني له پاره يو ارخ لاره چې هغه څوا ک دی، خو د دغه کار دويم ارخ «پانګه» نيمګړی او مونډ لويې د پره هڅه غوښته، د امهال بخت له احمدشاه سره مرسته وکړه او په کندهار کې د کابل و پېښور و لايتونو د څوکلني ماليې او د پنجاب مشرانو د ډاليو د څه د پاسه ادو و ميليونو سروزرو «هميانی چې نادر ته ورل کېده: لاس ته ورغله، څرګندده چې احمدشاه د دې پانګې ستره برخه د هېواد د سرتېرو د لګښتونو په چارو کې ولګوله او د اورده و د پراختيا هڅې يې پيل کړې.

افغاني مشرانوهم اوردو ته د سرتېرو د لېږلو او د نيم پوځي دلو د جوړولو په اړه خورا زيار وګالو، لههمدي امله د هندي مؤرخينو له وينا سره سم، احمدشاه چې له «ستلجه» تېرېده تر شا يې د پرش زريز اوردو روان و.

په دې توګه همدا چې احمدشاه له لومړنيو ملکي او پوځي چارو څخه وزګار شو، بې د ځنډه يې د ختيځ له لوري د افغانستان د څمکو پر بيانيولو پيل وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږویشتم څپرکی

لومړی یون (۱۱۶۱) س کال

د کابل، پېښور، سند و ملتان ولایتونو یوځای کول، د لاهور جګړه، له هندوستان دولت سره د «سرهند» جګړه

ځینې تاریخ لیکونکي د احمدشاه د جګړه یزو یونونو د شمېر ونېټو په تاکنه کې تېروتي، لکه فیض محمد خان چې د احمدشاه د لومړ بیانه او له پېښوره کندهار ته د هغه د بېرته راستنېدو کال (۱۱۶۰) «د پاچاهي لومړی کال» ګڼي[۱] خو موږ ته څرګنده ده چې نادر شاه د (۱۱۶۰) کال پر نیمایي د جمادي الاخر په میاشت کې ووژل شو او احمدشاه تر دې نېټې څلور میاشتې وروسته د «شوال» پر میاشت د افغانستان پاچاه شو، همدا راز له خوراسانه کندهار ته د احمدشاه راتګ، د مشرانو راټولېدو، د جرګې جوړېدو او د پاچاه ټاکنې همدومره موده غوښته، نو څرګنده شوه چې د (۱۱۶۰) کال پای ته دوې میاشتې پاتې وې چې احمدشاه «پاچاه» شو. په دوو میاشتو کې د یوه منځني حکومت جوړول، د کندهار د چارو او سرتېرو سمون او تر پېښوره تګ و راتګ خورا ناشوني ښکاري.

احمدشاه پر (۱۱۶۱) کال خو ځښتونه پیل کړل او دا چې هوډ یې کړی و چې د

---

(۱) سراج، ۱۱مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیواد له ختیز لوري څخه یې راونیسي، نو سپاه سالار «سردار جانخان» یې د مخکښ په توګه د کابل کربښې ته واستاوه؛ په کندهار کې یې د سلطنت وکالت خپل وراره «لقمان خان» ته وسپاره او دی له ستر لښکر، درنو توپونو او لوژستیکي ژبرمو سره د مخکښې لښکر تر شا و خوځېد.

«سردار جانخان» چې لوری یې کابل و په غزني کې له جګړې سره مخامخ شو، ځکه چې د کابل و پېښور نایب الحکومه «ناصر خان» چې د هندوستان دربار پخوانی کارکوونکی او د نادر له خوا غاړې ایښوولو ته اړ شوی و، د خپل بادار تر مړینې وروسته یې ځو ځلي د حکومت چغه پورته کړې وه او غوښتل یې چې تر دغه نامه لاندې ځان له اټکه تر غزني د خپلواکۍ ورو وښیي.

همدا چې «ناصر» په کندهار کې د احمدشاه له پرېکړې خبر شو، په کابل و غزني کې یې لښکر «تیارسئ» کړ، خو په دې وپوهېد چې کابلیان احمدشاه پلوي دي، نو له ایماقو او هزاره ګانو څخه یې د پوځي تولګیو پر جوړولو پیل وکړ، خو تر دې وروسته ناصر په غزني کې د احمدشاه له مخکښ سره د ټکر په ترڅ کې مات او بنار ونیول شو. ناصر په خپله د احمدشاه د مخکښ لښکر د مخنیوي له پاره په کابل کې د لښکرې چمتووالي هڅې پیل کړې خو ژر بې جوکې او تېښتې ته اړ شو، ځکه چې ایماق و هزاره لښکرې چمتو نه شوې چې د خپل هیوادوال پاچاه «احمدشاه» پر وړاندې وجنګېږي. همدا چې ناصر پېښور ته ورسېد، بیا یې د سرتېرو راغونډول پیل کړل، خو دلته هم د کابلیانو ته له ورته غوښتنې سره مخامخ شو او وایې ورېدل چې په اشنغر کې دده پخوانی ملګری «افغان عبدالصمد خان مومنزی» د احمدشاه د اوردو د هرکلي پرچارو لګیا دی، له همدغه امله یې په خورا پرغز د هغه پر سیمه یرغل وروړ، خو عبدالصمد مخکې تر دې «جلال آباد» ته روان شوی و.

ناصر لا دمه کړې نه وه چې د احمدشاه سپه سالار پر پېښور ورننوت، دی اړ شو چې خپله کډه پرېږدي؛ یوازې له اټکه واوړي او د راولپنډۍ «چهچهه» ته پر شا شي، مېرمن یې چې د زبردست خان لور او د علیمردانخان لمسی وه په درناوي یرغمل شوه. سپاه سالار د احمدشاه له سپارښتنې سره سم ناصر وڅاره. ناصر د دې چټکې څارنې له امله لوری لودن ورک کړ او لاهور ته لاړ، هلته یې د هند د شهنشاه د وګړي په توګه ځان د مړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نادرشاه پرځای وروسپاره، دده خوځښت د احمدشاه پر وړاندې د پنجاب نایب الحکومه تینګښت ته وپاراوه. سپاه سالار له اټکه اخوا د احمدشاه نوې سپارښتنې ته تم و چې احمدشاه د غزني، کابل و جلال آباد د چارو تر سمون وروسته پېښور ته راننووت، ده سمدلاسه پېښور لویه اډه کړه؛ افغاني مشران یې راټول او سره یو کړل او یوسفزي، خټک او نور سرداران یې په پوځي افسرانو کې ونیول. دا مهال احمدشاه د یووالي د لا تینګښت له پاره د یوسفزیو لویه ځانګه «لردراني» وبلل.

افغاني مشترانو په نیم پوځي چارو کې له احمدشاه سره بېساري مرستې وکړې او زیار یې وګاله. احمدشاه له پېښوره سهیل خواته د ډېرو او سند د نیولو له پاره یو لښکر واستاوه، وګړیو ومانه او د سند ښې کښونه لاس ته راغلل، خو احمدشاه په خپله د اټک په سیمه کې چې پول تړلي و له سینده پوریوت؛ چټک له جهلمه تېر شو او د لاهور لوري یې ونیو. دا مهال د سپاه سالار مخکښې لښکر په لوی ځواک کې ګډ شوی و او د احمدشاه اوردو د یوه لوي لښکر په توګه پرمخ روان و، له هغې خوا د هندوستان د لومړي وزیر اعتماد الدوله قمرالدین خان خوریه، د ذکریا خان زوی «شهنواز خان» چې د پنجاب نایب الحکومه او پوځي کوماندان و، له لاهور بهاره ووت او د «چناب» ترڅنګ یې لښکر تم کړ. د احمدشاه اوردو د چناب او بودې خواته له رسېدو سره سم په دربدو اړ شو، ځکه چې سیند مست و او لار یې نه ورکوله، څو ورځې دواړو اوردو ګانو له ورایه یوه بل ته کتل، خو خبره داسې پاتې نه شوه او د یوې شپې پرسهار چې هندي پوځیان لا ویښ شوي نه وو، احمدشاه د شاهي رسالې له کنډکونو سره چې څه د پاسه اته زره سپاره وو، له خپلې چاونۍ نه ورک او د شهنواز له لښکر نه څو میله پورته له چناب نه تېر شو او سېده یې مخ پر لاهور غورځنګ وکړ، دد غه ناڅاپي برید له اورېدو سره سم، د شهنواز سپینې وتښتېدې او بې جګړې د بلې ته وتښتېد؛ اوردو یې د افغاني ځواکونو تر یرغل لاندې راغی او پایله یې د څو ګېنتو په ترڅ کې د هند د اوردو په ماته او د احمدشاه په بري پای ته ورسېده.

احمدشاه لاهور ته ورننوت او د پنجاب د چارو پر سمون بوخت و چې د پنجاب لوري ته د هند دربار له لښکري خوځښته خبر شو. د پنجاب تر نیولو وروسته هندوستان د احمدشاه په پام کې نه و او پرېکړه یې دا وه چې بېرته افغانستان ته راستون شي، خود

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنجاب د ساتنې له پاره اړ شو چې هندوستان دولت پر خپل ځای کېنوي، ځکه د جګړې له پاره له لاهوره ووت.

داسې حال «محمدشاه» د «ابوالفتح ناصرالدین محمد شاه خجسته اختر پادشاه غازي شاهجهان» په پلنامه د هندوستان شاهنشاه و چې له دېرشو کلو راهیسې پر واک ګدۍ ناست او نږې یې د مزو چړچو د فلسفې په ستر ګو لیده.

محمدشاه د نادرشاه د پېښې د بیا منځته راتګ له ډاره داځل د خپل ځای ناستي «شاهزي احمدشاه» تر لاس لاندې د افغان احمدشاه مخ ته څه د پاسه سل زریز اوردو راولېږه. د دغه اتوره و لوی مشران وو اکچاري ه او و: د هندوستان «وزیر لعظم وزیر الممالک اعتماد الدوله قمر الدین خان» د اودې حکمران او د هند د توپونو کوماندان «نواب ابوالمنصور صفدر جنګ» د راجپوت مهاراج «ایسري سنګ» د سرهند مشر «جمال الدین خان تالپوری»، د پتیالې کوماندان «سنګ جیت»، د ځاي ناستي ورور «صلابت خان» او داسې نور.

هندي اوردو لوژستیکي زېرمې او د لویو افسرانو کډې په سرهند کلاکې پرېښوې او په خپله د «ستلج» پر کڅ د «ماچي واره» د لارې مخې ته افغاني اوردو ته تم شو.

له دې خوا افغان احمدشاه له دېرشو زرو پوځي او نیم پوځي سرتېرو سره خوځېده، هندي کوماندان چې د ده راتګ یې د ماچي واره پر لار څاره، وا ورېدل چې احمدشاه له «لودهیانه» نه پر بله لار له ستلجه تېر او مخامخ سرهند ته کوز شوي او تولې هندي زېرمې یې نیولي دي. دا ناڅاپي غږ چې د شا له خوا اورېدل کېده، هندي پوځي مشران یې ولړزول او پر راغلې لار بېرته تګ ته اړ شول. افغان احمدشاه هم مخې ته ورودانګل او پر داسې مهال چې د داړو ډلو لوري سرچپه شوي وو، له سرهند نه څو میله لرې «مالپور» سیمه د جګړې ډګر شو. که داسې مهال د یلي بله ډله را الېږلې واي، افغان اوردو کلابندېده، خو داسې و نه شول او د هند تولې هیلې د ځای ناستي شاهزي پر اوردو وېورې تړلې وې.

د جګړې په سیمه کې د ښمنو خواوو لښکري جګړه یز خوځښتونه پیل او تر دوولسو ورځو پورې د توپونو پر ورولو لګیا وې، د دې مودې په ترڅ کې افغان احمدشاه وکړای شول چې د سپرو تولګیو په مرسته د هندي اوردو اړیک کرښې له هرې خوانه غوڅې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي. په پای کې پر دیارلسمه یا اووه لسمه ورځ افغان احمدشاه د دښمن پر مورچلو د یرغل پرېکړه وکړه، خو هندیانو مهال ورنه کړ او د مخنیوي له پاره یې د جګړې د ګرته راووتل، د هندي اوردو ښي اړخ د توپونو د کوماندان صفدرجنګ نواب ابوالمنصور خان او کیڼ اړخ د وزیر الممالک قمرالدین خان د زوی تر لاس لاندې و، ځای ناستی له خپل مشر ورور صلابت خان او د اوردو له ستري برخې سره پر منځ ودرېد. د هندو افسرانو ټولګیو د اردو په پای کې د شاتنی پیاوړتیا له پاره ځای ونیو او هندي درانه توپونه هم ځای پر ځای شول.

د افغان احمدشاه د اوردو ښي لاس ته سپه سالار جان داد خان او کیڼ لاس ته یې امیرلښکر شاه پسند خان پرجګړه بوخت وو، احمدشاه یې ترمنځ ولاړ و او «زنبورک» نومې سپک توپونه یې «چې اووسوو زنبور لرونکیو اوښانو ته رسېدل» پر لومړیو کرښو ځای پر ځای کړل، درانو توپونه چې اووه مخکښي توپونه وو د ګرپر یوه څنډه یې لوړ ځای ونیو او په دې توګه جګړه پیل شوه.

دوې ګېنټې لا تېرې نه وې چې د افغاني ښي اړخ کوماندان د هند پر ځواکونود برید امر ورکړ او «میرمنو» کلک ټینګار کاوه خو د افغاني جنګیالیو د چټک تګ له امله میمنو پر شا شو او پر ځای یې د راجپوت «مهاراج ایسرای سنګ» له خپلو سرتېریو سره چې د خپل دود له مخې یې کالي په زاپراني رنګ لړلي او لمنې یې تر ملا تړلې وې (دغو ژېړو کالیو ته «ګیسریه مانه» وایي او مانا یې بری یا مرګ دی) د افغاني کوماندان د برید د مخنیوي له پاره راوړاندې شو، خو افغاني سرتېریو د کلک ګوزار په ورکولو سره وځاپه. راجپوتیان منډې ته اړ او د میرمنو د مورچلو تر منځه وتښتېدل او ځیني یې ځای ناستې شاهزي ته ورغلل. افغاني ځواکونو ماتې خوړلي د مورچلو ترمنځه پسې واخیستل او هماغلته د وژنې او د جګړه یزولوښیو د نیونې پښېنې منځه راغلې. له بده مرغه د «بان» په نامه د هوایي اورنیو مرمیو د ک ګاډي د اور اخیستو له امله وچاود؛ د بان تو لوګاډیو اور واخیست. یو شمیر بریالي افغاني جنګیالي ټپیان او وژل شول او ښي کرښې شاتګ ته اړ شوې، خو پر ځای یې د افغاني اوردو لویې برخې د ځای ناستي د ځواکونو په منځ کې لار پرانیستـه او د هند وزیر الممالک قمرالدین خان چې په کېږدۍ کې پرلمانځه ولاړ و همدا مهال د افغاني توپونو د پرله پسې ډزو له امله ووژل شو، خو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نواب صفدرجنگ (۱)

د شپې تیاره د اوربند او دافغاني ځواکونو د شاتګ لامل شوه، وروسته هندي ځای ناستي د هغه واک له مخې چې له خپل پاچاه پلار څخه یې لاره، ددې له ډاره چې که مات شي نو د ډیلي پلاز به د افغان احمدشاه لاس ته ورشي، د سولې غوښتنه وکړه، د افغان

(۱) میرزا مقیم ابومنصور صفدرجنګ د برهان الملک سید سعادت خان خوراساني خوریه او زوم او په اوده ولایت کې د هغه استازی و. برهان الملک چې زوی یې نه لاره د ابوالمنصور روزنه یې ونیوه، تر هغې چې نایب الحکومه او د برهان الملک استازی شو. د ماما تر مړینې وروسته د هندی محمدشاه پرمهال د پلازمېنې د ترپونو کوماندان او دبرهان الملک ځای ناستی شو. د هندي احمدشاه پرمهال د عظمې صدارت څوکۍ ته ورسېد، همدا چې له ورستی رتبې نه لرې شو له پاچاه سره وران او د جټانو د مشر سورج مل په مرسته یې د نوموري پاچاه پر وړاندې د جګړې هوډ ونیو، دده پر نوي صدراعظم د وزیر الممالک قمرالدین خان زوی نظام الدوله او د ډیلي د نوي پوځي مشر نظام الملک اصف جاه زوی پیروز جنګ غازی الدین د افغان نجیب الدوله او روهیلیانو په مرسته له ابو منصور سره جګړې وکړې او په پای کې یې دخپل حکومت ځای لکنهو ته په ستنېدو اړ ویست او هلته د شکاکلو په ناروغۍ مړ شو. ابومنصور پوه زړور و غبلتی سړی و خو دوې تېروتنې ترې وشوې چې دواړو د هند اسلامي دولت ته تاوان ورساوه:

لومړی. د خپل پاچاه پر وړاندې یې له جټانو نه مرسته وغوښته او هغوی یې د دولت لوټلو ته زړور کړل.

دویمه: د افغاني بنګښو او روهیلیانو د شخړې په منځ کې یې بې ځایه لاس ووهه او د محمد خان بنګښ د زوي قایم جنګ تر وژل کېدو وروسته یې د قایم جنګ کهول ادله اباد ته بوت او ویې واژه او د هغوی د واکمنۍ سیمه «فرخ آباد» یې په خپله ونیوه. خو کله چې د قایم جنګ زوی احمدخان بنګښ ماتې ورکړه، ملهارا او مرهټیان یې د شپږو میلیونو روپیو بډې په ورکړه مرستې ته راوبلل. احمدخان یې بېرته مات او د هغه نیمه شتمني یې مرهټیانو ته وبښله او له آره یې د هندوستان پر سلطنت باندې د هغوی د یرغل ورپرانیست.

د ابومنصور ماما برهان الملک سید سعادت خان له بېخه خوراساني او نوی هند ته لاړ و. په پیل کې د سید سربلند خان مبارز الملک چوپړو، وروسته د وړتیا په بنود لو د ډیلي د سپاه سالار سیدحسین په مرسته د هند دشهنشاه فرخ سیر د کارکوونکیو په ډله کې راغی او بیا د هندون بیا نه پوځي مشر وټاکل شو. د هندی محمد شاه پرمهال یې وده وکړه؛ پر (۱۱۰۱) کال یې د برهان الملک بلنوم وګاټه او د اکبر اباد نایب الحکومه شو. بیا د اوده نایب الحکومه توب هم ورته ورسېد. «برهان الملک» پوه او جنګیالی سړی و؛ مرهټیان یې تارومار کړل؛ له خوراساني نادرشاه سره د جګړې په ترڅ کې ډیلي ته نېږدې پر غمل او بېرته خوشي شو او څو ورځې وروسته د چنګابن په ناروغۍ مړ شو. نوموړي د ژوند تر پایه د خپل پخواني خواخوږي سربلند خان درناوی له لاسه ورنه کړ، خو سربلند خان چې د برهان الملک، نظام الملک اصف جاه، اعتماد الدوله قمرالدین خان و خواجه عاصم صمصام الدوله په څېر د هندوستان د هاغه مهال له نومیالیو څخه دی هم له آره خراسانی او د نوي راغلي سید محمد افضل زوی او نوم یې میرزا محمد رفیع دی، پلار یې د اورنګزېب پرمهال هند ته راغلی او ترکوچنی دندې وروسته مړ شو، زوی یې د بهادر شاه د زوی شاهزي عظیم الشان د دېوان د کارکوونکیو له ډلې څخه شو او هماغه مهال یې د سربلند بلنوم وګاټه. د فرخ سیر پرمهال داله آباد، د پټنې د عظیم اباد، اودې او کابل نایب الحکومتونه یو پر بل پسې ورکړ شول«په کابل کې یې زوی خانزادخان استازی و». د محمد شاه پرمهال د ګوجرات او بیا د ادله آباد نایب الحکومه شو، خو په خپله د نادر شاه خوراساني تر راتګه د ډیلي په دربار کې مېشت و. هند ته د نادر تر راتګ وروسته، سربلند خان له نړۍ نه لاس واخیست او پر ۱۱۵۰ کال یې سترګې ترې پټې کړې. سربلند خان بشپړ، پوځي، هڅاند، پوه او نوښتګر سړی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه هم دا وړاندیغ خوښ شو، ځکه چې له کندهاره یې خبر اخیستی و چې ځینو خپل چاریو د هغه له وراره «لقمان خان» نه کړی، چاپېره کړې او غواړي چې کړ کېچ رامنځته کړي، له همدې امله یې سمدلاسه د هندي شاهزي د سولې توکي واخیستل او ویې منله چې د هند د وزیر الممالک زوی «میرمنو» دې د پنجاب نایب الحکومه وي.

په دې توګه دوې دښمنې خواوې سره بېلې شوې. هندیانو بیره کوله چې ژر د هلي ته ورسېږي، ځکه چې محمد شاه مړ شوی او خول و پلاز زلمي ځای ناستي ته سترګې پر لار و.

له سرهند نه د احمدشاه د راتګ پرمهال د ملتان ګورګاني واکمن «زاهد خان ابدالي» له خپل زوی شجاع خان سره د ملي احساس له مخې په لار کې د احمدشاه مخې ته راغی او اس، اوښ او نورې ډالۍ یې له مننې او درناوي سره وړاندې کړې، احمدشاه هم د افغاني دولت له خوا بېرته د ملتان پر حکومت پرېښود چې وروسته یې زوی شجاع د احمدشاه له خوا په ملتان کې د خپل پلار پر ځای وټاکل شو. (۱)

احمدشاه له پنجابه پېښور ته راغی او د کابل له لارې کندهار ته لاړ، خو لقمان خان په کندهار کې د احمدشاه د بېرته راتګ له اورېدو وروسته، د خپلو لانجه مارو ملګریو له خوا یوازې پاتې شو؛ په ناچارۍ یې مخور راوړاندې کړل او پښېماني یې وښوده، احمدشاه دی وباښه او بندي یې کړ، خو نوموړی ډېر ژر په زندان کې مړ شو. (۲)

---

(۱) کتلی شئ: د «رنجیت ظفرنامه» د دېوان امر نات لیکنه، د لاهور چاپ، ۱۹۲۸ کال، ۱۱۲ مخ.

(۲) مجمل، ۱۱۲ مخ، ابوالحسن د خپل کتاب په بل ځای کې د لقمان خان زامن یادوي چې په ارګ کې دننه یې له تیمور شاه او د هغه له ورونو سره یو ځای ډوډۍ خوړه، ۱۵۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه ویشتم څپرکی

دویم یون (۱۱٦۲) کال

د سیالکوټ، اورنګ آباد، ګوجرات و سپرسرور نیول

احمدشاه بیا پر (۱۱٦۲) کال د کابل و پېښور له لارې مخ پر پنجاب و خوځېد، همدا چې «شاهدرې» ته ورنېږدې شو، معین الملک مېرمنو په ښکاره د مخنیوي په لټه کې شو، خو په زړه کې یې د سولې لار لټوله، په پای کې یې وکړای شول چې د اشرف الوزرا شاه ولیخان په منځګړتیا خپل درناوی احمدشاه ته وړاندې کړي.

مېرمنو په خپل دغه وړاندیځ کې ومنله چې د سیالکوټ، اورنګ آباد، ګوجرات و سپرسرور څلور ګوني سیمې د افغانستان اړوند وګڼي؛ کالنۍ مالیه یې د افغانستان دولت ته ورکړي او سمدلاسه یې هم د نوموړیو سیمو مالیه له ځینو ډالیو سره احمدشاه ته ولېږله.

احمدشاه چې لا یې د پاچاهۍ دوه کاله تېر نه وو او افغانستان یې د کورنیو چارو له پلوه د سمون وړ ګاڼه، د میرمنو وړاندیځ یې ومانه او پېښور ته راستون شو. ۱۱٦۲ کال لا پای نه و چې احمدشاه کندهار ته راغی خو له یوې نوې پېښې سره مخ شو چې دده ژوند یې ګواښه. دا لانجه دده د وژلو او سلطنت ړنګولو سیاسي لوبه وه. ددې لانجې ماری ډلې مشر هماغه پېژندل شوی افغان سردار نورمحمد خان غلزی «میرافغان» و چې له شپاړسو زرو سرتېریو سره د خوراساني نادرشاه ملګری و. نوموړي د نادرشاه ترمړینې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته دځان له پاره د افغانستان د پاچاهۍ خوب لیده، خو دا چې د «شیرسرخ» په جرګه کې د تاو تریخوالي او لویي له کبله د دغه ستر ځای له نیولو بې برخې شو، په دې توګه یې خوب د خپل پاچاه احمدشاه پر وړاندې «چې یو مهال دده تر لاس لاندې افسر و» پر غبرګ و پر غز واوښت، ځکه یې تګی ته لاس واچاوه او د احمدشاه د دولت څو تنه ناخوښي یې «چې د دوي غوندې په هر دولت کې وي» د ځان پر خوا راټول کړل.

په دوې کې نومیالي سړي کدو خان، محمد خان پوپلزی او د توپونو کوماندان عثمان خان وو.

احمدشاه ددې ګواښناکې پېښې تر برسېره‌ولو وروسته «دا چې تېر کال یې د لقمان خان پېښه په سره سینه زغملې وه» دا ځل د دښمنو له زوورتیا څخه اندېښمن شو او ددې له پاره چې نورې پوځې چارې یې هم په پام کې وي د پلازمېنې د ډاډ منېدو له امله یې هغوی ووژل او همدا دده پر وړاندې دده د پاچاهۍ د پېر وروستی بلوا وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ويشتم څپرکی

دريم يون (۱۱۶۳) کال

د هرات نيول، شمال وسهيل ته لښکر لېږنې او د بلخ، بدخشان و بلوچستان لاسته راوړل

احمدشاه د پنجاب تر دويم يانه وروسته، څه موده د افغانستان له ختيزو سيمو څخه د سند تر سيند دباره من شو: خپل پام يې لويديځ لوري ته راوګرځاوه او تر هرڅه لومړی يې هرات تر کار لاندې ونيو. دامهال د هرات حکومت د توپچي باشي اميرخان و بهبود خان په ولکه کې و. په مشهد کې هم د نادرشاه لمسی شاهرخ له (۱۱۶۱) کال را پر دېخوا د نادر د ځای ناستي په توګه منل شوی و، خو پر (۱۱۶۳) کال د هغه ځای د څو مشرانو د موخو له امله، شاهرخ څو ورځې بندي او بيا ړوند کړای شو او سيد محمد چې د امام رضا زيارت متولي و د سليمان شاه په نامه، دده پر ځای کېناست. دغه سرې د هرات مشر احمدشاه ته راوپاراوه. اميرخان د احمدشاه له اړوند والي څخه سرغړاوه او همدا چې له کندهاره يې هرات ته د احمدشاه د خوځېدو واورېدل، تيټګار يې پيل کړ. دا مهال احمدشاه له (۲۵) زرو سپرو او پليو سرتېريو او توپونو سره د ګرشک، فراه او سبزوار لار ونيوه. کله چې احمدشاه هرات ښار ته ورنېژدې شو، ويې ليدل چې اميرخان پر ساتنه بوخت او د پرګنو د غوښتنې پروا نه لري، ځکه يې تر (۱٤) ورځو تم وروسته پر ښار د يرغل لار ښوونه وکړه، د ده سرتېري د شګو له کڅوړو سره پر مخ لاړل: کنده يې ډکه کړه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یې ساري زړورتیا د توپونو د ډزو له سېمې نه د ډېرې مرګ ژوبلې په زغلمو تېر او برجونو او د بوالونو ته یې د ختلو له پاره زینې ودرولې. ښاریانو هم د احمدشاه د سرتېرو مرستې ته ورودانګل؛ دا یې ورو برج یې وروسپاره او په ښار کې یې د پارسي جګړه مارو په وژنه لاس پورې کړ. په دې توګه احمدشاه ښار ته ورننووت؛ امیرخان یې وواژه او درویش علي خان هزاره یې د هرات د نایب الحکومه په توګه وټاکه.

دامهال د خوراسان ولایت چارې ګډې وډې[1] او د احمدشاه د ورتګ او د هغه ځای د نیولو له پاره اوتا چمتو وه، خو احمدشاه نوموړی تګ راتلونکې ته وځنډاوه یوازې وزیر شاه ولیخان یې له لسو زرو سرتېرو سره د افغانستان د شمالي سیمو (مرو، میمنه، بلخ، بدخشان) د سمون له پاره واستاوه او خپله د هرات تر سمون وروسته کندهار ته راستون شو. سپاه سالار سردار جانخان چې د مشهد د بلواګرو د مخنیوي له پاره «چې د امیرخان مرستې ته راخوځېدلي وو» له پنځو زرو سرتېرو سره لېږل شوی و، هغوی یې د تربت شیخ جام په سېمه کې سره وشنل او بېرته د احمدشاه له اوردو سره یوځای شو.

احمدشاه کندهار ته له راتلو سره سم ځنډ ونه کړ او د کندهار د لنډګاونډي «بلوڅستان» د نیولو له پاره یې یو ګډ لښکر واستاوه، ابن محمد امین په دې اړه وایي

---

(۱) د نادر تر وژلو وروسته (۱۱۶۰) یې وراره میرزا علي قلیخان د زابل، سیستان، هرات و هزاره له افغاني سرتېرو سره له سیستانه مشهد ته لاړ، د نادر ټول کهول یې وواژه او ړوندوینده یې کړ. یوازې د نادر لمسی شاهرخ یې د کاروني له پار وساته او په خپله یې د هماغه کال د جمادي الاخر پر (۲۷) د علیشاه تر نامه لاندې د پاچاهي غېږ پورته کړ، وریسې یې ورور د عراق حاکم ابراهیم خان ورته راپورته او د نورو افغاني مشرانو لکه الله یار خان غلزي او نورو په مرسته یې په سلطانیه کې له علي قلي سره جګړه ونښلوله؛ مات یې کړ او د ۱۱۶۱ کال پر نیمایي په خپله پاچاه شو. خو ډېر ژر په سمنان کې د شاهرخ او خوراساني سرتېرو له خوا راوپرځېد او ووژل شو او شاهرخ یې پرځای کېناست. بل کال یې علي قلي هم وواژه. پر (۱۱۶۳) کال اتلس کلن شاهرخ د امام رضا زیارت د متولي میرسید محمد له خوا بندي او ړوند کړای شو او نوموړی سید یې د سلېمان شاه په نامه پرځای کېناست، څو ورځې وروسته دی هم دلښکر د مشر یوسف جلایر له خوا ړوند و بندي شو او ړوند شاهرخ تش په نامه پاچاه وټاکل شو.
یوسف هم پر (۱۱۶٤) کال د میرعلم خوراساني او د «کورد» د امیر جعفر له خوا په جګړه کې مړ او د شاهرخ نایب السلطنه توب امیرعلم ته ورسېد. امیر علم خپل ملګری د کورد جعفر هم وواژه او په خپله تر (۱۱۶۶) کال پورې پاتې شو، خو پر هماغه کال د احمدشاه دراني ورتګ نوموړې شخړې ټولې له منځه یوړې.
کتلی شئ: مجمل التواریخ، د ابن محمد امین لیکنه، د زین العابدین له لنلیک او د مدرس رضوي له څنډ لیک سره، د تهران چاپ، ۱۳۲۰ کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا يون احمدشاه په خپله کړی دی[1] خو نوموړی مؤرخ د يونونو د نېټو او څرنګوالي په اړه ژورې تېروتنې لري. په هر ډول، دا مهال بلوچستان د سردار نصيرخان بلوچ په لاس کې و چې يو آزمېيلی او زړور سړی و، ده د نادر تر مړينې وروسته له خپله نايب الحکومه توب نه يوه کوچنۍ پاچاهي جوړه کړې وه، خو سره له دې هم هغه چې د ژور ليد خاوند و، هيڅکله پرخپل ځواک ويسا نه شو او د احمدشاه وړاندېځ يې ومانه چې د هغه له خوا د بلوڅستان نايب الحکومه او په جګړو کې به له شپږزرو سپرو بلوچو سره داحمدشاه په اوردو کې خدمت کوي او د خپلو د غو سپرو کنډکونو لګښت و تنخا به د بلوچستان په ماليه کې شمېري. نصيرخان دومره د ادب خاوند و هوښيار و چې داحمدشاه د مينې او ځانګړې پاملرنې وړ وګرځېد. نصيرخان وروسته له شپږ زريز بلوڅ لښکر سره د هند و نېشاپور په راتلونکيو جګړو کې د احمدشاه تر شا ليدل کېږي. احمدشاه هم دده د زيار ګالنې په درناوي په شمال کې د « هنه ګي » سيمه چې د پښتنو کاکړو ځای و، ورو بښله.

خو، شاه ولي خان له هراته مروې ته ورسېد او له هغه ځايه ميمنې ، اندخوی او شبرغان ته واوښت؛ ټولې دغه سيمې يې د احمدشاه دولت اړوند او نوي مشران يې پرې وټاکل.

شاه وليخان چې بلخ ته راغی يو لښکر يې تا شقرغان او ايبک ته تر باميانه ولېږه، دلښکر مشر ته يې لارښوونه وکړه چې په نوموړيو ځايو کې مشران وشمېرونکي وټاکي او د ماليو د ورکړې له پاره آر کېږدي. وروسته شاه وليخان د کوندوز له لارې تخار ته واوښت؛ تر بدخشانه (فيض آباد) مخکې لاړ او د بلخ چارې يې هماغلته هم پلې کړې. شاه وليخان د دغو دوو لويو افغاني ولايتونو تر سمون وروسته د خان آباد و اندراب له لارې پر هندوکوش واوښت او له پنجشيره ګلبهار ته راغی؛ د کوهستان و کوهدامن د چارو تر څغلنده سمون وروسته د کابل له لارې کندهار ته لاړ او د (١١٦٤) کال په وروستيو کې احمدشاه ته ور ورسېد. احمدشاه د بر ترې خوښ و چې دی يې په شمال کې د اوږده يانه له ستونزو څخه ژغورلی و، له همدې امله يې په ګلبهار کې يوه ښهرازه ځمکه چې شاه ولي خان د لارې په ترځ کې په خپله خوښه کړې وه؛ ورو بښله.

(١) مجمل، ٩٠مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ویشتم څپرکی

څلورم یون (۱۱٦٥) کال

د پنجاب و کشمیر نیول، د ډهلي دربار ته سفیر لېږل، د ملتان و سند او د اندوس د ښیو کڅونو سمون

احمدشاه پر (۱۱٦٥) کال اوردو ته د یانه لار ښوونه وکړه، دا مهال سر ښهري ښه په دم کې وو او کالنی درې میاشتنی دمه یې په کورونو کې تېره کړې وه، د لښکر اسونو هم د اوړي وابښه خوړلي، مزي او چمتو وو. احمدشاه له کندهاره د کابل له لارې مخ پر پېښور روان شو، نوموړي ښار ته تر رسېدو وروسته یې د ایشک آقاسی عبدالله خان په مشرۍ یو لس زریز لښکر د کشمیر د نیولو له پاره ولېږه، عبدالله خان په اټک کې له اباسینه پوربووت او د حسن ابدال له کلي یې مخ پر کشمیر لاریون ونیو، تردې پورې لا دغه ولایت د هند شهنشاه په بې جوکې نامه سمبالېده، همدا چې عبدالله خان ورننوت، د کشمیر حکومت یې ونیو او تر سمون او د ساتونکیو ځواکونو تر ځای پرځای کولو وروسته یې، کوچنی خواجه عبدالله خان (کوچنی ځکه چې له ده سره یې توپیر وشي) نایب الحکومه او سکجیون هندو یې د کشمیر ولایت مستوفي وټاکه او په خپله د کندهار لورې ته راروان شو.

مستوفي سکجیون د وزیر شاه ولیخان لاس روزلی خو د فطرت (ختیې) له مخې دروهن و بې پته سړی و چې څه موده وروسته یې د دروهې او تګی په لار کې سر بایلود. احمدشاه له

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېرته لاهور ته لاړ، معين الملک ميرمنو چې پلار يې د سرهند په جګړه کې (۱۱۶۱) د احمدشاه له لاسه وژل شوی او د پنجاب څلورسېمې تري لاړې وې (۱۱۶۲). داځل وروستی جګړې ته چمتو شو. د هغه سپاه سالار «راجاګورامل» له سينده تېر او شاهدرې ته نږدې يې اډه ونيوه. همدا چې احمدشاه راورسېد، کلکه جګړه ونښته. ښکاره ده چې برې د افغاني اوردو وا او د پنجاب سپاه سالار ووژل شو؛ سرتېري يې وتښتېدل او معين الملک ځان سپارلو ته اړ شو. مفتي عبدالله يې د احمدشاه اوردو ته وروليږه او د شاه وليخان په منځګړتوب يې ښتنه وغوښته. احمدشاه پر ښښنه سرښېره دی يو ځل بيا د افغانستان د پنجاب د نايب الحکومه په توګه وټاکه. ميرمنو هم خپله خوندينه چې څه د پاسه لس ميليونه روپۍ وې، د ماليو په نامه د احمدشاه دولت ته وسپارله او د رښتينوالي لوړه يې وکړه. احمدشاه لاهور ته ورننووت؛ د چاروسمون يې پيل کړ او کلندر خان افغان يې له يوه ليک سره چې د پنجاب نوې پېښې په کې ليکل شوې وې، ډيلي دربار ته ولېږه. د هند شاهنشاه احمدشاه ګورګاني چې د سرهند جګړه يې هېره شوې نه وه او بيا يې له افغانانو سره جګړه نه غوښته، د احمدشاه دراني وړانديز يې واخيست او ويې منله چې تر ستلج اخوا پنجاب، سند، ملتان و کشمير دې د افغانستان وي. افغان احمدشاه د پنجاب و ملتان د چارو تر سمون وروسته د سند د ښي اړخ کڅونو د چارو د سمبالتيا له پاره له اباسينه تېر او ارزښتمنې افغان مېشتې سېمې يې له ډېرو نه تر پېښوره وکتې او له وګړيو او خانانو سره د مالي او پوځي چارو، کړنيزو توکو او د وسله والو د سرشمېرنې په اړه وغږېد او ځينې آرونه يې وټاکل چې «د ګروال ميلسن» و «محمد حيات» يې يادونه کوي. همدا راز دغه وروستی مؤرخ په نوموړيو افغاني سېمو کې د احمدشاه د ځينو آرونو نومونه اخلي. لکه: احمدشاه د ګنډاپوريو او اپرېديو د وسله والو سرشمېرنه وکړه چې د لومړي ډلې وسله وال (۱۲) زره او د دويمې (۱۹) زره وټاکل شول. يا دا چې پر (۱۱۸۱) کال يې د مياوالې د سېمې د يوې کولبې ځمکې (نږدې څلوېښت جريبه) ماليه «يوه» روپۍ وټاکله. همدا راز يې له مروتو نه د کالنۍ ځمکنۍ ماليې پرځای دوه سوه مهار شوي اوښان او د جګړې په ورځو کې دوه سوه بې تنخا سپاره اخيستل. د بنو ماليه يې هم د لښکر د لګښت و خواړو پر شپېږ و زرو روپيو سرېېره، د کال (۱۲) زره روپۍ وټاکله.[1] محمد حيات همداراز پر (۱۱۷۳) کال بنو ته د احمدشاه د تګ يادونه هم کوي.[2]

احمدشاه د سند د ښيو غاړو تر کتو وروسته، پېښور ته راغی او له هغه ځايه د کابل پر لار کندهار ته لاړ. کندهار ته له راتګ سره سم يې د مشهد ولايت د نيولو چارې تر کار لاندې ونيوې.

---

(۱) حيات، ۴۳۷-۳۱۳-۶۱۵-۵۸۲-۵۲۰ مخونه. (۲) حيات، ۶۲۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پرشم څپرکی

پینځم یون (۱۱۶۶) کال

د نېشاپور جګړه

احمدشاه چې نور د افغانستان له ختیز لوري وزګار شوی و، بیا یې لویدیځ ته پام او د هېواد د پخوانیو څمکو بیا نیونه یې پیل کړه. له همدغه امله پر ۱۱۶۶ کال له کندهاره هرات او له هغه ځایه مخ پر نېشاپور وخوځېد. د احمدشاه سرلښکر د لارې په منځ کې د شاهرخ د استازي میرعلم له وروړ معصوم نه «تونکلا» ونیوه او احمدشاه یې ځنډ وړیله نېشاپور ښار چې د شاهرخ د حاکم «جعفربیات» تر لاس لاندې و؛ کلابند کړ. د جګړو په ترځ کې جعفر مرمۍ وخوړه او ځای یې اتلس کلن «عباسقلي» ونیو. هاغه مهال نېشاپور له کلکو پوځي ښارونو څخه ګڼل کېده او ناڅاپه هوا سړه او وورښتي شوه چې پوځي خوځښت وتو پونه یې له ستونزې سره مخامخ کړل. د عباسقلي تره «سیف الدین» خپل زلمي وراره تېنګار ته هڅاوه. ژمی رالنډېده او د خواړو، واښو او سوند توکو تنګڅه په مخ کې وه. په ځانګړې توګه چې د نېشاپور د سیمو څو کلنو پرله پسې بلواوو او د نادر تر وژل کېدو وروسته د ځان خوښیو مشرانو تاړاکونو د دغه ولایت کلي و بانډې رنګې کړې وې. احمدشاه لیده چې کلابندي اوږدېږي، ځکه یې د راستنېدو پرېکړه وکړه او تر شاتګ مخکې یې لارښوونه وکړه چې درانه توپونه چې وړل یې د پرله پسې ورښتونو او د لارو د ویجاړتیا له امله ستونزور وو، د نېشاپور په کاریزونو کې ښخ کړای شي او په خپله د هرات خوا ته راوګرځېد. له هرات نه د تېرېدو پر مهال په اوسني اسلام کلا کې ساړه دومره ډېر شول چې د مؤرخینو د وینا له مخې په یوه شپه کې اته سوه سرتېري مړه شول او د اوردو ډېرو پوځیانو څارویو په ځېرل شویو ګېډو کې شپه تېره کړه، خو همدا چې احمدشاه کندهار ته راغی د هغه ځای تود و پوست ژمی ده او د ده اوردو ته د هوساینې لامل شو.'

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو دېرشم څپرکی

شپږم یون (۱۱۶۷-۱۱۶۸) کال

د مشهد و نېشاپور نیول

احمدشاه د نېشاپور د پروسږني یانه (۱۱۶۶) تر راتګ وروسته او د نوموړي ځای د چارو د نیمګړي پرېښوونې له امله د زړه له کومې ناکراره و، همدا چې هوا ښه شوه پر (۱۱۶۷) کال بیاد پلازمېنې له سر تېریو سره وروخوځېد، یوشمېر سپرويې له سپارښتنې سره سم، هر یوه له ځان سره د کابل په تیږه دوه نیم چارکه چوون هم واخیستل چې نېشاپور ته له ورتګ سره سم یې د کلاتړوونکیو توپونو جوړو ونکیو ته ورکړي.

احمدشاه له هراته جام، لنګر او له هغه ځایه مشهد ته لاړ او ښار ته نږدې د جلوایي سېمه یې اډه وټاکله. دا مهال د ړانده شاهرخ (د میرزا رضا قلي زوی او د نادرشاه خوراسانی لمسی) خپلچاري نایب السلطنه «امیرعلم خزیمه» په مشهد کې نه و او کوم لرې ځای ته لاړو، د نوموړي خپلسریو چارواکیو شاهرخ له احمدشاه سره جګړې ته اړ ویست او جګړه ونښته، خو پرګنو شاهرخ ځانسپارنې ته وهڅاوه، دی هم د احمدشاه اوردو ته راغی او د خپل اړوند والي او غوړ نهوني څرګنداوی یې وکړ. احمدشاه دخپل پخواني سیاسي چلند له مخې شاهرخ ونازاوه او د ځان له خوا یې د مشهد نایب الحکومه وټاکه. وروسته احمدشاه مشهد ښار ته ورننوت؛ د چارو پر سمون لګیا شو او افغان نورمحمد خان یې په ښکاره د شاهرخ مرستیال، خو په مانا کې د خوراسان ولایت د بشپړ واک خاوند وټاکه. په ملکي جوړښت کې یې هم د جام، باخرز، خاف، تربت و ترشېز

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېمې لەمشهدەبېلې او د هرات اړوند یې ډېرې.

احمدشاه لە دغه ځایه د کندهار د ځواکونو کوماندان« شاد پسند خان » له پېنځو زرو سپرو سره د شاهرو د ، بستام و سبزوار د نیولو لپاره ولېږه، نوموړی د خپلې دندې تر بشپړولو وروسته دمشهد لوېې چاونۍ ته راستون شو. د ځینو د وینا له مخې په دغه یانه کې د شاه پسند سپرو ډلو د خزر د کڅونو د خپلواک واکمن حسن خان کاجار له ځواکونو سره د «مزینان» پردښته په ناڅاپي توگه ټکر وکړ، تر دې پېښې وروسته احمدشاه له مشهده ووت او د نېشاپور پر لوري روان شو، همدا چې نېشاپور ته ورسېد، عباس قلي بیا ناڕامه شو او احمدشاه د افغاني، یا د سلطان محمد د وینا له مخې د پېرنگي کارپوهانو په مرسته یو لوی توپ جوړ کړ. که څه هم چې د احمدشاه په اوردو کې د اروپایي کارکوونکیو شته والی له منلو لرې ښکاري، خو دا سمه ده چې ده د نېشاپور نیونې او د پروسېرن سپکاوي د لرې کولو له پاره درون توپ جوړ کړ. احمدشاه هوډمن و چې د خوراسان له څنگه دا ازغي لرې کړي، په دې توگه د ډوالونو جگړه پیل شوه او د دغه درانه توپ په مرمیو « چې د ځینو مبالغه خوښوونکیو مؤرخینو په وینا یې یوه مرمۍ د کابل په تیږه دوولس نیم منه کېده » د ښار کلکې سېمې ونړول شوې. نېشاپوریانو « چې له پخوا راهیسې یې له احمدشاه سره د جگړې هوډ نه و » عباسقلي خان سپارنې ته اړ ویست، ده هم له خپلو وسله والو سره ځان وسپاره، خو له بده مرغه چې د ښار د پوځي ځایونو غوره برخې ړنگې شوې وې. په هر ډول، احمدشاه چې زړور مېړونه یې روزل، عباس قلي یې هم و نازاوه؛ د ځان له خوا یې د نېشاپور پر حکومت وټاکه؛ د هغه تېرې غزني ته راوست او په خپله پر ۱۱۶۸ کال د هرات پر لار کندهار ته لاړ.

تر دې وروسته احمدشاه د کورنیو چارو د سمون له پاره ښه وزگار شو ځکه چې ده د اته کلن کړاو په ترڅ کې خپله ستره سلطنتي دنده چې تر افغان ملي بیرغ لاندې د افغانستان د ځمکو سیاسي او اداري یووالی و، په ښه توگه بشپړه کړه، اوس چې له جیحونه تر عمان او له ستلجه تر سیستان پورې ده په هېواد کې گڼل کېدل، هاغه مهال رارسېدلی و چې احمدشاه په کراری سره د خپلو اته کلنو هڅو پایله ترلاسه کړي.

هېره دې نه وي چې احمدشاه په خپله دغه جغرافیایي نقشه کې د هېواد یوه غرنۍ سېمه (بلورستان) چې اقتصادي ارزښت یې نه لاره؛ هېره کړې وه، ځکه چې له څو پېړیو راهیسې، له گوډ تیمور پر ته چا د افغانستان د دغې پر زړه پورې سېمې یادونه کړې نه ده.

احمدشاه تر (۱۱۷۰) کال پورې له پلازمېنې (کندهار) ونه ووت او پر اداري چارو بوخت و، خو د پېښو بهیر تر دې نور کرار پرې نه ښوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم برخه

دوه دیرشم څپرکی

اووم یون (۱۱۷۰) کال

د پنجاب و کشمیر سمون، د ډیلي نیول

احمدشاه د دولت لوړ پازي چارواکي ژر، ژر له خپلو دندو څخه نه لري کول، موږ د احمدشاه مهال داسي خبري پېژنو چي دده د پاچاهی تر پایه یې هغه واک چي لارویې ساته، لکه اشرف الوزرا شاه ولیخان چي شپږویشت کاله لومړی وزیر او سردار جانخان همدومره موده د افغاني اوردو لوی سپاه سالار و.

که یو رېښتین و ازمېیلی چارواکی به د دندي په ترڅ کي مړ شو، احمدشاه یې زوی یا ورور پرځای ټاکه، په همدي توګه چي د پنجاب افغاني نایب الحکومه معین الملک میرمنو مړ شو، احمدشاه یې ځای دده زوی «میر مؤمن» ته ورکړ، نوموړي د خپلي هوښیاري مور «مغولاني بېګم» واوښي خواجه موسی په مرسته د غه ستره پازه پرمخ بوتله، خو د میرمؤمن ژوند لنډو او تر مړيني وروسته یې د لاهور د سترو چارواکیو او مغولاني بېګم ترمنځ شخړي پیل او د حکومت چاري ګډي وډي شوي، احمدشاه له کندهاره د سپاه سالار جانخان ورور «امان خان پوپلزی» د نایب الحکومه په توګه ټاکلی ورولېږه خو د نوي حاکم ترور رسېد و پوري ناخوښیو چارواکیو، لکه د پخواني نایب

(c) ketabton.com: The Digital Library

الحکومه مرستیال طره باز خان، پوځي کوماندان بکاري خان رستم جنګ، د نایب الحکومه زوم خواجه موسی احراري، د نواب عبدالصمد خان زوی عبدالله خان سیف الدوله او ځینو نورو دومره او تا ترخه کړي وه چې امان خان یې له سمولو بېجوکې شو، د دغه تاو تریخوالي یو ستر لامل د هند د دولت وزیر احمدشاه ګورګاني د امیرالامرا، د اصف جاه د لمسي او د خان پېروز جنګ د زوي شهاب الدین عماد الملک غازي الدین خان بهار پېروز جنګ[1] پټې لمسونې وې.

په هند دربار کې د غه وزیر ستر اغېز لاره او د هندوستان شاهنشاه «دویم عالمګیر» یې د قلم غوندې په ګوتو نڅاوه.

همدا چې غازي الدین په پنجاب کې اوبه خړې ولیدې، د کبانو نیول یې پیل کړل او سید جمیل خان یې له پوځي لښکر سره لاهور ته واستاو؛ د میرمنو مور یې په دوکه او تګې یرغمل او نومیالی بلواګر «آدینه بېګ» یې ومانه او پوځي مرسته یې ورکړه، چې هغه بیا پر (۱۱۷۰) کال د هندوستان د شاهنشاه له لښکرو سره لاهور ونیو او د درېیو مېلیونو روپیو په ورکولو د هند د دربار حکمران شو. سربېره پر دې غازي الدین وکړی شول چې په کشمیر کې افغاني مستوفي «سکجېون» د خپل دولت پر وړاندې د روهې ته راکاږي، سکجېون د مېلمستیا پر شپه د کشمیر نایب الحکومه او پوځي کوماندان «کوچنی خواجه» په ناځوانۍ سره بندي او وواژه او ځان یې د ډیلي له خوا نایب الحکومه وټاکه. احمدشاه چې پر له پسې یې دا خبرونه اخیستل پر ۱۱۷۰ کال یې په کندهار کې پوځ «تیارسئ» او سمدلاسه د پوځیانو او نیم پوځیانو راغونډېدل پیل شول. احمدشاه داځل پرغز نیولی و او غوښتل یې ژر تر ژره بلواځي ته وروړسېږي، ځکه یې د

---

(۱) غازي الدین زړور، ژیړوه، شاعر او ښه لیکوونکی، خو مرستهیری او حق ناپېژندونکی سړی و او د ګمې او نامه ډېر وږی و. ده سربېره پر دې چې له خپل مرستندوی ابومنصور صفدرجنګ سره چې د هند په دربار کې یې دده پلوي کوله، له پاچاه سره هم پټ پرې کړ. هندي احمدشاه دی خپل وزیر وټاکه، خو نوموړي مرهټیان له شاه سره جګړې ته راوبلل؛ په سکندره کې یې ولوټه او د پاچاه مور یې ړنده کړه، وروسته یې له خپل نوي لاسپوڅي پاچاه «دویم عالمګیر عزیز الدین محمد» سره هم همدا ناوړه چلند وکړ. د نوموړي دغو کړنو له یوې خوا د هند د اسلامي دولت د ړنګولو، مرهټیان زړور کړل او له بلې خوا یې پاچاه د پردیو د هر ډول ملاتړ و مرستې راکاږلو ته چمتو کړ، خو همدا چې غازي الدین د افغان احمدشاه له خوا وشړل شو، بیا یې ښه ورځ و نه لیده؛ د نړۍ له چارو یې لاس واخیست او د دوولسمې هجري پېړۍ په پای کې په یوه پټ وتپلو ډېر خلیک له نړۍ نه لاړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخوانیو یونونو پر توپیر ، د بلوچستان لارونیوه او د لارو پر ناورتیا سربېره د بلوچستان له شمالي سېمو څخه سند ته واوښت[1] او چې له اندسه تېر شو ، مخامخ په لاهور ورغی. دا مهال آدینه بېگ د پېښې پر ارزښت وپوهېد او لیدل یې چې هند دولت و وزیر غازي الدین له احمدشاه سره د جنګېدو متره نه لري ، نو سملاسي تېښته یې د هوښیارۍ کار وګاڼه: لاهور یې خوشې کړ او د هانسي د ښوال خواته لاړ ، خو احمدشاه یوازې د پنجاب سمون نه غوښت ، د هغه هیله دا وه چې د ډیلي دربار له ناوړه څېرو څخه پاک او د هند شاهنشاه لاړې ته له راوستو سره ، پیاوړی هم کړي چې د خپل هېواد ساتنه وکړای شي او د هند ناوړي پنجاب ته رانه شي ، ځکه د لاهور و پنجاب تر ځغلنده سمون وروسته بیا له ستلجه پوربووت ، دا مهال د «نورالدینخان بامېزي» ترمشرۍ لاندې کشمیر ته تلونکی لښکر مخ پر شمال روان و ، همدا چې کشمیر ته ورسېد ، بلواګر یې وشنل ، مستوفي سکجېون یې ونیو او بندي یې لاهورته ولېږه او په خپله څه موده د هغه ولایت د سمون له پاره پاتې شو.

هند دربار له ستلجه د احمدشاه له راتېرېدو څخه خبر شو ، خو ویې نه غوښتل ، یا یې ونه شو کړای چې مخنیوي ته راوړاندې شي ، ځکه یې د هرکلي لار ونیوه او تر ټولو مخکې د هند افغاني مشرانو د پر تاوده ښکارېدل ، له دې ډلې څخه د اصالت خان یوسفزي زوی « نجیب خان - نواب نجیب الدوله بهادر » چې د وزیر غازي الدین له خوا له پوځي ځواک سره د جګړې له پاره رالېږل شوی و ، د کرنال په سېمه کې له احمدشاه سره مل شو. [2] نوموړی زړور سړی او د هند په افغاني نومیالیو سرونو کې ګڼل کېده ، له

(1) Afghanistan From Darus to Amanullah. د سرجارج مکمن لیکنه ، د لندن چاپ ، ۱۹۲۹ ، ۶۴-۷۶ مخونه.

(۲) په پیل کې نجیب الدوله د روهیله له مشرانو حافظ رحمت خان و دوندي خان سره په مراد آباد کې اوسېده او څه ځای او نوم یې نه لاره ، د هندي احمدشاه وزیر « غازي الدین » د ډیلي ته راوغوښت او خپل سیال ابومنصور خان صفدرجنګ ته یې مخامخ کړ. د هغو جګړو په ترځ کې چې وشوې نجیب خان ، ابومنصور دې ته اړ کړ چې او دې ته پر شا شي ، تر دې وروروسته « نجیب خان د نجیب الدوله و اقطاع بهترګده نوم وګاته. وزیر غازي الدین دی هند ته د افغان احمدشاه د لښکر غځونې پر مهال ، مخنیوي ته ورولېږه ، خو نجیب الدوله د جګړې پر ځای احمدشاه ته له درناوي سره ورغی ، احمدشاه هم دی په ډیلي کې د هندوستان امیرالامرا (د پوځي ځواکونو لوی کوماندان) وټاکه. نجیب الدوله د ژوندانه تر پایه ددې لوېې څوکۍ څښتن و. دی سپېنزری او زړور سړی و او د ډیلي د دښمنو او مرهټیانو په جګړو کې یې څرګندې اتلولۍ وکړې. د جهانو نومیالی مشر « سورج مل » چې دهندوستان د اسلامي سلطنت لوی دښمن او د مرهټیانو پلوی و ، هم په پای کې د نجیب الدوله له خوا ووژل شو او ځای یې زوی « جواهر سنګ » ته پاتې شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدي امله د احمدشاه له خوا د هندوستان دولت سپاه سالار وټاکل شو، ده د «پاني پت» په جګړه کې د هند د نورو افغاني مشرانو په ګډون، زيات کړه چې افغاني وينه يې په رګونو کې چليږي.

احمدشاه له ډيلي نه دبرش ميله لرې وچې په «بسونيت» کې يې وزير غازي الدين د هند دولت په نامه هرکلى وکړ او د ډيلي د سياسي تېروتني ښنه يې وغوښته، احمدشاه د هند ولت دد غه پوځي لښکر غځوني د لګښت تاوان لنډولو ته راوباله، خو وزير خپله بې جوکتې وښوده او احمدشاه مخ پر ډيلي وخوځېد.

د ډيلي په پنځلس ميلى کې د هندوستان شاهنشاه دويم عالمګير «محمد عزيزالدين» د احمدشاه ليدو ته وروړسېد او احمدشاه د جمادى الاول پر (۷) د جمعې پر ورځ پر ډيلي ښار ورننوت، دويم عالمګير چې د افغانستان له شاهي کورنى سره يې خپلوي ښه ګڼله، ځکه يې دخپل ورور شاهزي اعزالدين لور نکاح په ځانګړي سلطنتي دود له شاهزي تيمورشاه سره وتړله. احمدشاه د هند د چارو د سمون له پاره، د هېواد لوى وزارت د پخواني وزير الممالک قمرالدين خان زوى نظام الدوله[1] ته ورکړ او افغان نجيب الدوله يې د هندوستان سپاه سالار وټاکه.

احمدشاه يوه مياشت وخو ورځې په ډيلي کې مېشت و او له ښه مرغه دغه پلازمېنه چې اتلس کاله پخوا يې د نادرشاه د اوردو له لاسه د هنديانو په وينا دوه سوه مېليونه روپۍ تالا شوې وې، دا ځل د احمدشاه د پوځي سمون تر سيوري لاندې بشپړ وساتل شو او له دېرش زريز افغان اوردو نه يې چې تر سېزونکي لمر لاندې يې سلګونه ميله لار وهلې او اوس يې ددوى په ګروهه د نيول شوي هېواد د پانګو منځى او زېرمه په لاس کې وه؛ هيڅډول زيان ونه زغامه، خو په خواشينى سره چې د کرکې جتيانو له سېمو نه ډيلي ته د افغاني اوردو تر راستنېدو وروسته، د ډيلي د ځينو بدغوښتونکيو د لاسوهنو او د اوردو له امله داحمدشاه پرهوډ سربېره دغه او تا بل ډول شوه.

(۱) نظام الدوله د هند د وزير الممالک (صدراعظم) اعتماد الدوله قمرالدين خان زوي دی. پلار يې د بهادر شاه او فرخ سير له مهاله ترمحمد شاه ګورګاني پورې د هندوستان له لويو چارواکيو څخه و، په خپله هم د احمدشاه ګورګاني له خوا يو ځل وزارت او بل ځل د هندوستان اميرالامرا رتبې ته رسېدلى و او دا دی يو ځل بيا د افغان احمدشاه له خوا د هند پر وزارت وټاکل شو. خو د دغه يوګړي شمېرپيسې هم داحمدشاه دولت پانګې ته ورکړ شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ډهلي کې د احمدشاه د اوسېدو په ترڅ کې د هند گوښه شوی وزیر غازي الدین د دویم عالمگیر له زوی شاهزي هدایت بخش او د هغه له زوم میرزا بابر سره د افغاني مشر جانباز خان او یوې پوځي ډلې په ملتیا د مالیو راټولولو په نامه فرخ آباد ته لاړ. د هغه ځای والي سردار احمدشاه بنگښ د احمدشاه په نامه سرې او شتمنۍ ورکړې او غازي الدین او دې ته لاړ، دا ودې والي شجاع الدوله په سربرید کې جگړې ته چمتو شو، خو روهیله افغان سعدالله خان پرې نه ښوو او د پنځوسو زرو روپیو ورکړې ته یې اړ ویست. غازي الدین پر راستېنېدو په فرخ آباد کې تم او احمدشاه ته یې ورتگ وځنډاوه. له بلې خوا احمدشاه لیدل چې د هند سلطنت چارواکیو د لاسوهنو له امله « په ځانگړې توگه » له سهیله ترگواښ لاندې دی.

د احمدشاه سیاسي تگلارې غوښتنه کوله چې د افغاني گټو د ساتنې له پاره، د هند اوسنی دولت پیاوړی او تر ملاتړ لاندې یې ونیسي، ځکه یې د هغه د دښمنو د ځپلو پریکړه وکړه. هندیان حق لري چې د احمدشاه له دې کړنې څخه ناخوښي څرگنده کړي او گرمه او پړه پرې ورواچوي چې ولې یې د هندوستان پاچاهي له یوې ورستې او مخ پر ړنگېدو کورنۍ څخه یوه بل پیاوړي لاس ته ونه لېږدوله. کېداي شي چې افغان احمدشاه د هاغه مهال افغانستان د ختیزو ولایتونو د اوتاله په پام کې نیولو سره سم، همدا سیاسي چلند وړ گڼلی، سربېره پر دې یې د پاچاهۍ له گدۍ څخه د یوه داسې پاچاه راغورځول چې د ه ته یې ځان سپارلی و، له مېړانې لرې گڼل، په ځانگړې توگه چې په خپله یې هم پر افغانستان پورې د هندوستان تړل نه غوښتل.

احمدشاه د جمادی الاخر په پیل کې له ډهلي نه راروان شو او د ډهلي له ډېرش میلۍ څخه یې د جټانو له خوا د نیولیو کلاوو پر بیا نیونه پیل وکړ او د « دیلم گدهـ » چاونۍ او « مېترا » منځي تر نیولو وروسته د « اگرې » تر شماله مخکې لاړ. د احمدشاه اډېره اکبر آباد کې وه او سپاه سالار یې د جټانو په سېمو کې وراندې تلو چې له هندیانو نه افغاني اوردو ته « کالیره » ناروغي خپره شوه. احمدشاه چې دښمنان یې مات کړي او ډارولي وو، مخ پر شمال وخوځېد. د هندوستان پاچاه او سپاه سالار نجیب الدوله د ډهلي ترڅنگ د « تالاب مقصود » په سېمه کې هر کلي ته ورغلل. دا مهال د محمد شاه گورگاني مېرمن « صاحبه محلّ » له خپلې بن« ملکه زمانی » سره چې ترور لور یې هم وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د ډيلي ژوند يې تريخ ګاڼه، له افغان احمدشاه نه غوښتنه وکړه چې ل لور سر يې واده وکړي، احمدشاه دا غوښتنه ومنله او د منشي غلام حسين په وينا تر واده وروسته يې ناوې، خواښې او ملکه زماني ګرد سره کندهار ته بوتلې.

احمدشاه تر لږ ځنډ وروسته له ډيلي نه افغانستان ته راوخوځېد او چې د ستلج کڅوونو ته راورسېد، «عبدالصمد خان ممن زی» يې د هغه ځای «سرهند» پر حکومت وټاکه چې پنجاب تر اويو اخوا استازی او مخکښ ولري. همدا راز يې په لومړي دوآبه کې «د ستلج وبياه ترمنځ» افغان سرفراز خان حاکم وټاکه او د ملتان نايب الحکومه توب يې د هغه ځای د پخواني نايب الحکومه زاهد خان زوي شجاع خان ابدالي ته وسپاره.

احمدشاه لاهور ته تر رارسېدو وروسته پردې پوهېده چې د سيکهانو ځينې نوې منځته راغلې ډلې بيا بلوا او ورانی غواړي، نو شاهزی تيمور يې د پنجاب، ملتان و سند د نايب الحکومه په توګه وټاکه او سپاه سالار جانخان ته يې دنده ورکړه چې د «امرتسر» د بلواګرو سيکهانو غورونه تا وکړي. بلند خان سدوزی يې هم د کشمير حکومت ته ولېږه او نورالدين يې راوغوښت. احمدشاه تر دغو چارو وروسته «د ۱۱۷۰ کال پای» چې يو لوی هېواد يې د پاچاهی تر سيوري لاندې راوستی و، پېښور ته راغی او د کابل له لارې کندهار ته راورسېد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم ډېرشم څپرکی

اتم يون (۱۱۷۳-۱۱۷٤) کال

د بلوچستان د نايب الحکومه «نصير خان» ګواښ، د پانيپت جګړه، د هندوستان نيول

احمدشاه چې پر (۱۱۷۰) کال له هندوستانه راستون شو، د افغانستان په ختيزو ولايونو کې ژوري پېښې منځته راغلې. کندهار ته لا د احمدشاه د راتګ يوه مياشت نه کېده چې پنجاب بلوا پيل کړه (۱۱۷۰)، دامهال د پنجاب و هندوستان په سياسي او تاکې د دوو بلواګرو کړنو ځانګړې اغېز لاره، دا دواړه چې پر موخو يې سربېره اخلاق هم سره ورته وو، هماغه د هند ګوښه شوی وزير د پيروز جنګ زوی غازي الدين او نوماند آدينه بېګ وو. د هند و پنجاب ډاغو ورځو او تا ددوی د غوښتنو د پلې کېدو له پاره خورا چمتو وه، په دې مانا چې پنجاب له څه مودې راهيسې د «سيک» د نويو توکېدليو ډلو اورني ناتار ګواښه. سيکانو د مذهبي تاو تريخوالي ترخمار لاندې لويه تولنه جوړه کړې وه او دا چې د دغه نوي زېږېدلي مذهب[1] ما نيز اغېز مخ پورته او د خپلو پلويانو

(۱) «نانک ګرو» د سيک مذهب بنسټ اېښوونکی د نهمې هجري پېړۍ پر پای د راوي په کڅونو کې وزېږېد، د بېديان د پوړ او د کهتريانو د ډلې اړوند و چې لومړی يې د افغاني شاهنشاه ابراهيم شاه ------>>

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عقل ځای یې نیولی و، ځکه نو دا پله د هر هغه څواک جګړې ته د سرسپارنې تر بریده چمتو وه چې له خپل مذهب سره یې په ټکر کې لیده.

د معین الملک میرمنو او د هغه د زوی میرمومن د حکومت پرمهال سربېره، د دې دلې په اړه د هغوی د کارکوونکیو د کلک چلند له امله سخت غبرګون منځته راغی چې دوی یې پاڅو وچاودون ته چمتو کړل. احمدشاه چې له پخوا نه د سکالو پر ارزښت پوهېدلی و، وروسته تر دې چې د روغې جوړې سیاست بنه پایله ورنه کړه، د زور لاره یې ونیوه او د پنجاب پوځي ځواک ته یې واک ورکړ چې په امرتسر کې د هغوی ځالې ړنګې او په وسله واله توګه یې د بلوا مخه ونیسي. سیکانو دا غبرګون ومنلی و او د خپلو موخو له پاره یې ځان چمتو کاوه، دا مهال آدینه خپله سیاسي او پوځي ورتیا سیک ډلو ته وړاندې کړه، سیکانو په خوښۍ واخیسته او د جګړو په ورځو کې یې د هغه کوماندانې ومنله، آدینه وکړای شول چې سیک وسله والو لښکرو ته پوځي پیاوړتیا وروبښي.

سپاه سالار جان خان وغوښتل چې آدینه له سرې لارې مات کړي، ځکه یې هغه د پنجاب د نایب الحکومه شاهزي تیمور له خوا د دوآبې (د تسلیج وبیاه ترمنځ) پر حکومت وټاکه او «لکي ځنګل» ته یې رسمي فرمان ورواستاوه. آدینه هم د ورې لېوه په څېر په

--------->> دولت خان سره د خوارو د کارکوونکي او زېرمه وال په توګه کار کاوه او وروسته څېله شو.

نانک د خدای پر یووالي، د محمدي شرعې پرچارو له یوه کالیوت نه دار وا وتلو او بیل ته یې پرنښو تلو، مزیو، دیوتاو د مخلوق په توګه د هندوانو پر دېوانو ګروهن و. حلول و یووالي بوتان ویو تعونونه او شراب و د خوک غوښه یې نه منل او د ژوبو ږیرول یې نه خوښول. تسبیح یې په لاس کې او زنار یې پر غاړه و. د پنجاب دجتانو (کلیوالو) په ژبه د نانک ټول شعرونه لاربښوونې او تر ډېره د خدای د جل جلاله د لویوالي او سپېڅلتیا او همدا راز د ځمکو او آسمانونو د یووالي په اړه دي، نانک وايي: نبیان، ولیان، او تاران له رښتیني بنده ګۍ نه یشپېږ تابه ته رسېدلي او هر څوک چې وغواړي له دې لارې یشپېږ پیدای شي. تر نانک وروسته یې تګلار واوبښته او مریدانو یې دغو بنې خوړل، په مذهب کې غلو او حلول ته ګروهېدل پیل کړل او ان د نانک لمانځنه یې ونیوه.

پرلسمه پېړۍ د نانک ګروهنو ډېر شول او پریوولسمه یې بهلارې پیل کړه. د نانک وروستي له مذهبي لاربښوونې نه د سیاست ډګر ته ورننوتل او د سمو چرېښتونو لکه د زېرمو، غوجلو، وسلو، سرتېریو، کارکوونکیو او ګیو د چارو پر سمبالتیا لګیا شول. ملګریو یې د خلیفه په لارکې بلهارې او دغه د زېرمې له پاره غلا خپله فریضه وګڼله. له همدې امله سیکان د جوګي او ځواک خاوندان شول دا ددوې شعار و چې په غوره پېښه کې سره راټول شي؛ نذر ورکړي؛ په ګډه د موخې د لاس ته راوړلو له پاره (ګرو = خلیفه نانک) ته دعا ورایې او پرېکړه وکړي، دغې ګروهې ددوی په ستړو سیاسي او پوځي ګامونو کې څرګند اغېز لاره.

پریوولسمه پېړۍ د نانک خلیفه «تېغ بهادر» د عالمګیر په امر ووژل شو او نور ډېر ملګري یې د بهادرشاه او فرخ سیر پر مهال ووژل شول.

سیکانو ان په دغه پېر کې د نانک په نامه پیسې چاپ کړې. پر دوولسمه پېړۍ افغان احمدشاه هم وټکول، تر احمدشاه وروسته سیکانو په پنجاب، کشمیر و پېښور کې پر منځتګ وکړ او یو دولت یې جوړ کړ، تر هغې چې له انګریزانو سره مخامخ شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیرته ومانه او په دوآبه کې یې پرخپل کار پیل وکړ، خو سپاه سالار چې دی لاهور ته راوغوښت؛ سرغړونه یې وکړه، سپاه سالار لښکر وېستلو ته اړ شو، آدینه مخکې د سیک په لښکرو دوآبه په ځانګړې توګه «جالندر» لوټلی و، تر دې وروسته د افغاني پنجاب حکومت و سیک بلواګرو ترمنځ جګړه ونښته، احمدشاه د خپل سپاه سالار پر پوځي پوهه دومره ډاډه و چې د هغه د ځو له امله یې د سیکانو د چارو د پای هیله لرله او په خپله په کندهار پلازمېنه کې پر هېوادنیو کارونو بوخت و.

خو د هند دولت ګواښ تر پنجاب ستر و، د اورنګزېب د پاچاهي په پېر کې «سېواجي» نومي سړی د هند په سهیل کې د مرهټیانو د حکومت بنسټ کېښوو، د غه حکومت د اورنګزېب تر مړینې وروسته «چې د هندي بابریانو د کورنۍ پر ځـېدل پیلېږي»؛ په چټکۍ وده وکړه، تر هغې چې لا د پرش کاله تېرنه وو چې مرهټه حکومت نېژدې د سهیلي هند ټاپو وزمې ونیو او نن یې پاچاه «بالاجي پیشوا» د ټول شمالي هند د نیولو خوب لیده، په دغه ترڅ کې غازي الدین د خپلې وندې تر سره کول پیل کړل.

غازي الدین چې ډېلي ته د افغان احمدشاه د (۱۱۷۰) کال تګ پر مهال د پیسو د راټولولو په نامه په فرخ آباد کې اوسېده او احمدشاه ته یې له ورتګه سرغړاوه، افغانستان ته د احمدشاه تر راتګ وروسته یې د خپل پاخه منطق په مرسته احمدخان بنګښ وغولاوه چې د هند د سپاه سالارۍ په هیله له ده سره مرسته وکړي او هم یې د دکن مرهټه ځواکونه مرستې ته راوبلل چې د هغوی په مټ د هند وزارت و دولت لاس ته راوړي. غازي الدین د خپلو موخو د ګټلو له پاره د مرهټیانو حکومت وهڅاوه چې ډېلي او د نجیب الدوله او شجاع الدوله ټولې اړوند سیمې ونیسي او همدا راز یې تر اباسینه پورې ټول شمالي هند و افغاني ختیز ولایتونه د پرمختګ له پاره د ورسیمو په توګه ورته وښودې، سربېره پر دې یې د ډېلي په سهیل کې جټان او په لویدیځ کې راجپوتان چې د منځني هند ستر ځواکونه وو دغه کار ته وهڅول. د غازي الدین د سیاسي هلو ځلو لمن له یوې خوا تر «اوده» ولایت پورې او بل خوا په پنجاب کې د آدینه بېګ له لوري غځېده، خو په اوده کې یې د نواب شجاع الدوله د پوځ له کبله ماتې وخوړه.

پر (۱۱۷۲) کال «پیشوا» د شمالي هند د نیولو له پاره پنجاب ته د پلیو، سپرو او توپونو یو لوی لښکر راولېږه چې مشري یې د پاچاه ورور «راګونات راو» (راګوبا) پرغاړه لرله او پرغازي الدین سربېره، سندیا، هولکر، جنګورا او د مرهټیانو ځینې نور لویان یې هم غړي وو. د جټانو سیمې ته د نوموړي اردو له راتګ سره سم، «سورج مل» د مخکښني ترون له مخې مرستې ته وروړاندګل راګوبا د ډېلي سیمو ته تر رارسېدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته د «جنګورا» تر مشرۍ لاندې يو لښکر کيڼ خوا د اجمير سيمو ته ولېږد، دويم لښکر يې د «سنديادتا» تر مشرۍ لاندې مخ پر پنجاب وخوځېد او لويه برخه له راګوبا سره د ډيلي منځې ته روانه شوه.

دا مهال د مرهتيانو اردو ټول منځنی هند وېرولي و او د جټانو او راجپوتانو ډلې چې د ډيلي په سهيل ولويديځ کې د دې سيمې ستري ځانګې وې له دوي سره په خوښه اويا هم د زور له لارې مرستې ته راوړاندې شوې، يوازې د هندوستان سپه سالار افغان نجيب الدوله د پلازمېنې ساتنې ته ملا تينګه کړه او د دېوالونو جګړه ونښته، ددغه لوی اردو پر وړاندې د سپاه سالار ماتې څرګنده وه، په ځانګړې توګه چې لا د پنجاب چارې ويجاړې او سمدلاسه د افغانستان د مرستې لار بنده وه. سره له دې هم نجيب الدوله دومره مېړنی ټينګار وکړ چې راګوبا ومنله که دی ډېلی خوشي کړي نو د کاله لوري ته لار به ورته پرانيستې پرېږدي. نجيب الودوله اړ و چې ډېلی پرېږدي او «سارنپور» ته لاړ شي. دده له وتو سره سم مرهتيانو ډېلی ونيو، څه موده وروسته اجمير ته لېږل شوی لښکر د ډيلی لويې اډې ته راستون شو، خو پنجاب ته تللي لښکر ي خورا ناګار وچټک روان و، همدا چې سرهند ته راغی د افغاني ساتونکيو سرتېرو يو دېوال يې مخې ته راڅرګند شو، دا خوراکوچنی پوځې ډله وه چې ستر ګه ترې نه سوزېده، خو هغه کوماندان چې ددوی لارښوونه يې کوله د هغه پېر يو زړور و کر کجن افغان و، دا سړی په سرهند کې داحمدشاه حاکم هماغه عبدالصمد خان ممن زی و چې په جګړه کې يې د مېړانې او زړروتيا له امله «لېونی» باله. د عبدالصمد مغول و هندوان نه خوښېدل او داحمدشاه دراڅرګندېدو په لومړيو کې يې ناصر خان خوشي او له خپل ملي ځواک سره يو ځای شو.

په هر ډول، جګړه پيل، افغاني ډله تارومار او عبدالصمد چې توره يې په لاس کې وه دجګړې پر ډګر يرغمل شو.

په سرهند کې د آدينه ځواکونه د مرهتيانو هرکلي ته راورسېدل او يو ځای له ستلجه تېر شول، افغان سپاه سالار جانخان چې د دښمن خوځښت يې څاره، د مرهتې اوردو د ډېرښت او سيمه يز دښمن (سيک) دشته والي له امله اړ شو چې د بشپړو سوچه افغاني اوردو د چمتو کولو له پاره له لاهور نه پرشاشي، ځکه له شاهزې تيمور سره «چارمحل» و «زين آباد» ته لاړ. سنديا په بيړه لاهور ونيو او پر شاهزې پسې يې واچول، سپاه سالار چې داحمدشاه له خوا د «شيرجنګ» په نامه غږ ورته کېده، دلته يې خپله ټوله پوځې پوهه او وړتيا وکاروله خوپوه شو چې د شمېر لږ والی يې د ساتنې مخنيوی کوی، ځکه پېښور ته پر شا شو او د مرهتيانو بې سرو پښو اوردو له سنده تر اټکه د اباسين ټول کيڼ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د ستلج ښې کڅونه ونيول او منځې يې ورتالا کړل.

سنديا، آدينه بېگ په پنجاب کې د مرهټيانو نايب الحکومه وټاکه، د دهمو منله چې د کال به اووه مېليونه او پينځه سوه زره روپۍ د ماليو پرځای د مرهټيانو خوندېښتې ته ورکوي. د مرهټيانو يو جنرال «پټهيل» له يو شمېر سرتېرو سره په اټک کې د اباسين سر بريد ساتو نکی وټاکل شو. بلواګرو سيکانو په پنجاب کې له هيڅ ډول وراني نه مخ و نه ګرځاوه.

تر دې وروسته سنديا له ستلجه پورېووت او د سارنپور لوری يې ونيو، ځکه چې غازي الدين له مرهټه جګړه مارو سره د نجيب الدوله جګړې ته تللی و او نجيب الدوله د انتربيدا پروند د ګنګ په کڅ (سکرتال) کې د هغه مخنيوی کاوه.

سنديانو غوښتل چې د نجيب الدوله له ماتولو سره د هند کار يو مخيز پای ته ورسوي. نجيب الدوله او افغاني روهيله سردارانو په لکنهو کې نوموړي موخې شجاع الدوله او د اودې نواب ته ورسولې او نواب يې پر اوده ولايت د مرهټيانو له يرغله ووېراوه او مرسته يې ترې وغوښته، شجاع الدوله هم چې راتلونکي ګواښ يې ننګيره او د مرهټيانو د مرستې ليکونه يې بې عبرګونه پرې ايښي وو، چټک له خپل پوځې ځواک سره د جګړې سيمې ته ورسېد او د نجيب الدوله لوری يې سم کړ.[1] تر دې وروسته د ذوالحجې خواوو ځواکونه لږ څه اندول شول خو چې سنديا د غازي الدين څنګ ته راغی، د مخامخ لوري تله يې سپکه کړه. له بله مرغه دا مهال پنجاب ته د احمدشاه د راتګ انګازې د مرهټه ځواکونو او افسرانو زړونه ولړزول او ښني يې ورېږد بدې.

---

(۱) شجاع الدوله د نواب عبدالمنصور صفدرجنګ زوی او په اوده ولايت کې د هغه ځای ناستی و او د دغه خدمت او نورو خدمتونو له امله چې د پاني پت په جګړه کې يې وکړل د ېر ژر يې د افغان احمدشاه له خواد فرزند خان او د هند رستم بل نوم د هند د عظمی صدارت له مقام سره وګاته، سربېره پر دې «کوړې چکله» نومې سيمه ورو ښل شوه. شجاع الدوله زړور و وينې خو ډېر ځان خوښی سړی و، له همدغه امله يې ځينې داسې کارونه وکړل چې د هند اسلامي دولت ته يې تاوان ور واړاوه. ده د خپل مشر تابه په پيل کې د خپل تره زوی محمد قليخان د حکومت پر سيمه «الله آباد» يرغل وړوړ، هغه يې ونيو او وېې واژه. کله چې د بنګال مشر مير قاسم له کمپنۍ څخه ماتې وخوړه هندي شاه عالم و شجاع الدوله ته ورغی، شجاع الدوله د هغه ترساتنې او له انګريزانو سره ترجګړې وروسته يې لا مله ميرونيو او شتمنې يې ترې ګرنهه کړه، شجاع الدوله ترماتې وروسته د خپل هېواد د بيا نيولو له پاره د انګريز ملګرتيا ته اړ شو، خو د نورو اسلامي ولايتونو د ساتنې پر ځای يې د پياوړي افغاني ولايت (کټرا) د نسکورولو تابيا وکړه او له انګريزي سرتېرو سره يې يو ځای تر ډېره هغه ودان ولايت ړنګ؛ نوميالی حافظ رحمت خان يې شهيد؛ فيض الله خان روهيله يې پسې واخيست او تول هغه لوری کهول يې بندي او وشانه. جنرال جانکين له فيض الله خان سره پخلا و پوازې رامپور و څو کرچنې ځايونه يې ورته پرې ښوول، خو شجاع الدوله د کټرا سيمه ونيوه او په ناروغۍ کې اودې ته راستون او ډېر ژر مړ شو. څرګنده ده چې د هغه زوي ميرزا اماني اصف الدوله هم د پلار له ستر هېواده څه ګټه پورته نه کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو احمدشاه دده غرد وو کلنو پېښو په ترڅ کې څېړنه وا وڅه یې کړل؟ احمدشاه د ډېلي د (۱۱۷۰) کال تر پایه وروسته نوی کندهار ته راغلی و چې پر ۱۱۷۱ کال یې د سیکانو او اډینه بېګ او وروپه . هرڅو مره که احمدشاه د سیکانو راتلونکی ګواښ اټکلاوه خو دا چې نوی کندهار ته راوسېدلی او دهرې یوختیاوې یې لرلې او له ډېلي څخه د سپاه سالار جانخان پر یوه او ورتیا د ادمن و مسدلاسه یې د پنجاب د چارو سمون هغه ته پرېښوو . پل کال (۱۱۷۲) احمدشاه په څپله پنجاب ته تګ په پام کې لاره او صدراعظم یې د ډېلي یې د مرهټیانو یرغل واورېد . د پوځي یانه یې یې لاربښوونه یې وکړه . خو دا مهال یې هم کړنې خوراشینونکې ستونزې پنجاب ته د ده د سالاسې تګ مخنیوی . دا لا په هغه څپلسرې وه چې د احمدشاه نایب الحکومه په بلوچستان کې پیل کړې وه . نصیرخان یو پیاوړی ، زړور افسر او د احمدشاه یو سرسپارلی جنګیالی و چې د خراسان و هند په جګړه یېزو هڅو کې یې د خپلې ربښتینوالې آزموینه ورکړې وه . خو د پېښو له امله په شخصیتونو کې د ګروهې او مرڅې اوړون کېدونکی دی . نصیرخان هم د پنجاب د چارو د ګډوډۍ ، د مرهټیانو د یرغل او د شاهزي تیمور و سپاه سالار د ماتې تر اورېدو وروسته خپله ګروهه واړوله او چمتو نه شو چې د ۱۱۷۲ کال په پوځي یانه کې چې احمدشاه پنجاب و هند ته په پام کې لاره ؛ ګډون وکړي . نصیرخان د خپل دغه کار و منځکښې آر له مخې د شپږ زریز بلوڅ لښکر د نه لېږلو په اړه احمدشاه ته لاسوند وښتنه ورانديې نه کړه او لا یې د احمدشاه د یوه پوځي افسر پر وړاندې چې ددې پېښې د جاجلو له پاره له کندهار درباره لېږل شوی و ، د ښمن چلند پیل کړ او د کلات په (۶۹) میلی شمالي سیمه کې « مستونګ » ته نږدې یې له ډېرو سرتېرو سره د احمدشاه دراليږلي افسر مخه ونیوه . نوموړي افسر د جګړې پازمن نه و او پر ته له یوې ډلې بدرګې پوځیانو بل څه ورسره نه وو . خو بیا یې هم و نه غوښتل چې بې جګړې وتښتي . د نصیرخان د ګنیو او چمتو لښکرو پر وړاندې د دغه افسر ماتې هرو ، مرو وه ، تر یوې جګړې وروسته افسر شاته ستون شو . نصیرخان د خپل دغه چلند د پایلې د څرګندېدو له پاره سمدلاسه په مستونګ کې مېشت شو .

احمدشاه ددې پېښې تر اورېدو وروسته غوسې ونیو او له شاهي دوولس زریز لښکر سره له کندهاره وخوځېد ، نصیرخان په مستونګ کې ناڅاپه د احمدشاه له برید سره مخامخ شو . دا زوړ پوځي چې په لومړه کې لوېدلی و ، خپل تول ځواک یې په جګړه کې وکاراوه . خو په زور مات او د کلات خواته په ناسمه ستنېدنه اړ شو . احمدشاه نصیرخان دمې ته پرې نه ښوو ؛ په بیړه یې وڅاره او په کلات کې یې ښار بند کړ . نصیر چې د پنجاب و هندوستان په شخړو پوه و ، دا یې منلای نه شوه چې احمدشاه به د هېواد ګردې ارزښتمنې چارې پرېږدي او د کلات غوندې بې ارزښته سیمه به تر ډېره چاپېره او یو مخیزه کړي ، ځکه یې په بشپړ زغم پرساتنه ټینګار کاوه ، د کلات د کلا کلکوالي چې درون پوځي ځای ګڼل کېده هم دده له ټینګار سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرسته کوله.

احمدشاه په خورا سره سینه له بناره راتاو شو او دیوالي جګړې یې پیل کړې، خو دا چې د پنجاب د ستونزې له امله ډېر اندېښمن و، له همدغه ځایه یې یوه کوچنۍ ډله سرتېري د نورالدین خان تر مشرۍ لاندې د پنجاب کرښې ته ولېږل او هڅه یې وکړه چې په دې توګه د شاهزي تیمور وسپاه سالار زرونه راجګ او سیکان و مرهتیان وډار کړي.

نصیرخان د احمدشاه له ښکاره سوړوالي نه ونګېر له چې له هغه سره هېو د پنجاب و هند اندېښنه نه شته او چې کلات یې نیولی نه وي بېوې خواته به هم لاړ نه شي. نصیرخان چې د احمدشاه پرجګړه یزو آرونو پوهېده، وېره یې لرله چې که احمدشاه په کلات کې وځنډېږي هرو مرو به یې مرستندوی ځواکونه له کندهاره ملګرتیا ته راشي، هله نو د کلات نیول او دده ځپل هرو، مرو دي، ځکه نو نصیرخان هڅه وکړه چې د احمدشاه په بدرګه کې دخپلو ملګریو افسرانو له لارې د سولې وړاندیز مخکې کړي. نصیرخان په دغه وړاندیز کې ومنله چې د پخوا غوندې به په بلوچستان کې ځان د احمدشاه نایب الحکومه ګڼي او په بهرنیو جګړو کې به له بلوچو لښکرو سره د افغاني اوردو د یوې څنډې په توګه برخه اخلي.

احمدشاه نصیرخان د هغه د پخوانیو هڅو او خدمتونو له مخې وبښه؛ د هغه وړاندیز یې ومانه او په خپله شمال خواته وخوځېد. (۱)

(۱) دا په بلوچستان کې د افغانستان دولت پر وړاندې د نصیرخان وروستی سرغړونه وه چې بیا نه ده وکړه او نه یې وروستنیو. نصیرخان تر دې وروسته چې احمدشاه ژوندی و او د تیمورشاه پرمهال چې دی ژوندي و، له مننې یې سرونه غړاوه. دزمانشاه پرمهال (۱۲۰۷-۱۲۱۷ هـ) چې د افغانستان دولت واوربدل چې د نصیرخان یو وراره د هغه د زوي محمود پر وړاندې لوېي او حکومت غواړي، د اشرف الوزرا شاه ولیخان د زوی مختارالدوله شیرمحمد خان تر مشرۍ لاندې یې بلوچستان ته یو پوځي لښکر ولېږه؛ سرغړوونکي یې کلکوګواښ او محمود یې پر نایب الحکومه توب ځای پرځای کړ. محمود د کابل دربار ته له شپږ زریز لښکر سره (د احمدشاه مهال له ار سره سم) راغی او څه موده وروسته خپلې دندې ته ولېږل شو.

پر (۱۲۲۲) کال چې شاه شجاع له کندهاره د بلوچستان پر لار سند ته لاړ، بیا یې محمود له خپل ورور مصطفی، خپلې مور او شپږ زریز لښکر سره هرکلي ته راووت؛ د درناوي څرګندونه یې وکړه او ډالۍ او تاکلي سرتېري یې وړاندې کړل. پر ۱۲۵۵ کال چې هند دولت افغانستان ته لښکرې راولېږلې، بلوچو یې مخه ونیوه او بریدیې پرې وکړ، خو په هغه جګړه کې چې انګرېزانو په کلات کې وکړه، له دې امله چې افغانستان کورنیو شخړو نېولی و او بلوچستان ته یې لاس نه رسېده، نو د بلوچستان والي مهراب خان ووژل شو. دا هماغه داستان دی چې قاسم علي د خپل منظوم کتاب یوه برخه له شاعرانه اغراق او ګنېو تېروتنو سره ورته بېله کړې ده. «کتلی شئ: د کابل جګړې، پېیلې (منظومه) چې پر ۱۲۶۰ کال ویل شوې او پر ۱۲۷۲ کال په اګره کې چاپ شوې»

انګرېزانو پر ۱۸۵٤ کال د محراب خان له زوی نصیرخان سره مخامخ ترون وکړ او تر ده وروسته یې زوی محراب د بلوچستان والي شو. د بلوچستان والي پر ۱۸۷٦ کال په کلات و کوېټه کې د انګرېزي هند د پوځیانو مېشتېدل، یو استازی او د اورګاډي پټلی او ټېلېګراف ومنل او په پای کې پر ۱۸۸۳ کال بلوچستان، برېتانوي بلوچستان شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا مهال ۱۱۷۲ هـ کال پای ته نږدې و. خو نورالدین چې له اباسینه را تېر شو او پنجاب ته د احمدشاه د راتلو انګازې ولولې جوړې کړې، دده وګړای شول چې بې خنډه د چناب کڅ ته ورسېږي او «وزیرآباد» ته ورګوز شي، ځکه چې دده د احمدشاه له لارښوونې پرته د مرهټیانو مخې ته ورتلل ورنه ګڼل، خو احمدشاه کندهار ته د بلوچستان تر لاتګ وروسته د بولان له تنګي څخه سند ته ورننووت او یو مخېز مخ پر شمال د اباسین ښیو کڅونو ته وخوځېد، له پښوړه یې سپاه سالار وشاهزی تیمورشا د هغوی له ملو سې تېر یو سره له ځان سره کړل؛ له اټکه واوښت او په وزیرآباد کې له مخکینی ډلې سره یوځای شو. دا مهال د احمدشاه د اردو شاتني ځواکونه د کندهار نیم پوځي ډلې وې چې دده له لارښوونې سره سم وروسته له کندهاره را خوځېدلې وې.

د مرهټیانو پوځي سربرید ساتونکي د احمدشاه د راخوځېدو د خبر ترا اورېدو وروسته یو مخېز د اندس له کڅونو لاهور ته پر شا شول. لاهور د مرهټي «سابا» په لاس کې و چې پر ۱۱۷۲ کال یې د آدینه تر مړینې وروروسته د هغه ځای ونیو. سابا هم د لاهور له ساتونکیو سر تېر یو سره د سندیا له ځواکونو سره د یو ځای کېدو له پاره، پر ستلج واوښت؛ سیکان هم پر ځای ساړه کېناستل او د پنجاب د بلوا لړه په خپله غلې شوه.

احمدشاه له خپل تولنه لښکر سره چې د رېګوني تولګي یې د برشو زرو جنګیالیو ته رسېدل د ۱۱۷۳ د صفر پر میاشت د پنجاب تر «قطب دري» مخکې لاړ او له هغه ځایه یې د سیند تر تېرېدو وروسته تر «جمنا» اخوا د «سارنپور» لارونیوه.

هندي مرهټیان چې پنجاب ته د احمدشاه په راتګ وپوهېدل، د پوځي یانه سمون یې پیل کړ، سندیا او غازي الدین چې په سکرتال کې د افغان نجیب الدوله پر کلابندۍ او د اودې له نواب شجاع الدوله سره پر جګړه لګیا وو، په بېړه یې له لوري سره د سولې خبرې پیل؛ سملاسي اوربند ټینګ او یو تر بله بېل شول. غازي الدین مخ پر ډیلي او سندیا د مرهټیانو دلومړي پوځ د کوماندان په توګه د احمدشاه د مخنیوي له پاره پنجاب ته روان شو.

غازي الدین چې ډیلي ته ورسېد د هندپاچاه دویم عالمګیر عزیزالدین یې په ځانګړې توګه له منځه یوړ او خپل ماما د عالمګیر وزیر نظام الدوله یې هم وواژه، پر ځای یې د اورنګزیب لمسی د کام بخش زوی «محی السنة» تش په نامه پر پاچاهي وټاکه او د وزارت تر نامه لاندې یې د هند دولت د چارو واګې په خپل لاس کې ونیول، تر شا یې د

مرهټیانو دویم پوځ د «هلاروهلکر» تر مشرۍ لاندې راوخوځېد او په ډهلي کې غازي الدین وجنګوراو پرځای یې جنګو والی ونیو. راګویا هم څه موده وروانده د مرهټیانو همواده ته راستون شوی و.

احمدشاه په سارنپور کې وچې سپاه سالار نجیب الدوله او د کترا د سیمې مشر سعدالله خان روهیله[1] له خپلو سردارانو سره، لکه: حافظ الملک حافظ رحمت خان او

---

(۱) سعدالله خان د افغان محمد علي خان روهیله زوی او د پوځ څانګې اروند دی. نیکه یې د فرخ سیر پر مهال د افغانستان له خیبر نه کترا ولایت (مراد آباد، بدوان، بریلي) ته راغلی، د دغه کهالي لویان د ده زرونه پر چې پر شاه عالم او بل حسن خان نومېده، شاه عالم د داود او حافظ رحمت خان په نومونو دوه زامن او حسن خان د دوندي خان په نامه یو زوی لاره. داود د کماون د راجا تر سپاه سالارۍ ورسېد او په پای کې د همه په لاس ووژل شو. د داود زوی علي محمد نومېده چې د سپاره تولي مشر پر رتبه د مراد آباد د نایب الحکومه د اکنو د عظمت الله خان قاضي زاده په مدرګه کې ونیول شو او څه موده وروسته یې له ډهلي دربار سره اړیکې ومونډل. د علي محمد ورتیا دې لامل شوه چې پښتانې افسرانو کې ومنل شي. ده په دغه جګړه کې چې د بارهه ساداتو د بلو اګرو پر وړاندې یې وکړه، د هند صدر اعظم قمرالدین خان له خوا یې د «نواب» لقب او پېښه زرېزه رتبه واخیسته. څه موده وروسته وزیر دې ګومه کړ او د دواړو خواوو ترمنځ جګړه ونښته، خو علي محمد خان د وزیر د مېرمنې «شولا پري» په منځګړیتیا سوله وکړه او د وزیر زوي میر صدرالدین یې زوم شو. علي محمد خان پیاوړي سرتېري راټول او د پلار وژونکی د کماون راجا یې مات او باج ورکولو ته یې اړ ویست.

د علي محمد خان د حکومت منځنۍ انواله وه. په دغه لانجه کې چې د هند د سپاه سالار ابومنصور صفدر جنګ له سر بو سره پېښه شوه، د هند پاچاه، سپاه سالار و صدراعظم په بنګده کې، د علي محمد خان جګړې ته وروواندې شول، په پای کې شاه له علي محمد خان سره سوله وکړه، دی یې په سرهند کې استوګنې ته اړ او کترا ولایت یې چې د علي محمد خان د حکومت سیمه وه د عظمت الله زوی فریدالدین ته ورکړ.

افغان احمدشاه چې لومړی ځل پر ستلج وراوښت، علي محمد خان له دغو شپو نه ګټه واخیسته او له سرهنده کترا ته راغی، د دغه ولایت ټولې سیمې، لکه: دارانګر، مراد آباد، سنبل، بریلي، شاهجهانپور او نورې یې ونیوې او خپلواک حکمران شو.

علي محمد خان هوښیار، جنګیالی او مدنیت روزونکی سړی و، دا نوالي ښار ده ودان کړی وچې له شجاع الدوله سره په جګړه کې ړنګ شو.

علي محمد خان د ۱۱۶۲ کال په شوال کې مړ او زوی یې سعدالله خان پرځای کېناست. د علي محمد خان نورزامن عبدالله، فیض الله، محمد باز، الله یار و مرتضی خان نومېدل. علي محمد خان، حافظ رحمت خان د وزیر، دوندی خان د سپاه سالار، ملا سردارخان د وسله تون د مشر و فتح خان د میرسامان په توګه ټاکلي او خپل زامن یې هغوی ته سپارلي وو چې دده تر مړینې وروسته د کترا په افغاني حکومت کې شخړه جوړه نه شي.

مؤرخ مرتضی حسین، هندي محمد شاه ته د علي محمد خان د ورتګ پر ورځ و او په خپل تاریخ «حدیقة الاقالیم» کې یې بېه داسې راښیي: د علي محمد خان جګه ونه، منځنی یږي، سپین پوستکی توره درې ګوتې اوږده ږیره، تر شونډو خړېیلی بریتونه، رانجه کړې سترګې او سپین کالي یې وو، خورا درون و ښاغلی ښکارېده چې پر مخ یې د دار و غم نښه نه برېښېده.

سعدالله د پلار پرځای تر ناستې وروسته لومړی نوی حاکم قطب الدین چې له ډهلي یې رالېږلی و، د جګړې پر ډګر وواژه، دویم د فرخ آباد حاکم قایم جنګ بنګښ چې یې لامله یې کترا ته لښکر راوستی و، د سعدالله پر وړاندې په جګړه کې مړ شو، دریم د هند سپاه سالار صفدرجنګ یې چې فرخ آباد ته یې د قایم جنګ د زوی احمدخان پر وړاندې لښکر رالېږلی و؛ له منځه بووړ. دده مشران وروڼه عبدالله خان و فیض الله خان چې د کندهار له درباره کترا ته راغلل« دوی د احمدشاه پر لومړي تګ له سرهنده کندهار ته ورسره تللي وو » د کترا مالیې پر دریو اړو مشرانو وروڼو وویشل شوې چې هر یوه ته د کال یو میلیون و درې سوه زره روپۍ ورټاکل شوې.

>>---------

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوی یې عنایت خان، دوندي خان و قطب خان د لسو زرو افغاني سرتېرو په ملتیا احمدشاه ته راغلل، خو شجاع الدوله د خپلو ځاني چارو له پاره اودې ته تللی و. احمدشاه له سارنپوره مخ پر ډېلي وخوځېد، سپاه سالار جانخان و شاهزی تیمور چې د مرهټیانو له لاسه یې زوونه لیدوره ډ ک وو، له لسو زرو سرتېرو سره د مخکښې ځواک په توګه وخوځېدل.

د ډېلي د لارې په اوږدو کې د سندیا تاځواکونه چې څه د پاسه اتیا زره تنه وو او افغاني سرتېرو ته ناست وو، جګړې ته راوراندې شول، سپاه سالار جهانخان پر ګوابښا ک یرغل پیل وکړ، سندیا هڅه وکړه چې ټینګ شي خو افغاني ځواک یې زړ د ورسوری کړ او د ډېلي ته نېږدې تر «بدنی د ګره» شاتنګ ته ار شو. جګړه لا روانه وه چې د احمدشاه اوږدو راورسېد او د ډېر ژر یې سندیا کلابند کړ. په ربښتیا چې سندیا زړور افسر و او په کلکه یې ساتنه کوله؛ په خپله له سرتېرو سره د جګړې پر ډګر ډلی شوی او تر وروستي سلګۍ پورې یې توره ووهله، خو څه ګټه یې ونه لرله چې احمدشاه د اورد لمبو غونډې له څلورو خواوو چاپېر کړې و؟ د جګړې پایله د مرهټیانو او سندیا تا د اوردو تولو ژنه شوه، په داسې ډول چې یوازې څو زره وتښتېدلی شول، او هغه تښتېدلي هم تر ۲۵ میلو پورې وځارل شول. دا لوی بری د ۱۱۷۳ کال په جمادی الاخر کې پېښ شو.

غازي الدین و جنګوراو چې په ډېلي کې د مرهټیانو د اوردو شاتني وو، د لومړي لیکې د تارومار پدو تر اوریدو وروسته یې بې ډیل وځنده ډېلي خوشې او مخ پر سهیل د

------›› سعدالله خان د پاني پټ په جګړه کې د احمدشاه په ملتیا غوره هڅې وکړې او په خپله پر ۱۱۷۵ کال له نړۍ نه لاړ، وروبه یې عبدالله خان، مرتضی خان والله یار خان لا پخوا مړه شوي وو. تر سعدالله خان وروسته مشري فیض الله ته پاتې شوه، څه موده وروسته د دې کورنۍ نومیالي لوبان سپاه سالار دوندي خان، وسله مشر ملاسردار خان و میرسامان فتح خان هم مړه شول او د فیض الله خان و وزیر حافظ رحمت اداري چارې درنې شوې، دامهال شجاع الدوله د کمپنۍ له سرتېرو سره پر کترا وروداننګل او تر جګړې وروسته ماتې خوړلی فیض الله خان «کماون خان» ته لاړ او حافظ رحمت د جګړې پر ډګر شهید شو.

وروسته تر هغې چې شجاع الدوله د کترا ودانۍ ړنګې او یو لوی ګهول یې یرغمل وځپلی و، او دې ته راستون او څه موده وروسته مړ شو.

خو حافظ الملک حافظ رحمت خان پر سیاسي چارو سربېره یو پوه سړی او د ښو اخلاقو خاوند و؛ په پښتو او پارسي یې شعر هم وایه: ارزښتمن کتابتون یې لاره او ډېر زامن یې دده د غوره روزنې ترسیوري لاندې شاعران و پوهان شول، لکه: نواب الله یار خان، نواب محبت خان، نواب مستجاب خان، نواب غلام مصطفی خان.

افغان احمدشاه د حافظ درناوی کاوه، خپل دوه لوی دښمن غازي الدین و سورج مل یې دده په غوښتنه وبښل او د پاني پټ تر جګړې وروسته یې «اتاوه» سېمه ده ته وروبښله. حافظ د ژوندانه پر (۶۷) کال د (۱۱۸۸) د صفر پر (۱۱) په میرانپور کې د جګړې پر ډګر شهید شو. د ژوند پېښو مینه وال یې د سیدالطاف علي« د حافظ رحمت خان ژوند» نومی کتاب چې د دوان په بڼه پر ۱۹۳۳ کال چاپ شوی، کتلي شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جتانو سېمې ته وتښتېدل. خو د مرهټيانو دويم لښکر د جمنا کيڼ اړخ ته په مکندره کې مېشت و.

احمدشاه له «بدني» څخه «نارنول» ته وخوځېد او د رسالې کنډکونه يې چې څه د پاسه پنځلس زره سپاره يې لرل د پلازمېنې د ځواکونو د کوماندان شاه پسند خان اسحق زي ترمشرۍ لاندې د مرهټيانو د دويم لښکر جګړې ته ولېږل، نوموړي جنرال د شپې په تياره ډيلي ته ورسېد او پر دويمه شپه له جمنا نه تېر او په مکندره کې يې ناڅاپي شبخون پيل کړ، په څو ګېنټو کې د دښمن ټول اوردو تيت او وږل شو او مشر يې «هولکر» له څو سوو سپرو سره وتښتېد. سمدلاسه د مرهټيو ځرک پاتې نه و خو لا تر اوسه يې ځواکمن دولت تر شا ولاړ و.

احمدشاه د دښمن ترماتې او دغه داوردو د زېرمو اولوښيو ترنيولو وروسته ډيلي ته ورننووت، همدا چې د راجپوت مشران له پېښې خبر شول، ژر يې احمدشاه ته خپلې ډالۍ او غوښتنې ورولېږلې، په دوی کې د «جيپور» و «مارواړ» راجان تر ټولو لومړي شول، جتيان هم غلي وو اود مرهټيانو د ملګرتيا يې څه نه ويل، خو احمدشاه غوښتل چې د جتيانو غوړونه تاو کړي نو يو لښکر يې د دوی سېمې ته ولېږه نوموړي تر «آرام ګده» پورې پرمخ لاړ او دا پوځي کلا په شپاړسو ورځو کې له ټولو زېرمو او لوښيو سره ونيول شوه. دامهال غازي الدين وسورجمل دواړه له خپلو کړو پښېمانه شول، او له احمدشاه نه د ښښنې غوښتلو له پاره يې د «حافظ رحمت خان» لمن ونيوه، احمدشاه هم دوي وبښل او په خپله له اوردو سره يوځای د جمنا له ښي اړخ نه کيڼ ته واوښت او د (٧٣) ميلو پر واټن يې په انوپ ښار کې اډه جوړه کړه. احمدشاه له ډيلي نه د وتو په ترڅ کې هلته د يعقوب علي خان باميزي او نواب محسن الملک ترمشرۍ لاندې دوه ساتونکي پرېښوول.

احمدشاه چې په انوپ ښار کې و د اودې ولايت راجا او د ډيلي د توپونو کوماندان د نواب صفدرجنګ ابومنصور خان زوی نواب شجاع الدوله بهادر او احمدخان بنګښ[١] له فرخ آباد څخه له لسو زرو سرتيريو سره د افغاني اوردو ترڅنګ ودرېدل.

---

(١) اميرالامرا بخشي الممالک غالب جنګ احمدخان بهادر بنګښ افغان د غضنفر جنګ محمد خان بنګښ زوی دی، لومړی يې پلار د هند په اوردو کې سپور بلو کشمر و، په هغه جګړه کې چې د شاهزي فرخ سير په ملګرتيا يې د معزالدين د زوی شاهزي اعزالدين پر وړاندې وکړه د غضنفر جنګ بل نوم، اووه زريزه رتبه او د شمس آباد، بهوجپور و مراد آباد جاګير يې تر لاسه کړل. د هندي محمدشاه پرمهال دا له آباد نايب الحکومه او د لويو سريو په ډله کې شو. ------>

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه لومړنی نواب چې د هندوستان له لويو سړيو څخه و او په «سکرتال» کې له مرهټيانو سره جګړې ته چمتو شوی و، ډېر و ناژاوه، وروسته احمدشاه ته د کندهار لس زريزې نيم پوځي ډلې د عطا محمد خان، کريمداد خان و څو تنو نورو ترمشرۍ لاندې راورسېدې؛ دامهال د احمدشاه ټول اوردو شپېتو زرو ته رسېده.

پانيپت:

د مرهټيانو د لومړي اوردو له ماتې نه لا څلور مياشتې تېرې نه وې چې دويم ځل يې

-------- «محمد خان خپل پخوانی دښمن راجا چترسال د هغه له زرګونو وسله والو سره مات کړ، بيا د مالوې نايب الحکومه و تاکل شو او دوه کاله وروسته ډهلي ته راوغوښتل شو. د خوراساني نادرشاه د يرغل پرمهال د هند پاچاه د ارګ ساتونکی شو، نادر چې بېرته ستون شو محمد خان فرخ آباد ته لاړ او هماغلته مړ شو.

محمد خان پوه، جنګيالی او مدنيت پال سړی و، ده لکه څرنګه چې ځان له بلو کشمېری څخه د امارت څوکې ته ورساوه، همداسې يې خپل اړوند ولايتونه د هند د ودانو ولايتونو پرکچه ودرول. محمد خان د بهوچپور پر سيمه او د ګنګ پر غاړه د خپل پخواني مشرِ «فرخ سير» په نامه «فرخ آباد» او د خپل زوی «قايم خان» په نامه «قايم ګنج» ښارونه جوړ کړل، همدا راز يې ورو، ورو د کول يا شاپور له بريده ترسل و پنځوس ميله واټن پورې د محمد آباد، دريا ګنج، خدای ګنج، نبي ګنج، ياقوت ګنج، شمشير ګنج، کاسګنج او د خپلو زامنو په نومونو داسې نور ګڼ شمېر ښارونه ودان کړل.

خو د محمد خان ځای ناستي مشر زوی قايم جنګ قايم خان د پلار ورتيا نه لرله او په هغه يې لامله جګړه کې چې د کترا ولايت له مشر افغان سعدالله خان روهيله سره يې وکړه په خپله ووژل شو؛ د شپږو مېليونو روپيو په شاو خوا کې شتمني يې د هندي احمدشاه د استازي او سپاه سالار ابومنصور صفدرجنګ له خوا ونيول شوه او ګرد کهول يې الله آباد کلا ته بندي بوتلل او وژل شو. له دغه کهاله څخه يوازې د محمد خان ناروغ زوی احمدخان وژغورل شو.

احمدخان د پلار رېښتينی زوی و او د مهال له موندلو سره سم يې د افغان رستم خان شمس آبادي په مرسته پر پلارنۍ سيمه ورودانګل، د صفدرجنګ نايب راجا «نولرای» يې ووژه او ولايت يې ونيو. صفدرجنګ د ډهلي له اوردو او جټانو سره جګړې ته وړاندې شو، رستم خان ماتې وخوړه خو احمدخان په خپله د صفدرجنګ د اوردو پر زړه يرغل ورووړ او د هغه پېنځه زريز ساتونکی او خولی پرسر لښکر يې تار و مار کړ او په خپله هم د پيل پر شا ټپي شو. دښمن په کړاو مات شو او احمدخان سمدلاسه د صفدرجنګ منځی لکهنو ونيو او بل لښکر يې الله آباد ته ولېږه، د بنارس راجاګان «بلوند سنګ» و «ميرتهي پټ» يې هم چوپړ ته راغلل.

د هغو تودو اوږدو جګړو په ترځ کې چې وروسته د احمدخان بنګښ و صفدرجنګ و مرهټيانو ترمنځ وشوې، سره له دې چې احمدخان خپل نيم هېواد بايلود، خو د دويم عالمګير پرمهال يې د اميرالامرا، بخشي الممالک و غالب جنګ بلنومونه وګټل. د پاني پټ په جګړه کې احمدخان د افغان احمدشاه په ملګرتيا څرګندې تورې وکړې او پرځای يې د احمدشاه له خوا دده نيم هېواد چې دملهارا او مرهټيانو لاس ته ورغلی و بېرته ورکړ شو.

احمدخان بنګښ د غوره ځانګړتياوو او اوچتو اخلاقو ښه بېلګه وه، د مړانې، وړکړې او ښې ګروهې په اړه يې په تاريخ کې هېښنده کېسې ليکل شوي. تر مړينې وروسته يې زوی مظفر جنګ د پلار ځای ناستی شو او له هندي شاه عالم نه يې د هغه بلنومونه له مرغلينې جوغې، پګړۍ او تورې سره واخيستل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له سهیله شمال ته لویه لښکر لېږنه پیل شوه، د دغه اوردو لوی کوماندان د مرهټیانو د پاچا د بالاجي پیشوا د تره زوی «سداشیوبهاو» نومېده چې په «باوجي باباډو» پېژندل شوی و، د لښکر ستر غړي یې: د بالاجي پیشوا زوی «چې د هندوستان پر پلاز د کېناستو له پاره لېږل شوی و»، «منځکي یاد شوی «ملاراولکر» او د «ابراهیم خان» په نامه یو ګاردي د کنې مسلمان او نور وو.

ځنو افغاني او هندي مؤرخانو د دغه اوردو شمېر تر سلو زرو لږ نه دی ښودلی.[1]، یو اوسنی هندي لیکوال یې شمېر له دري سوو تر نه سوو زرو ښیي.[2] یو بل اوسنی هندي لیکوال یوازې د دغه اوردو د بشپړو پوځیانو شمېر سل زره ټاکي.[3] عبدالکریم خان په مبالغې سره د نوموړي اوردو د توپونو شمېر له پېرنګي توپ ویشتونکیو سره یو زرو پېنځه سوه توپونه، د پېرنګیانو غونډې په چټماقي توپکو وسله وال دوولس پلي زریز کنډکونه، دوولس زره «راوت» او څو زره یې «پټه باز» شمېر لي، ټول اوردو یې بې شمېره او د «مهابارت» تر جګړې وروسته یې ساری ګڼلی دی.

سلطان محمد، د مرهټیانو په اوردو کې د انګریزانو دوولس زره پلي، دوولس زره سپاره او زر توپ ویشتونکي مني، لکه مرتضی حسین چې وایي: د مرهټیانو اوردو یو ګرځنده لوی بازار لاره چې غوري پلورونکي، بنجارګر، رخت پلورونکي، جولاګان، کولالان او داسې نور په کې وو، همدا راز کارکوونکي لګښا وو او د ډول، ډول شنو بوټیو ګلداني یې له یوه ځایه بل ته وړې راوړې. د پیورو او باروړونکیو غواګانو شمېر یې تر زرګونو اوښت او څو زره آسونه او پیلان یې لرل. دا رښتیا ده چې په دې جګړه کې انګریزانو د مرهټیانو برې نه غوښت، ځکه چې د دوی له خوا د ټول هندوستان نیول په بنګال ومدارس کې د انګریزانو نوې ودانۍ له ګواښ سره مخامخ کولې، خو دا چې د مرهټیانو ځواک خورا ډېر او تر افغانانو یې برې هرو، مرو ښکارېده، انګریزانو د توپ ویشتونکیو افسرانو او پوځي ډلو له پلوه د مرهټیانو مرسته وکړه چې د هغوی تربرې وروسته لږ ترلږه د انګریزانو اوسنی ګټې خوندي پاتې شي. دا په تاریخ کې لومړی ځل و

---

(۱) لکه سلطان محمد افغان ۱۳۳ - ۱٤۰ مخونه، ابن محمد امین ۱۲٤-۱۲۹ مخونه.

(۲) کتلي شن: د حافظ رحمت خان ژوند، د بي ای سید الطاف علي لیکنه د هند چاپ ۱۹۳۳ کال ۹۱-۱۱۲ مخونه.

(۳) د هند لنډ تاریخ، د سیدابوظفر ندوي لیکنه، د هند چاپ ۱۹۳٤ کال، ۱۸٤ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې افغان و انګریز «که څه هم په ناسیده توګه» د جګړې پر ډګر مخامخ شول. جټانو او راجپوتانو هم د مرهټیانو خوا ونیوه، په پای کې دغه بې پایه اوردو د ۱۱۷۳ کال پر وروستیو د ډیلي سیمې ته ورګډ شو. د جټانو له سیمې نه د تیریدو په ترځ کې غازي الدین او د جټانو مشر سورجمل د «سداشیوبهاو» هرکلي ته وروړاندې او ډیلي ته ورسره لاړل، خو داځل د غو دوارو له احمدشاه سره د مخامخېدو متره نه لرله. د افغان له برې او غچ اخیستنې ندیې ګلکه ویره وه، همدا وېره یې د مرهټیانو له برې نه د مرستې د نه کولو لامله هم لرله، ځکه نو دواړه په څیر مخکې تلل او د غوڅې پرېکړې له پاره یې لارې لټولې.

په هر ډول، د جمنا اوبه چې د برسات (اوربښت) له امله جګې شوې وې، اوس د افغان و مرهټې اوردوګانو د مخامخېدو خنډ وې.

سداشیوبهاو د ډیلي ښار ورچنې اده جوړه کړه او د ابراهیم ګاردي، جنګوزاو، او هولکر لښکرو د ذی الحجې پر (۹) د پلاز مېښې د والي جګړه ونښلوله. د یعقوب علي خان افغاني افسران ساتنې ته راپورته شول، خو د دښمن د پروالي تر دوو ورځو پر غلونو او توپ ډزو وروسته ځانسپارنې ته اړ ویست. یعقوب علي خان د هغې وینا له مخې چې له مرهټیانو سره یې کړې وه، بې څنده په بېړۍ له جمنا را پورېووت او د احمدشاه چاونۍ ته راغی. غازي الدین و سرج مل د پام له مخې په دې جګړه کې ورګډ نه شول او وروسته تر هغې چې سداشیوبهاو د ذیحجې پر (۱۹) ډیلي ته ورننووت پر تالا یې لاس پورې کړ: د «ځانګړي دیوان» سپینزرې چت یې راوسپړه او د شیخ نظام اولیا، قدمګاه، او محمدشاه هندي د زیارتو سپینزرې لوښې یې ویلې کړل.

سورجمل و غازي الدین داسې لارجوړه کړه چې د سدا شیوبهاو په خوښه د سړیو او لوښیو د برابرولو په نامه د جټانو سیمې ته لاړل، خو بیا د مرهټیانو اوردو ته راستانه نه شول سره له دې، په پای کې سورجمل د افغان نجیب الدوله له لاسه د جګړې په ترځ کې ووژل شو او خپل ځای یې زوی جواهر سنګ ته پرېښوو.

سداشیوبهاو د نوي ۱۱۷٤ کال د دویمې میاشتې (صفر) په پای کې له ډیلي نه ووت او ښار یې «ناروشنکر برهمن» ته وسپاره. سدا شیوبهاو غوره وګڼله چې له احمدشاه سره تر مخامخېدو وړاندې د ډیلي په (٦٠) میلی کې «د ګنجپورې» پوځې کلا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونیسي، له همدې امله« قطب دري » خواته وخوځېد، دا پوځي کلاد هماغه زرور افسر عبدالصمد خان ممن زی تر لاس لاندې، د يوه افغاني لښکر چاوڼی وه.

عبدالصمد خان د سرهند په جګړه کې تر یرغلمېدو او پر مرهتیانو باندې د احمدشاه ترلومړي بري وروسته د دښمن له لاسه خوشي او اوس د ګنجپورې چاوڼی کوماندان و چې د جمنا بېنې لوري ته يې د افغان پوځي منځي ساتنه کوله. د سيدا شيوبهاو اوردو د تورسهل غونډي راشپوه شو او د ربيع الاول پر (۷) د عبدالصمد خان او د هغه د مرستيال قطب الدين خان افغان روهيله له کلک تينګار سره مخامخ شو. د مرهتيانو توپونو د کلا برجونه تينګ وويشتل او پلې يې ورننوتل، ښکاره ده چې عبدالصمد خان له خپلې دلې سره د زرګونو دښمنو ترمنځ ولوېد او تر وروستي جنګيالي پورې يې د لاس ولستوني په جګړه کې ووژل شول. د عبدالصمد پرځای يې زوی« فيض طلب » د احمد شاه له خوا د پلار ځای ونيو.

احمدشاه چې د ګنجپورې خواته د مرهتيانو د اوردو د راتګ واورېدل، ژرېې د لوی لښکر د خوځېدو لارښوونه وکړه، همدا چې د جمنا غاړې ته ورسېد، پوه شو چې عبدالصمد خان وژل شوی او ګنجپوره د دښمن لاس ته ورغلې ده، سره له دې چې د پشکال ورځې پاتې او سيند لارنه ورکوله، بيا هم په پوځي هوډ له تولو سپرو کنډکونو سره پر اوبو ورګډ شو، او د ربيع الاول پر (۱۸) د «باکپت» په سيمه کې له سېنده تېر شو، وريسې يو زرو څلور سوه پيلان د توپنو ، جګړه يزو زېرمو او پليو ډلو پر لېږدلو لګيا شول. سره له دې چې مرهتيان د جمنا له اوچتوالي ډاډه وو، خو بيا يې هم د سېند بېنې اړخ ته څارونکې ډلې لرلې، احمدشاه چې له جمنا نه تېرېده ددوی له خوا ډزې پرې وشوې او د خيبر د دوو زرو سرتېرو مشر احمدخان خيبري له يو شمېر نورو سره ووژل شو او يو شمېر هم په اوبو کې ډوب شول.خو احمدشاه بې ډيل وځنډه مخ پر ګنجپوره روان شو.

مرهتيانو چې د احمدشاه راتګ واورېد، د پاني پټ خواته پرشا شول ځکه چې د هغه ځای ارتوالی د پوځي خوځښتونو ورو. سربېره پر دې مرهتيانو غوښتل چې له احمدشاه سره تر جګړې د مخه په هغه سپېڅلې چينه کې چې له پاني پټ نه اخوا د سرهند پر لار ده مذهبي لمباوکړي، احمدشاه هم پردوی پسې وخوځېد او ترهغې چې پاني پټ ته رسېده، دښمن مورچلونه کېندلي او تينګ کړي وو. د مرهتيانو مورچلې د پاني پټ د ګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمالي اړخ ته ځای پرځای او پېنځه ویشت زره مخکښن سرتېري یې د « سنبالک » سرای په څو میلی کې تیارسی وو.

احمدشاه د دښمن د چمتووالي تر برسېرولو وروسته، د کندهار پوځي کوماندان « شاه پسند خان » ته چې د عبدالکریم په وینا ښکلی او غښتلی زلمی و، په خندا وویل:

« هو، شاه پسنده! نننی قراولي جګړه ستا په برخه رسېدلې، و به وینم چې څه کوې؟ »

شاه پسند له یوه پېنځه زریز لښکر سره د سنبالک پر سرای ورغی؛ مرهټې ساتونکي یې مخې ته راپورته شول او شاه پسند پر یرغلیزه جګړه بوخت شو. ورغ لا پای ته رسېدلې نه وه چې مرهټیان مات او ووژل شول او شاه پسند په راستنېدو کې خپل سپاره په داسې ډول د احمدشاه له مخې تېرول چې هر یوه د دښمن یوه خولی په لاس کې نیولې وه.

احمدشاه وړاندې لاړ او خپل اوردو یې داسې ورځای ته ورکښېته کړ چې هلته په آسانی سره د دښمن لاس نه وررسېده. دا ورځ چې احمدشاه د پاني پټ پر ډګر په شپږ میله واټن کې د مرهټیانو پر وړاندې لښکر ځای پرځای کړ، د ۱۱۷٤ کال د ربیع الاول (۲۱) وه، تردې وروسته د جګړې تر پایه دواړه دښمن اوردوګان نېږدې درې میاشتې سره نښتي وو.

ددې مودې په لړ کې د احمدشاه جګړیزه وړتیا څرګندېږي، احمدشاه له شپېتو زرو پلیو او سپرو، توپونو او یو زرو څلورو سوو پیلانو سره غوښتل چې په یوه لرې هېواد کې پر یوه درې سوه او څلوېښت زریز اوردو، ګڼو توپونو او څو زرو پیلانو بریالی شي.

احمدشاه په دې جګړه کې پرته له هغه څه چې لرل یې، له یوې خوا یې هم د مرستې هیله نه وه او ځان یې په پردي هیواد کې لیده، خو دښمن په خپل هېواد کې جنګېده چې له پاني پته یې د هندوستان تر سهیلي بریدونو پورې اړیکه کرښې غځېدلې وې.

احمدشاه پرېکړه وکړه چې د دښمن د ستر اوردو اړیکه کرښې له هرې خوانه د یوې لویې دبرش میلي کړی په منځ کې غوټې کړي، د دغه هوډ له پاره یې له خپلو برسېرو ونکیو او ځریو ډلو څخه کار واخیست، لکه څه رنګه چې لیدل کېږي د احمدشاه د ځریو لړی او هڅې د ستایلو وړ دي، ځکه چې هغه د سېمې په منځ کې د دښمنې تول

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوځښتونه او د باندې د هغه اړیکلارې، ځواکونه او مرستندویې زېرمې ځائعه برسېره او ښرگندې کړې او بې ځنډه یې د سپرو دلو په مرسته چې په پرله پسې او شنلې توګه ګرځېدې؛ له منځه وړې دې. احمدشاه وکړای شول تولې هغه لارې چې د مرهټیانو اوردو ته خواړه او وابښه پرې راوړل کېدل درسالې دلو په مرسته وڅارې، ان د دغو لارو یوه ارزښتناکه هغه یې چې د مرهټیانو د اوردو شاته غځېدلې وه او د شمال له خوا د سرهند د هندوانو یوه مشر او د افغانانو کلک دښمن «آلاجیت» وابښه او خواړه پرې راوړل هم وتړله. همداراز د احمدشاه د سپرو دلو له خوا د دهلي د پیسو خوندیینه چې مرهټیانو غوښتل پاني پت ته یې یوسي د لارې په اوږدو کې برسېره او ونیول شوه او ټول سا تونکي یې ووژل شول.

مرهټیانو غوښتل چې کوماندان «گوبند پندت» له لسو زرو سپرو سره له جمنا نه اخوا ولېږي او پر اوزده او روهیلکند» د شجاع الدوله، نجیب الدوله او نورو افغاني روهیله سردارانو تاتوبي» یرغل وکړي او د نوموړیو سردارانو اروا تر اغېز لاندې راولي چې د احـمـدشـاه په اوردو کـې یې خـدمت کـاوه، نومـوړي کـومـاندان لا د دهلي په اتلس میلي «جلال آباد» کې کور وسم شوی نه و چې د احمدشاه پېنځه زره سپاره د عطاګي خان کندهاري په مشرۍ د شپې په تیاره کې پرې ورشېوه شول او یو یې هم ژوندي پرې نه ښوو، سهار یې په پاني پت کې د «گوبند پندت» سر له تولو لوښیو سره احمدشاه ته راورساوه، په دې توګه د احمدشاه پوځي چارو د مرهټیانو لوی اوردو په دار کې واچاوه.

مـرهـټیـانو د سنبـالک تر مخکښې قراول پورې یو ځل بیا د ربیع الاول پر (۲۸) د «داړې» جګړه پیل کړه خو په دغه ورانده تګ کې د سپاه سالار جانخان د سپرو له خوا چې ځانونه یې پټ کړي وو، له یوه اړخه ښه پاسته شول او د ګنو مړیو تر پرېښوولو وروسته تر خپلو مورچلو پورې په منډه وتښتېدل. د ابراهیم خان ګاردي ورور فتح خان چې پر افغان کین اړخ یې ناڅاپي یرغل راوړی و، ګلکه ماتې وخوړه او خپله تولـه وسله یې بایلله، تر دې وروسته مرهټیانو پر مخښتګ ته زړه ښه نه کړ او د دوی د اوردو پر ښهلا بهلو برخو د افغاني تولیو ناڅاپي بریدونو خورا ډېر تاوان وراړاوه. عبدالکریم د دغو یرغلونو یوه بېلګه داسې را اخلي چې هره ورځ به یوه افغاني دله د دښمن مورچلو ته ورننوته او تر خونړۍ جګړې او تکړ وروسته به خپل اوردو ته راستنېده، په دغه ترڅ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ډېر ژوبل و تپیان شول او له سرونو او مخونو نه به یې وینې بهېدې، خو تولو به په خندا افغاني سندرې ویلې او نڅا به یې کوله، دغې پېښې هندي نواب شجاع الدوله و بوګناوه او په لیدو یې سرتر پایه هېښ پاتې و.

په هر ډول، اوردو ځنډ دواړه خواوې ستړې او د لانجې غوڅولو ته چمتو کړې، په ځانګړې توګه مرهټیان چې د لارو دبندېدو له امله خواړه او نور شیان ورته نه راتلل، همداوه چې د (۱۱۷٤) کال دجمادي الاخر پر (٦) د ۱۷٦۱ د جولای پر (۱٦) تول افغاني او مرهټي ځواکونه د جګړې ډګر ته راووتل او د سهار له خوا دا جګره چې د هند په تاریخ کې سارې نه لري پیل شوه. د مرهټیانو ښی اړخي لښکر د مرهټیانو د پاچاه د زوي «بهادر وسواس راو» ترمشرۍ لاندې مخ پرخوځېدو او «سداشیوبهاو» د منځ ځواک افسرګڼل کېده. د مرهټیانو د یرغلیز ځواک لومړۍ کرښې د دوزرو او څلور سوو پیل سپرو او د ابراهیم خان ترمشرۍ لاندې د څلوېښت زریز مسلمان ګاردي لښکر تر شا د سپل غوندې راتویې شوې، چمتو توپونو یې هم پرله پسې اور ورونه پیل کړه، د مرهټیانو لښکر په خورا بشپړ تابه او چټکۍ مخکې راتلو، احمدشاه د ډګر پر یوه جګ ځای ناست و؛ د جګړې تول خوځښتونه یې څارل او د افغاني اوردو بې جوکې ځایونه یې د شا له خوا پیاوړې کول. د احمدشاه لوی وزیر شاه ولي خان له دوولسو شاهي زغره والو (کرښه ماتوونکي زلمي) سره، بدرګي ته ولاړو، افغاني دواړه خواوې د سپاه سالار جانخان و امیر لښکر شاه پسند خان تر لاربښوونه لاندې مخکې تلې، [illegible] کرښو کې د نجیب الدوله او نورو افغاني مشرانو ترلاس لاندې روهیله افغاني ډلې او د نواب شجاع الدوله بهادر ډله وه، د احمدشاه درانه توپونه هم د دښمن د غټ ځواک پر وړاندې د افغان وسله وال پوځ د ډاډ تکې و.

مرهټیان په بېره راوړاندې شول او د روهیلیانو یرغلیزې ډلې د مرګ ژوبلې په زغملو او تمېدو اړ شوې. نجیب الدوله سردار عنایت خان له خپلو لسو زرو سرتېریو سره د مرهټي لښکرو په منځ کې کلابند او عطاګي خان کندهاري له خپل پنځه زریز لښکر سره پوړناشو. دا مهال نواب شجاع الدوله له خپلو لسو زرو جنګیالیو سره کلک یرغل وکړ، سره له دې چې لاتر اوسه افغاني ښی اړخ پر خپل ځای وخو د احمدشاه کیڼ اړخ د دښمن د ډېروالي او نه تمېدونکي پرمختګ له کبله بې جوکې او له منځه تګ ته نېژدې وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرهټیان پرخپل بري بشپړ ویسا وو او لړ شېبې یې برلاسي ته پاتې وې. احمدشاه چې دا هرڅه لیدل دد ښمن له دغه ګوابښن پرمخته ګه یې زړه ونه غوړځاوه او د مخنیوي له پاره یې شاهي زغره والو ډلو ته چې وروستی نوی ځواک او د ټول افغان پوځ پیاوړی کوونکی ګڼل کېده د مرهټیانو پر لښکر د یرغل بولنه ورکړه، دا هغه وروستی شېبې وې چې تېرېدي او د دواړو خواوو د ژوند و مرګ برخلیک یې ټاکل کېده.

احمدشاهي ډلو لکه څنګه چې هیله کېده، د مرهټیانو د لښکر مخه ونیوه او بریالی شوې چې منځ یې تر کلک اور لاندې ونیسي. په دې ډول چې لومړی یو زرېز کنډک د احمدشاه له خوا دد ښمن د لښکر پرمنځ غوڅ څنګ و یرغل ته واستول شو او مخته لاړ، همدا چې له سترګو لرې شو، دویم کنډک ورولېږل شو، په همدې توګه دوولس کنډکونه یو پر بل پسې لاړل، همدا چې لومړی کنډک خپل اوربل وکړ او لا یې بیا توپکونه ډک کړي نه وو، دویم کنډک راورسېد او اوربل یې وکړ، همداسې دوولس واړه کنډکونه راغلل او یو ځای یې تر اور لاندې ونیو، ددغه پرله پسې اور له امله د مرهټیانو لښکر مشر شاهزی «بسواښ راو» مړ او ملمه افسران یې تار و مار شول، ځکه د دښمن دښې لاس تولې کرښې ولړزېدې. دې پېښې د څو شېبو په ترځ کې دد ښمن نیم بریالی اوردو شاتګ ته اړ ویست. افغاني توپونو هم چې لا دمخه یې د جګړه یزو پیلانو کرښې او د مرهټیانو غوره منځي تر اور لاندې نیولي وو اوس یې د ژوبلو پیلانو په ستنولو او تېښته کې او د مرهټیانو د جبهې په شاتنیو کرښو کې د بلوا جوړولو له امله، له افغاني یرغلیزو ډلو سره ښه مرسته وکړه. دا مهال افغان اوردو په لوی یرغل دد ښمن کرښو ته ورننوت او د اورنیو وسلو جګړې خپل ځای غوځوونکیو وسلو او لاس لستوني جګړې ته پرېښوو. څو ګېنټې د پانیپت په خونړۍ او پرغز جنه سېمه کې د لمر تر ځلاندو وړانګو لاندې د تورو او چاړو له برېښنا او د وینو له سېل پرته بل څه نه لیدل کېدل، نیوونکي او نیول شوي، بریالي او ماتې خوړلي بې وینا او موسکا په ډاروتکې چوپتیا پر دغه ډګر د ژوند و مرګ له پاره، نه د بري له پاره جنګېدل، ددې ګرانې سوبې او بري جایزه د هندوستان ځلاند تاج و پلازو چې په پای کې د دغه تاریخي ورځ د مرهټیانو په نه راستنېدونکې ماتې بشپړ شوه او د هندي او انګریزي مورخانو د وینا له مخې پانیپت ډګر د دښمن په دوو سوو زرو مړیو پټ شو.[1] د مرهټیانو پاتېشوني هم د افغاني

---

(۱) ابوظفر ندوي، ۱۸٤ مخ اود هند تاریخ. د مارسېډن لیکنه، د لندن چاپ، ۱۹۱۰ کال، ۱۳٦ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لښکرو له خوا تر ځلوريشتو ميلو پورې وځارل او ووژل شول او د مرهټيانو له دوو، دريو نوميالو، لکه: «هولکر» «شمشيرراو» او «ماجي سنديا» پرته بل څوک ژوندي پاتې نه شو، مرتضي حسين وايي: نور نو تر دېرو کلونو پورې مرهټيانو په ټول «دکن» کې ونه شو کړی چې داسې لښکر جوړ کړي، پوازې څو کاله وروسته د مرهټيانو مشرانو په ډېر کړاو ايله پنځوس زريز اوردو جوړ کړای شو.

دا د د پانيپت جګړه د افغان په تاريخي بري پای ته ورسېده او احمدشاه د جګړې دا تل په توګه د تاريخ پرمخ راڅرګند شو.

د پانيپت جګړې ولجې ډېرې وې، د پېسو پرخونديينو سربېره پنځوس زره آسونه، دوه سوه زره غوايه، پېنځه سوه پيلان و څو زره اوښان د احمدشاه لاس ته ورغلل. په دې جګړه کې په منځني شمېر هر افغان جنګيالي د دښمن له پېنځو سرتېريو سره جنګېدلی، هر افغان د مخامخ لوري درې تنه وژلي او هرو دريو افغانانو يو دښمن يرغمل نيولی دی، خو د افغانانو مرګ ژوبله دومره لږ وه چې هيڅ مؤرخ يې ليکلو ته پام کړی نه دی، کېدای شي چې لسو زرو ته به نه رسېده.

له دوو ويشتو زرو يرغملو څخه پوازې ابراهيم کاردي چې مسلمان او د اسلام دښمنو؛ ووژل شو، پاتې نور وبښل شول.

احمدشاه تر جګړې وروسته ډيلي ته راغی او دا چې کرنلار يې د هند د اوسني بې جوکې حکومت پياوړول وه، نه د هغه نيول او څپلول، نو د هندوستان سلطنت يې د دويم عالمګير زوی غازي پاچاه «ابو المظفر جلال الدين عالی ګهرشاه عالم» ته چې په څپله په بنګاله کې و، ورپا وبابښه او زوی يې «ميرزا جوان بخت» د سلطنت نايب وټاکه. د هندوستان سياسي او اداري چارې يې د هند د وزارت په رتبه او د «فرزندخان و هند رستم» په بلنامه «نواب شجاع الدوله بهادر» ته وسپارلې او پوځي چارې يې د هندوستان سپاه سالار «نواب نجيب الدوله بهادر افغان» ته وربښووې.

اوس احمدشاه له يوه ستر کاره وزګار شوی و، هماغه کار چې ډېرې خبرې پرې شوې، څکه چې احمدشاه د کړاو په ګاللو، د افغان زلميو د وينو په بلهارۍ او د هندوستان دولت د ګواښناک دښمن پر وراندې د کېدونکې ماتې د بوږنوونکې پايلې له په پام کې نيولو سره د هندوستان ځلېدونکی تاج د مرهټيانو له لاسه اخيستی او وريا يې پريوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناوړه سر ایښي و. دا چې د دې جګړې ګټوره پایله د افغانستان پر ځای هندوستان ته ورسېده، نو دا ستره جګړه د احمدشاه له خورا بې ګټې کارونو څخه شمېرل کېږي، له بلې خوا چې هاغه مهال احمدشاه په هند کې د اروپایانو راتلونکي ګواښونه اټکلولای نه شول، ځکه نو د بنسټیزو چارو د نه ترسره کولو له امله ګرم نه ګڼل کېږي. (۱)

احمدشاه نور په هند کې ځنډېدلی نه شو، نو مخ پر شمال و خوځېد، دا ځل په پنجاب

(۱) د افغان احمدشاه تر زېږېدلو (۲۳۱) کاله وړاندې پر ۹۰۴هـ=۱۴۹۸ زېږدي کال د «واسکو دیګاما» په نامه یوه پرتګالي ګرځندوی د «دماغه امید» له لارې د هندوستان لوری ونېژانداو لومړی ځل دده د ملت ګام دهندستان پر خاوره کېښوول شو، وریسې په هند کې د پرتګال اقتصادي ځانګې هم وغځېدې. په ۱۱-۱۲ پېړۍ کې (د احمدشاه ژوند مهال) دنمارکیانو، پرانسویانو او انګرېزانو هم د پرتګالیانو لار ونیوه خو پرانسویان په هند کې ترخپلو سیالانو مخکې شول. انګرېزان د ملکې الیزابت پر مهال یوازې سوداګر وو او د هند په بندرونو کې یې د ختیز هند د انګرېزي شرکتونو په نامه سوداګري تړلنې پرانیستې. جهانګیر (۱۰۱۴-۱۰۳۷) د لومړي جارج په غوښتنه (۱۰۲۱هـ) د احمدآباد په «سورت» کې کمپنۍ ته د سوداګر خونې د جوړولو خوښه ورکړه.
اورنګزېب (۱۰۶۷-۱۱۱۸) د سورت واحمدآباد تر نیولو او د بمبیي تر ښار بندۍ وروسته کمپنۍ په کورنیو چارو کې نه لاس وهنې ته اړ کړه.
د افغان احمدشاه تر زېږېدو دوه کاله وړاندې کمپنۍ وکړای شول چې له محمدشاه (۱۱۳۱-۱۱۶۱) نه په ټول هندوستان کې د سوداګرۍ کولو خوښه ترلاسه کړي، له همدې نېټې نه کمپنۍ ترخپل اغېز لاندې سیمې پر دریو برخو: کلکته، مدراس و بمبیي ووېشلې او په هره یوه کې یې له یوې سلاکارې ډلې سره یو مشر وټاکه. د کلکتې مشر «لارډ کلایو» د هند له نوابانو او راجاګانو څخه غوښتنه چې کېده د سوداګرۍ او ګمرک واک ترلاسه کړ، تر دې وروسته د هند په کورنیو چارو کې ورو، ورو د کمپنۍ لاس غځېده.
په پانیپټ کې د احمدشاه ترجګړې پنځه کاله وروسته (۱۱۷۹) د بنګال نواب دخپل مشرتابه واک د یوې ټاکلې کالنۍ تنخا پر ځای کمپنۍ ته ورکړ. شاه عالم هندي هم د کالنۍ درې نیم میلیونې تنخا په بدل کې کمپنۍ ته د «بنګال، بهار و اوریسه» پرېښوول؛ ومنل. احمدشاه چې په کندهار کې د ناروغۍ پر کټ پرېواته (۱۱۸۶) د اودې نواب شجاع الدوله چې د احمدشاه له خوا د هند پر صدارت ټاکل شوی و د لارډ کلایو له ځای ناستي «وارن هیسټینګس» څخه یې د کترا افغاني ولایتونه په یوولس نیم میلیونه روپۍ وپېرودل او نوموړي ځایونه یې د پوځې چلند له لارې تر وژلو او ړنګولو وروسته ونیول. پر ۱۷۸۹ کال د بریتانیا او پرانسې ترمنځ د «ورسای» تړون په هند کې د پرانسې د لاسوهنې مخه ونیوه، تر دې وروسته بریتانیا د هندوستان د لویو او ودانو سیمو، لکه: بنګال، بنارس، بهار، مدراس و بمبیي څښتنه شوه.
پر (۱۲۱٤) هـ کال کمپنۍ د «تیپو» ترمړینې وروسته د میسور خاونده او نورې برخې یې پر ۱۲۳۳ کال ورپورې ونښلولې او له ۱۲۵٤ تر ۱۲۶۱ کال پورې ورو ورو د ستلج اخوا سیمې هم د کمپنۍ په شتمنیو کې راغلې، په پای کې د هند تر بلوا ۷۳-۱۲۷٤ وروسته کمپنۍ د بریتانیا پارلمان له خوا ړنګه او د ملکې ویکتوریا د فرمان له مخې د هندوستان سلطنت د بریتانیا د تاج و پلازیوه برخه شوه او ملکې د هند د امپراتریس بلنوم غوره کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د احمدشاه له وېرې هیڅ ونه ننګېدل شو چې سیکان په تېره بلواګر به په دې سیمه کې پاتې وي، ځکه چې ټولو ناخوښیو وداني پرې ایښې او په کونجونو کې پټ شوي وو، احمدشاه د دوي د چارو سمون ګاندي ته پرېښوو او چې لاهور ته راغی پنجاب حکومت یې «زین خان مومند» ته چې پوه سړی او جګړه لیدلی افسر و؛ ورکړ او په خپله سمدلاسه د پېښور و کابل پر لار کندهار ته لاړ. احمدشاه کندهار ته تر راتګ وروسته پلاز مېنې ته د نوي ښار د جوړولو په لټه کې شو، د ۱۱۷٤ کال په پای کې یې د اوسني کندهار ښار بنسټ کېښوو او پر همدغه کال یې شاهزی تیور د هرات ولایت د نایب الحکومه په توګه وټاکه او ولېږه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور د يرشم څپرکی

نهم يون له ۱۱۷۵ تر ۱۱۷۷ کال پورې

په پنجاب کې د سيکانو ګوابنل (د شنې پانې جګړه)

کشمير ته لښکر لېږل او د هغه سمون

سيکان د ېر لانجه مار وو او د مرهتيانو له ماتې يې پند وانه خيست، ځکه همدا چې احمدشاه يې له سره تېر شو، بيا زاتول شول او بلوايې پيل کړه. داخل يې د آدينه بېګ پرځای آرسيک «جيساسنګ» د مشر په توګه وټاکه، دا سړی د سرهند د يوه مشر «الاجيت» له خوا چې له افغانانو سره يې ژوره دښمني لرله پياوړی کېده، وروستی ياد شوی هماغه سړی دی چې د پانيپټ په جګړه کې يې له مرهتيانو سره د خواړو او وابښو ارزښتناکه مرسته کوله.

سيک مشرانو پرېکړه کړې وه چې په پنجاب کې سيکي دولت جوړ او پرېښوودروي، د «رنجيت ظفرنامې» ليکوال «امرنات» د خپل ستايلي په غوړمالی کې هڅه کوي چې د رنجيت د نيکه «چهرت سنګ» نوم په ناوړه توګه د دغه پاڅون د مشرانو په ليکه کې د تاريخ د اتل په توګه وښيي.[1]

سيکان د بلوا پر تلپاتې منځي «امرتسر» سربېره، د ستلج پورې غاړه او د سرهند

---

(۱) ظفرنامه، ۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر ډ ګرونو هم راټول شوي وو چې وینا وو یې د کشمیر پرهم مذهبانو هم اغېز وښیند. سیک وسله والو پرګنو چې له افغاني ساتونکیو نه لاهور ونیو او نایب الحکومه زین خان یې په «کوټ» بانډه کې کلابند کړی و، د کشمیر سیکانو ناپلوي وګړي هم په خپلو موخو کې ګډ او پر سیمه یز حکومت یې یرغل وکړ. دامهال (۱۱۷۵) کال د پنجاب و کشمیر ټول لوی منځي د بلواګرو لاس ته ورغلي وو.

د سیکانو ګواښل له پخوا رهیسې د احمدشاه په پام کې وو، همدا چې د بلوا غږیې واورېد، د تیارسۍ لارښوونه یې وکړه.

هاغه مهال چې احمدشاه لاهور ته ورسېد د (۱۱۷۵) کال لومړي نیمايي پای ته نږدې و، دا مهال د سیکانو د غونډې ځای امرتسر او وسله وال ځواک یې په «چنداله» او «کوب» کې له افغاني افسرانو سره پردېوالي جګړه بوخت و. احمدشاه پرېکړه وکړه چې د سیکانو پر منځي ناڅاپي کلک یرغل وکړي، نو ددې له پاره چې دده د یرغل په ترڅ کې افغاني هندي سرتېریو ته تاوان ونه رسېږي «ځکه چې هغوی هندي کالي اغوستل او په سختئ یې له سیکانو سره توپیر کېده» نو د ځانګړي منځوي په لاس یې افغاني افسرانو ته لارښوونه وکړه چې د دوی وګړي او هندي سرتېري دې په خولي او پګړۍ کې یوه، یوه شنه پانه وتومبي چې یرغلیز ځواکونه یې له بلواګرو سره توپیر کړای شي، په دې توګه احمدشاه ناڅاپ پرسیکانو تینګ یرغل وروړ او کلک تاوان یې وروست، تښتېدلیو هڅه وکړه چې سرهند ته پرشا شي، خو احمدشاه پرېکړه کړې وه چې کار یې یو مخیز کړي، نو له ستلجه په تېرېدو سرهند ته وراندې شو و په ٤٨ ګهنټو کې یې ۱۳۵ میله لار ووهله. سیکان د یوې ډلې په توګه د ورستی جوارۍ له پاره چمتو شول، احمدشاه لار ورنه کړه او درجب پر یوولسمه یې برید پرې وکړ، د سیکانو اویا زریز پلي او سپاره لښکر پینځه ویشت زره مړي ورکړل او پاتې وتښتېدل. تر دې وروسته چې احمدشاه ژوندی و بیا سیکانو د بلوا ځواک ومتره و نه مونده او دې ستغې جګړې ته یې «راګلوګارا- بې شمېره وژنه» ویل.

احمدشاه د هندوستان سپاه سالار نجیب الدوله راوغوښت او ددې سېمې د سمون ساتلو له پاره یې لارښوونه ورته وکړه او بشپړ واک یې ورکړ، همدا راز یې د پټیالې او سرهند حکومت یوه ځان پلوي سیک ته ورکړ او ویې غوښتل چې د دغه سیاست له لارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بلواگرو څواکونو ترمنځ ډېرو راولي او د نوروسیکانو د زړونو په لاس ته راوړ نه د پنجاب سمون وساتي.

دا بختور وغوره شوی سیک هماغه «امیرسنگ» نومی و چې څو کاله یې له وزیر شاه ولیخان سره خدمت کړی او افغاني روزنه یې لیدلې وه، ترهغې چې نوموړی ژوندی و له رهښتینولی یې لاس وانه خیستان چې په لیکونو کې به یې د لاسلیک په ترځ کې خپل نوم «امیرسنگ بامیزی» «د شاه ولي د تیره اړوند» لیکه.

په هر ډول، احمدشاه له سرهنده لاهور ته راستون شو: د پنجاب چارو بنستیز سمون ته څیرشو او هغه پوځي لښکر چې مخکې د نورالدین خان ترمشرۍ لاندې کشمیر نیولو ته لیږل شوی و، پر (۱۱۷۵) کال یې کشمیر بېرته له بلواگرو نه ونیو او اوس نورالدین حکومت پرې کاوه.

احمدشاه د (۱۱۷٦) کال پاتې ورځې هم په پنجاب کې د دغه سترولایت د چارو پر سمون او د سیکانو پر گوابنلو بوخت و. وروسته له هغې چې د چارو له بهیره ډاډمن شو، د نومـوړي ولایت حکومت یې هماغه زین خان ته ورکړ او په خپله پر (۱۱۷۷) کال کندهار ته راوگرځېد. تر دې وروسته بیا احمدشاه پنجاب ونه لید او دا په ختیزو ولایتو کې دده وروستی یون گڼل کېږي.

ځینو مؤرخینو د مرهتیانو ترجگړې وروسته له ۱۱۷۵ کال تر ۱۱۸۲ کال پورې دوه ځلي پنجاب ته د احمدشاه تگ پرگوته کړی دي، خو له ۱۱۷۵ تر ۱۱۷۷ کال پورې د دغه یانه د یوځل تیاکلو په اړه د غلام حسین خبره رهښتینې گڼل کېږي[1] ځکه چې نوموړی مورخ د احمدشاه هممهالی او د پانیپت ترجگړې وراندې په ډهلي کې و.

احمدشاه کندهار ته د راستنېدو په بهیر کې د یانه کرښه له ملتانه اسماعیل خان دېرې ته وتیاکله، له هغه ځایه گومل درې ته راغی او غزني ته ننووت. داځل دی د کلکې تودوخې له امله ناروغ شو او پرمخ یې دانې راوختې، یو شمېر سرتېري یې هم په لار کې د ډېرې تودوخې له امله مړه شول، سره له دې هم احمدشاه کندهار ته راورسېد او تر ۱۱۸۳ کال پورې په پلازمېنه کې د حکومت پر چارو بوخت و.

---

(۱) «سیرالمتاخرین» تاریخ، د غلام حسین لیکنه، د هند د نولکشور چاپ، دریم توک، ۹۲۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پینځه د پرشم څپرکی

د (۱۱۸۱) کال لښکر لېږنې

د شمالي ولایتونو سمون، د افغانستان و بخارا برید تاکنه

له څه مودې راهیسې د باختر و تخارستان «مزار و کتغن» ولایتونو ځینې برخې د بخارا د پاچاه عبدالعزیز په نامه بلوا ته هڅول کېدې. نوموړی د بخارا د سلطنتي کورنۍ (جنیدیه کورنۍ) وروستی غړی و چې د بوې خپلچارې او ځان خوښې ډلې له لاسه یې ماتې خوړلې وه. دا سړې د نوغي مغولو د «مانغیت» له څانګې څخه وو چې د «کبچاک» له ببدیا څخه د بخارا جنیدي پاچاهانو ته راغلي او وزارت یې موندلی و، په پای کې دوی هم هماغه لوبه چې له «شیبانیانو» سره یې بایللې وه له «جنیدیانو» سره یې هم بایلله. عبدالعزیز د بخارا تش په نامه پاچاه و او د افغانستان په شمال کې دا لومې د مانغیتیانو له خوا د عبدالعزیز په نامه غځول کېدې.

احمدشاه د شمالي ولایتونو د چارو د سمون له پاره پر ۱۱۸۱ کال وزیر شاه ولیخان له شپږو زرو سپرو سره ولېږه، ځکه چې نوموړی له پخوانه د شمالي سیمو په چارو پوهېده، دی چې بلخ ته ورسېد او چارې یې وکتې، د بخارا یانو پرجګړه یز چمتووالي ورپوهېد او له افغاني بریدونو نه د بخارا لورې ته تېر شو، سره له دې چې بخارایانو په «کرشي» کې د جګړې چمتووالی نېولی و، خو د سولې له لارې یې روغې جوړې ته غاړه کېښوده. د افغانستان دولت چې د افغاني سېمو له سمون پر ته یې له آمو نه اخوا لاس نه غځاوه، نو ځکه افغاني وزیر هغه تړون چې د دواړو هېوادو ترمنځ یې آمو سیند برید ټاکه؛ ومانه او په خپله له بلخه بدخشان ته لاړ. د ۱۱۸۲ کال په پسرلي کې د کتغن و بدخشان تر سمون وروسته د کابل له لارې کندهار ته ورسېد. داځل شاه ولیخان د حضرت محمد (ص) سپېڅلې خرقه هم د بدخشانه فیض آباد ښاره کندهار ته راوړه چې تر ننه شته او د دغه ښار د مانیزو برکتونو د لامل په توګه ګڼل کېږي. (۱) «د یار لسم انځور کتلی شئ»

(۱) حضرت محمد «ص» ته ددې سپېڅلې خرقې اړوند والی بېله څېړنه غواړي.

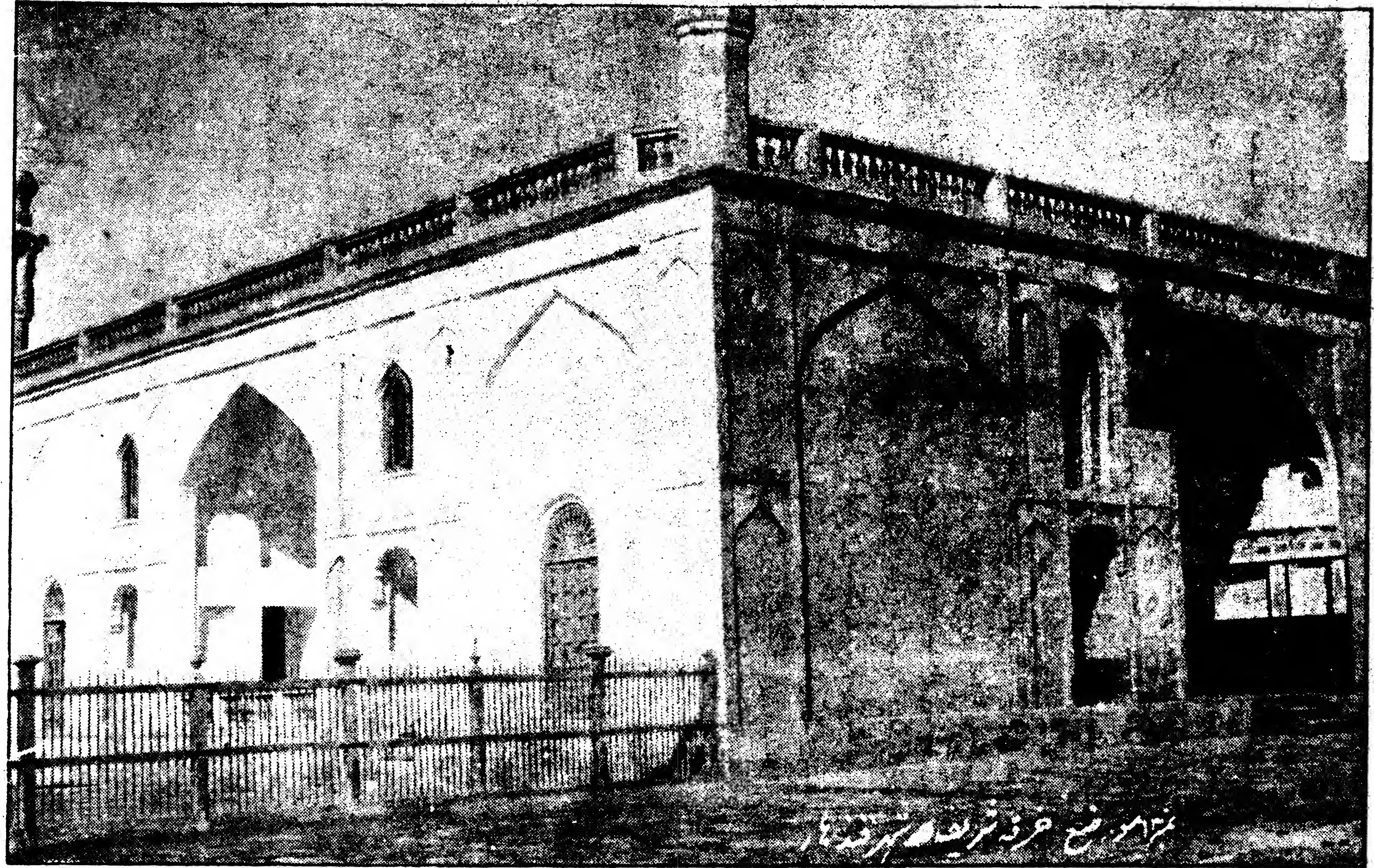

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږ د پرشم څپرکی

لسم یون (۱۱۸۳) کال

د خوراسان ولایت سمون

په خوراسان ولایت کې د احمدشاه نایب الحکومه شاه رخ له څه مودې راهیسې د خپل مشر زلمی زوی میرزا نصرالله تر اغیز لاندې راغلی و، نصرالله د پلار له ړوندوالي څخه ناوړه ګټه واخیسته: یوځل پر (۱۱۸۱) کال د زند د کریم خان دربار ته د مرستې غوښتلو له پاره ورغلی و او بیا یې پر ۱۱۸۲ کال له کوردانو او نورو نه د پوځې ځواک د جوړلو تابیا کړې وه او غوښتل یې چې په خپله خپلواک حکمران شي. د تون و تبس حاکم علیمردان هم داسې خوب لیدلی و احمدشاه د دغو خپلسریو د مخنیوي له پاره پر ۱۱۸۳ کال د کندهار له اوردو سره وخوځېد او له هرات ښاره د جام و لنګر پر لار د ولایت منځې «مشهد» ته وړاندې شو، نصرالله په «کوچان» کې له کوردانو نه د لښکر پر جوړولو لګیا شو او غوښتل یې چې د موخې د بشپړاوي له پاره په خپله کوردستان ته لاړ شي.

خو چې د ولایت له سر بریده یې د احمدشاه د راتېرېدو خبر واورېد په بېړه مشهد ته راستون شو، د شاه رخ دویم زوی میرزا نادر چې هوښیار زلمی او پلار ته ګران و د هغه تاو له امله چې مشر ورور یې تل له ده سره د پلار د ځای ناستي له کبله لاره، مشهد پرېښودو ته اړ شو، ده غوښتل چې د پارس له پاچاه کریم خان نه د مرستې غوښتلو په نامه ځو ورځې د خپل ورور د واک له سیمې څخه لرې اوسي، خو د تون و تبس حاکم علیمردان وکړی شول چې هغه د لارې په اوږدو کې څو ورځې د مېلمه په نامه له ځان سره وساتي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

علیمردان هیله لرله چې میرزا نادر د خپلو ځای غوښتونکیو موخو له پاره لوښي کړي.

احمدشاه چې مشهد ته ورننوتي شو او د جلوالي سبعه يې چې پر ۱۱۶۷ کال يې لښکر مېشت کړي وه بیا چاونی کړه، شاهرخ و نه کړای شول چې د زوی له خوښي پرته د خپل پاچاه هر کلي او درناوي پرځای کړي. نصرالله هم د مشهد ورونه وتړل او ځان يې کلابند کړ. احمدشاه د یوالي جګړه پیل کړه، نصرالله د ډېر ژر پوه شو چې د پرګنو او پلار له خوښي پرته د یوه لوی پاچاه پر وړاندي سپین سترګي نه شي کړای، نوژر ځانسپارني ته اړ شو.

د مشهد مشران احمدشاه ته راغلل او د نصرالله بښنه يې وغوښته، شاهرخ هم د نصرالله بښنه وړاندي کړه او خپله لور «ګوهرشاد» يې شاهزي تیمور ته ورکړه. میرزا نصرالله خپل نومیالی او بیساري سور رنګی آس چې «غریب» نومېده او پنځلس زره روپۍ بیه يې وه احمدشاه ته ډالي کړ. د شاهزي تیمور د واده دود د احمدشاه په اوردو او مشهد ښار کې ترسره شو او نصرالله د احمدشاه له خوا «فرزند خان» بلنوم تر لاسه کړ.

دا مهال سپاه سالار سردار جانخان چې له اتو زرو سرتېرو او د بلوچستان نایب الحکومه سردار نصیرخان چې له شپږ زرو سپرو بلوچو سره مخکې د احمدشاه له خوا د تون و تبس د سیمو د سمون او د هغه ځای د حاکم علیمردان د غوږ تاووني له پاره لېږل شوي وو د تون و تبس، ګلستانه، سلطان آباد او نورو تر سموني او په کاخک کې د علیمردان او اتو سوو بلواګرو تر وژلو وروسته د مشهد لويي چاوني ته راستانه شول.

احمدشاه د مشهد ولایت تر سمون وروسته، د خپل پخواني چلند له مخې، یو ځل بیا شاه رخ د خوراسان ولایت نایب الحکومه وټاکه[1] او د هغه بل زوی یزدان بخش يې د یرغمل په توګه له ځان سره روان کړ او په خپله چې د پارس هېوادونو د نیولو هیله يې نه لرله د (۱۱۸۴) د صفر پر (۸) يې کندهار ته د ستنېدو پرېکړه وکړه او سمدلاسه د هرات له لاري ورغی.

(۱) احمدشاه د خوراسان پر دویم یانه (۱۱۶۷) نورمحمد خان پښتون د شاه رخ نایب وټاکه خو څه موده وروسته يې راوغوښت او پرځای يې امیرخان ولېږه. بیا شاه رخ فریدون ګرجی په دغه نامه ومانه. میرزا نصرالله چې راالوی شو فریدون يې وواژه او په خپله يې د هغه چارې واخیستې. نصرالله خان زورور خو ځان خوښی زلمی و، ځکه يې پلار ډېر ژر ترې وځوربد او خپل دویم زوی میرزا نادر يې د هغه پرځای وټاکه، څه موده د دوو ورونو ترمنځ په شخړو کې تېره شوه. نصرالله د تیمور شاه مهال پر لوړبو پر ته له دې چې د افغانستان دربار ته راشي پر (۱۱۸۸) کال يې له حسن علیخان کاجار نه مرسته وغوښته خو بریالی نه شو، بیا په شیراز کې د پارس پاچاه کریم خان زند ته ورغی او تر (۱۱۹۳) پورې هلته پاتې شو، وروسته اصفهان ته لاړ؛ شهراز ته ستون شو؛ مشهد ته راغی او له ورور سره يې جګړه وکړه داځل يې تر یوه کاله د پلار نیابت لاس ته راوړ، له ۱۱۹۸ کال وروسته يې بیا څرک نه لګېږي خو میرزا نادر مشهد ته د احمدشاه تر دویم یانه او له نصرالله نه د پلار تر ځورېدو وروسته، څه موده د شاه رخ نایب و، خو چې له ورور ------>

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې وروسته چې احمدشاه ژوندی و بیا چېرته نه لاړ، ځکه چې جوکه یې تیتېده او د تګ له پاره یې غوره لامل هم نه و.

----->> سره یې په جګړه کې ماتې وخوړه، تېښتې ته لاړ او په زور یې د هغه ځای د حاکم د علیمردان د زوی میرمحمد عرب خور واده کړه. نصرالله چې خبوشان ته لاړ نادر بېرته مشهد ته راغی او د پلار نایب شو. میرمحمد دخور د غچ اخیستنې له پاره مشهد ته راغی او په درو یې د نادر په غونډه کې ځان ځای کړ او همدا چې مهال ګوتو ته ورغی دخپلو څو سوو ملګریو په مرسته یې نادر له څلورو خویندو او ورونو سره ونیو او تېښتې ته یې وتښتاوه. تیمور شاه د دې پېښې له اورېدو سره سم میرمحمد ته کلک فرمان ورولېږه او وروسته یې د مددخان په مشرۍ یوه وسله واله ډله د میرمحمد دخپلو له پاره واستوله. مددخان په مشهد کې میرمحمد کلابند کړ خو د میرمحمد له خوا د بېښې تر غوښتلو او د ډېرو پیسو تر ورکولو وروسته یې لاس ترې واخیست. او میرزا نادر یې راخوشی او هرات ته یې راوست. په هرات کې نادر د هغه ځای د نایب الحکومه او د تیمور شاه د زوی شاهزې محمود په چوپړ کې و، خو څه موده وروسته چې نصرالله مشهد ته راغی، دی هم بېرته لاړ او له وروړ سره تر جګړې وروسته توس ته ورسېد، همدا چې ورور یې له مشهده ورک شو، بېرته ښار ته راننووت او د پلار د نیابت دنده یې پرمخ بېوله.

د زمانشاه ابدالي د پاچاهۍ پر مهال د پارس پاچاه آقامحمد خان کاجار پر ۱۲۱۰ کال خوراسان ولایت ته ننوت، شاه رخ یې د هغه له کهاله سره ونیو او مازندران ته یې واستاوه، خو شاه رخ د لارې په اوږدو کې مړ شو. میرزا نادر چې افغان کارکوونکي و هرات ته ورسېد. زمانشاه د دې پېښې په اورېدو پرغز واخیست، آقامحمد خان یې د یوه استازي «کدوخان بارکزي» په ورلېږلو و ګواښه او په خپله د لښکر پر چمتووالي لګیا شو. آقا محمد خان پارس ته د زمانشاه د لښکر غځونې انګازې ویروناوه او محمد حسین «کراګوزلویې» د سفیر په توګه د بېښې غوښتلو له پاره د زمانشاه دربار ته واستاوه او په خپله یې مشهد و نېشاپور ولایتونه خوشې کړل. زمانشاه نوموړی سفیر د یوه پوځي لاریون لیدو ته راوغوښت او بېرته یې ولېږه، میرزا نادر له خپل وروړ میرزا عباس سره د افغانستان دولت له خوا د مختار الدوله شیرمحمد خان تر څنګ مشهد ته ولېږل شو او د نوموړي ولایت نایب الحکومه توب یې په لاس کې ونیو.

د آقا محمد تر مړینې وروسته (۱۲۱۲) چې فتح علیخان د هغه پر ځای کېناست ده هم یوځل دخپل مخکېني آزمېښت تر سره کړ: تر نېشاپوره وراندې لاړ او ښار بند یې کړ. بیا زمانشاه طره باز خان د سفیر په توګه ورولېږه او له آقامحمد خان سره د پخواني ترون یادونه یې وکړه او څرګنده یې کړه چې افغانستان د پارس نیولو هیله نه لري، نو پارس ته هم بویه چې پر مشهد و نېشاپور کارونه لري، که نه نو د دواړو خواوو ترمنځ به د جګړې اور بل شي. فتح علي خان له نېشاپوره تېرېدو ته اړ شو. دا هغه مهال و چې د لوېدیځ سیاست ګام پر ګام له ختیځ و شماله په منځنۍ آسیا کې پرمختګ کاوه او په زور یې د نوموړیو هېوادونو په سیاسي ژوندانه کې اغېز ښېنده.

د ناپېلیون تګلارې، په لوېدیځ کې د لومړي الیکساندر د پلار امپراتور پاول لرلید او په ختیځ کې د شاه زمان پوځي چارو هند تر ګواښ لاندې راوستی و، د ناپېلیون استازي کابل و تهران ته لېږل کېدل او سارجن ملکم هم پارس ته راغی، د پارس فتح علي شاه ومنله چې د افغانستان پر لوېدیځ برغل وکړي او شاه زمان د هېواد دننه بوخت وساتي. دا مهال د زمانشاه مشر وروړ محمود چې په هرات کې نایب الحکومه و او د افغانستان د پاچاهۍ هیله یې لرله، ځان یې د پارس د سیاست غېږې ته واچاوه؛ پایله څرګنده وه، د کورنۍ جګړې اور بل او زمانشاه ړوند کړای شو او پر ځای یې محمود د افغانستان د پاچاهۍ تاج پر سر کېښوو. دوه کاله وروروسته فتح علي خان مشهد ولایت ته لښکر ولېږه او دلښکر کوماندان محمد حسین د مشهد تر څلور میاشتنۍ کلابندۍ وروسته د(۱۲۱۸) کال دوړې پر یوولسمه د ولایت منځې ونیو؛ افغاني نایب الحکومه میرزا نادر زنځیر تړلی تهران ته ولېږل شو او هماغلته تو ټې، تو ټې کړای شو؛ دوه زامن یې عباس و ابراهیم ووژل شول؛ درې زامن طهماسب، خالق ویردی او محب علي ړانده یې او بل زوی مصطفی یې بندي کړی شو «د دې کورنۍ د ژوند پېښو د لوستلو له پاره په ایران چاپ مجمل التواریخ کې د مدرس رضوي او زین العابدین لنلیکونه کتلی شئ»

په همدغه تیاره پېر کې مرو ولایت هم له لاسه ووت خو پارسیانو و نه ساتلی شو او د بخارا امیر ته یې ورکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه دېرشم څپرکی

د احمدشاه مړینه

د (۱۱۸٦) کال د رجب شلمه د جمعې شپه

احمدشاه پر ۱۱۷۷ کال له سرهند و پنجابه تر راستنېدو وروسته د لارو د ګڼ شمېر کړاوونو او پوځي ژوندانه له امله چې ده لاره: ناروغ شو. د لارې په اوږدو کې د هواد تودوخې کلکوالي ناروغي ورډېره کړه او پرمخ یې ګڼ شمېر دانې راوختې، چې کندهار ته راورسېد خورا بې جوګې او کمزوری شوی و، نور یې د ژلېتابه هغه ځواک وجوګه چې دده د یو څلوېښت کلن منګ وړ وه؛ نه لرله.

سره له دې چې احمدشاه تر دې وروسته نږدې شپږ کاله له کندهاره بهر ونه خوځېد، خو خپله پخوانۍ روغتیا یې بیا و نه موندله، سربېره پر دې هم پر ۱۱۸۳ کال یو ځل بیا د هېواد د نېه مشهد ولایت ته لاړ او تر راستنېدو وروسته نور هم بې دمې شو، خو بختور و چې اوس یې ټول هېواد بشپړ تر لاس لاندې او کارکوونکي یې رښتیني او غښتلي وو او ده کړای شول چې په پلاز مېنه کې په هوساینه دمه وکړي. د احمدشاه وروستي ژوند کلونه تر ډېره په اداري او ودانیزو چارو کې تېر شول، دده له ښکلیو ودانیو څخه یوه دده زیارت دی چې په همدغو ورځو کې بشپړ شو.

پر ۱۱۸٦ د احمدشاه ځان ځواک نورهم راټیټ شو، مخکېنۍ ناروغي یې بیا راوګرځېده او د پرو افغاني مؤرخینو د څرګندونو له مخې «آکله» پرې ولګېده. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کندهار د طبیبانو دارو درمل گټور نه وو، احمدشاه له ژوندانه نه لاس ومینځه او په هغه جرگه کې چې د دولت له لویو مشرانو او چارواکیو په گډون یې رابللې وه، د غونډې پام یې د شاهزي تیمور ځای ناستي ته راواړاوه او د هغه پر راتلوکې پاچاهۍ یې خپله خوښه څرگنده کړه. جرگې د احمدشاه وړاندیز ومانه او له تیمور سره یې د بیعت ساتلو لوړه وکړه.

احمدشاه د همدغه کال پر لومړیو د اوبو او هوا بدلولو له پاره له خپلې کورنۍ سره د توبه غر خوا د کندهار ښار په ۴۵ میلۍ کې سهیل ختیزې سیمې «معروف» ته کډه یووړه، خو دا چې د برخلیک لاس دی په مرگ محکوم کړی و، هره ورځ یې هغې بوړنوونکې شیبې ته ورنېژدې کاوه. دا مهال تیمور له هراته د پلار لیدو ته راروان شو، خو احمدشاه دی د کندهار و هلمند ترمنځ د «واشیر» له سیمې بېرته هرات ته ستون کړ، وایي چې دا کار د وزیر شاه ولیخان په لمسانه وشو، ځکه چې دده زوم شاهزی سلیمان همدا چې د احمدشاه وروستۍ سلگۍ وې، ځای ناستي ته چمتو شوی و. شاهزی تیمور هم د پېښې په آر پوهېدلی او له هماغې ورځې یې شاه ولیخان له پامه بد شو. احمدشاه د رجب د میاشتې په لومړیو کې له هرڅه ولوېد او د هماغې میاشتې پر شلمه د جمعې پر شپه یې د ژوندانه پر یو پنځوسم کال تل تر تله له دې نړۍ نه کډه وکړه او یو ملت یې د خپل ویر پر تغره کیناوه.

ده خپل نیمایی ژوند د خپل هېواد و ملت د سیاسي بنسټونو د پیاوړتیا په لار کې تېر کړی و او په پای کې یې د څه د پاسه څلوېښتو مېلیونو وگړیو، ښځمنو زېږمنو او پیاوړیو سرتېریو یو لوي هېواد تر شا پرې ایښی و. ددغه ستر پاچا مړینه په ټول افغانستان کې لوی ویر و غم و چې هر افغان یې د زړه له کومي وډرداوه.

د احمدشاه جنازه له توبه غر نه کندهار ښار ته خواجه سرایا قوت راوړه او وروسته له هغې چې یوه شپه په شاهي ارگ کې و او د لمبوني او کفن چارې یې لوی وزیر شاه ولي خان وشاهزي سلیمان بشپړې کړې، د هغې پر قیمتي او ښکلې مانۍ په لاندېني پوړ کې چې احمدشاه د همدې موخې او سپېڅلې خرقې د ځای پرځای کولو له پاره جوړه کړې وه، په ملي او رسمي درانه دود خاورو ته وسپارل شو، خو د احمدشاه تر مړینې وروسته سپېڅلې خرقه دې ودانۍ ته رانه وړل شوه او په هماغه پخواني ځای کې پاتې شوه چې تر ننه په کې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته دېرشم څپرکی

داحمدشاه ځای ناستی

احمدشاه تر خپلې کلکې او وروستی ناروغی پورې ځای ناستی ونه ټاکه، سره له دې یې هم خپل مشر زوی شاهزی تیمور د دولت په ارزښتمنو چارو کې ورګډاوه او روزلی کاوه، ځکه احمدشاه نه غوښتل هغه دود چې تل مشر زوی د پلار ځای ناستی ګڼي؛ ناپلی پرېږدي، که څه هم چې دغه ځای ناستی ترڅان غوره او ور، خو کشر ورور ولري.

احمدشاه چې د بیا روغېدو هیله له لاسه ورکړه د تېر مهال د ساتلو له پاره یې په غیابي ډول جرګې ته تیمور د ځای ناستي په توګه ورو پېژاند او لکه مخکې چې وویل شول، هماغلته د غونډې له خوا ومنل شو.

دا مهال شاهزای تیمور د هرات نایب الحکومه و او د مروې او مشهد ولایت چارې یې څارلې. پرځای یې د احمدشاه دویم زوي شاهزی سلیمان په کندهار پلاز مېنه کې و او د پلار تر مړینې وروسته د خپل خسر وزیر شاه ولیخان په مرسته د افغانستان پرپاچاهی کېناست. د وزیر پلویان وایي چې شاه ولیخان په دې اړه د سملاسي سمون له ساتلو پر ته بله موخه نه لرله او همدا چې تیمور پاچاهي ته راپورته شو؛ وروسپارل شوه، خو دا یوه استدلالي څرګندونه ده، چې لاسوند کېداي نه شي. په هر ډول، نوموړي وزیر سلیمان د هېواد د پاچاهۍ ور ګانه خو هغه نه غوښتل چې دغه مقام په وینو وساتي، ځکه همدا چې سلیمان وپوهېد چې تیمور د هرات له اوردو سره راخوځېدلی او ولس هم د احمدشاه مشر

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبر ۱۴ مقبره تیمورشاه چارباغ کابل

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوی غواړي، په خورا سره سینه له دې غوښتنې څخه پرشا شو او د کورنی لانجې د اور د مخنیوي له پاره یې مشر ورور ته غاړه کېښووه.

تیمور شاه هم تر هغې چې ژوندی و د خپل ورور د غه پتمن چلند یې هېر نه کړ، خو په خواشینی سره ښایي وویل شي چې د شاه ولیخان «هاغه بیساري افغاني وزیر» په اړه یې خورا ناوړه بې باکي وکړه او هغه یې له خپلې رهبنتینې کورنی سره د «انکو» او «اسلامي» نومیو په لاسونو چې د وژونکیو دنده یې اخیستې وه؛ وواژه.

تیمور شاه د دغه وزیر پر وژلو سربېره چې د پلار ښی لاس یې و، سپاه سالار سردار جانخان هم چې د احمدشاه بل لاس ګڼل کېده؛ له کاره وغورځاوه.

تیمور شاه نېږدې (۳۲) کلن و چې په کندهار کې یې د پاچاهی لوی تاج پر سر کېښوو او د غه اوچت مقام یې دوه ویشت کاله وساته. د تیمور شاه مهال تاریخي سپړنې د دغه کتاب له دندې څخه بهر دي، ښایي یوازې همدومره وویل شي چې تیور شاه عیاش و هوساغوښتونکی پاچاه و او د خپلې پاچاهی په ترڅ کې داسې تېروتنې تر وشوې چې پر افغانستان باندې یې د هغه د زامنو په پېر کې توري وربخې راوستې. هېره دې نه وي چې تیمور شاه د خپلې دوه ویشت کلنې پاچاهی په لړ کې زیار ویوست هغه هېواد چې له پلاره ورته پاتې و، بشپړ خپل زوی ته پرېږدي. تر هغې چې تیمور شاه ژوندی و پرې یې نه ښوو چې افغانستان درون تاوان وګالي، په دې لار کې یې د بخارا د اوزبکو، د پنجاب د سیکانو او د کشمیر و ملتان د بلواګرو پرواندې ګڼ شمېر جګړې وکړې او په ټولو کې همدی بریالی هم و.

تیمورشاه چې پلازمېنه یې له کندهاره کابل ته راوړې وه، تر مړینې وروسته هماغلته د کابل د چارباغ په نومیالی ودانی کې ښخ شو. «خوارلسم الخور کتلی شئ»

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځ

۱- محمد حیات خان، «حیات افغاني» دلاهور چاپ ۱۸۶۵ زکال.
۲- شیرمحمد خان گنډاپوری «خورشید جهان» د لاهور چاپ ۱۸۹٤ زکال.
۳- «تذکرة الملوک».
٤- نواب حافظ محبته خان «ریاض المحبته».
۵- سلطان محمد خان خالص «تاریخ سلطاني» د بمبیي چاپ ۱۲۹۸ هـ.
٦- محمد سعادت خان «خصایل السعاده» د لکهنو چاپ ۱۸۵۵ زکال.
۷- محمد قاسم فرشته «تاریخ فرشته».
۸- بایزید روښان «حالنامه».
۹- اخون درویزه ننگرهاری «تذکرة الابرار و الاشرار» د پېښور چاپ ۱۳۰۹ هـ.
۱۰- مؤبد شاه زرتشتي «دبستان مذاهب» د بمبیي او کانپور چاپ ۱۲۹۲ هـ ۱۹۰٤ زکال.
۱۱- میرزا عباس خان اقبال «تاریخ عمومي» دویم چاپ تهران ۱۳۰۵ ل.
۱۲- ابن محمد امین ابوالحسن گلستانه «مجمل التواریخ بعد نادریه» د لندن چاپ ۱۸۹٦ کال. او د مدرس رضوي او زین العابدین له لمنلیکونو سره د تهران چاپ ۱۳۲۰ ل.
۱۳- میرزا محمد مهدي استرآبادی «جهانگشای نادری» د بمبیي چاپ ۱۳۰۹ هـ.
۱٤- محمد حسن «مرأت الاشباه» داودي چاپ.
۱۵- منشي عبدالکریم علوی «تاریخ احمدي».
۱٦- سید جمال الدین افغان «تتمة البیان فی تاریخ الافغان» د مصر چاپ ۱۹۰۱ زکال.
۱۷- سارجن ملکم «تاریخ ایران» د هند چاپ ۱۹٦۸ ز.
۱۸- «کابل کالنی» ۱۳۱۵ ل کال د کابل چاپ.
۱۹- محمد حسن آزاد «نگارستان فارس» د لاهور چاپ ۱۹۲۲ ز.
۲۰- سرپرسي سایکس «تاریخ مختصر ایران» د اصفهان چاپ.
۲۱- امیر عبدالرحمن خان «تاج التواریخ» د بمبیي چاپ ۱۳۲۲ هـ.
۲۲- «د کابل مجلې دویمه ټولگه» د کابل چاپ ۱۳۱۱ ل (افغان درهندوستان «غبار»)
۲۳- میرزا حسین فروغی «تاریخ ایران» د پارس چاپ ۱۳۱۸ س.
۲٤- منشي غلام حسین «سیر المتأخرین» د لکهنو چاپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٢٥- «د کابل مجلې لومړی ټولګه» ۱۳۱۰ ل (د «غبار» لس ليکنې).
٢٦- «لومړنی کابل کالنی» ۱۳۱۱ ل (تاريخچه، افغانستان «غبار»).
٢٧- «مکتوبات شاه فقيرالله علوی» د لاهور چاپ.
٢٨- «د کابل مجلې ټولګه» ۱۳۱۷ ل.
٢٩- ابوالفضل «تاريخ بيهقی» د کلکتې چاپ ۱۹٦۲ ز.
٣٠- ميرزا فيض محمد خان «سراج التواريخ» د کابل چاپ.
٣١- مرتضی حسين بلګرامی «حديقة الاقاليم» د لکهنو چاپ ۱۲۹٦ هـ.
٣٢- جرجي زيدان «تمدن الاسلام» د قاهرې چاپ ۱۹۰۲ ز.
٣٣- «تاريخ سيستان» د تهران چاپ ۱۳۱٤ ل.
٣٤- «شمس النهار» د افغانستان لومړنی ورځپاڼه ۱۲۹۲ س.
٣٥- احمد علي خان کهزاد «رساله، مسکوکات افغانستان درعصر اسلام» د کابل چاپ ۱۳۱۹ ل.
٣٦- امرنات «ظفرنامه، رنجيت» د لاهور چاپ ۱۹۲۷ ز.
٣٧- قاسم علي «محاربه، کابل و کندهار» د اګرې چاپ ۱۲۷۲ هـ.
٣٨- سيدالطاف علي «حيات حافظ رحمت خان» دبوانې چاپ ۱۹۳۳ ز.
٣٩- سيد ابوظفرندوي «تاريخ مختصر هند» د هند چاپ ۱۹۳٤ ز.
٤٠- منشي غلام حسين «سيرالمتأخرين» د نولکشور چاپ.
٤١- History of Afhanistan from the earliest period to the oputbreak of the war of 1878 By colonel G.B Mallson, C.S.I London 1878.
٤٢- History of india for Junior classes By E. Marsden B.A London - 1910.
٤٣- Afghanistan from Darus to Amanullah By L.T General Sir George macmann London 1929.
٤٤- The Encyclopaedia of islam London - 1927.
٤٥- A Grammer of the pukhto (pushto) By captain H. Raverty London.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انځورونو نيوليک

۱- داحمدشاه بابا د مور «زرغونې انا» قبر.
۲- افغان احمدشاه بابا.
۳- داحمدشاه بابا امسا، جګړه يزه خولۍ او مټ بند.
٤- رنګ شوی پخوانی کندهار ښار.
۵- د شيرسرخ زيارت، پر پاچاهي باندې د احمدشاه د تاکل کېدو ځای.
٦- د احمدشاه پرېګړه، غنم وږی تومبل کېږي.
۷- د کندهار په کوکران کې د ميرويس نيکه زيارت.
۸- د احمدشاه مهال دوديزې وسلې.
۹- د احمدشاهي کندهار نوی ښار.
۱۰- په نوي ښار کې د احمدشاه شاهي جومات.
۱۱- په کندهار ښار کې د احمدشاه، بابا زيارت.
۱۲- د احمدشاه مهال د لرګين کاري يوه بېلګه.
۱۳- په کندهار کې د حضرت محمد (ص) د سپېڅلي خرقې ودانۍ.
۱٤- د کابل ښار په چارباغ کې د احمدشاه د ځای ناستي «تيمورشاه» قبر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وېي پانګه

آر- اصل، رهنبه، بیخ، قاعده
آزموینه- امتحان، آزمون.
اتل- قهرمان، پهلوان.
اند- فکر، نظر
اډه- چاونی، پوځي قراګاه، ګارنیزیون.
اروا- روح
اړنګ- شک
اړیکی- رابطه، تماس
اغوستن- کالی، جامی، لباس
اغېز- تاثیر
الواک- نظر، فکر، ایډیا
اټکل- پیش بیني، لرلید
اوتا- وضع، حالت، شرایط
اوسار- ځرګند، ښکاره
اوډل- پیل، ترتیب
اورنی- آتشین
اوم- خام، کچه
بډ- سیال، مخالف
بدرګه- معیت، مؤکب
برسیره- ښکاره، مکشوف
برید- حد، پیل، حمله، هجوم
بڼه- قیافه، شکل، څېره
بلنوم- لقب
بولنه- لارښونه، کومنده
بوختیا- مشغولیت
بېلګه- مثال، نمونه، ماډل، سمبل
تم- ولاړ
تاړاک- یرغل، حمله،
پانګه- پیسې، سرمایه، کاپیتال
پایله- نتیجه، نڅور
پرغز- قهر، غصه، غضب

پرګني- تودي، خلک، بشري ډلې
پنه- اوبول، خړوبول
پلاز- تخت
پلازمېنه- پای تخت
پلازناستی- جلوس
پنه- خړوبول، ابیاری
جوړښت- تشکیل
جوکه- انرژي، قبوه، کارمایه.
جوګه- ور، ماوی، قابل، مطابق، طبق حال
ختیځ- شرق
ختیز- شرقي
خوندیینه- خزانه، میانی، کیسه، سیف
ځای ناستی- ولی عهد، جانشین
ځان سپارله- تسلیمېدل
څری- جاسوس، مخبر
ځني- له، از
ځینې- بعضی
ځواک- قوت، قدرت
چارواکی- لوی مامور
چوپړ- خادم، نوکر
چاونی- ګارنیزیون، اډه، قرارګاه
څارن- مراقبت، ناظر
څرک- نښه، علامه، درک، پته
دروه- خیانت، ټګي، دوکه، غوولو
دریغ- منبر، ستیج، محراب
دمنی- تفریحی
ډال- سپر، مانع
رمبی- جنډه، بیرغ
روږدی- آوخته، عادي
ریونده- مایل، سرشیب، نیمه راست
زبات- ثابت، متنه

PROPERTY OF ACKU 8242

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوکړه- تولد، زیږېدل
زېرمه- ذخیره، ډیپو، تحویلخانه، ستوک.
ژمن- متعهد
ژمنه- تعهد، قل، پیمان،
ساری- مثال، بېلگه، نمونه، ماډل
ستونزه- مشکل، تنگځه
سربرید- سرحد
سربېره- علاوه
سکالو- موضوع
سمون- نظم، تنظیم، تامین
سنهکیا- یو ډول زهر
سیال- رقیب
شاهزی- شاهزاده
شاهزی- شاهزادگی
شولت- ذوق، سلیقه
ښکیلاک- سیطره، نفوذ، استعمار
ښیندل- غورځول، شنل، اچول
گواښ- خطر، آسیب، ضرر
لاریون- مارش
لامل- علت، سبب
لرلید- دورنما
لویدیځ- غرب
لویدیز- غربي
لېږدوني- انتقالات
متره- غیرت، قدرت، توانایی، وسه
منځ- قرارگاه، زړه، مرکز
منځوی- میانجي ریبار، متوسط، رابط
منځی- مرکز، زړه، قرارگاه، نقطهء ثقل
منگ- عمر
موخه- هدف
نغتی- پټ، ناځرگند.
ننگیرل- احساس
نیاو- عدل
واټن- فاصله

وړتیا، قابلیت، توانایی
وړ- قابل، مطابق، طبقحال، مستحق، مساوي
وېر- ماتم- غم
وړاندیځ- پیشنهاد
وړاندیز- پیشنهادي
وگړي- پرگني، خلک، تودې، انساني ډلې
هممهالی- همعصر، همزولی
هینښ- هک، حیران، تعجب
هیښنده- عجیب، بې ساري، شگفت
یرغل- حمله، هجوم.
یرغمل- اسیر، بندي
یون- سفر، حرکت، تگ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا د عشق له وینو ډک شوه ځګرونه
ستا په لاره کښې بایلي ځلمي سرونه

که هر څو مې د دنیا ملکونه درشي
زما خښه هېر نشي ستا د ښکلي باغونه

د رقیب د ژوند متاع به تار په تار کړم
چه په تورو پښتانه کا ګذارونه

تا ته راسمه زړګی زما فارغ شي
بې له تامې اندېښنې د زړه مارونه

د دهلي تخت هېروم چه را یاد کړم
زما د ښکلي پښتونخوا د غرو سرونه

که تمامه دنیا یو خواته بل خوا یې
زما خو خوښ دي ستا تش ډګرونه

"احمد شاه" به د غه ستا قدر هېر نکا
که ونیسي د تمام جهان ملکونه

لیکونکی: عزیزالدین وکیلی پوپلزی ۱۳۴۲

دانش کتابخانه - دهکی نعلبندی
قصه خوانی - پشاور تیلفون: 2564513

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library